STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00396

YISKER

David Ben-Gurion

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

יזכור
צום אנדענקען פון די גע-
פאלענע וועכטער און ארבײ-
טער אין ארץ ישראל.
רעדאגירט
פון זרבבל
י. בן-צבי
און א. חשין
ארויסגעגעבען פון
פועלי-ציון פאלעסטינא קאמיטעט
ניו יארק תרע"ז

אינהאלט פערצייכעניש:

פון די ארויסגעבער.
יזכור...
דוב שוויגער (בילד)
בערעלע שוויגער .... י. בן צבי.
זכרונות .... יעקב ראבינאוויטש
ישראל קארנגאלד
יעקב פלאטקין (בילד)
יעקב פלאטקין .... א. ז. ראבינאוויטש.
יעקב פלאטקין .... י. בן צבי.
א. י. באראל (בילד)
אברהם יוסף באראל
א חבר'שע טרעהר .... ב. אסטראווסקי.
שמואלי
נאטיצען .... י. ח. ברענער.
מרדכי קאצאפ
יחזקאל ניסאנאוו (בילד)
יחזקאל ניסאנאוו (בלעטלעך פון זיין לעבען) ....צבי בעקער
חאצקיל .... אבנר
צבי בארטאנאוואסקי (בילד)
צבי בארטאנאוואסקי
יצחק אחדותי (בילד)
יצחק אחדותי .... זרבבל.
צווישען זאנגען (זכרונות) .... אבטליון.
סאחאראוו
משה טייך (בילד)
משה טייך
מאיר חאזאנאוויטש (בילד)
מאיר חאזאנאוויטש .... אהרן אסטראווסקי.
מאיר'קע .... אליעזר קאנטאראוויץ.
אויף מאיר חאזאנאוויטש'ס קבר .... אלכסנדר.
שמואל פרידמאן (בילד)
שמואל פרידמאן ....נחום אלקושי.
לעוויטאן
משה בארסקי ....ש. דין.
א בריעף .... הירץ בארסקי.
יוסף זאלצמאן (בילד)
יוסף זאלצמאן ....אלכסנדר.
יעקב פעלדמאן
בערל קליי (בילד)
בערל קליי ....מ. בירשטיין.
דער „אמעריקאנער“ ....זרבבל
יצחק ראזלער
יצחק טורנער .... אבטליון
פון פתח־תקוה ביז סעדזשערא ....ד. בן־גוריון.
צוואווארפענע בלעטלעך .... אלכסנדר

פון די אַרויסגעבער

אַרויסגעבענדיג דאָס פאָרליגענדע זאַמעלבוך „יזכור“ בעצוועקט דער פועלי ציון פּאַלעסטינאַ קאָמיטעט דערמיט אָבצוצאָהלען דעם עהרען־חוב, וואָס דאָס אידישע פאָלק איז שולדיג דעם אַנדענק פון די וועכטער און אַרבייטער, וועלכע זיינען געפאַלען אין קאַמפּף פאַר אַ פּראָדוקטיווען אידיש־נאַציאָנאַלען לעבען אין ארץ־ישראל — אויפשטעלען אַ מצבה אויף זייערע קברים.

מיט אַ פאָר יאָהר צוריק איז אין ארץ־ישראל גופא ערשיענען אַ זאַמעלבוך „יזכור“ אין העברעאיש. יענעם בוך האָט אָבער א) צוליעב דער שפּראַך ניט געקאָנט געבען אונזערע ברייטע פאָלקס־מאַסען אין דער גאַנצער וועלט, פאַר וועמען אַזאַ בוך איז נויטיג, ב) פאַר דער צייט איז די רשימה פון די געפאַלענע זעהר שטאַרק פערגרעסערט געוואָרען, און ג) ער איז אין עיקר געוועזען אַ ליטעראַרישע זאַמלונג פון אַרטיקלען און ערצעהלונגען — וועגען די געפאַלענע גופא, וועגען זייער לעבען און אַרבייט איז דאָרט זעהר קנאַפּ גערעדט געוואָרען.

אָט דיזען פעהלער אין אונזער ליטעראַטור ווילען מיר איצט אויסבעסערן. אין׳ם פאָרליגענדען בוך אין אידיש איז אַריינגעקומען דורכאויס אַזאַ מאַטעריאַל, וועלכער שילדערט אונמיטעלבאַר דאָס לעבען און אַרבייט פון די געפאַלענע פאָלקס־העלדען, געשריבען פון זייערע נאָהענטע חברים אין ארץ ישראל.

צוליעב דער מלחמה איז אונז ליידער אונמעגליך געוועזען צונויפצוזאַמלען גענוגענדען מאַטעריאַל וועגען אַלע, וואָס זיינען פאַר דער צייט געפאַלען, ווי אויך צו בעקומען אַלעמענס בילדער. דאָס האָט אונז אָבער ניט געגעבען דאָס רעכט אָבצולעגען אויף שפּעטער דאָס אַרויסגעבען פון דיזען וויכטיגען פאָלקס־בוך. אין די ווייטערע אויפלאַגעס וועלען מיר זיך בעמיהען די אַלע חסרונות צו בעזייטיגען.

דער גאַנצער ריוח פונ׳ם בוך געהט פאַר׳ן „פּאַלעסטינאַ אַרבייטער פאָנד“

פועלי ציון פּאַלעסטינאַ קאָמיטעט.

ניו־יאָרק, ניסן, ה׳תרע״ו.

אן אלטער פערשטומטער אקאָרד פון אונזער פאָלקס־מעלאָדיע האָט נאָך יאהרהונדערטער געפונען זיין תיקון און אויפגעציטערט מיט אַ נייער שטארקייט. פון ווייטען, טיעפען עבר טראָגט זיך דאָס אַבהילכען פון אידישען אַקטיווען קאַמפף און שפרייט זיך פערטרויליך איבער די פעלדער און בערג פון יהודה און גליל.

אַקטיוו געלעבט האָט דאָס אידישע פאָלק אין ארץ־ישראל, אין אַלץ זיין ענערגיע פערקערפערט, איבעראַל זיין אייגענטימליכקייט אויסגעדריקט, געלעבט פאַר זיך, ווי זיינע אייגענע כחות האָבען איהם ערלויבט. ממשות׳דיגע אינהאַלטען און ווערטהען האָט דאָס פאָלק געשאַפען — האָט ער זיי פערטיידיגט און אַבגעהיט ביז׳ן לעצטען טראָפען בלוט. פעראייניגט האָט דאָס פאָלק געלעבט אַן איינהייטליכען, פולען אידישען לעבען. אַלע זיינע שיכטען און קלאַסען זיינען געווען צונויפגעשמידט אין איין פעסטען נאַציאָנאַלען בונד, און די אַקטיוויטעט פון יחידים האָט געקרעפטיגט און געשפייזט די אַקטיוויטעט פון דער גאַנצער נאַציאָן.

אַן אַקטיווער נאַציאָנאַלער לעבען, אַן אקטיווער נאַציאָנאַלער קאַמפף.

אויך דאַן האָט דאָס פאָלק פערמאָגט עלעמענטען, ווייטע און פרעמדע פון דער שאַפענדער אַרבייט. דאָס זיינען געווען די פאַסיווע אין פאָלק, די רייכע, וואָס האָבען געציטערט פאַר זייער פערמעגען און געזוכט שלום מיט דער הערשענדער מאַכט, און יענע לומדים און בטלנים, וואָס האָבען געטראָגען גאָטס נאָמען אויף די ליפען און אַ הכנעה־געפיהל אין הארצען. און אין דעם שרעקליכען מאָמענט, ווען ס׳איז צובראָכען געוואָרען אונזער נאַציאָנאַלע זעלבסטשטענדיגקייט און די אידישע שאַפונגס־קרעפטען זיינען אין גלות־קייטען איינגעשמידט געוואָרען, זיינען די פאַסיווע עלעמענטען פערבליבען אין זייער אויסוואַרטענדען צושטאַנד און נאָך געפרובט פענטען דעם אויפגעבונטעוועטען ווילען פון די אונגעדולדיגע.

זיי זיינען אין קאַמפף ניט אַרוים, פאַר דער ערד זיך ניט געשטעלט, ווייל זיי זיינען מיט איהר ניט געווען פערבונדען דורך אַרבייט. און ווען דער שונא איז זיי בעפאַלען — זיינען פיעלע פון זיי מאַרטירער געוואָרען. מאַרטירעריי איז אַ דירעקטער רעזולטאַט פון פאַסיוויטעט. זיי אַליין האָבען זיך מיט גאָרנישט פערשולדיגט. זיי קומען אָב פאַר פרעמדע חטאים, זיי ליידען פאַר׳ן כלל. עשרה הרוגי מלכות — אַלע זיינען זיי געשטאָרבען אויף „קדוש השם“, זיך מוסר נפש געווען פאַר דער אמונה פונ׳ם פאָלק, און דערפאַר האָט זיי דאָס פאָלק אַ מצבה אויפגעשטעלט, און זייער נאָמען אויף אייביג אין אַ תפלה פערהייליגט.

* * *

עשרה הרוגי מלכות. צעהן געצעהלטע, יחידי סגולה, מאַרטירער.

געפאַלען זיינען דאָן צעהנדליגער און הונדערטער טויזענדער. דיזע האָבען זיך פאַר קיינעם ניט מוסר נפש געווען, פאַר קיינעם ניט אַבגעקומען און קיינעמס נאָמען ניט פערהייליגט. קינדער פון פאָלק זיינען זיי געווען, אויף זיי איז מען אויפגעשטאַנען, זיי זייער פרייהייט געוואָלט בערויבען, האָבען זיי אויפגעשטורעמט און קריעג ערקלערט. דעם שונא פון דרויסען, דעם שונא פון אינעווייניג. אַקטיוו געלעבט — אַקטיוו געשטאָרבען. יוחנן פון גוש־חלב, שמעון בר־גיורא, אליעזר הגלילי, דער העלד פון מסדה, — ניט ווי מאַרטירער, נאָר ווי העלדען זיינען זיי געפאַלען אין אָפענעם קאַמפף. בר־כוכבא און זיינע חברים אין די צעהנדליגער טויזענד האָבען אויפגעהויבען די פאָהן פון אידישען אַקטיווען קאַמפף אינ׳ם אייגענעם לאַנד — די לעצטע רעוואָלוציאָנערע אידישע פאָלקס־בעוועגונג — און זיינען געפאַלען.

אָבער דאָס פאָלק איז אין גלות אַוועק און זייער נאָמען פערגעסען.

* * *

דאָס פאָלק האָט זיך צוברעקעלט, צושאָטען, אָבגעריסען פון זיין ערד, פון שאַפענדען לעבען, און פון דאַמאלס פאַנגט זיך אָן די **ט ר אַ ג ע ד י ע פ ו ן א ו נ ז ע ר פ אַ ס י ו ו י ט ע ט**. דאָס פאָלק איז פאַסיוו; זיין לעבען איז איינגעצוימט אין גרענעצען, בעשטימטע פון דרויסענדיגע פיינדליכע כחות און זיין נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייט האָט ניט וואו זיך אַרויסצוקריסטאַליזירען.

און ס׳ציהט זיך אַ לאַנגע, לאַנגע סדרה פון אינקוויזיציעס, גירושים, פאָגראָמען און... מאַרטירער. ווער נאָך, ווי אונזער פאָלק איז אַזוי רייך אין מאַרטירער, ווער נאָך פערמאָגט אַזאַ רייכע רשימה פון איינצעלנע שטילע לעבענס־טראַגעדיעס, וואָס זיינען געבאָרען געוואָרען אויפ׳ן באָדען פון אונזער פאָלקס־פאַסיוויטעט ?!

דערפאַר אויך פערמאָגט קיין אַנדער פאָלק ניט אַזאַ לאַנגען צעטעל פון „קדושים“ אָהן אַ נאָמען און מיט אַ נאָמען, „קדושים וטהורים“, וואָס יאָהר־איין יאָהר־אוים פערהייליגט דאָס פאָלק און דערמאָנט זיי אין זיינע אינטימע, פון צער און טרעהרען געוועבטע, יזכור־תפלות.

* * *

יזכור... אַ מאָדנע תפלה, וואו ס׳ווערט בעשטעטיגט און פערהערליכט די פאַסיוויטעט פון אַ פאָלק. קיינער פון די פאָלקס־העלדען, פון זיינע אַקטיווע קעמפפער איז אין איהר ניט אַריינגענומען. זי איז אַ שעפּפונג פון גלות, וואו דער אַקטיווער רצון איז טוידט און דער קאַמפף, דאָס ווידערשפּעניגענדע וואָרט קאָנען, חלילה, פערשאַפען נייע צרות...

דאָס פאָלק בעוויינט די יעניגע, ווען ס׳איז בעשערט געווען אומצוקומען פאַר׳ן כלל... זיי זיינען גרוים געווען אין זייער געדולד, אַריבערגעטראָגען און אויסגעהאַלטען די גרעסטע ענוים פאַר זייער אמונה. הייליגע מאַרטירער.

יזכור... ס׳איז אַ תפלה, אַ געבעט פון אַ דערשלאָגענעם פאָלק צו עמיצען

אַ שטאַרקען, אַן אַלמעכטיגען... זאָל ע ר געדענקען, און אינ׳ם זכות פון די מאַרטירער אויסלייזען דאָס פאָלק.

פאַסיוו אומגעקומען — פאַסיוו אויסגעלייזט ווערען.

* * *

קיינמאָל האָט זיך ביים אידישען פאָלק ניט איבערגעריסען זיין פסיכאָלאָגישע פערבינדונג מיט ארץ־ישראל, און אין מיליאָנען אידישע הערצער האָט דאָס געפיהל צום אַלטען פאטערלאַנד פון צייט צו צייט זיך אויסגעדריקט אין פערשיעדענע משיח־בעוועגונגען. אין תוך גענומען איז דאָס געווען די קריסטאַליזירונג פונ׳ם געזונדען לעבענס־אינסטינקט ביים פאָלק, פון זיין אינטימען, פעלזען־עקשנות׳דיגען חשק איינצוהאַלטען זיין אייגענע נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט.

אָבער ביים אונפּראָדוקטיווען גלות־פאָלק האָט דיזער צובונד צו זיין אַלטען פאטערלאַנד אָנגענומען אַ „לופטיגען״, גייסטיגען כאַראַקטער. ריין און אונבעפלעקט איז דער „אידישער גייסט״ דורכגעטראָגען געוואָרען דורך דעם גאַנצען גלות־מדבר, און דאָס האָט בעשטימט דעם אינהאַלט פון די פאָלקס־בעשטרעבונגען. דאָס פּראַקטישע שאַפענדע לעבען, פּונקט ווי די העלדישקייט, וואָס שפייזט זיך פון דעם, זיינען אַרויסגעלאָזען געוואָרען פון אויג, נאָך דעם, ווי ס׳איז געפאַלען דער לעצטער קעמפּפער פון בר־כוכבא׳ס מחנה. ס׳איז פערשוואונדען די בעציהונג פון ארבייטענדע און שאַפענדע עלעמענטען, און געבליבען איז דער „ריינער גייסט״. ארץ־ישראל איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ „הייליגען אָרט״, וואו ס׳זיינען בעגראָבען געוואָרען די שענסטע און איידעלסטע חלומות פון אַ גאַנצען פאָלק. זי האָט, ווי יעדער חלום, בעשיינט און בעצירט דאָס מאַרטירער־לעבען אין גלות. אָבער זי איז געבליבען אָבגעריסען פון דעם פאָלקס׳ רעאַלע האַנדלונגען, פון זיין טאָג־טעגליכען לעבענס־קאַמפּף. דאָס אונפּראָדוקטיווע פאָלק האָט אָנגעפילט דאָס לאַנד מיט זיינע אונפּראָדוקטיווע עלעמענטען, און זיי, די צופוילטע נשמות, האָבען אויפגעזוכט די פערוויסטע קברים פון זייערע פאַסיווע עלטערן, און די צענטרען, וואוהין עס ציהט זיך דאָס פאָלק אין ארץ־ישראל, זיינען געוואָרען מירון מיט׳ן קבר פון בר־יוחאי, ירושלים מיט׳ן קבר פון שמעון הצדיק, טבריה מיט׳ן קבר פון ר׳ מאיר בעל הנס...

וואָס האָבען זיי, די בטלנים און תורה־אידען, צו וויסען פון מודעים, וואו ס׳ליגען בעגראָבען די חשמונאים־העלדען, פון מסדה, וואו ס׳איז מיט בלוט פערצייכענט דער שענסטער מאָמענט פון דעם רעוואָלוציאָנערען אידישען פאָלקס־קאַמפּף?! וואָס האָבען דיזע גאָטספאָרכטיגע זקנים, וואָס קוקען אַרויס מיט פערגלאָצטע אויגען אויפ׳ן „קץ״ — וואָס האָבען זיי צו טהאָן מיט די בראַווע קנאים, מיט די עזות־דיגע בריונים, וועלכע זיינען געגאַנגען געגען דעם ווילען פון אויבערשטען און פערטיידיגט אַקטיוו די שטיינער און די ערד פון ירושלים.

פערוויסט, פעראיינזאַמט אין זייער פערגליווערטער שטאָלצקייט זיינען צושפּרייט איבער׳ן לאַנד די קברים פון אונזערע גרויסע פאָלקס־העלדען און זאָגען עדות אויף די עבדות און שפלות, אין וועלכע א גאַנצעם פאָלק איז געזונקען.

* * *

ס'איז אויפגעשטאַנען אינ'ם אידישען פאָלק אַ נייער דור, וועלכער רייסט איבער די גלות־פּאַסיוויטעט. די אַ ר ב י י ט — דאָס איז דער רעאַלער, קאָנקרעטער אינהאַלט פון זיין שטימונג. אין איהר וואַקסט און דריקט זיך אוים דער מענש. דאָס איז זיין פערמעגען, דאָס איז דער טעם, דער מאָראַלישער פון זיין לעבען, זיין זין, זיין ווערטה. געהט ער פאַר איהר אין קאַמפף, קעמפפט ער פאַר זיין לעבען.

דאָס פאָלק, וואָס האָט געלעבט פון ווינד און רויך, האָט ניט געהאַט קיין שום באָדען, קיין שום געוועהר, מיט וואָס זיך צו פערטיידיגען. ער איז פּסיכאָלאָגיש ניט מסוגל געווען צו ווידערשפּעניגונג. צופּאַסונג — איז דער לעבענס־תנאי פון גלות. שטילער ווי וואַסער, ניעדריגער ווי גראָז — דאָס איז זיין עטהיק. אַליין ניט שאַפענדיג, האָט דאָס פאָלק צו זיך גופא קיין אַכטונג ניט געהאַט, און מיט הכנעה און יראת־הכבוד געקוקט אויף די שטאַרקע.

איז אָבער א טייל אריבער צו אַן ארבייטס־לעבען, איז געשטיגען זיין אקטיוויטעט און במילא ענטשטאַנען די זעלבסט־פערטיידיגונג. דאָס איז ערשט דער אָנפאַנג פון אַ פרייען אַקטיווען קאַמפף. עס פעהלט נאָך דער פּאָזיטיווער מאָמענט, וואָס פעראייניגט דעם יחיד מיט'ן כלל און גיט צו דעם קאַמפף אַ נאַציאָנאַלען מענשליכען כאַראַקטער.

צווישען די לאַנגע שורות פּאָגראָם־קרבנות מישען זיך אַריין געצעהלטע נעמען פון זעלבסט־שוץ גבורים. דאָס זיינען אָבער נאָך קעמפפער על פי נויט. זייער אַקטיוויטעט איז געווענדט אָן פרעמדע ווירקונגען און איז איינגעשפּאַנט אין צייט און אָרט. דאָס פאָלק איז צוזונדערט, יעדער טייל פיהרט אַ לעבען פאַר זיך, און דער קאַמפף פון פערטיידיגונג איז אַ פעראיינצעלטער. די אידישע גבורים פון דער אַלגעמיינער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג זיינען נאָך אין עצם אָבגעריסען פון דעם אייגענעם נאַציאָנאַלען לעבענס־קוואַל. דאָס פאָלק אַלס אַזאַ לעבט מיט אַנדערע חלומות און דער ערפאָלג פון זייער קאַמפף איז ווידער בעשרענקט ניט מיט די אידישע נאַציאָנאַלע גרעניצען, נאָר מיט אָרטיגע פּאָליטישע בעדינגונגען.

א טייל איז געוואָרען אקטיוו. דאָס בעריהרט אָבער ניט דאָס האַרץ פון דער אידישער נאַציאָן.

* * *

דער אַקטיווער אידישער קעמפפער זוכט זיין שורש אין דער היים פון זיין אַקטיווען פאָלק. אין ארץ־ישראל הויבט זיך אָן שאַפען אַ נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר צ ע נ ט ר, און דאָ וואַכט־אויף די אידישע פאָלקס־אַקטיוויטעט. אינ'ם טאָג־טעגליכען לעבען, אין דער ארבייט, און במילא אויך אינ'ם קאַמפף. אהין געהען די אַקטיווע פון פאָלק און זייער לעבען דאָרט איז די מאָדערנע רעוואָלוציע אינ'ם אידישען פאָלקס־לעבען. אין זיי האָט אויפגעשטורעמט דער פערלאַנג נאָך אַן אייגענעם שאַפענדען לעבען, און זיי האָבען ערקלערט קריעג, דעם שונא פון דרויסען, דעם שונא פון אינעווייניג. נישט מתפלל געווען האָט בר־כוכבא, ניט געוואַרט און געהאָפט האָבען די בריונים, נאָר געקעמפפט און זייער בלוט פערגאָסען אין דער מלחמה פאַר אידישער פריי־

היים ; זייערע קברים וועקען קאמפס־געפיהלען ביי די נייע אידען אין דער אלטער היים.

די אמאליגע אידישע קעמפפער זייגען געפאלען בעוואוסטזיניג, ווי העלדען, און אין דעם טויט זייערען האט זיך שארף ארויסגעוויזען, ווי שטארק ס'איז אין זיי געווען דער אינסטינקט צו לעבען, לעבען און שאפען. איצט פאנגט זיך ווידער אן א אידישער לעבען, וועלען אויך קומען אידישע גבורים, וועלכע וועלען וויסען ווי צו שטארבען.

וויסען ווי צו שטארבען — מיר דארפען זיך עס לערנען, ווייל מיר ווייסען נאך ניט ווי צו לעבען. די קברים פון אונזערע אמאליגע גבורים דערציעהלען אונז, אז אמאל האבען מיר עס געוואוסט.

און ס'הויבען זיך אן ציהען מחנות אידישע ארבייטער צום פערלאזענעם דערפעל מודעים, און אלץ אפטער ערינערט מען זיך אן דער פעסטונג פון מסדה.

* * *

מירון און מודעים...

ווער פון זיי איז שטארקער, ווער פון זיי וועט זיעגען, ווער פון זיי וועט בעשטימען די ווייטערדיגע ריכטונג פון אונזער געשיכטע ? וועט דאס אידישע פאלק פארטזעצען זיין נישטיג לעבען, פערבלייבענדיג אויף תמיד פאסיוו און טראגיש־אונפראדוקטיוו אלס נאציאן ? אדער ער וועט זיך אבזאגען פון נסים און צופאסונגען און ארויפטרעטען אויפ'ן וועג פון שאפענדען, אקטיווען לעבען ? וועט ער ווייטער מאכען צרופים פון הייליגע שמות, יאהר איין און יאהר אוים שטעלען א ליכט אויפ'ן קבר פון זיין לעבענס־זודיגען ערדישען עבר און שיקען צום הימעל זיין תפלה : יזכור .. אדער אפשר וועט ער זיך סוף כל סוף אליין דערמאנען... ווי אזוי ער זעלבסט האט געלעבט, געארבייט און געקעמפפט ? !...

דערווייל ציהען זיך אין מירון טויזענדער און אין מודעים געהען צעהנדליגער... אבער אין מירון בענעצט מען מיט טרערען די פערראסטעטע שטיינער, און מודעים פאדערט און מאנט...

אין מודעים געהט די יוגענד... און ס'זיינען שוין צוגעקומען נייע דערפלעך : סעדזשערא, מרחביה, דגניה, כנרת, מלחמיה... נייע נעמען, נייע קברים. א סימן, אז ס'וועבט זיך א נייער לעבען, דורך געזונטע מענשען מיט פרייע הערצער, שטארקע ווילענס, וועלכע ליעבען דאס לעבען אהן א פארוואס און קענען פאלען אין קאמפף. ס'וועבט זיך א מיסטישער בונד צווישען מודעים און סעדזשערא, צווישען די אמאליגע בריונים און היינטיגע וועכטער, און ס'שאפט זיך א נייע תקופה אין אונזער נאציאנאלען לעבען.

* * *

איינצעלנע געפאלענע. אבער ניט קיין יחידי־סגולה. אט אזעלכע דארפען זיין, אט אזעלכע זיינען אידישע ארבייטער אין ארץ־ישראל. דער גלות האט אין זיי אן אונצופרידענהייט געבארען, אן אומרוה אויפגעוועקט, און אין ארץ־ישראל האבען זיי א בעפרידיגונג געזוכט. געזוכט און געפונען. אקטיוו געלעבט — אקטיוו געשטארבען. זייער לעבען און טוידט זיינען

דעריבער אַ סימבאָל פאַר'ן גאַנצען פאָלק, ווי אַזוי מ'קאָן לעבען אינ'ם אידען־לאַנד און ווי אַזוי עס שטאַרבען אידען.

דער ט ו י ט פון די נייע אידישע גבורים איז דער ל ע ב ע נ ס ־ רוף צום גאַנצען היינטיגען דור אידען.

דער פערשטומטער אַקאָרד פון אונזער פאָלקס־מעלאָדיע האָט ווידער אויפגעציטערט...

דאָס פאָלק, וואָס איז אין גלות אַוועק, האָט פערהייליגט די נעמען פון זיינע מאַרטירער.

דאָס פאָלק, וואָס הויבט אָן פון גלות אַרויסגעהן, וועט נאָכטהון די מעשים פון זיינע גבורים.

* * *

יזכור... אָבער געווענדעט ניט צום הימעל, נאָר צום לעבעדיגען פאָלק; ניט איינגעשפאַרט אין די ד' אמות פון שוהל, ביי ברענענדע נשמה־ליכט, נאָר אין דער וויט־צעוואָרפענער אידישער וועלט ביי דער העלער זון פונ'ם אידישען בעפרייאונגס־קאַמפף; ניט קיין תפלה, נאָר אַן אויפפאָדערונג.

יזכור...

„זאָל דאָס אידישע פאָלק געדענקען"... ווי אַזוי אידישע אַרבייטער האָבען געלעבט און זיינען געפאלען. קינדער פון פאָלק זיינען זיי געווען: דער אידישער „באָסיאַק" פון אָדעס, דער „סוחר" פון פאָלטאַווע, דער „שניידער" פון טעמיר חאַן שורא, דער „זעצער" פון ירושלים און דער פארם־ארבייטער פון קאַליפאָרניע. זיי האָבען זיך אָבער ניט געוואָלט בענוגענען מיט'ן יחוס פון די עלטערן, און אַליין געפרובט אַרבייטען און שאַפען, לעבען און געני־פען. ניט קיין גבורות האָבען זיי בעוויזען, נאָר די פאָהן פון „ארבייט און לעבען" אויפגעהויבען און אין קאַמפף פאַר'ן לעבען דעם טוידט געפונען. זאָל דער זכר פון די העלדען אַריינדרינגען אין יעטוועדעם אידיש הויז, וואו ס'פלאָגט און ס'פייניגט זיך א גלות־נשמה און אין איהר אויפוועקען א בענק־שאַפט, אַ ריס צו אַן אַנדער לעבען. זאָל ער שטאַרקען די שוואַכע אין פאָלק און זיי מונטערן: ווי ד י העלדען ק ע נ ע ן אַלע זיין, ד אַ ר פ ע ן אַלע זיין.

ס'וועבט זיך אַ ניי אידיש לעבען פון אַרבייט. וואו ס'איז אַרבייט, דאָרט איז קאַמפף; וואו ס'איז קאַמפף דאָרט פאָדערן זיך קרבנות. פליסט דאָס אידישע העלדען־בלוט אויפ'ן באָדען פון דער נאַציאָנאַלער אַרבייטס־היים, און שרייט פון דער ערד:

„זאָל דאָס אידישע פאָלק געדענקען"...

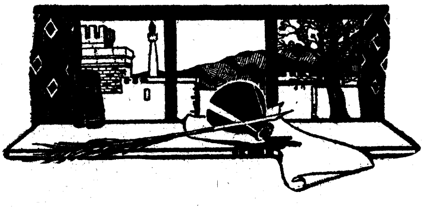

חבר דוב (בעריל) שווייגער פון דרום־רוסלאנד. געשטארבען ענדע ניסן ה'תרס"ט (1909) אין שטאדט טבריה פון די וואונדען וועלכע ער האט בעקומען מיט עטליכע וואכען צוריק בשעת א צוזאמענשטויס מיט אראבער אין פעלד, צווישען לוביא און מצפה.

י. בן־צבי:

בערעלע שווייגער

(זכרונות)

אין א פריהלינגס־טאג, מיין ערשטער פריהלינג אין ארץ־ישראל, האב איך זיך א לאז געטהאן אויף א שפאציער קיין „מקוה־ישראל", די ערשטע אידישע פארם אין לאנד, און אין יענע צייטען, קען מען זאגען, די איינציגע. מיט דעם זונען־אונטערגאנג בין איך צוגעקומען צו די הויכע, שלאנקע אייקאליפטוס־בוימער, וואס טיילען אויס מקוה־ישראל, ווי אן אאזיס צווישען די ארומיגע אראבישע דערפלעך; דארטען, אויף דער פארם האב איך פערבראכט יענע נאכט.

כמעט אלע שילער פון „מקוה" זענען געווען אינטערנע, אויסער איינצעלנע „פראקטיקאנטען", וואס זענען ניט לאנג אנגעקומען פון רוסלאנד. אט די האבען זיך גערעכענט פאר „עקסטערנע", וואס האבען פאר זיך נאר איין פראקטישען צוועק — צו פערפאלקאמען זיך אין דער ארבייט. אבער אויך די עקסטערנע זענען געווען אונטערוואָרפען דער שטרענגער אליאנס־דיסציפלין: ביי זייער עסען און שלאפען, ביי דער ארבייט און רוה — אימער זענען זיי געשטאנען אונטער דער קאנטראל פון דער פארם־אדמיניסטראציע און פון די ארטיגע סדרים.

צווישען די „עקסטערנע" האב איך זיך צום ערשטען מאל בעקאנט מיט דעם חבר דוב אדער ב ע ר ע ל ע ש ו ו י י ג ע ר. בערעל מיט זיינע חברים האבען זיך געפיהלט גאנץ פרעמד אין דער סביבה פון זייערע שול־קאמעראדען און ערציהער. די יונגע אימיגראנטען, וואס זענען אהער געקומען, דורכגעדרונגען מיט א טיעפען לעבענס־אידעאל, זענען געווען מיט א קאפ העכער פון זייערע נייע חברים און וועגווייזער, וועלכע זענען זעלבסט ערצויגען געווארען אין דעם טראדיציאנעלען קאריעריסטישען אליאנס־גייסט, ווייט פון נאציאנאלען אידעאל, ווי מזרח פון מערב. און געראדע דא, אויף דער ערשטער אידישער פארם אין ארץ־ישראל איז געווען בעשערט די רוסישע אידעאליסטען צום ערשטען מאל זיך צוזאמענשטויסען מיט דער גרויזאמער ווירקליכקייט. דאס האט ביי זיי, נאטירליך, ערוועקט א שארפע ענטריסטונג און ערביטערונג. דאס איינציגע, וואס האט זיי איינגעהאלטען אין דער שולע דא — איז געווען די האפנונג צו געפינען די געווינשטע טעכנישע פארבערייטונג פאר דעם וואס זיי האבען געהאלטען פאר זייער העכסטען אידעאל — פאר ערד־ארבייט.

מיר האבען פערבראכט יענעם אבענד אין שמועסען און שפאצירען איבער דעם ברייטען הויף פון דער פארם, צווישען די אלעען פון אייקאליפטוסען און טראפישע פלאנצונגען.

בעריל האט אויף מיר געמאכט א בעזונדערען איינדרוק, וועלכער האט זיך מיט דער צייט, אז איך האב איהם בעסער דערקענט, נאך מעהר פערשטארקט. ער איז דאן נאך זעהר יונג געווען און די קינדהייטס־נאאיוויטעט האט נאך געשוועבט איבער איהם. פלינק און שארף איז געווען בעריל אין זיין רעדען און דענקען. א בעזונדער לייכטקייט האט ער פערמאגט אין אלע בעוועגונגען פון זיין קערפער, ווי אין דעם שטראם פון זיינע אידעען און אין דעם פליה פון זיין אריגינעלער פאנ־

טאזיע. עס האט אין איהם געשלאגען א קוואל פון נאטירליכער לעבענס־לוסט, א שטרעבען צו גרויסע מעשים און העלדענשאפט. אמת, אפטמאל פלעגט זיין אריגי־נאליטעט אריבערפליסען איבער די גרעניצען פון דעם, וואס איז דא אנגענומען ביי לייט. ער האט אבער תמיד געהאט א מאדנע צוציהונגס־קראפט פאר אלע זיינע ארומיגע.

איך וועל ניט פערגעסען יענעם זומער מיט יענע רווישיגע דעבאטען אין דעם „ארבייטער־קלוב" און אין „חיים־ברוך'ס" האטעל, די גרופעס ארבייטער און סתם נייע יונגע לייט, וואס פלעגען זיך אומדרעהען פוסט און פאסט, אהן ארבייט, איבער די גאסען פון יפו; א טייל פון זיי — הונגעריגע, א טייל — פיבערדיגע, מיט פער־ביטערטע טענות צום לאנד און צו דער ארבייט, צו דעם ישוב און צו די וואס האבען איהם געשאפען.

אפטמאל, געדענק איך, פלעגט צוקומען בערעל צו אזא גרופע. א פאר סאר־קאסטישע בעמערקונגען און וויצען פון זיין זייט פלעגען גלייך צוטרייבען דעם וואלקען פון פערביטערונג און מאכען א סוף צו די אונענדליכע דעבאטען און ספקות, צו די דאגות פון נעכטיגען און מארגעדיגען טאג.

* * *

נאך א בעזונדער שטריך אין בערעל'ס כאראקטער: אן אונגעוועהנליכע נא־טירליכע דרייסטקייט און שרעקלאזיגקייט.

עס זענען דא א סך „שרעקלאזע העלדען", וואס רייסען ממש אויס בערג, מאכען אש און רויך פון טעמפלען און בויען טורעמס ביז אין הימעל אריין — אין זייער פאנטאזיע. עס קומט אבער אן אויף זיי א געוועהנליכע לעבענס־געפאהר, פערלאזט זיי מיט א מאל זייער גאנצע גבורה, און זיי ווערען, נעבעך, שוואך ווי א פשוט'ער בשר ודם. דאגעגען, זענען וועניג די „גאנצע", ביי וועמען עס איז נישטא קיין סתירה צווישען דעם פליה פון זייער גייסט און די רעאלע כחות פון זייער נשמה. א טיפ פון אזא גאנצער נאטור, ביי וועמען די גייסטיגע כחות ענטשפרעכען און הארמאנירען מיט איהרע שטרעבונגען — איז געווען בעריל. און די לעצטע זענען געווען גאר נישט אזוי מעסיג און בעשיידען.

עפעס ווי א פערבארגענע קראפט, א דראנג נאך גרויסעס, נאך העלדישעס האט געלעבט אין די טיעפענישען פון זיין נשמה. דער גייסט האט ניט בעוויזען רייף צו ווערען און זיך צו ענטפלעקען אין זיין גאנצער גרויס, ווארום דער יונגער בעריל איז געפאלען פאר זיין צייט, אבער יעדער וואס איהם האט נעהענטער געקענט, האט דאך דעם גייסט געשפירט. ער האט זיך געפיהלט פון זיין גאנצען כאראקטער, פון אלע זיינע מעשים, פון זיין טיעפער אונצופריעדענהייט מיט די געוועהנליכע וועגען, פון זיין שטענדיגען זוכען נייע אריגינעלע דרכים.

סוף יענעם זומער האט זיך געטראפען א צופאל, וועלכער האט ניט וועניג גע־ווירקט אויף בעריל'ס ווייטערדיגען לעבענס־גאנג. אין דער קאלאניע גדרה האט אויסגעבראכען א סכסוך אויף דעם גרענעץ צווישען די קאלאניסטען מיט די אראבער פון דער שכנישער דארף קאטרא. פון ביידע זייטען האט מען זיך איבערגעשאסען און אין רעזולטאט איז איין אראבער געפאלען טויט פון א קויל פון א קאלאניסט'ס א זוהן.

ווי דער שטייגער איז, האבען זיך תיכף אויפגעזאמעלט אלע קרובים פון דעם געפאלענעם'ס פאמיליע און מען האט זיך א לאז געטהון צו דעם הויז, וואו עס איז

געווען בעהאַלטען דער יונגער קאָלאָניסט — טאַקע סאַמע אין אָנהויב פון דער קאָלאָניע. דער יונגער קאָלאָניסט האָט מתרה געווען די אַראַבער, אַז ער וועט שיסען יעדען, וועלכער וועט וואַגען אַריינצורייסען זיך אינווייניג. די פעלאַכען, אָבער, האָבען ניט קוקענדיג אויף דעם, אַרומגערינגעלט דאָס הויז, בעוואָפענטע מיט שווערדען און ביקסען, און זענען צוגעקומען צוברעכען די טיר פון דעם באַלקאָן. דאָ איז געקומען דער צופאַל צו הילף און האָט אויף אַ וואונדערבאַרען אופן געראַטעוועט דאָס לעבען פון יונגען קאָלאָניסט. בשעת צעהנדליגער מענשען האָבען זיך צוזאַמענגעשפאַרט אויף דער ווערענדע, האָט זי נישט אויסגעהאַלטען און צוזאַמענגעבראָכען. די אַראַבער זענען אַלע אַרונטערגעפאַלען. דערווייל זענען צוגעקומען די גדרה'ר קאָלאָניסטען, און אויך פון אַנדערע קאָלאָניעס האָט מען דערהערט, און מען איז געקומען צו הילף. די אַראַבער האָבען זיך געמוזט צוריקציהען.

אַז דער קלאַנג וועגען דעם אינצידענט אין גדרה איז צוגעקומען קיין מקוה, איז בעריל (און מיט איהם — צוויי פון זיינע חברים) געווען, נאַטירלאָך, דער ערשטער לויפען צו הילף קיין גדרה. עס איז שוין געווען גאָר פינסטער, אָבער די יונגע חברים האָבען קיין מינוט ניט געוואַרט. און כאָטש זיי האָבען נישט בעקומען קיין אורלויב פון דער אַדמיניסטראַציע פון דער שולע, האָבען זיי זיך געלאָזען אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט אין וועג אַריין. אין גדרה זיינען זיי געקומען שוין לאחר המעשה, דערפאַר אָבער אומקערענדיג זיך צוריק האָבען זיי בעקומען די מעלדונג, אַז זיי זענען פון דער שולע ענטזאָגט, ווייל זיי האָבען עובר געווען אויף דער דיסציפּלין, פערלאָזענדיג די פאַרם ביינאַכט אָהן ערלויבעניש.

אַזוי האָט זיך געענדיגט בעריל'ס שול־פעריאָד אין ארץ־ישראל. בעריל האָט אויפגעהערט צו זיין אַ תלמיד, און איז געוואָרען אַ געוועהנליכער קאָלאָניע־אַרבייטער, מיט אַלע אַרבייטער גלייך.

* * *

דאָס לעצטע מאָל האָב איך איהם געזעהן פסח־צייט, אין יאָהר ה'תרס"ט, אין טבריה'ר האָספּיטאַל. אַ פערוואונדעטער פון אַ צוזאַמענשטויס מיט אַראַבער איז בעריל געלעגען אויף דער ווערענדע אין זיין קראַנקען־בעט, איינגעוויקעלט אין אַ ווייסען ליילעך מיט אַן אייז־בלאָזער אויף'ן קאָפּ. איך האָב זיך איינגעקוקט אין זיין געזיכט: איז דאָס ווירקליך דער לעבענס־לוסטיגער ריהרעוודיגער בעריל, איז דאָס דער פנים, וואָס האָט אויסגעדריקט תמיד ענערגיע און שרעקלאָזיגקייט? יעצט איז זיין געזיכט געוואָרען אויסגעדאַרט, בעדעקט מיט אַ טויט־בלאַסקייט, זיינע אויגען פערמאַכט אויף העלפט, און זיין גאַנצער אויסזעהן איז געווען ווי פון אַ מת. נאָר דער שווערער אָטעם האָט עדות געזאָגט אַז ער לעבט נאָך. אַזוי בין איך געשטאַנען איניגע מינוטען. פלוצלונג האָבען זיך זיינע וויעס לאַנגזאַם אויפגעהויבען, אַ פּתק פון בעוואוסטזיין האָט אין די אויגען אַ בליץ געטהאָן: ער האָט מיך דערקענט. עטליכע סעקונדען האָט ער זיך איינגעקוקט גלייך אין מיר. שטילערהייט האָט ער מיך אָנגערופען, זיינע ליפען האָבען זיך בעוועגט, אָבער זיין שטימע האָט זיך ניט געהערט. איך האָב זיך איינגעבויגען הערען זיינע ווערטער; אומזיסט: אפילו שעפּטשען איז איהם שווער געווען. ער האָט ווידער זיינע אויגען פערמאַכט און ווידער עטליכע מינוט אָהן בעוועגונג געבליבען. דאַן האָט ער זיך אָנגעשטרענגט אויפצוהויבען אויף זיין געלעגער און מיר איינצעלנע ווערטער אַריינגערוימט. דאָס מאָל האָב איך שוין געהערט. אָבער אומזיסט האָב איך געוואַרט; דאָס וואָס ער

האָט געוואָלט זאָגן האָט ער ניט געענדיגט. זיין קאָפּ האָט זיך אַראָפּגערוקט, און ער האָט דעם בעוואוסטזיין ווידער פערלאָרען. א שאַרפער וועהטאָג האָט ווי אַ שניט געטהאָן אין הארצען. אין דעם מאָמענט האָב איך דערפיהלט, אַז מעהר וועל איך בערלען ניט זעהן, און אַז דאָס זיינען געווען זיינע לעצטע ווערטער צו מיר.

אין צוויי טעג אַרום איז בערלע געשטאָרבען.

יעקב ראַבינאָוויטש

זכרונות

אין חודש סיון איז דאָס געווען, עטליכע טעג פאַר ל"ג בעומר. איך בין דאַן דורכגעפאָהרען די קאָלאָניעס פונ'ם אונטערשטען גליל. כ'האָב פערבראַכט עטליכע טעג אין סעדזשערא. דעמאָלסט האָב איך זיך בעקאַנט מיט איינעם פון יענע לייט, מיט בערעל שוויינער.

דריי פון די אַרבייטער האָבען מיך דאָרטען פּעראינטערעסירט, אייגער פון זיי אַן אדעסער, נאָר גאָר ניט קיין אדעסער טיפּ. מיט אַ בעזונדער ערנסטקייט האָט ער זיך צו אַלץ בעצויגען: בעטהייליגט זיך אין דער ציוניסטישער טעטיגקייט, איינגעשטעלט דאָס לעבען אין דער זעלבסט־שוץ; פון דאָרט אַוועק אין בערלין שטודירען אגראָנאָמיע. דערנאָך אויך דאָס אויפגעגעבען און געקומען אין א"י זיין אַן ערד־אַרבייטער. ער האָט געזוכט דעם עיקר פון זיין לעבען, און מיר דוכט, אַז דאָ אין לאַנד האָט ער דעם ע י ק ר געפונען. אַן אונגעוועהנליכע רוהיגקייט איז געווען אויסגעגאָסען אויף איהם. נאָר אמאָל פלעגט ביי איהם אין די אויגען אויפבליצען אַ מאָדנער פייערל, וואָס האָט זיך ניט געפּאַסט ניט צו זיין געזיכט און ניט צו זיינע אַרבייטער־הענט, ניט צו זיין אויסערליכקייט און ניט צו זיינע בעוועגונגען.

דער צווייטער יונגערמאַן איז געווען אַן אָרטיגער געבאָרענער אין איינע פון יהודה'ר קאָלאָניעס. אַ קינד פון אַ פרעהליכען טאַטען, איז ער געווען תמיד לוסטיג און לעבעדיג. די פקחות פון איונג־אַלטען מיט דער פרעהליכקייט און שטיפערישקייט פון אַ קינד האָבען זיך אין איהם פעראייניגט. נאָר מיט איין זאַך איז ער פאַר מיר געווען אויסטערליש. די קאָלאָניסטישע קינדער זיינען דאַן כמעט אַלע געווען רוהיגע. יענע נערוועזיטעט, דער בטול־היש, די אונאויפהערליכע בענקשאַפט און דער גאַלגען־הומאָר פון די רוסישע יונגעלייט איז זיי פרעמד געווען. נאָר דער בחור איז געווען אַן אויסנאַהם. זיין נאַטירליכער העברעאיש, זיין פשטות זיינען געווען די איינציגע סמנים אַז ער איז אַן ארץ־ישראל'דיגער. פון וואַנען קומען צו איהם אָט די אייגענשאַפטען פון דער רוסישער יוגענד? — דאָס האָט מיך געוואונדערט. אַזוי ווי עס האָט מיך אויך געוואונדערט די ארץ־ישראל'דיגע שטריכען אין בערעל שוויינער'ס כאַראַקטער.

דער לעצטער איז געווען אַ בחור פון אַ יאָהר 18; אַ ווייכע געזיכט, לעבעדיגע אויגען, געקרייזעלטע האָר און מיידעלשע חן־גריבעלעך אין די באַקען. אַן אונגעוועהנליכע פרעהליכקייט, אַן עכט־דרומדיגע לייכטקייט, צוזאַמען מיט אַ שעהן־רוהיגען געזיכט. און לאַכען האָט ער געקאָנט, דער בחור, ממש ווי אַ יונג מיידעל;

ליעב נעהאט זינגען, טאנצען, שטיפען און משוגע מאכען זיך. אין הלכות־שטיפען און לוסטיג־זיין איז אויך זיין ארץ־ישראל'דיגער חבר געווען א גרויסער בריה. נאר אמאל, ווען זיי ביידע פלעגען שפאסען און שטיפען, פלעגט אויסקומען משונה'דיג צו הערען ווי זייער הריטער חבר, דער אדעסער, פערציהט עפעס אן ערנסטען, אומעטיגען נגון.

לבנה־נעכט געווען, פלעגען מיר ארומשפאצירען איבער דער קאלאניע ביז האלבע נאכט. פון דעם בערגעל, וואו עס שטעהען די געביידעם פונ'ם פארם, פלעגען מיר ארונטערלאזען זיך אין דער קאלאניע אריין; אמאל אוועקגעהן אין די פעלדער. געזאנג־קלאנגען האבען אנגעפילט די גאנצע ווייטקייט. בעזונדערס האט אבגעקלונגען דער הילכיג־זילבערנער געלעכטער פון בערעלע שווייגער. אין א"י קען מען ניט לאכען; מ'וויים דא ניט פון קיין איבעריגער עצבות און אויך ניט פון דעם פולען געזונטען לאכען פון דרום־רוסלאנד. עצבות און לאכען זיינען דא אויסלענדישע סחורה. און יענער הילכיגער, קלינגענדער געלעכטער, וואס גיסט זיך פונאנדער און צושלאגט זיך ווי כוואליעס אן שטיינער, יענער געלעכטער פון בערעלע'ן פלעגט מיך מיט אמאל אוועקטראגען צום ברעג פון שווארצען ים מיט זיינע זומער־נעכט. און דאן האט מען מיר געזאגט אז בערעלע איז אן אדעסער.

בערעלע האט גערעדט אויף דריי שפראכען: העברעאיש, אידיש, רוסיש. אין די ערשטע צוויי שפראכען האט ער זיך געפיהלט גאנץ היימיש, אין דער הריטער איז ער געווען א גאסט. אפטמאל פלעגט ער פלוידערען מיט אזא שפראכען־אויסמישעכץ, אויף דער בעזונדערער המון־שפראך פון דער אדעסער מאלדאוואנקע, א מין צוריסענער און צופליקטער אידיש, אויסגעמישט מיט א פערגרייזטען, איינגעארטיגען רוסיש. מיר פלעגען קייכען פון געלעכטער הערענדיג אט דעם משונה'דיגען דיאלעקט זיינעם.

בערעלע האט ליעב געהאט דאס לאנד מיט א נאטירליכער ליעבע. כ'וויים ניט אויב איהר קענט די אומגעגענד פון ארעם. ארום צענטער פון שטאדט ציהען זיך נערוימע קווארטאלען מיט ברייטע גאסען. לאנגע הויפען מיט ליידיגע פלעצער. נאר די הייזער, סיי די קליינע, סיי די גרויסע, זיינען עפעס ווי מיט א קארג־הארץ געבויט געווארען. שמאלע צימערען, פינסטערע קעלערס, און שלעכטע געביידעם. הינטער די דאזיגע גאסען שפרייטען זיך פעלדער, בערגלאך: אנדערע קוקען־אויס ווי ווענד פון א חורבה, און אנדערע פשוט ווי גרויסע מיסט־בערג. אויף די דאזיגע בערגלאך און צווישען זיי איז דאס קעניגרייך פון — די באַרוועסע. פון פארט און פון וואקזאל קומען זיי אהער ווארעמען זיך אנטקעגען דער זון. ווען די קינדער פון די שטאדט־פערטלען רייסען זיך ארוים פון דער פערשטיקטער לופט צו דער זון, זאפען זיי איין אין זיך אויך אט די בעזונדערע אטמאספערע: זיי קריכען ארויף אויף דעם בערגעל, וואו פון איין זייט זעהען זיך די ברייטע סטעפעס און פון דער אנדער זייט — דער ווייטער שטח פון ים. און די „באסאצקע"־ליעדער, דאס ליעד פון די ווייטע און ברייטע סטעפעס, דאס ליעד פון ווילדע און לוסטיגע אויסגעמישט מיט'ן יאמער פון צובראכענע נפשות, וואס האבען שוין אלץ פערלארען, אט די דאזיגע פערשיעדענע אויסגעמישטע געזאנגען דרינגען אריין אין הארצען פון דעם אידישען אינגעל, מישען זיך אוים מיט זיינע פאלקס־ליעדער און פון דעם בעקומט זיך א נייע לייכטזיניגע ליעד, א ממזר־ליעד אהן א טאטען און אהן א מאמען. מיט פערשיעדענע פלוצלונדיגע איבערגאנגען פון איין ניגון צום צווייטען, פון איין

שפראך צו דער צווייטער, א כל־בו ליער. סוף־סוף בעקומט זיך עפעס א משונה־דיגע נשמה אָהן א פאָלק, אָהן א לאַנד, אָהן אַן עבר און א צוקונפט — די מאָלדאַ־וואַנקע־נשמה.

דאָך איז נאָך פאַראַן אין מאָלדאַוואַנקע א המון אידען וואָס זיינען פערבלי־בען ביי זייערס. די ראַזיגע שטערען דער אויסבילדונג פון דער נייער לעבענס־פאָרם. אזוי ווערט בעשאַפען א בעזונדער סאָרט אידען: א אידישע „באָסאַצסטוואָ".

א אידשער „באַרוויסער"! אזא איז געווען בערעלע שוויגער. אויסערליך האָט ער ניט אויסגעזעהן אזוי. רוהיג, מיט א שטילקייט פון יחסנים און שעהן איז געווען זיין געזיכט. דאָך, אלץ וואָס ער האָט אין זיך געהאַט פון זיין פערגאַנגענ־הייט, פון די אדעסער קוואַרטאַלען — איז געווען „באָסאַצסטוואָ". ווער האָט איהם אַהער געבראַכט? — ווייסט איין גאָט אין הימעל. נאָר איינס איז מיר קלאָר: אז אַוועקגעהן פון דאַנען האָט ער ניט געקאָנט. אלץ איז איהם דאָ נאָהענט גע־ווען. יענער ווייטער בלויער ים, יענע טיפע הימלען, מיט דער ברייטער געגענד, בערג און טהאָלען, מיט דאָס גאַנצע „באַרוועסע" לעבען פון דעם אידישען ארבייטער דאָ. דערצו די לייכטקייט, מיט וועלכער מ'קאָן דאָ איבערגעהן פון איין ארבייט צו דער צווייטער, פון איין אָרט צום צווייטען האָט געמוזט צובינדען זיין נשמה צו א"י, אויף וויפיעל ער איז פעהיג געווען בכלל צוצובינדען זיך צו איין אָרט. בים־לעכווייז האָבען זיך ביי איהם אַנגעהויבען צו ענטדעקען נייע נייגונגען. צוזאַמען מיט די חן־גריבעלעך אויף די באַקען — האָבען זיך אַנגעהויבען צו בעווייזען אויך קנייטשען פון זאָרג און צער.

כ'האָב זיך מיט ב. שוויגער געטראָפען נאָך אַמאָל אין מירון און אויך אין ראש־פנה. און שטענדיג דער זעלבער לאַכענדער, טאַנצענדער און פרעהליכער בע־רעלע. ס'איז אָבער געווען אויך אַן אַנדער בערעלע — בערעלע דער וועכטער. שפעט ביי דער נאַכט, ווען ער איז אומגעגאַנגען צווישען די קוסטעס און די שטיינער אַרום דער קאָלאָניע, און די לבנה פלעגט פערגעהן, דאַן פלעגט בערעלע ווערען ערנסט. ניט בערעלע איז ער דאַן געווען, נאָר דוב שוויגער. אויך אין יענע מאָ־מענטען ווען מיר פלעגען רעדען וועגען דאָס לאַנד, וועגען גליל און דער וואַך, פלע־גען זיך אויף זיין שטערען בעווייזען איינציגע קנייטשען. די וואַך אין גליל איז דאַן געווען א געפעהרליכע. די וועכטער האָבען עס גוט געפיהלט. נאָר קיינעם האָט זיך ניט געגלויבט אז בערעלע קאָן שטאַרבען. דאָס איז פשוט לעכערליך. בערעלע מיט די חן־גריבעלעך און קרייזעלאָך וועט שטאַרבען? דאָך, ער פלעגט זיך צוהערען ביי נאַכט צום געהיימען שאָרך צווישען די בערג און קוסטעס פון גליל. אין די בערג מיט זייערע פערבעהעלטעניסען און היילען הערט מען די שטילע טריט פון פיינד.

צוזאַמען מיט די קנייטשען איז אויך געקומען אַן אַנדער בעציהונג צו אלץ. די ערשטע לעבענס־איינדריקע זיינען פערווישט געוואָרען. די ליבשאַפט צום לאַנד איז אלץ טיפער געוואָרען. פון בערעל איז געוואָרען „דוב", און ער האָט אַנגעהוי־בען רעדען העברעאיש. ס'איז קענטיג געווען, אז אחוץ זיין פערגאַנגענהייט אויפ'ן ברעג פונ'ם שוואַרצען ים, האָט ער אָנגעהויבען צו פיהלען אויך אַן אַנדער פער־גאַנגענהייט, אזא פערגאַנגענהייט וואָס פערבינדערט איהם מיט די וועלכע האָבען דאָ מיט צוויי טויזענדער יאָהר צוריק איינגעשטעלט זייער לעבען אין סכנה. די

מאָלדאַוואַנער לייכטזיניגקייט האָט נאָר די ערשטע טריט געמאַכט, אָבער די גליל'ער נעכט האָבען ביסלעכווייז דעם אינגעל אין אַ מאַן פערוואַנדעלט.

ער היום זעה איך פאַר זיך זיין געזיכט. אָט איז ער דער מאָלדאַוואַנער אינגעל. אָט זינגט ער: „מיין האַרץ זאָגט מיר: העלען, פרישען, בליהענדען פריהלינג". אביסעלע שפּעטער, און זיין קול איז שוין טרויעריג, און ער זינגט „הכניסיני"; און ווידער צוריק צו מאָלדאַוואַנע; אין אַ רגע אַרום, און ער רעדט שוין העברעאיש, רעדט ערנסט וועגען גליל, וועגען דער וואַך. בערעלע — און ערנסטקייט! ווידער אַ רעטעניש. ווער האָט עס אויסגעאַקערט אויף זיין שטערען די געדאַנקען־קנייטשען? ווער האָט עס דעם מאָלדאַוואַנער אַהער אַראָבגעבראַכט און איהם געמאַכט פאַר אַן אַרץ־ישראל'דיגען? ווער?

ער האָט נאָך ניט געוואוסט פון ווידערשפּרוכען. מיר, ליטוואַקעס, ווייסען ניט פון קיין האַרמאָניע. אָדער ג א ר אָדער גאָרניט. „כלו זכאי" אָדער „כלו חיב", אָדער מיר זיינען אינגאַנצען אין גלות, אָדער אינגאַנצען פיינד דעם גלות און שטרעבען נאָר צו דער גאולה. אָבער ער — ער האָט געוואוסט נאָר איין זאַך: שעהן איז דאָס לעבען. פאַראַן אַ שעהנע לאַנד, שעהנע הימלען אויסגעשטערענטע, לבנה־נעכט, בוימער, קוסטעס, בערג און פעלזען און ס'איז פאַראַן און פאַראַן — און אַלץ איז געווען אין איהם און ער אין אַלץ — נאָר, ווי ס'ווייזט אויס, האָט ער אויך אָנגעהויבען פיהלען אַז ס'איז עפּעס ניט אַזוי פשוט.

און בערעל איז גע'הרג'עט געוואָרען. און איהר קלאָגט אויף זיין טויט. און וויפיעל זיינען איהם מקנא? ער האָט ניט פערשוועכט זיין נשמה; און אַנדערע? און ווער ווייס וואוהין ער וואָלט אַוועק ווען ער וואָלט בלייבען לעבען?

און וויפיעל העלדען זיינען דאָ געווען? ווער קוקט זיך אויף זיי אום? וויפיעל פון זיי זיינען איצט פאַראַן?

אַ שאָד! אַ שאָד, וואָס מיר ווייסען נאָר הספדים צו מאַכען. פאַר די לעבעדיגע האָבען מיר קיין אויג ניט.

ישראל קאַרנגאָלד

חבר ישראל קאַרנגאָלד איז געקומען פון קרינקי, וואָס נעבען ביאַליסטאָק.

לכתחלה האָט ער געאַרבייט אין די קאָלאָניעס פון יהודה, נאָכדעם איז ער אריבער אין גליל, צוזאַמען מיט די ערשטע אַר־בייטער, וואָס זענען געקומען אַרבייטען אין כנרת. דאָס לעצטע האַלבע יאָהר האָט ער געאַרבייט און געוועכטעוועט אין דער פאַרם סעדזשערא. אַרום פסח איז פאָרגעקומען ניט ווייט פון סעדזשערא אַ צוזאַמענשטויס מיט אַראַבער, וואָס זענען אָנגע־פאַלען אויף אַ אידישען אַרבייטער. איין אַראַבער איז פער־וואונדעט געוואָרען און נאָכהער געשטאָרבען. אין אַ וואָך אַרום דעם לעצטען טאָג פסח (כ"א ניסן ה'תרס"ט) האָבען קריסטליכע אַראַבער פונ'ם שכנות'דיגען דאָרף אָבגעוואַרט ישראל'ן ביים בית־עלמין פון סעדזשערא און איהם געשאָסען, אויס נקמה פאַר זייער הרוג.

ר׳ בנימין:

צווי׳...

דער נאמען פון דעם ערשטען איז דוב שווייגער, אדער ווי מיר פלעגען איהם, דעם ליעבען און וואוילען, רופען: בערעלע שווייגער.

מיט איהם בין איך בעקאנט שוין מעהר ווי א יאהר צייט. ומעשה שהיה כך היה:

איך בין דאן געווען א בירגער פון דער שטאדט יפו ת״ו, געארבייט אין איינעם פון איהרע שול־אנשטאלטען. מיט אמאל זיינען דערעסען געווארען די טינטערס־טינט, דער קאנצעלאריע־טומעל און די קאמיסיעס־זיצונגען, אין וועלכע כ׳בין דאן געווען פערטון מיט לייב און לעבען. כ׳האב ניט פיעל געטראכט און אויסגערעכענט. נאר א שטארקע און מעכטיגע שטימע האט אין מיר גערופען: צו דער פרייער לופט, צום פעלד.

כ׳האב זיך אויפגעהויבען, אוועק צום דיליזשאנס און — האידא קיין פתח־תקוה.

דאס איז אויסגעפאלען ערב־שבת. שפעט ביי נאכט האב איך זיך צום ערשטען מאל געטראפען מיט בערעלען. מיר האבען אוועקגעשפאצירט הינטער דער קאלאניע. צווי מיידלאך זיינען מיט אונז מיטגעגאנגען, א פוילישע און א ליטווישע.

בערעלע האט געשטיפט, געשפאסט און זיך משוגע געמאכט. ס׳איז קענטיג געווען, אז עפעס איז מיט איהם ניט גלאט. עפעס האט אין איהם געקאכט און ניט געפונען דעם פאסענדען און ריכטיגען אויסדרוק. די מיידלאך האבען ניט אראב־גענומען די אויגען פון איהם. אבער אויך די דאזיגע אויגען־בליקען האבען געפרעגט, געשטוינט און געוואונדערט זיך: וואס איז מיט איהם?

מיך האט עס נאך ניט פערטשעפעט, ניט אנגעריהרט טיעף.

נאר אין דעם קומענדען אבענד, מוצ״ש, האט עס מיך אדורכגענומען. אין דעם משונה׳דיגען געצעלט פון צ. האט זיך צונויפגעקליבען א קליינער עולם. בעריל האט דאן מיט א צוריסענער שפראך מודיע געווען, אז די זאך איז ניט כשורה, אז עס פאדערט זיך אויסבעסערונגען, אומענדערונגען און בענייאונג, און אז ד י נאכט נאך געהט ער אוועק אין גליל. פאר וואס? צוליעב וואס? אויף דעם האט ער נאך ניט געענטפערט, נאך ניט געפונען דעם ריכטיגען און איינענעם אויסדרוק.

דעם אמת׳ן און בעזונדערען אויסדרוק האט ער געפונען ערשט אין דעם קומענ־דען פריה־מארגען. ס׳איז געווען, ווי מיר זיינען זיך נוהג צו זאגען, א העל־שיינענדער פריה־מארגען. א סך, סך זונענשיין. ארץ־ישראל׳דיגער זונענשיין. זאלבאדריט, איך, ער און דאס ליטווישע מיידעל, זיינען מיר ארומגעגאנגען אין די בערג צווישען פתח־תקוה און יפו. און צווישען די בערג, אין די טהאלען האבען זיך די הערצער פונאנדערגעעפענט. בעזונדערס האט זיך אויפגעעפענט בערעל׳ס הארץ. תחילת האט ער נאך געשטאמעלט, גערעדט אויף פרעמדע שפראכען: ער זעהט ווי ווערים פויזען ארום זיין אידעאל. די ערד וויל איהם איינשלינגען. ער איז נאך יונג, ער וויל פערבלייבען ביי זיין גלויבען, בלייבען א גאנצער ציוניסט. דערפאר ענטלויפט ער אין גליל.

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז איז פאר מיר קלאר געווארען אן איינענארטיגע ער־שיינונג: שווייגער איז מ ק נ א די אראבער זייער לעבען. דאס אראבישע לעבען

איז פאַר איהם געוואָרען אַ סימבאָל אַן'אידעאַל, דאָס הערליכסטע און בעסטע אין לעבען. ס'אַרא פרייהייט! ס'אַרא ברייטקייט! ס'אַרא בערג־הויך! וויפיעל קראַפט און אייגענווירדע! סאַרא געפיהל פון אייגענעם יחוס!

אויף יענעם וועג האָט זיך אונז אָנגעטראָפען אַ היים־אַראַביש פערדעל. בערעל האָט זיך באַלד ארויפגעכאַפט אויף איהם און געמאַכט פאַר אונז „פאַנטאַזיעס" אויפ'ן אַראַבישען שטייגער.

שווייגער האָט געבענקט נאָכ'ן אַראַבישען לעבען. דאַן ווען מיר זיינען נעגאַנ־גען פון פ"ת קיין יפו, האָט ער נאָך ניט געוואוסט, ווי אַזוי ער וועט פערווירקליכען זיין שטרעבונג. אָבער די שטרעבונג האָט שוין אין איהם געלעבט און פונאַנדער־געוואַקסען זיך; אַ טונקעלער בעגעהר נאָך אַן'אונבעקאַנטען לעבען. געהיימע בע־צויבערנדע אילוזיעס זיינען געווען אַ הויפּט־פאַקטאָר, אַן'עלעמענטאַרער כח אין זיין כאַראַקטער.

און שטאַרק ווי דער טויט איז די אילוזיע. איין ציעל האָט ער זיך, פאַרלויפיג, געשטעלט: אַ וועכטער אָדער אַ פּאַסטוך ווערען אין גליל.

און שפּעטער? דאָס הויפּט־ציעל?

דאָ שווייגט דער טרוימער. וואָס שפּעטער וועט זיין ווייסט ער ניט. דער עיקר־הדבר איז געווען פערהילט אין אַ וואָלקען.

און ער איז טאַקי געוואָרען דער ערשטער אידישער קאָלאָניע־וועכטער.

יענע צייט איז געווען אַ שלעכטע. אַ צייט פון צרות און רייסערייען מיט די אַראַבישע שכנים. איך, אַלס סעקרעטער פון דער פאַרם „כנרת", בין געווען פון די ערשטע, וואָס האָבען דערפיהלט, אַז ניט גוטעס און בייזעס ערוואַרטעט אונז. כ'האָב זיך מיט אַ בריעף געווענדעט צום „החורש", פערעפענטליכט אַ בריעף אין „הפועל־הצעיר" — האָבען מיר מייגע חברים פון סעדזשערא אויסגעלאַכט. בעזונדערס האָט זיך דאַן געשטאַרקט די שנאה פון די אַראַבער צו מסחה, צו דער שעהנער קאָלאָניע, וואָס ליגט צופוסענס פונ'ם בארג תבור. דאָס מאָל איז ווירקליך געשעהן עפּעס אונגעוועהנליכעס. דאָס מאָל האָט זיך די אידישע קאָלאָניע ניט געבויגען, ניט מיאוס געמאַכט און ניט „פערשטאַכען די הענד וואָס בעזיצען די מאַכט". זי האָט זיך בעוואָפענט אום צו פערטהיידיגען איהר פערמעגען און איהר עהרע. אַלע קאָלאָ־ניעס פון דעם אונטערשטען גליל האָבען זיך בעטהייליגט אין דער זעלבסטשוץ. אפילו פון דער וויטער „כנרת" זיינען אָנגעקומען זעקס אַרבייטער צוזאַמען מיט'ן פערוואַלטער פון דער פאַרם.

די גאַנצע אַנגעלעגענהייט פון דער זעלבסט־שוץ, אין וועלכער ס'האָבען זיך בעטהייליגט אי אַרבייטער, אי קאָלאָניסטען, איז איבערגעגעבען געוואָרען דעם יונגען בערעל שווייגער. מ'דאַרף מודה זיין: ער האָט עס גלענצענד אָרגאַניזירט. זיין צייטווייליגע דירה איז געווען די שולע פון דער קאָלאָניע. דאָרט האָט ער די פער־טיידיגונג דערהויבען צו אַ גאַנצער סיסטעמע פון טאַקט און געשיקטקייט. די אידען האָבען געזיעגט.

און איצט האָט דער יונגער און פרישער בערעל שווייגער געפונען זיין רוה אויפ'ן בית־עלמין אין טבריה.

שטאַרק ווי דער טויט איז די אילוזיע.

* *
*

ישראל קאַרנגאָלד איז געווען אַנ׳אַנדערער, גאָר אַנדערער מענש ווי ישווייגער. ער איז געווען אַ מענש אָהן אילוזיעס. בערעלע איז געקומען אין ארץ־ישראל אַ זיבעצעהן יאָהריגער בחור, ישראל איז אָנגעקומען אין לאַנד שוין נאָך אַלעמען, שוין נאָך דעם ווי אַלע זיינע היילִיגטהימער אין רוסלאַנד זיינען חרוב געוואָרען; בערעל׳ס הארץ איז געווען אַן אָפענער בוך און ישראל׳ס הארץ — אַ פערשלאָסענע און אַ פערזיגעלטע. גאַנצע הרודעס פון שטאַרקער ביטערקייט און שוואַרצען יאוש האָט זיך ביי איהם דאָרט אָנגעזאַמעלט.

ער איז אָבער געווען אַ כאַראַקטער. שטאָל־שטייף גייסטליך און קערפערליך. קיין ערלייזונג האָט ער, אפילו, ניט געפונען ניט אין זיין ארבייט, ניט אין דער העברעאישער ליטעראַטור, ביי וועלכער ער האָט פערבראַכט זיין פרייע צייט, און איך האָב מורא: אַז אויך ניט אין דער פּאַרטיי „פועלי־ציון“, צו וועלכער ער האָט געהערט. אָבער דאָס לאַנד בכלל איז פאַר איהם געווען ווי אַ פרישער טוי אויף אַ טרוקענעם באָדען. מיט פעלד האָט אָנגעהויבען שמעקען פון איהם...

בערעל — מיט אילוזיעס און ישראל — אָהן אילוזיעס — וואָס איז דען דער חלוק?

גרויס איז געווען דער וועהמאָג, ווען כ׳האָב פּלוצלונג דערהערט פון די פרישע קברים. דאָס געפיהל פון אַ פריינד האָט זיך אין מיר ערוועקט און ביטער בעקלאָגט די פרישע יונגע בוימער, וואָס זיינען אַזוי פריה־צייטיג פערשניטען געוואָרען. נאָר כ׳בין זיך מודה: ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט זיך אויסגעוועבט דער צער, צוגאַנגען און פערוואַנדעלט זיך אין אַ שטילען טרויער...

גוט איז דעם מענשען, וואָס די קויל האָט איהם געטראָפען אין דער יוגענד, ביים אויפבליהען, אין סאַמע מיטען פון זיין גאַנצקייט, אין דער ערשטער פרישקייט פון זיין גלויבען. דער שיקזאַל פון ר״ש בן גבירול איז ניט ערגער פאַר׳ן שיקזאַל פון ר׳ משה הסלח. ניט אין לאַנגע יאָהר איז גליק און שענקייט.

וואויל איז צו דעם וואָס זיינע טעג זיינען געצעהלטע.

נאָר ווען כ׳הער ווי מענשען דיסקוטירען, היצען זיך וועגען נייע לענדער, טראַכט איך זיך: ווי מאָדנע די מענשען זיינען, זיי ווייסען גאָר ניט ווי נישטיג אונזערע כחות זייגען אום צו בעזעצען ווייסטע לענדער און וויפיעל כחות מיר האָבען שוין פערטאָן אין דעם דאָזיגען לאַנד.

„ווען די אידען וואָלטען קומען אהער און דערזעהן אָט די דאָזיגע הערליכקייט, וואָלטען זיי דען געקענט אָבזאָגען זיך פון דעם?“ — דאָס זיינען די לעצטע ווערטער, וואָס כ׳האָב געהערט פון בערעלען. ווען ער האָט געזאָגט די דאָזיגע ווערטער זיינען מיר ביידע געלעגען אויסגעצויגען אויף די קליינע ווייסע שטיינדעלאָך ביים ברעג פון ים כנרת, אַנטקעגען די בערג פון גל־עד...

שמעון מלמד

דער פערשטאָרבענער האָט פערבראכט אין לאַנד אַ פּאָר יאָהר אַלס סטאָליער אין דער פאַרם סעדזשערא. ער האָט זיך אָבער ניט געקענט דערמיט צופרידענשטעלען און ער האָט גע־טרוימט וועגען דער ערד ארבייט. לעצטען יאָהר איז ער ענדליך אַנגענומען געוואָרען פון דער אדמיניסטראציע און איז געוואָרען קאָלאָניסט־ארענדאטאר ביי יקא אין דער קאָלאָניע סעדזשערא.

כ"א ניסן, דעם לעצטען טאָג פסח ה'תרס"ט, האָבען אראַ־בער גע'הרג'ט דעם ארבייטער ישראל קאָרנגאָלד אין סעדזשערא. זיינע חברים האָבען זיך אוועקגעלאָזען נאָכיאָגען די מערדער. צווישען די נאָכיאָגער איז געווען אויך שמעון מלמד. נאָהזינט צו דער קאָלאָניע האָט אויף איהם פון הינטער א פלויט געשאָ־סען אַן אראַבער און ער איז געפאלען טויט. שמעון מלמד האָט איבערגעלאָזען א פרוי מיט אַ קינד.

יעקב פלאטקין, אַ אידישער געשעפטס־מאַן, געקומען פון פּאָלטאַווע. ער איז עטליכע מאָל פערוואונדעט געוואָרען אין אַראַבישע איבערפאַלען. דאָס לעצטע מאָל איז ער שטאַרק פערוואונדעט געוואָרען דעם פּסח ה׳תרס״ט, רייטענדיג פון סעדזשערא קיין טבריה. געשטאָרבען איז ער אין שפּיטאָל אין חיפה דעם 5־טען כסלו ה׳תרס״ט (1909).

א. ז. ראבינאָוויטש:

יעקב פלאַטקין

יעקב פלאַטקין איז במשך פון פיעלע יאָהרען געווען אַן אָנגעזעהענער סוחר אין דער שטאָדט פּאָלטאווא, אין „מאַלאַראָסיע“, און אַ פלייסיגער כלל־טוער אין אַלע געזעלשאַפטליכע ענינים. עס איז ניט דורכגעגאַנגען קיין איין וויכטיגע פאַ־סירונג אינ׳ם אידישען לעבען אָדער אין דער פּאָלטאווער געמיינדע, אָהן דעם אַז פלאַטקין זאָל אין איהר ניט נעהמען אַנטייל מיט זיין געלד, מיט זיין מיה. און זיין אַרבייט איז שטענדיג פרוכטבאַר געווען. אין תלמוד־תורה און אין שפּיטאָל, אין ציוניזם און אינ׳ם פעראיין פאַר גלייכבערעכטיגונג, אין זעלבסט־שוץ — אומעטום איז פלאַטקין געווען בראש. בעזונדערס האָט ער זיך אויסגעצייכענט מיט אַן אָרגאַניזאַטאָרישער פעהיגקייט, איינצואָרדנען פערוויילונגען, וואָס בעצוועקען אַגיטאַציע פאַר אַ וועלכען עס איז גוטען געדאַנק. ווען דאָס איז נויטיג געווען, האָט ער פון קיין רוה ניט געוואוסט, און פלעגט אויך אַנדערע צו דער אַרבייט אויפ־וועקען. ווייל גרענצלאָז איז געווען זיין ענערגיע. ער האָט אויך געקענט די העברעאישע ליטעראַטור, האָט זי ליעב געהאַט און האָט געזעהען אויך, אַז אַנדערע זאָלען זי ליעב האָבען.

און אַט דער מאַן האָט פערלאָזען די שטאָדט, אין וועלכער ער איז געווען בע־ליעבט און געעהרט, און געלעבט זיך אַ לעבען פון אַ פערמעגליכען אידען — ער איז געקומען קיין ארץ־ישראל. זיין צוועק איז געווען צו קאָלאָניזירען זיך דאָ, נאָר וויסענדיג גוט די לעבענס־בעדינגונגען פון לאַנד, האָט ער גענומען אויף זיך, פריהער צו ווערען אַ פשוט׳ער אַרבייטער.

ער האָט געוואוסט, אַז שווער, זעהר שווער איז דאָס לעבען פון אַן אַרבייטער, און דאָך האָט ער מיט ליעבע און פרייד זיך גענומען דערצו, חאָטש ער האָט שוין אָבגעלעבט דריי און פערציג יאָהר אַ גאַנץ אַנדער לעבען, אין אַנדערע בעדינגונגען.

ער איז געקומען אין רחובות און האָט דאָרט געאַרבייט אין ווייִן־קעלער פאַר צעהן טאָלער אַ טאָג. ער איז אָבגעקומען מיט אַ שטיק ברויט מיט גרינס און אַן אַרבעס־געקעכטס, וואָס ער האָט זיך אַליין אָנגעגרייט. זיין העמד פלעגט ער אויך אַליין וואַשען.

ער האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען פעהיג, צוצופאַסען זיך צום לעבען פון די אָרימע פאָלקס־מאַסען, בעגנוגענען זיך מיט אַ קליינעם פערדיענסט, און אָנגענעהם מאַכען דאָס לעבען אויף וויפיעל עס איז מעגליך, דורך דעם וואָס ער האָט געקענט אַלע אַרבייטען, פון מענער ווי פון פרויען.

פון רחובות איז ער אַוועק אין גליל און איז געקומען קיין סעדזשערע. דאָרט האָט ער געאַרבייט אַלס אַרבייטער ביי דער אַדמיניסטראַציע פון יק״א און האָט זיך ניט אָבגעזאָגט פון יעדער שווערער אַרבייט.

און ווען די קאָלאָניעס האָבען געדאַרפט שוץ, איז פלאַטקין ווידער געגאַנגען בראש פון דער יוגענד. ווען מ׳האָט געדאַרפט צום ערשטען מאָל אַרויסגעהן אַקערן דעם באָדען פון אום־איל־דזשעבעל, איז אויך פלאַטקין געגאַנגען צווישען אַנדערע אַרבייטער און די אַראַבער האָבען איהם שטאַרק פערוואונדעט. אַז ער האָט זיך פון די וואונדען שוין אויסגעהיילט, זיינען ווידער אויף איהם אַראַבער אָנגעפאַלען

און לאנג איז ער געלעגען קראנק. און ווען מ'האט דערהערט ביי נאכט, אז אראַבער פאַלען אַן אויף דער קאָלאָניע, האט מען געזעהען פלאטקינ'ען, ווי ער שטעהט, זיינע וואונדען פערבאַנדאַזשירט, און האלט אַ ביקס אין דער האנד.

ער האט זיך אויסגעהיילט און האט גערעכענט בעזעצען זיך אין דער קאָלאָניע אלס קאָלאָניסט. די אדמיניסטראַציע האט איהם דעריין גוטע האָפנונגען געגעבען, אבער נאכדעם האט זי איהם ניט געפונען פאר פאַסיג דערצו (ווייל ער איז שוין אלט). איהם האט די זאך זעהר־זעהר פערדראָסען, און אין די לעצטע פאר חדשים פלעגט ער אדומגעהן אזוי פעראומערט: די וואונדען האבען איהם אבגעשוואכט, און דאַ האט ער נאך דערזעהן, אז זיין האָפנונג צו קאָלאָניזירען זיך ווערט צו נישט.

אבער אַט איז ה' כסלו געקומען אַ ידיעה, אז די אדמיניסטראַציע האט איהם בעשטימט צו קאָלאָניזירען. נאר די בשורה האט זיך אביסעל פערשפעטיגט... אין יענעם טאג איז פלאטקין געשטאָרבען.

מיט זיינע גוטע פעהיגקייטען האט פלאטקין געקענט אויך אין ארץ־ישראל לעבען אַ גוטען און רוהיגען לעבען. ער איז געווען אַן אויסגעצייכענטער בוכהאַלטער, אַן אדמיניסטראַטאָר, וואס ס'איז זעלטען געווען צו געפינען. ער האט אבער געוואָלט די אויפלעבונג פון זיין פאָלק, און אויפלעבען קען אַ פאָלק ניט אנדערש, ווי נאר דורך א ר ב י י ט ע ר. און צוליעב דעם האט פלאטקין זיין לעבען מקריב געווען.

י. בן צבי:

יעקב פלאַטקין

(זכרונות)

עס איז געווען אין אַ ווענגער אין אַ שוהל, אין איינער פון די דרום־שטעדט. און די צייט — אַ העלדענצייט, די טעג פון רעוואָלוציע, פאַגראָמען און זעלבסטשוץ.

די שוהל איז פול מיט יונגע בחורים און מיידלאך. זעלטען וואו עס זעהט זיך אַ איד מיט אַ באָרד. ביי דער טיר פון פאָליש שטעהט אַ פיקעט: צוויי הויך־געוואַקסענע בחורים היטען דעם אריינגאנג. אין זייערע בליקען שיינט אַן ערנסט און דער אויסדרוק פון דער וויכטיגקייט פון זייער אויפגאַבע.

פון צייט צו צייט עפענט זיך אויף די טיר, און דער פיקעט לאָזט אריין איינציגווייז נייע מענשען. די אַנגעקומענע געהען שטיל: מען דאַרף זיין בעזונדערס פאָרזיכטיג, ווייל די שטאָדט איז אין קריעגס־צושטאַנד, און די קאָזאַקען, וואס רייטען ארום איבער די גאַסען, ערפילען טריי זייער פליכט און גיבען אכטונג, די „אָרדנונג" זאָל ניט געשטערט ווערען.

אַ קליין לעמפעל פערשפרייט אַ טונקעלען ליכט אינ'ם בית המדרש. עטליכע יונגע לייט רינגלען ארום שורות־ווייז די בימה — דאָס זיינען די „צעהנדליגער" פון זעלבסטשוץ. דער איבעריגער עולם שטעהט ארום זיי און הערט שטיל צו די רעדעס.

מיט אַ שטילען קול האבען די רעדנער געוועדט וועגען דער סכנה, וועגען די מיטלען צו פערמיידען דעם אומגליק, וועגען זעלבסטשוץ. די פערזאַמעלטע האבען אויפמערקזאם צוגעהערט. צייטענווייז האבען זיך געטראָגען פון גאַס הילכיגע קלאַנ־

גען פון פערדישע קאפיטעס — דאס זיינען דעם קיסר'ס רייטער, וואס לויערן איבער די גאסען — דאן פלעגען זיך אויף א ווײַלע די רעדנער אבשטעלען; א זארג פלעגט זיך בעווייזען אויף אלע געזיכטער, און אויפגעוואכט האבען זיך די חברים פון זעלבסטשוץ, ווי מענשען, וואס גרייטען זיך צו אן אטאקע.

א שווערער וואלקען האט געשוועבט איבער אלעמען.

פלוצלונג — און א מאן פון א יאהר פערציג האט זיך דורכגעלענט א וועג צווישען די חברים פון זעלבסטשוץ און איז ארויף אויפ'ן בימה. פערוואונדערט זיי־נען געבליבען די יונגע, דערזעהענדיג דעם גוט בעקאנטען „בירגערליכען ציוניסט", יעקב פלאטקין!

די שטימע פונ'ם רעדנער איז הייזעריג. זיין רוסיש — א פערגרייזטער. אבער דאס פנים זיינס — פלאם, און די אויגען — פייער.

— איך בין שטענדיג געווען געגען אונזער אנטייל־נעהמען אין דער רוסישער רעוואלוציע — האט ער אנגעהויבען — אבער איין זאך האב איך אין אייך שטענדיג רעספעקטירט, מיינע יונגע חברים: אייערע מעשים זיינען ניט סותר אייערע רייד. האט איך אייך דערפאר מקנא געווען, און איך פלעג מיר תמיד טראכטען: ווען וועט שוין קומען דער טאג, ווען אויך איך וועל קענען ארויסווייזען מיין איבערגע־בענהייט צו מיין פאלק! און איצט, ווען מיר האלטען דערביי — וועל איך בלייבען שטעהן פון דערווייטען? ביי אלץ, וואס איז מיר הייליג, ביי מיין לעבען שווער איך — מיר וועלען אלע ווי איינער שטארבען אויפ'ן שלאכטפעלד; מיר וועלען זיך ניט לאזען פיהרען ווי שאף צו דער שחיטה, און ווען דער טייוועל וועט אנפאלען אויף אונזערע ברידער, וועלען מיר ניט שטעהן פון דערווייטענס...

און דער רעדנער האט אויפגעהויבען זיין רעכטע האנד. א חייליגער ציטער האט דורכגענומען דעם עולם. פערגעסען די גרויסע געפאהר, דעם קריעגס־צושטאנד, און פון אלעמענס הערצער האט זיך ארויסגעריסען:

— מיר שווערען! מיר שווערען!

* * *

צוויי יאהר זיינען פאראיבער.

א זומער אינדערפריה אין איינער פון די קאלאניעס אין יהודה. עס האט א קלונג געטהאן דער גלאק — די צייט פון פריהשטיק איז געקומען. נעבען דער קאלאניע האבען זיך בעוויזען עטליכע ארבייטער, וואס איילען זיך צו „כאפען א ביס".

איך האב געפרעגט, וואו וואוינט דא מיין פריינד. מ'האט מיר אנגעוויזען אויף א קליינעם חדר'ל. די טיר איז געווען פערמאכט, אבער ניט פערשלאסען. באלד וועט ע ר קומען מיט זיינע צוויי זיהן עסען פריהשטיק.

איך בין אריין: צוויי־דריי הילצערנע גאז־קעסטלעך. אויפ'ן פאליצע אין א ווינקעל שטעהט א קליינע ספירט־מאשינקע, און נעבען איהר פערשידענע געשיר. א טיש, א פאר בעטען פון האלץ־קעסטלעך, אלץ ווי ביי די קאלאניע־ארבייטער.

אין א מינוט ארום זיינען זיי געקומען: ער און זיינע צוויי זיהן. ער איז זעהר פערעלטערט געווארען; דא און דארט האבען זיך שוין בעוויזען גרויע האר; זיין פנים איז געווען מיעד, אבער א בעזונדער יוגענד־גייסט שוועבט אויף איהם. נאך די בעגריסונגען האבען מיר אנגעהויבען צו שמועסען.

— צי בין איך צופרידען? ווי קען דאס גאר אנדערש זיין? יא, איך בין צופרידען, וואס איך האב „פערווירקליכט" מיין פראגראם: איך ארבייט, איך און

מיינע צוויי זיהן. איינעם האָב איך ארויסגענומען פון א שלאָסעריי־שולע און דעם אנדערן — פון „עקסטערנעריי“. איצט ארבייטען מיר אלע. פריהער האָב איך וועניגער פערדיענט — איך האָב געארבייט אין ווייגגערטנער; אבער איצט האָב איך א שטענדיגען פאָסטען אין ווייןקעלער אויף דער צייט פון „וואנדאזש“. מיינע זיהן ארבייטען אין באַיאַרעס. וואָס קלער איך צו טהאָן? איך וויל געהן אין גליל — די ארבייט ביי די פלאַנטאַציעס בעפריעדיגט מיך ניט... א קאָלאָניסט וויל איך זיין, א פראָסטער פעלאַך, איך און מיינע זיהן. ניט אזוי, בחורים? אין גיכען וועל איך אריבערברענגען אהער מיין ווייב און מיין טאָכטער מיט די איבעריגע קליינ־ווארג. איך דארף נאָר ליקווידירען מיינע געשעפטען, וואָס זיינען דאָרט געבליבען...

און ער האָט אָנגעהויבען מאָהלען פאר מיר זיינע האָפנונגען און חלומות.

פאַרנאַכט האָב איך איהם בעזוכט אין וויין־קעלער. מיר זיינען געזעסען אינ־איינעם און דערמאָנט זיך אמאָליגע יאָהרען, יאָהרען פון זעלבסטשוץ און רעוואָלו־ציע, די טיפע יסורים און בעגייסטערטע מאָמענטען וואָס זיינען געווען און פאַראי־בער... פון דער פערגאַנגענהייט זיינען מיר אריבער צו דער צוקונפט, און מיין פריינד האָט מיר ווייטער געמאָהלען דאָס בילד פון זיין קומענדען לעבען, ווען ס'וועט צו איהם קומען זיין גאַנצע פאַמיליע און ער וועט זיך איינאָרדנען אלס א קאָלאָניסט אליין פאַר זיך, דאָרט, אינ'ם געבענשטען גליל...

די ארץ־ישראל זון האָט געשיקט צו אונז איהרע אבשיעדס־שטראַהלען און בע־ליכטען דאָס געזיכט פון מיין פריינד, וואָס טרוימט אויפ'ן וואַהר. אין זיינע אויגען האָט זיך א יונגער־פייערל אָנגעצונדען און זיין קול ווערט אלץ שטאַרקער און שטאַרקער.

איך האָב איהם געפרעגט, צי איז דאָס ריכטיג וואָס מ'זאָגט, אז ער האָט געלד־מיטלען גענוג צו קאָלאָניזירען זיך. נאָר ער האָט זיך צולאַכט, און פערקאַשערענדיג דעם ארבעל פון זיין מיט סאַזשע פערשמוצטען אָרעם, האָט ער אָנגעוויזען אויף זיינע צוויי זיהן, וואָס האָבען זיך פון דערווייטען אומגעדרעהט איבער'ן הויף פון וויינקעלער.

— אָט דאָס איז מיין גאַנצער פערמעגען!

* * *

אין א האַלב יאָהר ארום.

פאַרנאַכט, א טאָג פאר פסח, בין איך געקומען אין א פאַרם אין גליל.

מיין פריינד האָט געארבייט אין יענער פאַרם. זיין וואוינונג איז געווען נאָהענט ביים גרויסען הויף פונ'ם „חאַן“. ווען איך בין צוגעגאַנגען צו זיין דירה, איז מיר ארויס אנטקעגען זיין ווייב. שווער איז געווען זי צו דערקענען: זי איז אראָב פון פנים, איהרע אויגען זיינען געווען רויטלעך. ביי די הענט האָט זי געפיהרט א קליינע מיידעלע. די פרוי האָט מיך פערבעטען אין שטוב אריין.

— ערשט א וואָך אז איך בין אראָב פון שיף. מאָרגען איז שוין יום־טוב, און איך האָב נאָך גאָרנישט אָנגעגרייט, און די דירה...

איך האָב בעטראַכט דאָס צימער: קליין און ענג, ניט א קעהר צו טהאָן זיך. אויף דער נאַסער פאָדלאָגע זיינען אין א מיש־מאַש צוואָרפען פערשיעדענע געפעס. איך בין, ווייזט אויס, געקומען אין רעכטען מיטען פון די הכנות צום יום־טוב. א יונגע מיידעל האָט אויפגערוימט דאָס הויז, געוואַשען די געפעס. זי האָט מיך דערקענט און זיך אביסעל פערשעמט, וואָס איך האָב זי געטראָפען ביי דער ארבייט.

א סך צו ריידען איז געווען איבעריג. דער פנים פון דער פרוי האט שוין אלץ דערצעהלט. איהרע צוויי זיהן, וואס זי האט אויפגעכאוועט — וואס איז געווארען פון זיי! וויפיעל זי האט עס געהארעוועט, וויפיעל צער איבערגעלעבט צוליעב זיי און וויפיעל האפנונגען האט זי געהאט אויף זיי. קינדער געבענשט מיט טאלאנט זיי־נען זיי, בעזונדערס דער עלטערער... איצט איז טונקעל געווארען זיין פנים און פער־ברענט... זי האט געהאפט צו מאכען פון זיי לייט, אויב ניט דאקטוירים, וועלען זיי לכל הפחות ענדיגען די גימנאזיע. איצט, לויט'ן ווילען פון זייער פאטער, זיינען זיי געווארען איינפאכע פויערים. און די טאכטער! צי דען האט זי פערבראכט יאהרען אין דער גימנאזיע, כדי דא צו ווערען א פויערטע? היינט „ער" אליין: וואו איז דאס געהערט געווארען, א מענש זאל גאר פלוצים ווערען אויף די עלטערע יאהרען א „פעלאך"... דער מענש רעכענט זיך ניט מיט זיין פאמיליע, ער האט אויף זיך אליין אויך קיין רחמנות ניט — האט זי ווייטער געזאגט מיט טרעהרען אין די אויגען — מסתמא האט איהר געהערט וועגען די וואונדען, וואס ער האט געקריגען פון די אראבער אויפ'ן וועג..... ער איז נאך איצט אויך ניט אינגאנצען געזונד, חאטש ער פערבעהאלט דאס פון אלעמען, אפילו פון מיר...

טרעהרען האבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען, שווער איז איהר געווען איינצוהאלטען אין זיך דעם געוויין...

„ער" איז אריין. ער האט זיך אביסעל פערענדערט פון דער צייט ווען איך האב איהם צום לעצטען מאל געזעהן. זיין פנים איז פערברענט געווארען פון דער זון, זיינע האר זיינען גרויער געווארען. א פריהצייטיגער עלטער איז געלעגען אויף איהם. אבער דאס פייערל פון זיינע אויגען האט זיך ניט אויסגעלאשען. זיין בליק איז געבליבען לוסטיג און פריש.

— האסטו שוין געזעהען מיין פאמיליע? ביי אונז איז נאך א גרויסער מיש־מאש, אן אונארדנונג, און דא קומט אן דער יום־טוב. מיר האבען נאך קיין שטענדיגע דירה ניט; מיט גרוים מיה האב איך דערווייל דעם קליינעם צימער געפונען. אלע ארבייטער וואוינען אין הויף, פינף־זעקס אין א צימער, און איך בין אויך מיט זיי די גאנצע צייט געזעסען. איצט האב איך צוליעב מיין פאמיליע ווי עס איז גע־קריגען דעם חדר, אבער עסען וועלען מיר יום־טוב אינאיינעם, אין דער אלגעמיינער קיך, דארט וועלען מיר אבריכטען דעם סדר, אלע אינאיינעם.

פון זיינע רייד האט זיך געטראגען אן אינערע פרייד, א בטחון, אהן א שאטען פון יאוש, פון ענטטוישונג.

— קום, מיין טאכטער, און גיס מיר אויף!

ער האט אבגעוואשען זיין פנים, מיט די הענד.

מיט א בעזונדערער פרייד האט מיר מיין פריינד דערצעהלט, אז זיינע האפ־נונגען וועגען קאלאניזירען־זיך זיינען שוין נאהענט צו דער פערווירקליכונג, ער האט שוין אפילו אווארט פון דער אדמיניסטראציע, אז אין גיכען וועט מען איהם געבען א „קאלאניזאציע", און מיט אונגעדולדווארט ער שוין אויף יענעם טאג...

די פרוי און די טאכטער האבען זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו זיינע רייד. די פרוי האט זיך בערוהיגט אביסעל, אבער דער אונצוטרוי האט זי נאך אלץ ניט פערלאזען.

— ווייסטו — האט זיך פלוצלונג מיין פריינד מיט בעגייסטערונג געווענדעט

צו מיר — היינטיגער טאָג איז געווען דער גליקליכסטער אין מיין לעבען. שטעל זיך פאָר: איך האָב געאַקערט מיט אַ פּאָר אָקסען, איך און מיינע צוויי זיהן נעבען מיר... מיר האָבען געאַרבייט, זאָג איך דיר, ווי אמת'ע קאָלאָניסטען. פּלוצלונג — און אָט די טאָכטער מיינע איז געקומען פון דערווייטען, און אין האַנד האַלט זי דעם פריהשטיק פאַר אונז... מיר האָבען אָבגעשטעלט די אַרבייט, און אַזוי זיינען מיר געשטאַנען ביי די אָקסען מיט'ן אַקעראייזען: דריי אידישע פּעלאַבען מיט אַ פּעלאַבקע...

ער האָט ליעבליך אַ גלעט געטהאָן זיין טאָכטער איבער'ן קאָפּ און אין זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען פונקען פון אמת'ער פרייד:

— דער גליקליכער טאָג פון מיין לעבען — פון איהם האָב איך דאָך געטרוימט די גאַנצע יאָהרען מיינע!

אַ שוידער־נאַכט איז געווען די פּסח־נאַכט. גאָר פּלוצלונג, פאַרנאַכט, איז צו־שטערט געוואָרען דער יום־טוב. מיר האָבען געוואַרט אויף אַן אָנפאַל פון די שכנים. אַלע אַרבייטער זיינען אַרומגעגאַנגען גרופּענווייז אין הויף ביים טויער און האָבען זיך געשושקעט. די וועכטער, די רייטער ווי די פוסגעהער, זיינען געשטאַנען אויף זייער וואַך, די רעוואָלווערען און די ביקסען גרייט. אָן דעם סדר האָט מען אינגאַנצען פערגעסען.

אַ שווערער־שווערער וואָלקען האָט זיך געטראָגען אין דער לופט און האָט גע־דריקט אויף די הערצער. און אַ געפיהל פון דערביטערונג נעגען דאָס אומבעוואוסטע האָט געהערשט איבעראַל.

—רבותי — האָט אַ בעקאַנטע שטים מיט אַמאָל איבערגעריסען די שטילקייט — פאַרוואָס געהט איהר אַרום ווי אבלים, דער יום־טוב קומט דאָך שוין אָן, און וואָס וועט זיין מיט אונזער „סדר“?

און זיינע איינפאַכע ווערטער האָבען געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק. אַ שאָרך איז דורך דעם עולם, אַלע האָבען זיך ווי פאַרשעמט פאַר זייער שוואַכקייט.

מיין פריינד איז אַריין אין דער קיך, וואו דער „סדר“ דאַרף זיין. נאָך איהם זיינען געקומען איניגע אַרבייטער. מ'האָט אָנגעהויבען בעפּוצען די ווענט מיט צווייגען און מיט בלומען, איינשטעלען די טישען, ליכט אָנצינדען. מיין פריינד איז געווען דער הויפּט־אָרדנער. פלינק און געשיקט האָט ער געטהאָן זיין אַרבייט. אַ פאָר מינוט — און דאָס בעקאַנטע פאָלקס־ליעדעל האָט זיך געטראָגען פון דאָרט:

„יה חי לי לי יה עמלי!

די אַרבייטער האָבען זיך אָנגעהויבען צוזאַמענקלייבען אין קיך און אויך העל־פען יום־טוב מאַכען. אין שטוב איז געוואָרען ליכטיג, ס'איז לעבעדיגער געוואָרען און דאָס ליעד ווערט שטאַרק און הילכיג.

און די שטים פון מיין פריינד קלינגט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער:

— יה חי לי לי יה עמלי!...

דער שווערער וואָלקען האָט זיך ביסלעכווייז צושטרייט....

אברהם יוסף באראל, געקומען פון ראוונא. ער איז געוועזען א וועכטער, און איז געפאלען פון א געהיימער קויל שטעהענדיג אויף דער וואך אין דער קאלאניע סעדזשערא דעם 24טען אייר ה׳תר״ע (1910).

אברהם יוסף באראל

אברהם יוסף באראל איז געווען אן איינציגער זוהן ביי זיין מוטער, וועלכע האט אויף איהם געלייגט איהרע גאנצע האפנונגען. יונגערהייד האט ער שוין בעקומען סמיכה אויף רבנות און מען האט געהאלטען, אז פון איהם וועט ארויס א גאון.

אין איין פריהמארגען האט ער אבער איבערראשט זיין מוטער און זיין גאנצע שטאדט מיט זיין בעשלוס צו פאהרען קיין ארץ ישראל און דארטען צו ארבייטען.

ער איז געווארען אן ארבייטער אין חדרה. פאר א קורצער צייט האט ער געוואונען די ליעבע און אנערקענונג פון זיינע חברים. וואו ער פלעגט ניט קומען, פלעגט ער אריינברענגען מיט זיך א נייעם שטראם פון לעבען.

ער האט זיך געקויפט א שטיקעל באדען אין חדרה און האט געטרוימט אראפברענגען אהער זיין מוטער און זיינע שוועסטער, פארפלאנצען זיך א גארטען מיט מאנדלען, אראנזשען און בלומען.

דערווייל איז ער אבער אוועק אין גליל און גענומען זיך צו דער וואך. דא, אין גליל, איז ער אויך אזוי שנעל בעליעבט געווארען ביי זיינע נייע חברים, ווי אין חדרה. פיער חדשים איז ער געוועזען וועכטער אין סעדזשערע, ווען מען האט איהם געמאלדען פון דעם וועד (קאמיטע) פון השומר, אז ער איז אריבערגעפיהרט פון סעדזשערע קיין יעמא. די לעצטע נאכט האט מען איהם פארגעלייגט אויסרוהען זיך, ער זאל קאנען אויף מארגען אריבערגעהן אויף זיין נייעם פאסטען. באראל האט זיך אבער ניט געלעגט שלאפען.

— „כ'וועל געבען א באקשיש (א מתנה) סעדזשערע נאך א נאכט“ — האט ער געזאגט מיט א שמייכעל.

ביז האלבע נאכט איז ער געוועזען אויסערגעוועהנליך פרעהליך און געטאנצט מיט זיינע חברים. דערנאך איז ער צוזאמען מיט זיי ארויס אויף דער וואך. עס איז געווען א פינסטערע נאכט. דער הימעל איז געוועזען בעדעקט מיט שווערע וואלקענס און א שטורם-ווינד האט געבושעוועט. די וועכטער זענען געוועזען אויף זייערע פאזיציעס, נעבען די אייקאליפטוס-בוימער. אין א אנדערהאלבען שעה ארום האט זיך דערהערט עפעס א שארף צווישען די בוימער. דער ערשטער איז באלד צוגעלאפען באראל. עס האט איהם געטראפען א קויל, און ער איז געפאלען טויט.

ב. אָסטראָווסקי:

א חבר׳שע טרעהר

צוויי מאָהל האָב איך איהם אין מיין לעבען געזעהן, און דאָס דריטע מאָהל — —

א שטיל חנ׳עווּדיג איינגעל מיט שוואַרץ פינקלענדיגע אויגעלעך, פון הינטערן קליין חסידיש היטעלע האָבען געקרייזעלטע האָר און פאה׳ליך ארויסגעקוקט. קורצע הויזעלעך מיט א לאַנג קאַרטען קאַפּאָטקע — אזוי האָט אויסגעזעהן אברהם יוסף באראל, אָדער דער ראָוונער, ווי מ׳האָט איהם גערופען, ווען ער איז קיין זוהיל געקומען, תורה לערנען.

אין גאַנצען צוועלף יאָהר אַלט, אָבער זיין יונג הערצעל איז שוין דאַן אונרוהיג געווען. האָט מען אין דער ישיבה א חברה „מלביש ערומים" געגרינדעט, די אָרימע ישיבה בחורים צו בעקליידען, איז ער דער כל ולך געווען. האָט א בחור׳ל קיין מיטאָג ניט געהאט — איז ער, דער ראָוונער, שוין ארומגעלאָפען פון טיש צו טיש און פרוטות געזאַמעלט פאַר דעם הונגעריגען.

פרום איז ער געווען אויסערגעוועהנליך. געדראָוועט פון א קליין וואַרשעווער סידור׳על ווארט אין ווארט. דאָס גאַרטעלע ארום די לענדען שטייף פערצויגען. אָפט, זעהר אָפט אין וואַסער געגאַנגען. ווער שמועסט, אז שבת איז געקומען, איז ער כולו קודש געווען, נאָך „בעלות" אין וואַסער געגאַנגען, תהלים געזאָגט. דעם גאַנצען טאָג די פּאָטשיילע ארום האַלז ארום געבונדען און קיין דברי חול ניט גערעדט.

אָבער אפילו דאַן איז ער קיין יושב אהל ניט געווען, זיין יונגע נשמה האָט צום גאָס און נאַטור געצויגען. פלעגט ער אין די אָווענדען ביי די ברעגען פון טייך שפּאַצירען, אָדער גלאַט זיצען אויף די שטיינער נעבען דער ישיבה און קוקען אויף דעם לויטערען פריהלינגס הימעל. זיינען נאָר די ספירה־טעג פאַריבער, האָט דער ראָוונער אָפּגעהיט דאָס באָדען זיך ווי דאָס דאַווענען און קריאת־שמע. א שווימער איז ער אַן אויסגעצייכענטער געווען.

יאָהרען לאַנג האָבען מיר זיך ניט געזעהן. איך בין פערוואָרפען געוואָרען ערגיץ אין איינע פון די דרום גובערניעס, און ער, אברהם יאָסעל, נאָך אַלץ אין די וואָליינער זומפּען. די שטורעם טעג געקומען, ביידע האָבען מיר אין בעוועגונגען געארבייט, ער דאָ, איך דאָרטען — אָבער כמעט ווי ניט געהערט איינער פון צווייטען.

האָבען מיר אָבער איין מזל געהאט. האָבען ביידע אונזערע ליעבע וועגען פערלאָזען געמוזט... די אומשטענדען האָבען געטריבען — דאַן האָב איך זיך מיט איהם בעגעגענט אין א גרויסער וואָלינער שטאָדט. איך בין שוין דאַן א משמש בקודש געווען, ער זיך געשניטען אויף דעם, נאָך א טאָג, נאָך א טאָג און ער וועט אויך „ממלא מקום אביו" זיין.

ער האָט מיך איינרעדען געוואָלט, אז ער איז צופריעדען. די אפיקורסישע יאָהרען זיינען שוין לאַנג פאַריבער. ער איז דאָך שוין עפּעס א פּראַקטישער מענש, ער איז דאָך מפרנס א גאַנצע פאַמיליע.... ווען מיר האָבען אָבער וועגען ארץ ישראל, וועד

גען א אידישער צוקונפט גערעדט, האָב איך געזעהן אז ער האָט מיך נאַרען געוואָלט. ניין, ער איז ניט צופריעדען, אין הארצען נאָגט א וואָרעם...

„ווייסט וואס — האָט ער מיר אמאָל געזאָגט — איך מוז אהין פאָהרען. דו ווייסט דאָך — איך בין אַן אַלגעמיינער ציוניסט געווען און בין דאָס אויך איצט, איך קען שוין אַנדערש ניט זיין. נו, און א ציוניסט מוז מיט זיינע הענט דעם פאָלקס בנין בויען... מען טאָר ניט שטעהן פון ווייטענס ווען עס ווערט געשאפען פאָלקס גע־שיכטע... מיין אַלטע שוואכע מוטער וועל איך אהין ברענגען. צוזאמען וועלען מיר לעבען אויף אונזער נחלה אין אונזער אייגענעם לאנד.“

באַלד האָט ער זיך פערטראכט א ווײַלע און צוגעגעבען: „ניין, מיין מוטער דאַרט — טויג ניט. ארץ ישראל מוז זיין א לאנד פאר יונגע, ניט פאַר אַלטע. איך וועל מיין פאמיליע דאָ אין גלות פערזאָרגען. איך דארף אַליין אהין פאָהרען. א סאָל־דאט קען ניט זאָרגען פאר א פאמיליע און איך וויל א סאָלדאט זיין...“

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און דאָס דריטע מאָל?

ווען איך בין אין ארץ ישראל געקומען, האָב איך שוין מאָך אויף זיין קבר ערגיץ אין גליל געפונען... זיין נאָמען איז שוין דאן אין דעם העברעאישען „יזכר“ פער־אייביגט געווען. פון א חבר בין איך געווארע געווארען אז זיין מוטער איז קיין ארץ ישראל געקומען. האַלב משוגע לויפט די ראָוונער שוחט'קע ארום איבער די גאסען פון יפו און ירושלים, זוכען איהר בן יחיד.

„ער האָט דאָך געזאָגט: ער פאָהרט לעבען, ער פאָהרט בויען דאָס לאנד... ניין, אברהם יאסעל איז ניט געשטאָרבען...“

י. ח. ברענער:

נאָטיצען

אמאָל דוכט זיך: דאָך זיינען פאַראַן מדרגות. און מיר שטייגען. — אמאָל...

פריהער איז מען געקומען און געזאָגט: השכלה. ס'איז געווען אַ גוטער סימן. אַרום אַ לעבען פון מילבען, קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות. אַ געזעלשאַפט פון מילבען: ווילקאָמיר, די געבורטסשטאָדט פון ליליענבלומען; דער מאַרק, די קלויז, אָדער מעקלעריי און רבנות איז געווען דאָס גאַנצע לעבען אונזערע. אפילו „תורה“ איז געווען די בעסטע „סחורה“... אַ איד האָט גענדאַרפט זיצען אין קלויז אָדער אין קראָם. אַ פערשימעלטע בלאָטע. פון אונטען — דערשלאָגענע, אונווייסענדע בעלי־מלאכות, נעבען זיי קרעמער, מעקלער, פּרומאַקעס; און פון אויבען — גבאים, לומדים, מגידים, משגיחים פון כל־ערליי סאָרטען — דאָס איז דאָס בילד פון דעם אידישען גהעטאָ אין יענער צייט.

די גראָבע זיילען פון דער דאָזיגער זומפּיגער געביידע האָט פערטיידיגט די אידישע מילבען־געזעלשאַפט מיט אַ טעמפּער אכזריות. די קוואַלען פון „רייכקייט“ און פרנסה זיינען געווען די אַרענדע אויף שענקען און אויף דער טאַקסע. דער פּרייז פון די „לומדים חתנים“ איז געווען זעהר אַ הויכער און די אידישע טאָכטער האָט אויסגעקוקט אויפ'ן „שדכן“.

דאָס ליכט פון וויסען, די פרייהייט פון'ם געפיהל, דער פייער פון גייסט, פאַר די אַלע זאַכען איז דאָך קיין פּלאַץ ניט געווען אין דער אידישער גאַס. אין דרוויסען האָט געבושעוועט די פינסטערע הערשאַפט פון ניקאָליי דעם ערשטען און אינווייניג — פערגליווערטקייט און טויט — — —

זיינען געקומען די משכילים — און אַ שטיין אַריינגעוואָרפען אין דער פערגליווערטער בלאָטע. אַרבייט, אפילו ערד־אַרבייט האָבען זיי מתיר געווען מן התורה; זיי האָבען אויך מקיל געווען אין דער עבירה פון לערנען תנ"ך און דקדוק; זיי האָבען אויך געפּרעדיגט מ'זאָל זיך אויסלערנען די לאַנד־שפּראַך. אגב, האָבען זיי דערמאָהנט אַז פאַרצייטען האָט דוד המלך געליעבט מיכל'ן און דער פאַסטוך אמנון — תמר'ן; מיט זייערע מליצות געוועקט דאָס געפיהל פאַר שעהנקייט; בעלויכטען דעם תלמוד, געגאַרט נאָך פערבעסערונגען, אויסען געווען די טובה פון פאָלק — —

ס'פערשטעהט זיך, אַז פאַר דער דרויסענדיגער וועלט זיינען זיי ביי זיך שטאַרק בטל געוואָרען. און צוריק גערעדט — האָט דען אַנדערש געקאָנט זיין? סוף סוף איז דאָך דאָרט אין יענער פרעמדער וויטער וועלט געווען שוין נאָכ'ן 18־טען יאָהרהונדערט: זיי האָבען אַ וועלט איינגעלעגט. נאַטור־וויסענשאַפט, פילאָזאָפיע, טעכניקע און פּאָעזיע און די גאַנצע לעבענס־פּראַכט... אין דער דרויסענדיגער וועלט האָט געלויכטען שילער, געטע, בייראָן, פּושקין — אַלץ האָבען זיי פערמאָגט — און אינווייניג? „מומיעס“ און „ישיבות“...

„השכלה“! — געוויס. אַ גוטער סימן. די אידישע טבע צוצופּאַסען זיך — די עקזיסטענץ־געהיימנים פון דעם אידישען פאָלק בכלל — האָט אויפגעוועקט די לעצטע לעבענס־כחות. נאָר אַז אָך און וועה צו אונזערע לעבענס־כחות! אָרים, זעהר אָרים. די בעסטע קרעפטען פון דעם מומיען־פאָלק זיינען מאָגער און בעגרענעצט,

אהן טהאטען און אהן א ווייטען האריזאנט זיינען געווען די משכילים אונזערע. די בעסטע פון זיי האבען פערמאגט נאר א נאאיווע אידיליע און פוסטע מליצות. די סענטימענטאלישקייט און פוסטקייט פון דער „שעהנער גלאטער שפראך“.

און די ערגסטע? ס'הייסט דאס רוב פון די משכילים? דאס זיינען געווען פחדנים, קאריעריסטען און גייסטיגע קבצנים. דער רוסישער „טשינאווניק“ איז גע־ווען אין זייערע אויגען דער סימבאל פון פאלקאמענהייט, „האדון גובערנער“ האט געשריבען מיט דעם ציטער פון א מלמד, ווייסט איהר ווער? דער מחבר פונ'ם „אהבת ציון“. דער קנעפעל פון א „מונדיר“ איז געווען דער אידעאל פון דעם משכיל ריב"ל ביז י. ל. גארדאנען. צו וואס זאלען מיר פרעדיגען צו די אידען? לאמיר פרעדיגען צו די ג ו י ם. דאס איז סוף כל סוף דער אויסדרוק פונ'ם משכיל'שען גייסט. דאס איז משכיליש ניט ווייניגער ווי דער בעוואוסטער שענדליכער בעפעהל „היה אדם בצאתך ויהודי באהלך“ — „זיי א מענש אין גאס און א איד ביי זיך אין שטוב.

און טעג פון שטורעם און שטרעבונגען זיינען יענע טעג געווען. א ביהנען־שטאק אנשטאט דעם פריהערדיגען מילבען־נעסט. אט קומען אן די אכטציגער יאה־רען, אט די ערשטע פאגראמען, דער אנהויב פון דער עמיגראציע אין אמעריקא, „ניט קיין פאלק און ניט קיין געמיינדע“ — נאר א צושפרייטע און פערלאזענע סטאדע וואס צולויפט זיך וואוהין די אויגען טראגען...

דאן איז אויפגעשטאנען א נייער דור און האט אויף זיין פאהן אויפגעשריבען: נאציאנאליזם. א קאמפף מיט די אסימילאטארען און מיט דער אסימילאציע. „זיי א איד אין דער היים און א איד אין גאס“. ניט נעכטען זיינען מיר געבארען געווארען. א קולטור־פאלק צייט דריי טויזענד יאהר. מיר האבען א גרויסען היס־טארישען עבר. אויפ'ן גרונד פון דעם עבר ענטוויקלען מיר ווייטער אונזערע נא־ציאנאלע ווערטען.

דאס איז די צווייטע מדרגה. נאר ווידער די זעלבע צרה. מעהר ווי נאציאנא־לע טהאטען און א נאציאנאלען פראגראם האבען יענע נאציאנאליסטען געהאט סברות, טעאריעס און פלענער. מ'האט ארויסגעשלעפט די גאנצע שווערע ארטילעריע פון דער וויסענשאפט אום צו כשר'ען דעם נאציאנאליזם פון אידישען פאלק. א פאלק, ביי וועמען עס פעהלען אלע אטריבוטען פון א נאציע. נאר נישט קיין לייב־טע שטיקעל ארבייט. לומדים האבען איינע די אנדערע די קעפ געשארפט אין הלכות־נאציאנאליזם און דערוויילע, אין דער צייט וואס מ'האט דעם „הכשר“ גע־זוכט איז דאס פאלק, אונזער פאלק, אליין מעהר צוברעקעלט געווארען, צוקראכע־נער און שוואכער געווארען. אהן א נאציאנאלער קולטור, אהן ארבייט, אהן א בא־דען אונטער זיינע פיס...

די קרעפטען פון פאלק זיינען אליין אבגעשוואכט געווארען; די קוואלען פון דער גייסטיגער און מאטעריעלער יניקה אויסגעטריקענט; די רדיפות און צרות האבען זיך געמעהרט; די אינערליכע פערדארבענקייט און צופוילטקייט האבען זיך אליין מעהר פערשפרייט; דאס וואסער — איבער'ן האלז...

און ווען ס'האט זיך ארויסגעוויזען אויף דער טעות פון דער מאדערנער נא־ציאנאלער אידעאלאגיע, איז געקומען דער י ח י ד, דער איינצעלנער פון אונזער דור מיט איין פשוטען ווארט — א ר ב י י ט.

ניט די פלאכע השכלה און די לעבערליכע סענטימענטאלישקייט פון אונזערע זיידעס; ניט די נאציאנאלע טעאריעס מיט זייערע גייסטיגע בעטגעוואנד פון אונ־

זערע פּאָטערס, נאָר אין דער אידישער א ר ב י י ט ליעגט די פּערבעסערונג פון אונזער לאַגע.. די אידישע ווירקליכקייט ערוואַרטעט ניט קיין איבערקעהרעניש. זי איז צו נישטיג פאַר א רעוואָלוציע. מ׳מוז אַלץ פון אָנהויב, פון דאָס ניי אָנפאַנגען. נאָר די עלעמענטאַרע ארבייט גיט רעכט, שאַפט א נעגענוואַרט. אָהן קיין שום „תיה“, „זיי אזוי“ אָדער „זיי אַנדערש“. איך, דער אידישער יחיד, בין א מענש אין דערהיים, א מענש אין גאַס, ווען כ׳בעגעגען דעם פיינד... א מענש דורך מיין מענשליכער אַרבייט... איך דאַרף גאָרניט אַרויסגעהן צו דער וועלט, ווי די משכילים האָבען געלערנט, ווייל די גאַנצע וועלט איז אין מיר און איך בעשאַף עס פון ס׳ניי; איך דאַרף גאָר ניט פּרעדיגען צו נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין און אַלץ מכון זיין לשם נאַציאָנאַליזם — ווייל מיין טאָג־טעגליכער לעבען איז פּאַקטיש נאַציאָנאַל.

איינזאַמע, געצעהלטע זיינען די דאָזיגע פּשוט׳ע אידישע יחידים, נאָר זיי זייַנען פאַראַן. נייע זיינען זיי: גאָר א נייער מין ביי אידען...

פון די, צוליעב וועמען דער „יזכור“ ערשיינט, האָב איך נאָר איינעם געקאַנט פערזענליך — באַראַל׳ן.

דאָס איז געווען פאַר דריי־יאָהרען. מיין ערשטען שבת אין א״י האָב איך געהאַט אין חדרה. ביי דעם אָרטיגען לעהרער האָב איך געטראָפען א קליינעם בינטעל ביכער פאַר די קינדער פון דער קאָלאָניע. ס׳איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען ווען כ׳האָב געפיהלט אַז אויך אין אונזער ליטעראַטור איז פאַראַן אַ נאַטירליכע בעדערפניש ערגיץ וואו אויף דער וועלט; אַז אויך צו איהר נשמה זיינען צוגעבונדען אַנדערע נשמות מיט א שטאַרקען נאַטירליכען צובונד. פאַרנאַכט ווען כ׳בין פערגאַנגען אין די ארבייטער־וואָהנונגען האָב איך איהם געטראָפען.

ער איז געלעגען א באַרוויסער אויף איינע פון די בעטלאַך און אונטערגעברומט עפּעס א ניגון. א הויך־געוויקסיגער, א דינער און א גלייכער. אויף זיין קין א קוסטיק פון קליינע טונקעל גרויע האָר. די אויגען לויטערע און פרעהליכע, אָבגעריסען און אָבגעשליסען. די בעוועגונגען פלינקע און איילענדע.

דער געזיכטס אויסדרוק — בעסערע מענשליכקייט.

יאָ, א בעסערער מענש — כ׳האָב זיך צו איהם צוגעקוקט פון דער זייט און געטראַכט — די דאָזיגע לייט זיינען שוין מענשען. אונזערע שרעקליכע און גרויסע פּנימות, אונזער אונמענשליכקייט: דאָס ניט־פערשטעהן די נאַטור, די ניט־צוגעבונדענקייט צו איין אָרט, די מיאוסע אויפגערעגטקייט, די פלאַכע בעציהונג צו יעטווידער געפיהל־זאַך — די אַלע פעהלערען ווערען אויסגעבעסערט דורך דער דאָזיגער הייפּעלע מענשען. אַט זיין ליגען אויפ׳ן בעט, זיין אָברוהען פון דער אַרבייט און זיין זינגען — ס׳פיהלט זיך ביי איהם אינסטינקטען פון א ווירקליכען און נאָרמאַלען מענש. די איבעריגע שבחים זיינען איבעריג.

נאָר שפּעטער א ווײלע, ווען כ׳האָב דערזעהן איהם ביים טיש, מיט וואָס פאַר אַן אַפּעטיט ער עסט זיין ברויט מיט די אַליווען, מיט זיינע שבת׳דיגע זמירות און דער שמייכעל וואָס שוועבט אויף זיינע ליפּען — האָב איך זיך שוין ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און א פרעג געטהאָן — ווער איז ער, דער יונגערמאַן?

האָט מען מיר דערצעהלט: ער איז פון וואָלינער גובערניע. זעהר א סימפּאַטישער בחור. בעליעבט ביי אַלע חברים. שוין געווען צוויי יאָהר א שוחט אין

זיין שטעדטעל... איצט א גוטער פיאנער, האט אויסגעביטען זיין חלק אויפ'ן אקער־איזען, א חבר פון „הפועל הצעיר", דער לעבעדיגער גייסט פון דער גאנצער סביבה...

— גערהט, גערהט! — האט זיין קול ניט־ווילענדיג איבערגעריסען די ערצעה־לונג וועגען איהם; ער האט שוין דיסקוטירט מיט עמיצען — ביי מיר איז דער עיקר: ניט קיין קליינע אידעלעך, ניט קיין מעקלערס, ניט קיין קרעמערלאך. איהר פערשטעהט? די ע ה ר ע פ ו ן פ א ל ק! —

אין א קורצער צייט ארום איז באראל געווארען א שומר.

פון די געפאלענע וועכטער האב איך געקענט נאר באראלן; אבער פון די אר־בייטער, וואס זיינען געשטארבען ביי זייער ארבייט האב איך פיעל מעהר געקענט. שמואלי, איינער פון די ארבייטער וועלכע כ'האב נאהענט געקאנט, איז אויך איינ־געלאדען געווארען צו זאגען עטליכע ווערטער אינ'ם „יזכור" וועגען זיינע חברים וואס זיינען געפאלען, דערווייל איז ער אליין געפאלען און אויך זיין נאמען שיינט צו זיין צווישען די אומגעקומענע.

שמואלי איז ניט דערהרגט געווארען — זיין הארץ איז צוריסען געווארען. ער האט ניט געוואלט בערואטען זיך מיט א דאקטאר. טאמער וועט מען איהם נאך פער־באטען צו ארבייטען, אוועקנעהמען ביי איהם דעם ע י ק ר פון זיין לעבען.

וואס הייסט א שטארקער גייסט? דער וואס איז בכח צו שטארקען אויך דעם שוואכען קערפער. דאס איז די פראבע פונ'ם גייסט. שמואלי'ם גייסט האט אויס־געהאלטען די פראבע. דער שוואכער גוף האט געזאגט: כ'בין א גבור, און איז געווען א גבור...

קורץ איז געווען זיין לעבען. דרייסיג יאהר. אבער אלץ וואס דער אידישער געדאנק האט דורכגעמאכט פאר די לעצטע יאהרען, תורה, השכלה, חסידות, סאציא־ליזם — און די לעצטע מדרגה... האבען געפונען אן אבקלאנג אין זיין הארצען.

... חול המועד סכות אויף דער זעקסטער קאנפערענץ פון „הפועל הצעיר," ווען ס'איז אויפגעשוואומען די אייביגע פראגע: וואו זיינען איצט די אלע אידישע אר־בייטער וואס זיינען אנגעקומען אהער מיט עטליכע יאהר צוריק? פאר וואס זיינען מיר איצט פערבליבען אזא קליין הייפעלע מענשען? און פאר וואס עפעס דוקא איצט ווען ס'איז פאראן אזא דרינגליכע באדערפניש אין אידישע ארבייטער זיינען זיי, די ארבייטער ניטא? וואו זיינען זיי, די בעסערע זין פון אונזער פאלק? צי איז נאך ניט פערלארען אונזער לעצטע האפנונג?

דאן איז ער אויפגעשטאנען — א יונגער מאן, געגאלט און אבגעשארען ווי א סאלדאט, א הויכער, מיט בעוועגונגען פון א מענשען וואס האט זיך א סך צייט אבגעגעבען מיט תורה, דעם קאפ ארומגעבונדען מיט א ווייסען טיכעל, ווי א פלח, און שטאמלענדיג שטיל און פערשעמט, נאר אויסגעהאלטען קלאר און מיט א פער־ביסענער עקשנות דערמאנט זיינע חברים:

— אויב כ'וועל בלויז פינף געפינען... אפילו איין צדיק... וועל איך מוחל זיין דעם גאנצען געגענד... אזוי האט גאט געזאגט צו אברהם אבינו... מיר דארפען זיך ניט מיאש זיין... יעטווידער פון אונז וואס טוט זיין ארבייט... ניט אין אונזערע הענד ליגט די גאולה פון פאלק... ס'קאן זיין אז דער יחסן וויל גאר ניט קיין גאולה... אפשר וויל ער יא, נאר ער האט שוין קיין כח ניט... יעטווידער פון אונז ראטעוועט

זיך אליין... יעטווידער וואָס פערלאָזט די שטאָדט... דעם ווינד־און־שטויב לעבען... יעטווידער וואָס ארבייט אין ארץ־ישראל... יעטווידערנס ארבייט לייזט אונז אויס... שאפט א באָדען אונטער אונזערע פיס... פערזיכערט אונזער עקזיסטענץ... כ׳מיין... יעדער איד... אינ׳ם זכות פון יעדערן...

אפילו איין צדיק. דאָס איז, נאַטירליך, זיין אייגענע הוספה. דער חומש פאַדערט ניט ווינציגער פון צעהן...

אפילו איין צדיק...

און ער איז געווען דער איינער פון די געצעהלטע. א מענש פון דער טאָגטעגליכער ווירקליכקייט וואָס קאָן און פערשטעהט דאָס לעבען און טרוימט איינצוואָרצלען זיך אויף דער ערד און טוט אלץ וואָס ער איז נאָר אימשטאַנד צוליעב דעם און דערביי ריין און עהרליך, ריין, איידעל און שטאַרק ווי א פעלז. גוט און שטאַרק — אלץ פון אינוויינינ.

אין דער פאַרם „כנרת“ האָט דער מענש געאַרבייט.

שטערבליכע, צייטווייליגע זיינען מיר, מענשען. מיר לעבען און שטאַרבען איבער גוואַלט. פונ׳ם אונבעקאַנטען צום אונבעקאַנטען. ווי אזוי מיר שטאַרבען איז קיין אונטערשיעד ניט, אָבער ווי אזוי מיר לעבען — הלואי מיר זאָלען דערגרייכען צו דער מדרגה וואָס באראל און שמואלי האָבען דערגרייכט; יעטווידער פון זיי, לויט זיין שטייגער נאָך, איז דערהויבען געוואָרען דורכ׳ן לעבען. —

און זייערע ביינער, ווי די ביינער פון זייערע איבעריגע ברידער, זיינען פערבעהאַלטען אויף דעם ניט־גרויסען שטיקעל באָדען וואָס מיר האָבען אין גליל. איז רען די ערד פון גליל ניט הייליג?

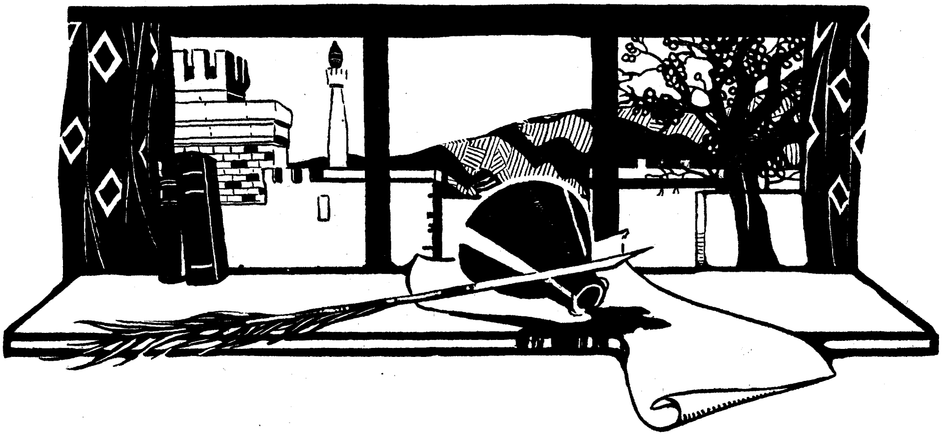

מרדכי קאצאפ

האט געארבייט אין דער פארם כנרת; געריייניגט דעם באדען און געפיהרט די שטיינער צום ירדן. ביי דער ארבייט האט ער געקריגען א קלאפ פון א פרדה און אין א קורצער צייט ארום איז ער געשטארבען אין דעם שפיטאל אין צפת.

שמואלי

דעם 28טען אייר ה׳ תרע״א איז ער פלוצלונג געשטארבען אין כנרת פון הארץ־פעהלער.

אין אנהויב אווענד איז שמואלי געקומען פון זיין הויז אין דער פארם, גענומען ברויט און האט זיך צוריק אומגעקעהרט אין זיין וואהנונג אין דעם מאטאר־הויז אויף דעם ברעג פון ירדן. אין א קורצער צייט ארום זענען צווייען פארביי א קאנאל פאר־בייגעגאנגען און דערזעהן אינוויינינג עפעס ווייס. מען איז צוגעלאפען צום פארם און אריסגערופען נאך מענשען. קומענדיג, האט מען געפונען שמואלי׳ן גוסס׳ען, זיין קאפ איז שוין געווען קאלט, נאר דער קערפער נאך ווארים.

שמואלי איז געווען איינער פון די בעסטע פיאנירען צווישען די ארבייטער, א מאן, וועלכער האט געקאנט זיינע טרוימען אין לעבען פערווירקליכען. זעקס יאהר האט ער געארבייט און געלעבט אין ארץ ישראל און האט א סך איבערגעטראגען אויף זיך. די ערשטע צייטען האט ער געארבייט ביי שטיינ־טעשעריי אין ירושלים, נאר צוליעב הארץ־שוואכקייט האט ער זיך געמוזט פון דער ארבייט ענטזאגען. דאן טרע־פען מיר איהם אלס ערד־ארבייטער אין פערשיעדענע ערטער. דעם לעצטען יאהר האט ער געארבייט אין דער גרינס־גרופע אין כנרת.

שמואלי איז געוועזען א פלייסיגער ארבייטער און א טרעגער פון גייע שטרעבונ־גען און געדאנקען. זיינע שטרעבונגען, מיינונגען און האפנונגען פלעגט ער אויס־דריקען אויף די שפאלטען פון דעם „הפועל הצעיר“ (אונטער דעם נאמען ממשי).

יחזקאל ניסאַנאָוו איז געבוירען געווארען אין טעמיר־חאן־שורא (קאווקאז) דעם יאָהר ה׳תרמ״ו. איינער פון די גרינדער פון דעם השומר. דעם 25־טען שבט ה׳תרע״א (1911) איז ער אויף טויט געשאָסען געוואָרען פון אראבישע הויבער פון האָרף סאראנא, נעבען דער קאָלאָניע בית־גן.

צבי בעקער :

יחזקאל ניכאנאוו

(בלעטלעך פון זיין לעבען)

א.

איך האָב איהם נאָך געקענט פון מיינע קינדער־יאָהרען. איך בין דאַן א אינגעל געוועזען, א זוהן פון אַן אשכנז'ישען אידען אין דער שטאָדט טעמיר־האַן־שורא, אין דער פּראָווינץ דאַגעסטאַן וואס אין קאווקאז. און ער — חאַצקעל קאווקאזער. מיינע חברים, די קינדער פון די אשכנז'ישע אידען, האָבען זיך ניט געוואָלט חבר'ן מיט איהם, „דעם ווילדען מענשען", און ער פלעגט אָנקלייבען א חברה אינגלאָך פון די טאַטערען און די בערג־אידען און מיט אונז מלחמה האַלטען. ס'רוב פלעגען די מלחמות זיין שבת אינ'ם שפּאַציער־גאַרטען. מיר פלעגען זיך אפילו אוועקמאַכען פון זיי, אָבער דערפאַר, ווען ער מיט זיין חיל פלעגט אונז פּאַקען, פלעגט ער אונז גוט־גוט צו'מזיק'ן.

די בערג־אידען זענען אָבגעזונדערט פון די אשכנזישע אידען און קומען מיט זיי כמעט גאר ניט אין בעריהרונג. און דאָס האָט פערדראָסען יחזקאל'ען. עס האָט איהם געצויגען צו יענעם פרעמדען לעבען פון זיינע אשכנזישע ברידער. ענג איז איהם געווען צווישען זייניגע. ווען זיין טאַטע האָט געלעבט, פלעגט ער ארויסגעהן מיט איהם זוכען פרנסה : אינאיינעם פלעגען זיי גריבער גראָבען, האָלץ האַקען און דערפון פערדיענען זייער ברויט.

זיין מאַמע פלעגט געהן ארבייטען אין די אשכנזישע הייזער, ביי זיי וועש וואשען. ער האָט אויך צוויי ברידער געהאט : איינער איז געווען א פאַרבער, דער אנדערער — א שניידער־געהילף. האָט יחזקאל זעהר מקנא געווען זיין ברודער דעם שניידער. — ער פלעגט עסען ביי זיין בעל הבית דעם אשכנזי און דער בעל־הבית פלעגט איהם אָנטאָן אשכנזישע מלבושים. און יחזקאל'ן פלעגט זיך אויך וועלען א בעל מלאכה ווערען, און אָפט פלעגט ער אנטלויפען פון זיין טאַטען און פון זיין ארבייט, פערברענגען זיינע טעג ביים שניידער און בעטען זיך ביי איהם, ער זאָל איהם די מלאכה אויסלערנען, און גליקליך איז געווען יחזקאל, ווען ער האָט זי איהם ענדליך אויסגע־לערנט.

יחזקאל האָט שוין מעהר ניט צונויפגעקליבען טאַטערישע חברה'ניקעס מלחמה צו האַלטען מיט זיינע „פיינד". א חבר־ברודער איז ער געוואָרען מיט די שניידער־יונגען, האָט זיך פון זיי א פּאָר אידישע ווערטער אויסגעלערנט — ביז איצט האָט ער גאָרניט געקענט. און ווען ער איז אביסעל אונטערגעוואקסען, און זיין ברודער צ., וואָס האָט זיך דערווייל אויסגעלערנט די ארבייט, האָט פערלאָזען טעמיר־האַן־שורא און איז אריבער אין א גרויסער שטאָדט, — האָט אויך ער אָנגעהויבען פערלאַנגען פון זיינע עלטערן, זיי זאָלען איהם א פּאַספּאָרט געבען, ער זאָל אין דער וועלט ארויס און ווערען א מענש, ווי זיין ברודער. דאָס איז געווען דאַן א נייע ערשיינונג אין דער פּאַטריארכאַלישער סביבה פון די בערג־אידען, וועלכע זענען אלע געווען סוחרים און נאָר איינצעלנע פון זיי האָבען זיך בעשעפטיגט מיט בעאַרבייטען פעל —

פון קיין אַנדערע מלאכות האָבען זיי גאָר ניט געוואוסט. יחזקאל איז אוועקגעפאָהרען אין פּ. נאָהענט פון טעמיר־חאַן־שורא. און קומענדיג אהיים אויף ימים־טובים צו זיינע עלטערן, פלעגט ער זיך שוין ניט אומקעהרען אליין, נאָר מיטברענגען מיט זיך נאָך חברים זיינע אין דער גרויסער שטאָדט אריין.

אין ווערקשטאַט, וואו יחזקאל האָט געארבייט אין פּ. זענען געווען פיעל ארבייטער פון פערשיעדענע שטעדט, וואָס פלעגען זיך אַ סך אַנדערצעהלען וועגען דעם שטורמישען לעבען ביי זיי אין דער היים, וועגען דער גרויסער שטאָדט באַקו, איהרע שטרייקען, דעמאָנסטראציעס און פערשיעדענע רעוואָלוציאָנערע פּארטייען. יחזקאל׳ן האָט דאָס אַלץ פעראינטערעסירט, נאָר ער האָט דאָס נאָך ניט אזוי גוט בעגריפען, ווייל ער האָט רוסיש גאָר ווייניג געקאַנט. דאַן האָט ער בעשטימט צו פאָהרען אין באַקו און אליין זיך בעקענען מיט יענעם לעבען — מעג זיין וואָס עס וויל!

ב.

אין צוויי יאָהר ארום האָב איך יחזקאל׳ן בעגעגענט אין באַקו. דאָרט האָט ער שוין געהאַט אַ סך פריינד און בעקאַנטע. ער איז שוין געווען דאַן אַ חבר אין דער ס. ד. פּארטיי, און ניט קיין חבר סתם, ניט קיין צופעליגער, נאָר אַ געטרייער, אַן איבערגעגעבענער. ער האָט געלערנט רוסיש אין די אָווענד־קורסען, און די לעהרער, וואָס זענען געווען ס. ד. איז געלונגען איהם צוציהען צו זיך. פון אידישען לעבען האָט יחזקאל האַן גאָרנישט געוואוסט. באַלד אָבער האָט ער אָנגעהויבען בעזוכען די לעקציעס פון אידישער געשיכטע, און דאָס האָט אין איהם עפּעס נייעס אויפגעוועקט. ער האָט אָנגעהויבען פרעגען פערשיעדענע קשיות זיין פּארטיי־אַגיטאַטאָר. און איין מאָל, ווען ער איז מיט מיר פון אַ גרויסער אסיפה געגאַנגען — דאָס איז געווען אין די צייטען פון דרייפוס־פּראָצעס — האָט מיר יחזקאל געזאָגט, אַז סוף־סוף וועט ער מוזען ארויס פון דער פּארטיי, ווייל זי פערענטפערט ניט אַלע זיינע פראַגען... דאָך, נאָך לאַנג האָט געדויערט, ביז ער און איך און נאָך פינף חברים פון די ס. ד. האָבען זיך ארומגעקוקט און איינגעזעהן, אַז מיר זענען אידישע נאַציאָנאַליסטען און מיר דאַרפען זיך אַנשליסען אַן דער יונגער פועלי־ציון פּארטיי, וואָס האָט זיך דאַן אָנגעהויבען צו גרינדען אין באַקו. אין דער ערשטער צייט ווען יחזקאל איז אריין אין דער נייער סביבה, איז ער געווען ווי אַ מענש, וואָס האָט לאַנג ארומגעבלאָנדזשעט און צום סוף דאָך געפונען דעם ריכטיגען וועג. ער האָט מיט איבערגעבענהייט געלערנט די אידישע געשיכטע, באַלד האָט ער זיך אויך פעראינטערעסירט מיט פּאַלעסטינא. דער פעראיין פלעגט פון צייט צו צייט בעקומען ידיעות פון א״י און אונז האָט אינטערעסירט צו וויסען, ווי פערדיענט מען דאָרט, ווי געהט דאָרט דאָס לעבען. מיר האָבען געלייענט אוסישקינס „אונזער פּראָגראַם“, און דאָס בוך האָט אויף אונז געמאַכט אַ געוואַלטיגען איינדרוק. יחזקאל איז באַלד געווען גרייט, געהן ארבייטען דאָרט די דריי יאָהר, וואָס עס פאָדערט „אונזער פּראָגראַם“ — און ארץ ישראל איז געוואָרען דער עיקר פון זיינע פערלאַנגען.

אין יענער צייט איז אויסגעבראָכען אין באַקו דער בעריהמטער פּאָגראָם אויף די ארמענער. איך האָב געוואוינט דאַן אינאיינעם מיט יחזקאל׳ן ביי אַן ארמענער אין הויז, און פאַר אונזערע אויגען האָט זיך אָבגעשפּיעלט דאָס שרעקליכע בילד. ניט איינמאָל האָבען די טאַטערען און די ארמענער אָנגעשטעלט זייערע ביקסען אויף יחזקאל׳ן — זיי האָבען איהם אָנגענומען פאַר אַ קינד פון אַזיען.

און ווען דער פּאָגראָם האָט זיך איינגעשטילט, בין איך מיט יחזקאל'ען אַרומגע־גאַנגען איבער די גאַסען און בעטראַכט די הונדערטער הרוגים. יחזקאל האָט זיך פֿער־טיעפט אין געדאַנקען, און אַז איך האָב איהם געפרעגט, וואָס טראַכט ער, האָט ער מיר געענטפֿערט:

— זעה, די אַרמענער און די טאָטערען האָבען דאָך ביז איצט אַזוי גוט געלעבט צווישען זיך... איך בין דאָך אויסגעוואַקסען צווישען די טאָטערען... און פּלוצלונג... דער ליעגט אָהן אַ קאָפּ, דער אָהן אַ האַנד... מיט וואָס זשע זענען מיר זיכער, אַז אויך מיט אונז אידען קען אַזוינס ניט פּאַסירען, און — ווער ווייסט, אויב ביי אונז וועלען זיך געפֿינען מענשען, וואָס קענען פֿערטיידיגען זיך, ווי די אַרמענער...

און פֿון דאַן אָן פֿלעגט יחזקאל שטענדיג מיט מיר איינ'טענה'ן, אַז מיר טאָרען ניט וואַרטען צווישען פֿרעמדע, מיר טאָרען זיי ניט טרויען. וואו זענען זיי — פֿלעגט ער טענה'ן — וואו זענען די אַלע וואָס האָבען געשריען: אַלע פֿעלקער, פֿעראייניגט איך? וואוהין האָבען זיי זיך בעהאַלטען, ווען מ'האָט דריי טעג נאָכאַנאַנד געשלאַכ־טען אַ גאַנץ פֿאָלק אין די גאַסען? וואו זענען זייערע טויזענדער מענשען, וואָס פֿלעגען קומען צו זייערע פֿערזאַמלונגען און איצט זעהט מען זיי גאָר אין גאַס ניט? ניין, איך גלויב ניט מעהר אין זייערע שעהנע רעדעס... שעהנע רייד קענען ניט ביישטעהן אין צייט פֿון פּאָגראָמען... וואָס ס'האָט מיט די אַרמענער פּאַסירט, קען אויך טרעפֿען מיט אונז, אידען.

און איין מאָל, ווען ער איז געקומען אין אונזער פֿעראיין, האָט ער זיך דער־וואוסט, אַז זיין השערה וועגען פּאָגראָמען אויף אידען איז מקוים געוואָרען. ס'האָט איהם דערצעהלט וועגען קישינעוו, האָמעל און נאָך, און נאָך...

ג.

נאָכדעם האָט יחזקאל מיט נאָך אַ פּאָר חברים בעשלאָסען צו פֿאָהרען קיין א"י. אָבער קיינער פֿון זיי האָט קיין געלד ניט געהאַט אויף הוצאות. די חברים האָבען געראַטען צו וואַרטען, ביז ס'וועט זיך אָנקלויבען די נויטיגע סומע. יחזקאל האָט מיר אָבער געזאָגט: — מיר ביידע האָבען דאָך אַ זיכערע מלאכה אין האַנד, און וואו מיר וועלען קומען, וועלען מיר זיך אויפ'ן לעבען פֿערדיענען. לאָמיר־זשע אַרויס־פֿאָהרען פֿון דאַנען אַזוי שנעל ווי מיר קענען — וואָס ס'וועט זיין זאָל זיין. איך האָב איהם געפֿאָלגט, און אַזוי זיינען מיר געקומען אין סעוואַסטאָפּאָל. די חברים האָבען אונז בעגלייט און מיר זענען זיכער געווען, אַז מיר וועלען זיך נאָך זעהן אין א"י. א סך פֿון זיי האָבען פֿון יחזקאל'ען גענומען אַ משל. מיר האָבען אַלע געפֿיהלט, אַז דער היינטיגער טאָג איז ניט ווי אַלע טעג און אונזער חבר יחזקאל איז ניט גלייך צו די אַנדערע חברים...

אין סעוואַסטאָפּאָל האָבען מיר געפֿונען אַרבייט, און באַלד האָבען מיר אָנגע־הויבען שפּאָרען, כאָטש אונזער פֿערדיענסט איז ניט געווען קיין גרויסער. נאָר דאַן האָט מען אָנגעהויבען רעדען אין שטאָדט וועגען אַ פּאָגראָם אויף אידען, ווייל די אידען האָבען דאָרט אַ גרויסען אַנטייל גענומען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. דאָס איז געווען אַ קורצע צייט פֿאַר'ן אויפֿשטאַנד אויף דער שיף „פּאָטיאָמקין". דער „בונד" און די ס. ד. האָבען געגרינדעט אַ זעלבסט־שוץ. אין איהר זענען געווען דאָס רוב אידען אָבער אויך אַ פּאָר קריסטען. יחזקאל האָט אָנגעפֿיהרט אַ שטאַרקע אַגי־טאַציע געגען דעם, — מיר טאָרען זיי ניט גלויבען! — האָט ער געזאָגט, — אין

דער לעצטער מינוט וועלען זיי אונז פעררא̇טען. און אונזער פּוע״צ פעראיין, וואָס האָט געצעהלט 15 חברים האָט געגרינדעט א בעזונדערע זעלבסט־שוץ פון 25 מענשען — 22 מענער און 3 פרויען. מיר האָבען געהאט די בעסטע געוועהר, און ווייל יחזקאל איז געווען זעהר עהנליך צו אַנ׳ארמענער, און אויך איך בין — לויט דער מיינונג פון די חברים — מעהר גוי איידער איד אויפ׳ן פּנים — האָט מען אונז אויסגעקליבען, מיר זאָלען ארומגעהן צווישען דעם רוסישען המון און זיך איינהערען, וואָס רעדט מען האָרטען. אזוי זענען מיר אומגעגאנגען צווישען די כוליגאנעס, גערעדט מיט זיי רוסיש אין דער ארמענישער אויסשפּראך און זיך דערוואוסט, וואס מיר האָבען געדאַרפט.

צוליעב די שלעכטע צייטען איז געוואָרען ווייניג ארבייט אין סעוואסטאָפּאָל — און יחזקאל איז געצוואונגען געווען אריבערפאהרען אין אן אנדער שטאָדט. ער איז אוועקגעפאהרען אין יאלטא, און איך בין געבליבען אין סעוואסטאפּאל. זייענדיג זעהר פערבונדען מיט זיינע פריינד, פלעגט מיר יחזקאל שיקען אָפטע בריעף, און אין יעדען פלעגט ער מיך פרעגען וויפיעל האָב איך פערדיענט אין דער וואָך און וויפיעל האָב איך אָבגעשפּאָרט אויף רייזע הוצאות. איינמאָל האָב איך געקריגען פון איהם א בריעף, וועלכען איך היט נאָך ביז היינטיגען טאָג. ער שרייבט דאָרט אזוי:

„טייערער חבר! שוין דריי חדשים אז מיר זענען פון באקו, און מיר האָבען נאָך קיין געלד ניט געזאמעלט. וואס וועט זיין דער סוף? היינט איז איינער פון די חברים פּוע״צ אוועקגעפאהרען קיין א״י און איך האָב איהם אזוי מקנא געווען. ווען וועלען מיר שוין קומען דערצו? די טעג האָבען די פּוע״צ געקריגען א בריעף פון א חבר, וואָס איז אהין ניט לאנג אָוועקגעפאהרען, און ער שרייבט, אז ער איז זעהר צופריעדען. ער ארבייט אין ראשון לציון אין א כרם און פערדיענט גענוג. אין גיכען וועט ער ווערען א וועכטער אין א כרם.

„מסתמא האָבען אויך דאָרטען די אידען צרות, אָבער דאָרט זענען מיר דאָך ביי זיך אין דער היים. אָה, ברודער, ווען וועט שוין קומען די צייט, ווען אויך מיר וועלען דאָרטען זיין, און וועלען אידישע וויינגערטנער היטען? ער שרייבט פון דאָרט, אז אין גיכען וועט מען איהם געבען א ביקס, פערשטעהסטו, ברודער, ווי פריי ס׳איז דאָרט. יעדערער טראָגט זיין געוועהר. דאָרט איז דאָך אוודאי פאַרהאַן א סך שומרים — קען מען דאָך גרינגער א וועכטער־פעראיין און אלע גנבים פּאַקען... ווען וועלען מיר שוין האָבען גענוג געלד אויף הוצאות און ווען וועלען מיר זיין גליקליך ווי יענע ווייַנגארטען־וועכטער?! איך וואונדער זיך, וואס דו האָסט די וואָך אזוי ווייניג אָבגעשפּאָרט. איך פערדיען גוט און וואלט זעהר געוואָלט זיך זעהן מיט דיר. איך בענק נאָך דיר זעהר. פון מיר דיין חבר חאַצקעל״.

ד.

אין זיין לעצטען בריעף צו מיר פון יאלטא, פאַר אונזער פאהרען קיין ארעס, שרייבט מיר יחזקאל אזוי:

„מיין חבר צבי. דיין בריעף האָב איך ערהאלטען. דו שרייבסט, אז אונזער חבר ק־ן איז שוין אין ארעס און וואַרט אויף אונז, מיר זאָלען פאהרען אינאיינעם. ס׳ווייזט אויס, אז אונזערע חברה טהוען זייערס און זיי וועלען זיין אין פּאַלעסטינא נאָך פאַר אונז. זעהר גוט. אָבער וואס קענען מיר טהון — מיר קענען דאָך ניט פאָהרען אָהן געלד, און צווייטענס, דאַרפען מיר דאָך גנב׳ענען דעם גרענעץ, אין דער

צייט ווען קרן האָט אַ פּאַספּאָרט. דעריבער זאָלסטו איהם שרייבען דעם גאַנצען אמת, אַז מיר האָבען נאָך קיין געלד ניט און מיר קענען נאָך ניט פאָהרען. איך גלויב, אַז אין אַ פּאָר וואָכען ארום וועלען מיר שוין האָבען די מעגליכקייט צו פאָהרען. פון דעם וועכטער אין ראשון לציון האָבען מיר אָפּטע בריעף. ער שרייבט, אַז דאָרט זיינען דאָ אַ סך גנבים, און ווען מיר וואָלטען געהאַט דאָרט אַ סך פון אונזערע, וואָלט מען זיי געקענט אינגאַנצען פערטרייבען פון לאַנד. ער שרייבט, אַז דאָרט דאַרף מען מענשען, וואָס קענען זיך בענוצען מיט געוועהר. מיר דוכט, אַז מיר זענען דאָס די, וואָס טויגען דערצו. ער שרייבט נאָך, אַז דאָרט קען מען קריגען די בעסטע געוועהר און ניט טייער, דערפאַר דאַרף מען דאָ ניט קויפען. שרייב קרן, אַז מיר וועלען אינגיכען קומען. זאָל ער דאָרט אנגרייטען ארבייט פאַר אונז. חבר! איך וואונדער זיך זעהר וואָס דו שרייבסט מיר, אַז די וואָך האָסטו זעהר ווייניג אָבגעשפּאַרט. איך האָב אָבגעשפּאַרט גענוג. פון מיר דיין חבר, וואָס וויל דיך זעהר זעהן, חאַצקעל".

אַז מיר זענען געקומען אין אַ פּאָר וואָכען ארום אין אָדעס, איך פון ס., און ער פון יאַלטאַ, האָבען מיר זיך אָנגעהויבען פונאַנדערפרעגען וועגען דער מעגליכקייט צו פאָהרען מיט'ן שיף און בגנבה, ווייל קיין פּאַספּאָרטען האָבען מיר, ווי געזאָגט, ניט געהאַט. אָבער אין אָדעס האָט דאַן געהערשט קריעגס־צושטאַנד און קיין בעקאַנטע האָבען מיר דאָרט ניט געהאַט. יחזקאל האָט אפילו געהאַט אַ בריעף פון יאַלטאַ צו אַ חבר אין אָדעס און דער האָט אונז בעקאַנט מיט אַ'אַנדערען, וואָס האָט אונז אַ סך ארויסגעהאָלפען. אָבער וועגען „גנב'נען די שיף" האָט אויך ער אונז גאָרנישט געקענט טאָן. זיצען און וואַרטען איז געווען אונמעגליך, ווייל ס'איז שווער געווען צו זיין אָהן אַ פּאַספּאָרט אין אָדעס אין צייט פון קריעגס־צושטאַנד. יחזקאל איז אָבער ביי זיך ניט אראָבגעפאַלען. ער האָט אויסגעפונען אַן אַגענט, וועלכער האָט זיך אָנגענומען, דורכפיהרען אונז דעם עסטרייכישען גרעניץ, און פון דאָרט — האָט אונז צוגעזאָגט דער אַגענט — איז צו קומען אין פּאַלעסטינאַ זעהר גרינג. דאָרט איז דאָ אַזאַ חברה דורך וועלכער מ'קען פאָהרען אין א"י פאַר אַ האַלבען פּרייז. מיר אַלע, ווי אויך אונזער אָדעסער חבר, האָבען גאָרניט געוואוסט אין דער זאַך, און די אַגענטען האָבען געהאַלטען אין איין איינרייידען אונז און האָבען אונז געצויגען די מאַרך פון די ביינער. איך האָב געזאָגט יחזקאל'ען, אפשר איז בעסער פאַר אונז צו בלייבען אין אָדעס און דאָך וואַרטען אויף דער מעגליכקייט צו פאָהרען מיט'ן שיף, איידער אריינפאַלען אין די הענד פון די אַגענטען, וועלכע איך האָב גאָרניט געקענט, וועלכע זענען מיר אָבער באַלד ניט געפעלען געוואָרען... נאָר יחזקאל האָט מיך ניט געוואָלט פאָלגען, אָדער בעסער — ער האָט מיך ניט ג ע ק ע נ ט פאָלגען. ער איז שוין אינגאַנצען געווען אריינגעטאָן אין זיין נאָהענטער צוקונפט אין א"י און דעם וועכטער פון ראשון לציון האָט ער נאַכט אין נאַכט אין חלום געזעהן.

דאָס און נאָך אַ סך פון זיינע חלומות האָט ער מיר דערצעהלט. — איך האָב שוין קיין געדולד ניט צו בלייבען דאָ אפילו איין טאָג — האָט ער מיר געזאָגט — און דו ווילסט, מיר זאָלען דאָ זיצען חדשים! ניין און טויזענד מאָל ניין! און אויב ס'איז קיין אַנדער ברירה ניטאָ — קום, לאָמיר פאָהרען דורך גאַליציע!...

ה.

און אַזוי איז געווען. יחזקאל האָט געזיעגט. מיר זענען געפאָהרען דורך גאַליציע, אָבער ווי געפאָהרען! דאָס איז שוין געווען איינמאָל אַ נסיעה!

ערשטענס, האָט דער אַגענט ביי אונז צוגענומען דאָס גאַנצע ביסעל געלד. מיר האָבען אַבגערעדט, אַז ער דאַרף אונז ברענגען אין בראָדי פאַר 42 רובל און מיר האָבען איהם די געלד טאַקע בעצאָהלט בזומנים, אָבער קומענדיג צום גרענעץ, האָבען די אַגענטלעך פון דעם אַגענט בשום אופן ניט געוואָלט אונז הורכפיהרען, ביז מיר וועלען זיי ניט געבען געלד פון דאָס ניי.

דעם איינדרוק וואָס דאָס האָט געמאַכט אויף יחזקאל'ען איז אונמעגליך צו בעשרייבען. „סטיימש — איז מעגליך דען, אַז אידען זאָלען טאָן אַזוינס זייערע ברידער, זייער אייגען בלוט און פלייש ?!" ער האָט זיך זעהר אויפגערעגט און האָט געוואָלט געהן אין שטאָדט, פער'מסר'ן די רויבער פאַר דער אידישער געמיינדע, נאָר אונזערע בעגלייטער האָבען איהם דערפון אַבגעהאַלטען, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט, טאָמער וועט עס אויסגעהן צו זיי — און די אַגענטען האָבען געטאָן מיט אונז, וואָס זיי האָבען געוואָלט.

ס'רוב פון אונזערע בעגלייטער זענען געווען פרויען און קינדער — און אָט דאָס גאַנצע בינטעל האָבען מיר געמוזט אַריבערפיהרען דורך היילען און דערנער, דורך טייכען און טייכען. ניט איינמאָל האָבען מיר זיך געדאַרפט אויסטאָן נאַקעט און טראָגען אויף זיך דעם „עולם", כדאי איז געווען צו זעהן יחזקאל'ען ביי דער דאָזיגער ארבייט.

נאָר אָט זענען מיר אין לעמבערג. אין קעשענע איז קיין פרוטה ניטאָ. מיר האָבען זיך נאָכגעפרעגט, וואו איז דאָ די חברה, וואָס שיקט קיין א"י פאַר א האַלבער פרייז — האָט מען אונז אויסגעלאַכט. מיר האָבען געפרעגט, ווי פאָהרט מען פון דאַנען אין א"י? האָט מען אונז געענטפערט, אַז דער קירצסטער וועג איז דורך אָדעס, און פון לעמבערג דאַרף אונז די נסיעה קאָסטען ביי 50 רייניש יעדען...

ביטער איז אונז געווען, זעהר ביטער. מיר זענען, פערשטעהט זיך, אַוועק אַרבייטען, אָבער ביליג איז דאַן געווען דער מענש אין גאַליציע. מאַסען אַנטלאָפענע זענען דאַן אָנגעקומען פון רוסלאַנד. הונדערטער פון זיי האָבען זיך אַרומגעוואַלגערט אין פערשיעדענע שטעדט, און ניט אַלע מאָל פלעגט אונז קלעקען דער פערדיענסט אויפ'ן עסען, בפרט אַז ניט אַלע טאָג האָבען מיר געהאַט ארבייט.

מיט גרוים מיה און נאָך פיעלע שוועריגקייטען איז אונז ענדליך געלונגען צו קומען אין קראָקוי. דאָ האָבען מיר בעשלאָסען בעזעצען זיך ביז מיר וועלען אָנקלויבען דאָס נויטיגע געלד צו דער נסיעה קיין א"י. מיט דער הילף פון אונזערע חברים פועלי ציון דאָרט האָבען מיר געקראָגען אונזער ארבייט, וועלכע מיר האָבען גוט געקענט, און זיבען חדשים, זיבען שווערע, לאַנגע חדשים זענען אַריבער, ביז מיר האָבען אַבגעשפּאָרט דאָס נויטיגע געלד און זענען אַוועקגעפאָהרען.

אַזוי איז געפאָהרען יחזקאל ניסאַנאָוו פון באַקו קיין ארץ ישראל. א גאַנץ יאָהר האָט געדויערט זיין רייזע, א יאָהר פול מיט צרות, יסורים און העלדען־פאַנטאַזיעס, פאַנטאַזיעס פון ארבייט און וואָך אינ'ם לאַנד פון זיינע חלומות...

אבנר

האַצקיל

דאַס איז געווען תשרי־צייט ה׳תרס״ח.

אין איינעם פון די אַראַנזשען־פּרדסים, וואָס רינגלען ארום יפו פון דריי זייטען, אין אַ קליין צימער אויף דעם צווייטען שטאָק האָב איך דאַן געוואוינט.

אַ פּאָר הילצערנע „גאָזע־קעסטלעך״, צוזאַמענגעשטעלט ביי די ווענט, האָבען געדיענט אנשטאַט אַ שרייב־טיש, בענק און ביכער־שראַנק; אַ גרויסע אראַבישע ראַגאַזשע האָט בעדעקט די פּאָדלאָגע, און דאַס איז געווען דאָס גאַנצע מעבעל.

שפּעט ביי־נאַכט. אַ דונקעל ליכט פון דעם קליינעם הענג־לעמפּעל בעלייכט דעם צימער. אויף דער ראַגאַזשע אין מיטען שטוב גרופּירען זיך אין אַן ענגען קרייז פינף־זעקס יונגע בחורים; איינינגע זיצען מיט די פיס צונויפגעלעגט אונטער זיך, אויף דעם אָריענטאַלישען שטייגער; אַנדערע ליגען אויסגעצויגען און האַלב אויסגעצויגען אויף דער ראַגאַזשע. אַלע זיינען טיעף־טיעף פערטהאָן אין געשפּרעך, קיינער בעמערקט גאָר ניט, ווי די נאַכט לויפט פאַריבער.

דאָס איז געווען די ערשטע זיצונג פון דער גרופּע, פון וועלכער עס האָט זיך שפּעטער אויסגעבילדעט דער השומר...

אַ מאָדנעם בילד האָט מיט זיך די קליינע גרופּע פאָרגעשטעלט: דער לייטענדער גייסט האָט געשיינט צו זיין דער עלטערער פון זיי — אַן אויסגעשפּראָכענער טיפּ פון אַ רוסישען רעוואָלוציאָנער: אַ הויכער יונג מיט לאַנגע שווארצע געקרייזעלטע האָר און געגאָלטע וואָנצעס, מיט אַ פייערדיגען בליק. מיט אַ מערקווירדיגער קראַפט האָבען זיינע ווערטער בעהערשט די פערזאַמעלטע, חאָטש זיי זיינען געווען איינפאַך און ניט געקינסטעלט. מעהר פון די ווערטער האָט געווירקט די גאַנצע פיגור און טעמפּעראַמענט פון דעם יונגען מאַן, וועלכער האָט שוין העכער אַלס דריי יאָהר פערביטען דעם סטודענטען־אוידיטאָריום אויף דעם פּאָש און אַקער. זיין גייסט האָט זיך דערמיט ניט בעפרידיגט, ער האָט איהם געטראָגען ווייטער, — און ער איז געוואָרען דער פאָטער פון אַ נייעם געדאַנק, און ער האָט דעם געדאַנק אין לעבען פערווירקליכט: ער האָט געגרינדעט דעם השומר.

נעבען איהם זענען געזעסען אַנדערע. דאָס זענען געווען פּראָסטע ארבייטער — ארבייטער נאָך פון דער היים. יעדער איינצעלנער איז אבער געווען אַ וועלט פאַר זיך. אָט איז אַ ברייט־פּלייציגער, ביינערדיגער בעסאַראַבער בחור מיט אַ דורכגעטריבענעם שמייכעל אויף די ליפּען. זיינע קורצע, שאַרפע פּראַקטישע בעמערקונגען ציינגען ארויס אַ געבוירענעם שאַרפזינן און פלינקע פעהיגקייט זיך צו אָריענטירען אין די פערוויקעלסטע סיטואַציעס. אָט איז גאָר אַן אַנדער טיפּ: אַ פעסט־געבויטער יונג מיט בלאָנדע האָר און בלויע אויגען מיט אונגעשיקטע בעוועגונגען. דאָס איז אַ סיבירער יונגעל, אַ האַלבער גר לויט זיין אבשטאַמונג, אבער דאָך אַ גאַנצער ניט־צופאַלעטשעטער נאַטור־איד. זיינע ווערטער זענען אבגעריסענע, זיין אידיש איז אַ גויאישער, אבער זיין געדאַנק איז פעסט און האַרט ווי שטאַל. ער ווייס ניט פון קאָמפּראָמיסען און האַלבע מיטלען.

פון דער גאַנצער קאָמפּאַניע האָט זיך נור איינער ווייניג וואָס געמישט אין געשפּרעך. דאָס איז געווען אַ נידריגער מאָגערער בחור, מיט פעך־שווארצע האָר, מיט

אַ שאַרפֿען אָדלער־בליק. שטיל איז ער זיך געזעסען אַביסעל אָן אַ זייט און האָט אויפֿמערקזאַם זיך צוגעהערט צו אַלעם, וואָס עס איז דאָ אַרויסגעזאָגט געוואָרען. פֿיליכט האָבען איהם געשיינט צו זיין איבעריג רעדעס איבער דעם, ועגען וואָס ער האָט יאָהרען־לאַנג געטרוימט אין זיין האַרצען; און אפשר זענען איהם געוועזען לאַנג־ווייליג ווערטער, בכלל. צו היציג איז געוועזען זיין טעמפּעראַמענט, וועלכער האָט געגאַרט נאָך מעשים. אויב, אַבער, ער אַליין איז די גאַנצע צייט פֿערבליבען שטיל־שווייגענדר, האָט דער קאַווקאַזישער פֿייערל אין זיינע אויגען גערעדט און ענטדעקט סודות פֿון זיין נשמה.

האָס איז געוועזען יחזקאל ניסאַנאָוו, אָדער ווי מיר פֿלעגען איהם פּראָסט רופֿען צווישען זיך — ח אַ צ ק י ל.

שוין באַלד צוויי יאָהר ווי ער איז געקומען צו אונז פֿון די בערג פֿון קאַווקאַז. פֿון חיפה, וואוהין ער איז אָנגעקומען, איז ער אַוועק מיט אַ גאַנצער גרופּע, וועלכע זענען מיט איהם צוזאַמען געקומען, — קיין זכרון־יעקב. אין דער קאָלאָניע האָט ער אָנגעהויבען צו אַרבייטען ביי ערד־אַרבייט.

זיין אומרוהיגער גייסט און זיין ברענענדער טעמפּעראַמענט האָט איהם אָבער ניט געלאָזט בלייבען ביי געוועהנליכער ערד־אַרבייט. דער געראַנג פֿון אידישער וואַך האָט איהם ניט געלאָזט רוהען, — און ער איז געוואָרען איינער פֿון די גרינדער פֿון השומר.

אומקעהרענדיג זיך נאָך דער יפֿו'ר פֿערזאַמלונג קיין זכרון־יעקב, האָט חאַצקיל בעשלאָסען אַוועקגעהן אין גליל. דאָרטען, אין איינער פֿון די גליל'ער פֿאַרמס, האָט זיך פֿערווירקליכט דער טרוים פֿון זיין לעבען: אידישע וואַך איז געוואָרען אַ ווירק־ליכקייט, און איינער פֿון די ערשטע אידישע וועכטער אין גליל התחתון איז געוועזען י ח ז ק א ל נ י ס אַ נ אָ ו ו.

צו דער וואַך האָט זיך חאַצקיל אָבגעגעבען מיט זיין גאַנצען לעבען, מיט דעם גאַנצען פֿייער פֿון זיין מזרח־נשמה. אַ פֿיהרער און אַ סאָלדאַט אין איין און דער־זעלבער צייט איז חאַצקיל געוועזען. קיין אַרבייט איז פֿאַר איהם נישט געוועזען שווער: אויפֿנעהמען נייע שמירות, בעאַרבייטען נייע באָדענס, אויסשטעהענדיג די גרעסטע געפֿאַהרען. חאַצקיל'ס מוטה און ש ר ע ק ל אָ ז י ג ק י י ט איז געוועזען מוסטער־האַפֿט. ער האָט ווייניג וואָס גערעדט, דערפֿאַר האָט זיך אָבער ביי איהם דער וואָרט ניט אָבגעטיילט פֿון טהאַט, וואָרום ער איז געוועזען ד ע ר מ אַ ן פֿ ו ן ט ה אַ ט.

פּסח־צייט אין דעם יאָהר תרס"ט האָב איך זיך מיט חאַצקל'ען בעגעגענט אין גליל. פֿון דער קאָלאָניע יבנאל (יעמאַ) זענען מיר קיין סעדזשעראַ געגאַנגען, צוזאַ־מען מיט איינינע חברים און חברות. ווי נור מיר זענען פֿאַרביי דעם אַראַבישען דאָרף סאַראָנאַ פֿאַרבייגעגאַנגען, האָט אָנגעפֿאַנגען צו שפּריצען אַ קליינער, דריבנער רעגען — דער מלקוש (שפּעט־רעגען). אַרום אונז איז אַן אָפֿענער געגענד: בלויזע פֿעלזען מיט שיטערע בוימער, קיינע הייזער אָדער ביידלאַך זעהט מען נישט, וואו צו בעהאַלטען זיך איז ניטאָ. אַ ברירה האָבען מיר — געהען מיר ווייטער. מיר זענען שוין דורכגענעצט דורך־און־דורך. דערווייל דערזעהען זיך פֿון ווייטען שטיי־נערנע הייזקעס פֿון דער טשערקעסישער דאָרף כ פֿ ר ־ ק מ ה. איך וויל שוין פֿער־סערוועז אין דאָרף אַריין, כדי אויסצוטריקענען זיך אַביסעל פֿונ'ם רעגען. נאָר דאָ האָט זיך יחזקאל שטאַרק איינגעשפּאַרט. וואָס איז? שווייגט ער. לסוף לאָזט זיך

אויס איין קליינינקייט: זיין ברודער האָט ניט לאַנג געהאט אַ שטיקעל צוזאמענשטויס מיט טשערקעסען, און האָט ביי איינעם פון זיי אַ ביקס צוגענומען, טאַקע דעם זעלבען ביקס, וועלכען ער, חאַצקיל, טראָגט יעצט אויף די פּלייצעס. פערשטעהט זיך, אַז ווען די טשערקעסען וועלען דערזעהן זייער ביקס ביי אונז, וועט אונז שוין מעהר ניט פעהלען...

דורכגעווייקטע, דורכגענעצטע האָבען מיר פאָרטגעזעצט אונזער וועג, אויסמיידענדיג די טשערקעסישע דאָרף, אויף אַן אַנשטענדיגער דיסטאַנץ...

די לעצטע טעג פון זיין לעבען האָט חאַצקיל פערבראַכט אין מרחביה, וואו ער האָט אנטייל גענומען אין דער בעאַרבייטונג פון דעם נייעם באָדען. איינמאָל איז ער געפאָהרען צוזאמען מיט נאָך אַ חבר קיין יבנאל אויף אַ וואָגען, געשפּאַנט צו מויל־אייזלען. דער וועג געהט פערביי דעם אראבישען דאָרף סאַראנא, וועלכער שטעהט אויף אַ שפּיץ בארג. פון דאַנען לאָזט זיך דער וועג אראב צו דער אידישער קאָלאָניע און דרעהט זיך אין זיגזאַגען פונקט אזוי ווי אַ שלאַנג ביי דעם זייט פון בארג. אַ שטייפע ווערטיקאַלע פעלזענוואַנט הויבט זיך אויף פון איין זייט; פון דער צווייטער — לויערט אַ טיעפער אבגרונד פון אונטען. איין פאַלשער טראָט, איין שפרונג פון דער פרדה (מויל־עזעלטע) — און דער וואַגען מיט די פּאַסאַזשירען פאַלט באַלד אריין אין אַ תהום.

די רויבער האָבען ארויסגעקוקט פון אויבען פון דעם אראבישען דאָרף. ניט בעמערקטערהייד האָבען זיי זיך אראבגעלאָזען און איבערגעשניטען דעם וועג. ביי איינעם פון די ערטער, וואו דער וועג פערקערעוועט זיך, זענען זיי פּלוצלונג ארויסגעשפרונגען און אָנגעשטעלט די ביקסען אויף יחזקאל'ן. די צושראָקענע פרדות האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן, שיער דעם וואָגען ניט איבערגעקעהרט און מיט אַמאָל אבגעשטעלט זיך. די אראבישע באַנדיטען האָבען פערלאַנגט די פרדות און דאָס געוועהר.

די פאָדערונג אליין איז שוין פאַר חאַצקלען געווען אַ בעליידיגונג. ווען עס פלעגט זיך אַמאָל טרעפען, אַז מען האָט ביי אַ קאָלאָניסט אוועקגערויבט אַ בהמה, פלעגט איהם יחזקאל שטענדיג פאָרוואַרפען: „דו ביזט לעבען געבליבען, און די בהמה איז ניטאָ — שעהמען מעגסט דו זיך!“

מיט אַ קללה פון פעראַכטונג האָט חאַצקיל געענטפערט אויף דער פאָדערונג. ער האָט ארויסגעשטעלט זיין רעוואָלווער און געהייסען זיין חבר נ. אַנטרייבען די פרדות מיט אַלע כחות. אויף איין מאָמענט זענען די אראבער איבערראַשט געוואָרען פון דעם אונערוואַרטעטען ווידערשטאַנד, און זענען אבגעטראָטען. אין אַ מינוט ארום האָבען זיי זיך אָבער צוריק געכאַפּט און אָנגעהויבען צו שיסען פון די ביקסען. חאַצקיל האָט פון זיין זייט בעוויזען נור איין מאָל אָדער צוויי מאָל צו ענטפערן. די אראבישע קויל האָט איהם גלייך אין קאָפּ געטראָפען און זיין שאַרבען געעפענט. ער איז מאָמענטאַל אויף דעם רעק וואָגען געפאַלען. אין דער זעלבער צייט האָט נ. מיט אַלע זיינע קרעפטען געטריבען די מויל־עזלען, און האָט אפילו ניט בעמערקט ווי חאַצקיל'ס האַנד האָט זיך פערפּלאָנטערט צווישען דעם וואָגען און די רעדער.

ווי משוגע האָבען זיך די פרדות געטראָגען באַרג אראָב, צו בית־גן. אין עטליכע מינוט איז שוין דער וואָגען געווען אין דער קליינער קאָלאָניע. ערשט יעצט האָט זיך דער חבר נ. ארומגעזעהן, אַז י ח ז ק א ל נ י ס א נ א ו ו א י ז ט ו י ט...

* * *

א שווערע טראַגעדיע האָט זיך אָבגעשפּיעלט ביי דעם טויטען קערפּער, בשעת חאצקיל'ס מוטער האָט זיך דערוואוסט פון דעם שרעקליכען אומגליק.

שטיל איז צוגעגאנגען די אַלטע שטאַלצע אידישע טאָכטער פון קאווקאז צו איהר זוהנ'ס קערפּער. קיין קרעכץ האָט זי ניט ארויסגעגעבען, קיין טרעהר האָט זיך אויף איהרע אויגען ניט בעוויזען. א טויטע שטילקייט האָט אַלעמען בעהערשט.

— האָט חאזקיאל (יחזקאל) גענומען נקמה פון זיינע מערדער? — איז געווען איהר איינציגע פראגע.

מען האָט איהר דערצעהלט, אז חאצקיל האָט פאַר'ן טויט געשאָסען אין זיינע מערדער און איינעם פון זיי שטאַרק פערוואונדעט.

א שאַרפער פייעריל האָט זיך אין איהרע אויגען אָנגעצונדען, און איהרע ליפּען האָבען שטיל געשעפּטשעט:

— ברוך השם.... ברוך השם....

צבי בארטאנאווסקי איז געוועזן אן ארבייטער אין יהודה. די לעצטע טעג האט ער געוואכטעוועט אין סעדזשערא. בשעת ער איז געגאנגען פון דער וואך האבען איהם אונבעקאנטע אראבישע רייטער פערוואונדעט און ער איז דעם זעלבען טאג געשטארבען, דעם 19־טען תמוז ה'תרע"א (1911).

צבי באַרטאַנאָווסקי

אין דעם יאָהר ה'תרע"א איז ער געקומען פון יהודה אין יבנאל (יעמא) אין דער צייט פון גורן (די ארבייט אויף דעם תבואה־שייער). די ארבייט אין יתהדה'ר קאָלאָניעס (ראשון און רחובות) האָט איהם ניט בעפרידיגט, און ער האָט געוואָלט אומבייטען זיין לעבען און ווערען אַ וועכטער אין גליל.

צוערשט האָט ער עס געוואָלט טהון אויף זיין אייגענער פעראַנטוואָרטליכקייט. ווייסענדיג, אַז דער „השומר" האָט בעשטראָפט סערזשערא, אַראָבגעהמענדיג אויף איין יאָהר צייט די וואַך פון איהר, און אַז צו דערזעלבער צייט איז דאָס ניט קיין באַיקאָט, נור אַ שטראָף — האָט ער געוואָלט געהן פּרואווען וועכטעווען דאָרט אַליין. ער האָט זיך בעראָטען מיט איינעם פון די שומרים, יענער האָט איהם ניט גע'עצה'ט צו געהן קיין סערזשערא, צוליעב דער געפאַהר מצד די שכנים, וועלכע וועגען געבליבען שונאים טראָץ דעם שלום־אבמאַך, וועלכען מען האָט נישט לאַנג מיט זיי געשלאָסען (ניט אַנפּרעגענדיג ביי דעם השומר).

צבי האָט אבער ניט געפאָלגט און געטהון זיינס: ער האָט זיך געשטעלט וועכטעווען אין סערזשערא. איהם איז אָבער ניט בעשערט געווען לאַנג צו זיין וועכטער.

אין 7 טעג ארום, געהענדיג פאַרטאָג פון זיין וואַך אהיים האָט ער פון דערווייטענס דערזעהן אַראַבישע רייטער, וואָס גנב'ענען תבואה. ער איז געלאָפען גלייך אויף זיי, און זיי האָבען איהם באַלד געשאָסען און פערוואונדעט.

די וואונד איז ניט געוועזען געפעהרליך. מען האָט נור געדאַרפט איינהאַלטען דאָס בלוט. עס איז אָבער אויף דעם פּלאַץ ניט געווען קיין מעדיקער. ביז מען האָט געבראַכט פון יעמא די דאָקטאָרין פון דאָרטען זענען דורכגעגאַנגען גאַנצע אַכט שטונדען.

צבי באַרטאַנאָווסקי איז איינפאַך אויסגעגאַנגען מיט בלוט.

חבר יצחק אחדותי, געבוירען געווארען אין ירושלים און האָט געארבייט אלס זעצער אין דער דרוקעריי „האחדות“. פון ירושלים איז ער אַוועק קיין גליל און האָט זיך געשטעלט ארבייטען אין קאָאָפּעראַטיוו אין מרחביה. דעם 14־טען אייר ה׳תרע״ב (1912) איז ער אומגליקליכערווייזע אראבגעפאלען פון א וואָגען מיט תבואה און איז דער׳הרג׳עט געווארען אויף דעם אָרט.

זרבבל:

יצחק אחדותי

א לעבעדיגע, מונטערע, שטימונגספולע צייט איז דאמאלסט געווען. די פאר־טיי־בעראטונג פון פסח תר"ע האט בעשלאסען אנצוהויבען ארויסגעבען אונזער צייט־שריפט „האחדות", דעם ערשטען סאציאליסטישען ארגאן אין ארץ־ישראל, אין ירושלים, אין העברעאיש. ס'האבען זיך געוועבט חלומות פון א ברייטער קולטור־ארבייט: רעגעלמעסיג רעדען צו די ברייטערע פאלקס־מאסען אין דער שפראך פון זייערע לעבענס־נויטען און פראבלעמען, וועקען דאס בעוואוסטזיין, ארגאניזירען דעם ווילען, פערפלאנצען געזונדטע אידעען פון סאציאלען און נאציאנאלען שאפען אינ'ם באדען פון אלט־ניי־לאנד, אויפהודערען און קרעפטיגען דעם אידיש־סאציאליסטישען געדאנק... געלד איז געווען ווייניג, ארבייטס־חשק און קאמפפס־שטימונג — א סך. און מיר זענען שוין צוגעטראטען צו די לעצטע פארבערייטונגס־ארבייטען פאר דער ערשיינונג פון דער צייטשריפט. מיר האבען זיך געשאפען א דרוקעריי, וואס זאל פערזיכערען די צייטשריפט, און אגב, ווערען א עקאנאמישע פאזיציע פאר די ארבייטער אין ירושלים. ס'איז געווען דער געדאנק: קאנצענטרירען אין דער דרוקעריי א פאר פון די בעסערע ארבייטער טיפען פונ'ם אלטען ישוב, דערנעהנטערען זיי צו אונזערע קאמפפס־אידעאלען, און דורך זיי אויך בעקומען דעם צוטריט צו די ברייטערע, אבגעשטאנענע און דערוויטערטע פון אונז ארבייטער עלעמענטען פון ירושלים. קליין איז געווען אונזער „דרוקעריי", א פאר פוד שריפט און איין קאסטען. אין א קליינעם, האלב־דונקלען צימער ביי אונזערען א חבר אין דער שכונה „זכרון משה" האבען מיר זי איינגעארדענט און לעת עתה אנגעשטעלט איין פרעמדען ארבייטער.

א מארגעם איינדרוק האט ער אויף מיר געמאכט די ערשטע טעג. א מאגערער זעכצעהן־יאהריגער בחור'ל, טאקע א ירושלימער א געבוירענער, אנגעטהאן עטוואס אויפ'ן אלטען שטייגער, אין א לענגערען רעקעל, אויפ'ן קאפ א יארמאלקע און אונטערן וועסטעל א טלית־קטן. נאר א פאר אויגען האט ער פערמאגט, שארפע, שווארצע, ברענענדע, און א ממזריש־פערשייטער בליק האט פון זיי תמיד ארויסגעקוקט. ס'האט געשיינט, ווי ער בעטראכט דיך אזוי איראניש און לאכט זיך אויס גאנץ שעלמיש פון דיר. אין דער זעלבער צייט איז דאס געווען א פרעהליכער קוק, און ס'האט זיך געוואלט גלייך ווערען מיט איהם היימיש. פון דער זייט פלעגט ער זיך צוקוקען צו אונזער חברה. אליין איז ער ארויסגעוואקסען אין גאר אן אנדער אטמאספערע פון די „פאטריארכאלע" ארבייטס־בעציהונגען אין די ירושלים'ער דרוקערייען, אהן א בע־שטימטער ארבייטס־צייט, אהן א זיכערען ארבייטס־לוין און אהן שום אינטערעס צום געדרוקטעןווארט. האט ער זיך צו אונז צוגעקוקט מיט א נייגיריגקייט, שוויגענדיג, מיט'ן שמייכעל אין בליק.

די ארבייט האט אונז פערכאפט איינגאנצען; זי האט זיך געטהאן אזוי לייכט, פריי, זינגענדיג, און יצחק האט זיך געצויגען מיט זיין אונמיטעלבארער אויפריכטיגער פרישקייט און פרעהליכקייט צו אונזער חברה. אין זיין ביזאיצטיגער פערגליווערטער סביבה איז איהם געווען קאלט, אומעטיג, און ער גיט זיך אב דעם נייעם לעבענס־שטראם. פערשוואונדען דער טלית־קטן, ס'האט זיך אפגעדעקט דער שווארצער קאפ

האַר; ער האָט אָנגעהויבן בעזוכן פֿערזאַמלונגען און איז געוואָרן אַ „אונזערי־נער“. די דרוקעריי האָט זיך שוין אַריבערגעצויגן אין אַ גרעסערער דירה, ס'אַרביי־טען שוין פֿינף־זעקס אַרבייטער, און יצחק וואַקסט צוזאַמען מיט דער אַרבייט. ער ווירקט אין זיין אַלטער סביבה. זיינע אַמאָליגע חברים וואַנדערן זיך אויף איהם און אינטערעסירען זיך מיט זיינע נייע חברים. ס'ברעכט אויס אַ שטרייק אין אַ דרוקער־ריי. דער בעל־הבית וויל ניט לאָזען זיינע אַרבייטער געהן בעזוכען דעם „בית העם“ און דעם אַרבייטער קלוב. די אַרבייטער פּראָטעסטירען, וואַרפֿען די אַרבייט. מ'דאַרף זיי אָרגאַניזירען, אונטערשטיצען די פֿאַמיליאַנטען, געבען אַרבייט, פֿעראינטערעסירען די געזעלשאַפֿטליכע מיינונג. די דרוקעריי אונזערע קומט צו נוץ. די שטרייקער קריגען דאָרט אַרבייט. מ'לאָזט אַרויס אויפֿרופֿען. יצחק וואַרפֿט זיך אַריין מיט זיין גאַנצען הייסען טעמפּעראַמענט אין דער זאַך, און אין די קריטישסטע, ערנסטעסטע מאָמענטען טראָגט ער אַריין מונטערקייט און פֿרישקייט.

ער טהוט אַלץ וואָס ס'איז נויטיג, נאָר רעדען רעדט ער ווינציג. זיין בליק איז שוין ערנסטער, און דאָך שטעקט נאָך אין איהם אַ סך שטיפֿערישקייט. ער לייענט פֿיעל, ער הערט זיך צו צו אַלץ, און איז פֿעראינטערעסירט אין דער צייטונג, זי איז זיינע, אַנ'אייגענע. די צייטשריפֿט ערשיינט שוין וועכענטליך, און יצחק האָרעוועט, זי זאָל ערשיינען אין צייט. ענדיגט ער זיין אַרבייט אין דרוקעריי, לויפֿט ער צום אייַנבינדער, און שפּעטער העלפֿט ער זי פֿערשפּרייטען.

אָט קומט חנוכה. ס'איז שוין ביי אונז אַ מנהג פֿון יאָהרען צו מאַכען חנוכה־לאַטקעס ביי אונזערן אַ חבר אין „גבעת שאול“ — אַ גרינס־קאָלאָניע, אַ שעה גאַנג פֿון ירושלים. ווילט זיך זעהר, אַז צום יום־טוב'ל זאָל אַרויס דער פֿרישער נומער „האחדות“, ס'ערשטע חנוכה־נומער. אַרבייט מען ביינאַכט, שטעלט מען צו נאָך אַן אַרבייטער. מ'יאָגט. די נאַכט פֿאַלט צו, דער נומער איז שוין אין פּרעס. די חברים זענען אַלע אַוועק אין גבעת־שאול. איך בלייב וואַרטען אויפ'ן נומער. יצחק איז אויך מיט מיר. נעה, חברה־מאַן, רוה זיך אָב. ווייס איך וואָס?! געפּאַקט די פֿרישע, מיט פֿאַרב און דרוק־שמעקענדע בויגענס און מיר שפּאַנען צום איינבינדער. מיר נידערן אַראָב אין דער אַלטער שטאָדט, היפּערן איבער פֿיעלע טרעפּלעך, וואָס פֿיהרען אין די שמאָלע, שמוציגע, פֿערשאָטענטע געסלעך און פֿליהען אַריין צום איינ־בינדער. די אַרבייטער זענען שוין אַוועק, ס'איז שפּעט. ערשט מאָרגען אין דער פֿריה. אַ פֿיינער עסק, כ'לעבען. מ'מוז דאָך כאָטש אַ פּאָר צעהנדליג נומערען גלייך פֿאַרטיג מאַכען. מילא, ניטאָ קיין ברירה. מיר מאַכען ניט קיין שהיות, וואַרפֿען אַראָב די רעקלאַך, פֿערקאַשערן די אַרבעל, און די אַרבייט געהט אָן. ביי יצחק'ן ברענט עס אונטער'ן האַנד. אָט קנייטשט ער די בויגענס, פּאַקט אַריין אין דער הילע, נייהט אויף דער מאַשין און בעשניידט די ברעגעס. אַהער אַ וואַרף געטהאָן אַ וויטצעל, אַהין אַ שמייכעל, אַן אויגען־וואונק, גע'פּטר'ט! מיר האָבען די נומערן, און מיר לאָזען זיך אַוועק איילינג צו גבעת שאול. צוערשט הויבען מיר זיך באַרג אַרויף העכער און העכער. מיר זענען פֿערשוויצט און לויפֿען. אָט זענען שוין די לעצטע הייזער פֿון שטאָדט, דער מושב זקנים, דער משוגעים־הויז — אַ וויטע וועלט האָט זיך אויפֿגעדעקט. דורכזיכטיג און וואַרם איז די חנוכה־נאַכט אין ירושלים. טיעף בלויע זענען די הימלען וואָס האָבען זיך אויסגעשפּרייט איבער אונזערע קעפּ און זיי זענען אויסגעזעצט מיט מיליאָנען העל־פֿינקעלנדע שטערען. אויף די בערג אַרום און אין טאָל אונטען ציגען זיך און ווינקען פֿייערלעך. ס'בלאָזט אַ פֿרישער ווינטעל.

די ברוסט בעוועגט זיך שטאַרקער, פרייער. מיר שטעלען זיך אָב. אונטען אין טאָל ליעגט גבעת שאול. איין הויז איז מעהר בעלויכטען. דאָרט איז אונזער חברה. מ'וואַרט אויף אונז. איך גיב א קוק אויף יצחק'ן. ער איז אן אַנדערער געוואָרען. אין זיינע אויגען שטראַהלט אן ענטציקונג, א פרייד. אָבער דאָך געבראָכט דעם נומער! ס'איז זיין שטיק ארבייט, אמת!

ס'טראָגען זיך פון אונטען זינגענדע קלאַנגען, מיר וואַרפען א בליק ארום. שען און יום־טוב'דיג. מיר שפרינגען פון איין פעלז אויפ'ן צווייטען, ארײן אין צימער, די צייטונג אין האנד. א שטאַרקער, מונטערער „הידד" בעגעגענט אונז. לחיים, מ'כאַפּט א שנעפּסעל, האנד צו אַקסעל, א ניגונ'דעל, און דער עולם איז אין ראָד. יצחק איז ארויס פון די כלים! ניטאָ זיין שעמעוודיגקייט און שווייגעוודיגקייט. ער זינגט און טאַנצט, און מיר חדוש'ען זיך אויף איהם: פון וואַנען נעהמט זיך עס צום ירושלים'ער בחור אזוי פיעל לעבענס־לוסט, אזוי פיעל פרישקייט און מונטערקייט!

ס'איז אַוועק א יאָהר אַנדערטהאַלבען. די לופט האָט א ציטער געטהון. אין רעדאַקציע פון „האחדות" בעקומען זיך טעלעגראַמען איינע דריקענדער פון דער אַנדערער. אין סעדזשערא גע'הרג'עט א וועכטער. אונטערגעצונדען דעם שייער. אָנגעפאַלען אויף א אידישען רייטער. אין בית־גן געוואַלט אונטערצינדען דעם שייער, אין מרחביה אונרוהיג. ס'וואַקסט א געפיהל פון פערדרוס, ערביטערונג. ס'ציהט דאָס הארץ אַהין, צום גליל, נאָהענטער צו דער סכנה. ניט שטעהן פון ווייטען. ניט לאָזען פער'יתומ'ט די אידישע פעלדער... ס'שטיקט די שטאָדטישע לופט. ס'פאַלט די ארבייט פון די הענד. וואָס פאַר א טעם האָט זי, אז דאָרטען אין גליל ווערט פערגאָסען אונזער בלוט, און ס'ווערען שיטערער די רייהען. דער חבר יוסף וואָס ארבייט אין דרוקעריי, ערקלערט, אז ער פאָהרט אין גליל צו געהן וועכטעווען. יצחק שווייגט. נאָר זיין מאָטאָווער פּנים איז געוואָרען נאָך טונקעלער, און דאָס פייערל אין די אויגען שאַרפער. דורכגעגאַנגען א טאָג צוויי. יוסף איז שוין פאַרטיג צום פאָהרען, ערשט פּלוצים — יצחק פאָהרט אויך. אין דער היים, די מאַמע — וויל ניט, זי האָט מורא. אזאַ צייט! ווער וויים, די שעה זאָל ניט זיין. נאָר יצחק איז אויף זיינס בעשטאַנען. ער קען איצט מעהר ניט פערבלייבען אין שטאָדט. ער וויל אין גליל זיין.

מיר פאָהרען צום באַהן. נו, וואָס טהוט מען, וועגדעט ער זיך צו מיר, איך וויל זיך א נאָמען געבען, און קאָן ניט געפינען. האָסט זיך דאָך שוין א נאָמען געגעבען בן־שפרה? ס'זאָגט גאָרניט. כ'וויל עפּיס א נאָמען, וואָס זאָל מיר בלייבען א זכר פון דער לעצטער צייט, פון מיין ארבייט מיט אייער חברה. און ווידער שיינט מיר, אז ער איראָניזירט איבער מיר. ער שטעהט אָבער צו צו מיר. לעג איך איהם פאָר דעם נאָמען „אחדותי". ס'דערמאָנט אָן דער דרוקעריי, אן דער צייטונג, אָן דער איינינקייט פון די ארבייטער. יאָ, ס'געפעלט איהם. מ'קלינגט אין גלעקעל, מיר צוקושען זיך, דער צוג ריהרט זיך פון אָרט, לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, דרעהט זיך ווי א שלאַנג, א קעהר אַוועק אין א זייט, דער לעצטער וואַגאָן פערשוואונדען, און יצחק אחדותי איז שוין אויפ'ן וועג אין גליל.

ער איז נאָך יונג געווען, איז ער אַוועק אין דער קאָאָפּעראַטיווער ארבייטער־גע־נאָסענשאַפט אין מרחביה. אין א יאָהר ארום איז מיר אויסגעקומען צו זיין דאָרטען. אין אַווענד, ס'איז שוין נאָך דער ארבייט, מיר זיצען אין קיך ארום די לאַנגע טישען און מ'חאַפּט א שמועס איבער פאַקטען און ערשיינונגען פונ'ם ארבייטער לעבען. דער ברומט א ניגונ'דעל, יענער טופּעט צו מיט א פוס. איך זעה יצחק'ן. ער איז אונטער

געקומען שפעט פון פעלד. איך האב איהם כמעט ווי ניט דערקאנט. העכער געווארען, ברייטערע פלייצעס, א שטארקערע ברוסט, מענליכער, פערברענטער. א פאר מינוט האבען מיר זיך אנגעקוקט. איך פערוואונדערט, ער שטיפעריש, און שוין קלינגט זיין זילבערנער געלעכטער און פילט אן אלע ווינקעלעך. ער איז דער ליעבלינג פון דעם קאאפעראטיוו. א פלינקער ארבייטער, א הארציגער חבר און א לעבעדיגער יונג האט ער זיך לייכט און שנעל איינגעלעבט אין דער ארבייטער־סביבה און ארייגגענומען גע־ווארען אלס מיטגליער אינ׳ם קאאפעראטיוו. דא, אין מרחביה, איז ער אויך געווארען אנ׳ אפיציעלער חבר פון דער פארטיי. איהם ווילט זיך שטארק זיין אין ירושלים, זיך זעהן מיט די אנדערע ארבייטער פונ׳ם אלטען ישוב, פעראינטערעסירען זיי מיט דעם נייעם דארפישען לעבען. ער פיהלט זיך גוט. די ארבייט שטארקט איהם פיזיש און גייסטיג. מ׳דארף זעהן שיקען אהער וואס מעהר בעוואוסטזיניגע ערנסטע חברים— ס׳איז דא פיעל צו טהון און ווירקען. שוין ניטא אין איהם קיין שפור פונ׳ם אמאליגען זעצער. א נייער מענש. און אייגענטליך פאנגט ער דאך ערשט אן צו לעבען.

דער ערשטער מאי אין ירושלים. פערזאמלונגען ביי די תימנים, ביי די אשכנזים, א גרויסער מאס־מיטינג אונטערן פרייען הימעל, ס׳איז גוט צו רעדען אין יהושלים ווע־גען דער נייער וועלט פון ארבייט און פרייהייט. ווייס, מיט לבנה־שיין בעגאסען, איז די נאכט, דורכזיכטיג און פריש איז די לופט. דאסווארט פון סאציאליזם קלינגט אזוי שטאלץ אין העברעאיש, און דער עולם הערט זיך איין פערגאפט. נאך די רעדעס הילכען רעוואלוציאנערע ארבייטס־ליעדער, ס׳וועקט זיך א שטארקער געפיהל פון אר־בייט און שאפען, ס׳וואקסט די שמחה — א מאי־נאכט אין ירושלים. און לסוף דער ארץ־ישראל׳דיגער רקוד׳ל. אלע האבען זיך בעהעפט און צונויפגעפלאכטען, ס׳בעוועגט זיך א מענשען־כוואליע, די טענער ווערען שטארקער, די פיס ריהרען זיך פלינקער, די פנים׳ער שטראהלען פון פרייד. דאס אלטע ירושלים איז פער׳חדוש׳ט, — נייע מענ־שען, נייע ליעדער, נייע ציימען — א נייע וועלט שאפט זיך. אין יפו איז דער מאי־יום־טוב ארויס נאך געהויבענער. מעהר ארבייטער, אינ׳ם אייגענעם ארבייטער־קלוב, געסט־פערטרעטער פון דער אלוועלטליכער פועלי ציון בעוועגונג. איז קאנקרעטער די איינינקייט פונ׳ם אידישען ארבייטער־קלאס, ווערען קלארער זיינע רעוואלוציאנערע אויפגאבען אין דער גאנצער וועלט.

פלוצים א טעלעגראם פון גליל. ס׳פערהאפט דער אטעם. יצחק אחדותי איז גע׳הרג׳עט. געפיהרט דעם ערשטען וואגען תבואה פונ׳ם ערשטען שניט אין דער ערשטער קאאפעראטיווער ארבייטער־גענאסענשאפט אין דעם ערשטען דארף אין עמק יזרעאל. האבען די מויל־עולען צוטראגען בארג אראב, האט ער זיך אראבגעגליטשט אויפ׳ן וועג, און די פרדות מיט׳ן שווער־אנגעלאדענעם וואגען זענען איבער איהם אריבער, האט זיין בלוט פערגאסען די געשניטענע אידישע תבואה.

געלעבט—געארבייט. געשטארבען—דארף די ארבייט פארטגעזעצט ווערען. זיי־נע ירושלים׳ער חברים זענען מקנא זיין לעבען, און זיי פערלאזען די פינסטערע שמו־ציגע געסלעך, די שטאדט, און זיי געהען אין גליל.

איך בין ווידער אין מרחביה. איך געה צו יצחק׳ס קבר. כ׳קלעטער אויפ׳ן „קליינעם חרמון“. אט באלד ענדיגט זיך דער אידישער באדען. איך שטייג העבער און העבער. ס׳עפענט און ס׳ברייטערט זיך אויס פאר מיר דער עמק יזרעאל. די בערג וואס נעהמען און צאמען איהם ארום רוקען זיך אוועק. א גרינער בליהענדער פעלד. אן יוויסט זיך א שטיין איבער מיר. איך שטעה שוין ביי איהם. פה נקבר

יצחק אחדותי... דער ערשטער אידישער קבר אין עמק יזרעאל. האָט שוין מרחביה אַנ׳ איינענעם בית־עלמין. ווערט היימישער, בעוואוינטער דער פּלאַץ. וועט זיך אַר־בייטען געשמאַקער. וועט דאָס פערגאָסענע בלוט ניט לאָזען רוהען, און די האַנד וועט זיין זיכערער.

געשטאָרבען אחדותי. געבליבען דער נאָמען. דערמאָנט אָן דער דרוקעריי, אָן דער צייטונג. אָן דער אייניגקייט פון די אַרבייטער.

אבטליון:

צווישען זאַנגען

(זכרונות וועגען יצחק אחדותי)

די נאַכט איז געווען אַ זומערדיגע, אַן אויסגעשטערנטע. אויבען איז געשוואומען אַ פולע, העלע לבנה און בעשיינט די ברייטע פעלדער פון מרחביה. ס׳האָט אַ בלאָז געטאָן אַ קיהלער ווינטעל און די פולע זאַנגען בעוועגט. אין דער לופט האָט זיך געטראָגען דער געשמאַקער ריח פון פולע צייטיגע זאַנגען, וואָס האָבען זיך חויך איבער׳ן פעלד אויפגעהויבען און זיך שוין גענומען בייגען צו דער ערד.

עס איז געווען אַ פּאָר טעג פאַר׳ן שנית.

אויף אַ קליינעם שטעגעלע, אַן אַ זייט פון דעם מרחביה׳ר אַרבייטער־הייזעל, בין איך פּאַמעליך מיט יצחק׳לען אַרומגעגאַנגען און געשמועסט, דערמאָהנט זיך אַמאָליגע טעג.

ס׳איז שוין געווען אַ פּאָר שעה אין דער נאַכט און דאָס קליינע מרחביה׳ר אַר־בייטער־געזינדעל האָט שוין לאַנג גערוהט נאָך דעם הייסען שווערען אַרבייטס־טאָג.

— נו, יצחק׳ל, ווי געהט עס דיר דאָ, אין מרחביה?

נאָר יצחק האָט ניט געענטפערט. בלויז אַ שמייכעל געטאָן, אַ שמייכעל פון צופריעדענהייט. מיר זענען געגאַנגען. דאָס געשפּרעך האָט אונז פערפיהרט ווייט־ווייט פון דאַנען.

אָט זעה איך איהם, יצחק׳לען, אין יענע ענגע, שמוציגע געסלעך פון ירושלים, פערראָומערט, בעטריבט. ער בלאָנקט אַרום איבער דער אַלטער שטאָדט. ער זוכט אַרבייט. שווער צו געפינען אין ירושלים. נאָר — ער געפינט. ער אַרבייט. אַ פינסטערע, שמוציגע דרוקעריי. די געשטיקטע לופט וויל פער׳סמ׳ען זיין יונגינקען קערפּער, און אַ טיעפער טרויער בעהערשט איהם. נאָר אָט — נייע חברים. נייע ליעדער. אַ רוף צו אַ פרייען געזונטען לעבען ביי דער ערד פון דעם פאָטערלאַנד. און יצחק פערטראַכט זיך ניט לאַנג. עס ציהט איהם, דעם יונגען קינד פון דער אַלטער שטאָדט, אַרויס פון די שמאָלינקע געסלעך, אַרויס צו דער פרייער נאַטור. ער איז דאָך נאָך אַזוי יונג, אַזוי פריש און מונטער. איז דען ניט זיין אָרט דאָרטען, צווישען די פעלדער?!

איך עפען אויף מיינע אויגען — יצחק׳ל צווישען די זאַנגען פון מרחביה...

די לבנה איז שוין געהאַנגען נידעריג אויפ׳ן האָריזאָנט. ווי דער ליעבער כנרת,

איז דער עמק יזרעאל געלעגן צושפרייט און זיך שטיל געשושקעט מיט זיינע פולע זאנגען. יצחק'ל האט זיך צופלאמט — שוין ניט דער יצחק פון ירושלים.

— פערשטעהסטו מיך, פריינד, ניט אזוי גרינג איז מיר אנגעקומען, ביז איך האב זיך צונעפאסט, שווער איז געווען, די ארבייט א שווערע, איינגאנצען ניט קיין בעקאנטע פאר מיר. די היץ גרויס — און איך בין דאך פון א שטאדט אנגעקומען, פרעמד פון דאס אלץ. אין די דושנע דרוקערייען אין ירושלים ווען האב איך די זון געזעהן? נאר איך האב זיך צוגעוואוינט. איך האב זיך מיט דער ערד פערבונדען און די ארבייט איז מיר גרינג געווארען, איך האב די זון דערשפירט און די היץ איז מיר ליעב געווארען. איך בין שוין געווארען א בירגער, א תושב פון דעם עמק יזרעאל. און די ליידען ווען זיי קומען און די שוועריגקייטען — איך האב צו זיי א גרויסע, א הייליגע טרייסט — א ט ד א ס א ל ץ א י ז א ו נ ז ע ר ס!

יצחק האט א מאך געטאן מיט דער האנד אין דער לופטען, בעווייזענדיג די נעגענד ארום. אין זיינע שווארצע אויגען האט זיך נאך העלישער דאס פייער'ל אנגעצונדען.

— און גוט איז מיר געווען ווי קיינמאל ניט פריהער. איך האב געפיהלט, אז איך פערמאג דאס, צו וואס איך האב אזוי געגארט. נאר — מיט אמאל איז עס אנדערש געווארען.

געווען איז דאס אין איינער פון די ווינטער־נעכט ביי אונז. אין דרויסען איז נעגאנגען א רעגען. אין מיין קליינעם חדר'ל זענען מיר אויף א ראגאזשע געזעסען — עטליכע יונגע ארבייטער־חברים. מיר האבען גערעדט וועגען ארבייט, וועגען לעבען. נאר דא האט זיך דוד דער גאליציאנער צופלאמט: — וואס ווייסט איהר, וואס ווייסט איהר פון ארבייט? ווארט, עס וועט קומען דער שניט און דער שייער וועט אנגעפילט ווערען מיט אונזער פרוכט — ערשט דאן וועט איהר פיהלען וואס אונזער ארבייט בעטייט. דוד דער גאליציאנער האט לאנג ניט אויפגעהערט צו ריידען — ער האט אלץ דערצעהלט וועגען דעם שניט. אלע חברים האבען איהם גוט צוגעהערט. איך האב איהם אבער געפיהלט. ער האט אין מיר עפעס פערבארגענעס אויפגעוועקט. און פון דאן אן, מיין פריינד, רוהט אין מיר ניט מיין בלוט — זאל שוין קומען דער שניט, זאל ער קומען! — נאך א פאר טעג און ער וועט שוין קומען.

יצחק'ל האט אויפגעהויבען זיינע שווארצע אויגען פון די זאנגען און אין מיר זיין יונגען דורכדרינגענדען בליק אריינגעשטאכען.

— בלייב דא, בלייב דא מיט אונז ביז'ן שניט. דער ערשטער אידישער שניט אין דעם עמק יזרעאל, אין א ו נ ז ע ר מרחביה. פריה, מיט'ן מארגענשטערן, וועל איך צו דער ארבייט ארויסגעהן, און ווען מיר וועלען אלע ווי איינער דעם גרויסען וואגען מיט תבואה אנפילען, — דאן וועל איך אויבען ארויף, אין דער הויך, איך וועל נעהמען די לייצעס אין האנד און וועל פיהרען אונזער ערשטען וואגען תבואה צום שייער.

מיר זענען נאך לאנג ארומגעגאנגען אויפ'ן שטעגעלע וואס הינטער דעם ארבייטער הייזעל. עטליכע מאל האט אונז מאיר'קע דער פעלדוועכטער בעגעגענט און איז אונז לאנגזאם טריט ביי טריט אויף זיין הויכער שטאלצער „אצילה" פערביינגעריטען.

יצחק האט מעהר ניט גערעדט. — ס'איז שוין געווען שפעט אין דער נאכט. די לבנה איז שוין לאנג פערגאנגען. א פינסטערניש איז געהאנגען איבער'ן עמק. מיר האבען זיך ביידע אויפ'ן דאך שלאפען געלעגט. איך בין נאך לאנג ניט איינגעשלא־

פען. אין מיין פאַנטאַזיע האָבען זיך פערשיערענע בילדער געפּלאָנטערט. נאָר יצחק איז באַלד איינגעשלאָפען. איהם האָט דער שאָרך פון די זאַנגען פערוויגט...

ניך ווי דער ירדן צווישען די בערג, לויפט דורך די צייט ביי דעם ארבייטער־גליל. מיט׳ן פּיאַש, מיט׳ן אקעראַייזען פערטרייבט מען זי דאָרט. און די פּאָר טעג זענען גיך דורכגעלאָפען, ס׳איז געקומען דער שניט.

יצחק האָט אויסגעפיהרט זיינס. בעגינען איז ער צו דער ארבייט ארויס. און ווען דער ערשטער וואָגען איז געווען אנגעפילט, איז יצחק׳ל ארויפגעשטיגען הויך, אויפ׳ן שפּיץ פונ׳ם תבואה־הויפען, האָט גענומען די לייצעס אין האַנד און ע ר האָט געפיהרט דעם ערשטען אידישען תבואה־וואָגען אין עמק יזרעאל.

אָבער דער וואָגען האָט זיך איבערגעקעהרט. און דאָרט, אונטער דעם גרויסען הויפען תבואה האָט זיך יצחק׳ל געזעגענט מיט זיינע חלומות אויף אייביג, אייביג...

סאַכאַראָוו

דער פערשטאָרבענער האָט פערבראַכט איבער אכט יאָהר אין לאַנד ביי דער ערד ארבייט. דעם לעצטען זומער איז ער געווען א וועכטער אין די גערטנער פון ראשון לציון. תשעה באב ה׳תרע״ב (1912) האָט מען איהם געפונען אן ערמאָרדע־טען אין זיין וועכטער־ביידעל מיט׳ן מעסער צונויפגעדריקט אין זיין טויטער האַנד. דער גאַנצער קערפער איז געווען שרעקליך און אכזריות׳דיג צוקאַליעטשעט.

חבר משה טייך האָט פערלאָזען אלס קינד, 15 יאָהר אלט, זיין היים, גאַליציען, און איז געוואָרען אַן ערד־ארבייטער אין זכרון און גליל. ראש־השנה ה׳תרע״ג (1913) האָט ער געוועכטעוועט אין בורדזש, נעבען זכרון יעקב, און האָט זיך צופעליג אליין שטערבליך פערוואונדעט. אין 3 טאג ארום איז ער געשטאָרבען.

משה טייך

אויף דעם גרעניץ פון קינדהייט און יוגענד האָט מ ש ה ט י י ך פאַרלאָזען זיין געבורטסשטאָדט און זיין פאַמיליע אין גאַליציען, און פריה איז ער אוועק פון דער וועלט. פופצעהן יאהר איז ער אַלט געווען, בשעת ער איז געקומען ארבייטען קיין ארץ ישראל, און פיער יאָהר איז ער געוועזען אין לאַנד, ביז וואַנעט זיין לעבען האָט זיך איבערגע־האקט דורך א טראַגישען צופאַל.

טראָץ זיין פרישער יוגענד איז דער חבר משה טייך געוועזען איינער פון די בעסטע ארבייטער, מיט לייב און זעעלע איבערגעגעבען דער ארבייט און צו די אידעאַלען פון פועלי־ציון. ער האָט פיינד געהאט וואַנדערן פון איין קאָלאָניע אין א צווייטער, און האָט אויסער מלחמיה און מרחביה, פערבראַכט אין זכרון־יעקב. און דאָ, אין די פעל־דער פון זכרון איז ער געשטאָרבען אויף זיין פּאָסטען, בעוואַכענדיג דעם שייער אין בורדש, נעבען דער קאָלאָניע.

עס איז געוועזען שבת פאר טאָג, אויף מאָרגען נאָך ראש־השנה ת'תרעג. נאָך דער נאַכט וואָך איז משה נעגאַנגען שלאָפען. צופעליג האָט זיך איהם פארטשעפעט דער רעוואָלווער און פון זיך אויסגעשאָסען. די קויל איז אריין אין בויך און ארויס דורך די נירען. א פארבייגעהענדער אראבער האָט עס דערזעהען און אַנגעזאָגט אין קאָלאָניע. מען איז געלאָפען פון זכרון קיין בורדש, עס איז שוין אָבער געוועזען צו שפּעט: אויפ'ן וועג האָט מען געטראָפען א וואָגען מיט משה'ן אין א געפעהרליכען צושטאַנד. משה האָט קוים בעוויזען צו דערצעהלען ווי עס האָט מיט איהם פּאַסירט.

די גאַנצע מיה פון דעם דאָקטאָר איז געווען אומזיסט: זונטאָג דעם 4־טען תשרי איז משה טייך געשטאָרבען נאָך שווערע יסורים.

משה איז געוועזען אן איינציגער זוהן ביי זיינע עלטערן. זיי האָבען זיך ביי איהם נעבעטען ער זאָל קומען אהיים זעהען זיך מיט זיי נאָך פיער יאָהר. ער האָט טאַקע געטראַכט וועגען דעם, דורכצופאָהרען זיך קיין גאַליציען נאָך דער ארבייט פון שייער, עס איז איהם אָבער נישט געוועזען בעשערט.

חבר מאיר חאזאנאָוויטש פון קאווקאז, איז געוועזן 8 יאהר אין לאנד. מאיר איז געווען פון די ערשטע און פעהיגסטע אידישע שומרים. בשעת אַן אנפאל אויף מרחביה האָט איהם געטראָפען א קויל, פון וועלכער ער איז אין א פּאָר טאג ארום געשטאָרבען, ל"ג בעמר ה'תרע"ג (1913).

אהרן אָסטראָווסקי:

מאיר חאַזאַנאָוויטש.

דאָס ערשטע מאָל האָב איך איהם בעגעגענט באַלד נאָך זיין קומען, פאַרנאַכט, שפּאַצירענדיג מיט אַ חבר צווישען פּתח־תקוה'ר גערטנער. זיין בילד איז געוואָרען אַלץ קלערער און בולטער ווען ער האָט זיך דערנעהנטערט צו אונז אויף דעם גרויסען זאַמד־וועג וואָס פיהרט פון יפו קיין פּתח תקוה.

זיין פיגור, זיין קליידונג, האָבען איהם אַרויסגעגעבען העכער און קענטיגער פון די איבעריגע: עטוואָס העכער פון מיטעלען וואוקס, שלאַנק און ברייט־ביינערדיג. זיין הויכע, גרויסע קאַווקאַזער היטעל, פון אַ מין שוואַרצען פוטער מיט לאַנגע האָר, האָט איהם געמאַכט מיט צוויי קעפּ העכער פון אַלעמען; זיינע אַיידעלע שטיוועלעך אויף די פיס און די שוואַרצע, הארט צום קערפער צוגעפּאַסטע „טוזשורקע" האָבען נאָך מעהר בעטאָנט זיין בראַווען אויסזעהן. זיין פּנים איז געווען פריש, לויטער און יונג.

מיר זענען זיך צוזאַמענגעקומען אויף אַ בערגעל אין דער זייט פון וועג נעבען אַ שורה הויכע קאַליפּטוס־בוימער. דער נייער גאַסט האָט אויף מיר מיט מיין חבר געמאַכט דעם געוועהנליכען איינדרוק, וואָס עס מאַכען פערשיעדענע טיפּען, וועלכע קומען אָן אין ארץ ישראל פון ארבע כנפות הארץ. איינער פון די אָנגעקומענע געסט האָט זיך געאיילט אונז איבער'רעש'ן מיט אַ נייעס, אַז היינט איז אָנגעקומען אַ שיף מיט אַ סך יונגע לייט. מיין חבר האָט קריטיש אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און האָט געוואָרפען אויף דעם גאַסט אַ טיעף דורכדרינגענדען בליק וואָס האָט געהייסען: וואָס ביזטו און וואָס קענסטו זיין פאַר ארץ ישראל? ביזט דו אַ דורכפליהענדע פויגעלע, וואָס שטעלט זיך דאָ אָפּ אַ רגע און פליהט ווייטער? אָדער אַ פערבלאָנדזשעטע טויב, וואָס האָט זיך אומגעקערט צו איהר טויבענשלאַג? מאיר האָט דעם בליק גוט פערשטאַנען, און מיט אַ דרעה פון זיין רעכטען אקסעל, אַ קוק אויף די טאָלען און בערגלאַך בעוואַקסענע און פערפלאַנצטע, האָט ער צוריקגעוויזען און פערטריבען יעדען חשד אין שוואַכקייט און אונענטשלאָסענהייט.

אין דעם דונקלען בין השמשות, צווישען הויכע פלויטען פון אַקאַציעס זענען מיר, די גאַנצע חברה, געגאַנגען צו דעם גאַסט'ס אַלטען חבר פון באַקו. דער גאַסט האָט דערצעהלט וועגען זיין ארבייט אין זיין אָרגאַניזאַציע, וועגען מיטינגען דורכגעפירטע מיט גוואַלד אויף צו להכעיס דער רעגיערונג און פערבלאָנדזשעטע אידישע ארבייטער; וועגען זיין לעבען צווישען די גויים, און זיין ענדליכען בעשלוס צו פאָהרען קיין ארץ ישראל: עס איז איהם שווער געווען זיין אָפּען צווישען די גויים, ד אָ ס וואָס ער איז, און ער איז אַוועקגעפאָהרען דעריבער קיין ארץ ישראל. אין זיינע ווערטער האָט זיך געפיהלט די גאַנצקייט פון אַ געזונטער נשמה אין אַ געזונטען קערפּער.

נאָך אַ פערלויף פון אַ יאָהר האָב איך איהם געטראָפען זומער־צייט אַלס ארביי־טער אין מטולה *), וואו איך האָב אויך אַ שטיקעל צייט געאַרבייט. פאַרנאַכט פלעגען מיר זיך צונויפקומען אויף דעם שטיינערנעם ברייטען וועג אין מיטען דער

---

*) אַ קאָלאָניע אין אויבערשטען גליל.

קאָלאָניע. אָפט פלעגן מיר זיך אוועקזעצן אויף דער געמויערטער וואַנט, וואָס צוימט אָפּ און בעפעסטיגט די קאָלאָניע, און דער שמועס פלעגט אָנגעהן איבער די טשערקעסען־וועכטער פון קאָלאָניע, דעם שומר וועלכער איז ניט לאַנג דערשאָסען געוואָרען פון זיין אייגענער ביקס, וואָס האָט נאַטירליך אַרויסגערופען טויזענד פּרושים און איבער דער שאַנדע פון פרעמדער שמירה. מאיר פלעגט אויסברעכען פון צייט צו צייט מיט אַ כעס און בייזע ווערטער און פאַרשעלטען דעם געביין פון די שוואַכלינגע, וואָס ערנידריגען אונז אין די אויגען פון אַלעמען. נאָר מעהר פון אַלעם פלעגען מיר ריידען וועגען די אָנפאַלען פון די דרוזען אויף דער קאָלאָניע אין פערשיעדענע צייטען און וועגען דעם העלדען־טויט פון די אידישע פּיאָנערען־קעמפּפער פון מטולה.

פון וויטענס, דורך אַ לייכטען בלויליכען נעבעל אין צפון האָבען אַרויסגעקוקט צוויי ווייסע שנעע פּאַסען פון דעם ח ר מ ו ן און ל ב נ ו ן. לינקס פון זיי, נעהענטער צו אונז — אַ גרויסער דאָרף וועמעס שייכ׳ס האָבען גע׳שמ׳ט פאַר גרעסטע העלדען פון געגענד. אין מזרח זענען געלעגען מיט לאַנגע שורות העכערע און ניעדעריגערע בערג פון ג ל ע ד, תמיד בעדעקטע מיט גרויען נעפּעל ווי מיט אַ לעגענדאַרען טרויס. און פון דרום האָבען אונז שטילע ווינטעלאַך געשעפּצעט גרוסען פון אונזערע חברים, וואָס זענען צוזייט איבער אַלע קאָלאָניען פון גליל און יהודה... דאָס אַלעס האָט געצויגען און גערופען דאָס יונגע הארץ צו נעהמען אַנטייל אין דעם גרויסען נאַטור קאַמפּף פון לעבען און האָט צוגעזאָגט אונענדליכען גליק. עס האָט זיך געוואָלט זיין ש ט אָ ל ץ א ו ן מ ע כ ט י ג ו ו י ד ע ר ח ר מ ו ן א ו ן ל ב נ ו ן.

אויף אַ הויכער קופּע תבואה אונטער׳ן טיעף בלאָהען, אויסגעשטערנטען הימעל, אין דער אינטימער שטילקייט פון דער היימישער נאַטור האָט מאיר געוועבט זיינע פאַנטאַזיעס וועגען אַ לעבען פון גבורות און העלדישקייט, טרוימען וועגען אַ יונגען קרעפטיגען, פייל־געשווינדען „פּעגאַס“ *) און זיך — אַלס זיין רייטער און זיעגער, מעכטיג מיט כח און געוועהר, מיט אַ דונערנדער שפּראַך פון אַ נביא און הערשער צוזאַמען, פאַר אַלעמען — פאַר אידען און אַראַבער...

שעה׳ן לאַנג פלעגען אוועקגעהן אין די שעהנע פלענער און איך פלעג אימער דערמאָנען די ווערטער פון ביאַליקן: „דער שעהנסטער נצחון, וואָס דער מענש האָט דערגרייכט, איז דער נצחון איבער׳ן פערד“. און דאָס יונגע אידישע הארץ, וואָס פיהלט די שעהנקייט פון דער נאַטור און פון דעם מענשענס נצחונות איז געוואַקסען פון טאָג צו טאָג אין מיינע אויגען.

אַ מתנה האָט מיר מאיר געשענקט אין יענע גליקליכע שטונדען, אַ ניגון, וועלכער האָט זיך געזונגען אָהן אויפהער, ווי נור מען האָט איהם אָנגעפאַנגען און האָט זיך געצויגען אין אַ מאָנאָטאָנער הערצליכער התלהבות, אויסדריקענדיג אַ טיעפע בענקשאַפט צו דעם גרויסען מענשליכען נצחון פון פרייהייט, און טריי האָב איך דעם ניגון געטראָגען צו אַלע פיהלענדע הערצער איבער גליל און יהודה.

דאָס דריטע מאָל האָב איך איהם געזעהן אין יבנאל (יעמאַ) וואוהין איך בין געקומען פון דגניה אויף מיין פערד וועגען אַ נויטיגען ענין. דאָס ערשטע איז, נאַטירליך, געווען געהן זעהן זיין „אַסיליע“ („אצילה“ — אַ יחוס־פערד ביי די אַראַבער). די „אַסיליע“ איז געווען זעהר שלאַנק, הויך און האָט געהאַט אַ וואונדערבאַרען קאָ־

*) אַ לעגענדאַרער פערד מיט פליגלען.

ליר. צערטליך גלעטענדיג זי איבער'ן האלז אַלס אַן ענטפער אויף איהר דרעה און סנאַרען מיט דער נאָז, ווענדעט ער זיך צו מיר מיט אַ קענטיגער פרייד: „נו, וואָס זאָגסטו?“ און ניט וואַרטענדיג אויף מיין ענטפער האָט ער מיר גלייך אויסגע־חשבונ'ט איהר גאַנצען יחוס־אבות. ער האָט אַראָפּגענומען פון איהר די דריי־פוסיגע פענטע און האָט זי אַרויסגעפיהרט פאַר מיר אין הויף. די אַסיליע האָט געשטעלט איהרע טריט עלעגאַנטיש און קאָקעטיש, ווי די עכט ערצויגענע סאַלון־פריילין אין אַ טאַנץ, און איהר פעררייסענעם קאָפּ מיט אויפגעשטעלטע אויערען און ברייט־אָפענע בלויע אויגען האָט זי געדרעהט אין אַלע זייטען גלייך ווי זי וואָלט וועלען זעהן דעם פרייד־אויסדרוק פון איהרע ליעבהאַבער. זי האָט זיך בעוועגט אין אַ מאַיעסטעטי־שער דעקאָדענס. מאיר האָט באמת הנאה געהאַט פון איהר שעהנקייט. ער האָט ניט פערלאָרען קיין איינציגע בעוועגונג איהרע, ער האָט זיך פערגעסען אויף דעם שעהנעם ליכטיגען טאָג, אויף מיר, און, געוויס, אויך אויף זיך אַליין...

ווען נאָך אַ קליינעם „דור“ (שפּאַציער) איבער די פעלדער, זענען מיר פאַרטאָג געקומען צום שטוב, האָט מאיר אויסגעשפּרייט אַ ראַגאָזשע אויף דער טערראַסע און זיך גענומען זידען קאַפע אויף דעם שוואַכען פייער פון אַן אַלטמאָדישער ספּירט־מאַשינקע. אין מזרח, פון אונטער די בערג, האָט זיך אויפגעהויבען דער מאָרגען שטערען און מיט זיין ווייט שלאָגענדער שיין האָט ער געזוכט צו טרעפען די סודות פון דער נאַכט. מאיר האָט פערצויגען דעם אַראַבישען „יאַ לייל“ (די נאַכט), וועלכער האָט זיך געצויגען ווייט איבער די פעלדער און טהאָלען און איז פערלאָרען געוואָרען צווישען די בערג אין דער פאַרטאָגעדיגער פינסטערניש. אַרומגעוויקעלט מיט זיין שוואַרצער אַבּאַיע (אַראַבישער מאַנטעל), מיט דעם אַגאַל (אַ וואָלענער בייגעל) און קעפיע (אַ קאָפּ־טוך) פערבונדען דעם קאָפּ, זיצענדיג אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט האָט ער אָנגעהויבען דעם שיר מיט אַ לאַנגזאַמען, רוהיגען, שטילען טאָן. דער „יאַ־ליל“ האָט זיך איבערגע'חזר'ט נאָך יעדען פערז און האָט אויסגעדריקט אַלע וואונדער פון דער מיסטישער נאַכט: היינטיגס מאָהל האָבען די פערזען געקלונגען אזוי: „איל קאַמער חיזום, איל פּאַראַס סעהריע, ולמאַראַ אַמטיע“, די דריי וואונשען פון דעם בעדואינער: „די לבנה זאָל שטענדיג שיינען ווי אַ ציערונג אין הימעל, די אַסיליע מונטער און די פרוי געהאַרכזאַם“. יעדער וואונש האָט זיך אַרומגערעדט אין אַ בעזונדער פערז, וועלכער האָט זיך פערבונדען מיט דעם צוזאַנג אין דעם זעלבען אונאויפהערליכען, מאָנאָטאָנעם ניגון, וועלכער איז אָבער געוואַקסען אין קראַפט פון דעם ערשטען וואָרט פון פערז ביז דעם לעצטען וואָרט פון צוזאַנג און האָט פער־כאַפּט דעם אָטעם פון זינגער און צוהערער מיט די לעצטע אויסגעצויגענע, פער־לאָרענע אין דער טיעפער שטילקייט, טענער.

פערטראַכט בין איך געזעסען און עס האָט זיך מיר געדאַכט צו זעהן אַן עכטען אַראַבישען עקסטאַטיק, לויט זיין שפּראַך, געפיהלען און אידעען, און אַ יאוש האָט מיך אָנגעכאַפּט: איך האָב זיך געפרעגט, אויב מאיר'ס פאַנטאַזיעס פון מטולה, וואָס זענען געוועבט אזוי נאַאיוו און מיט אַזעלכע שעהנע געפיהלען, הויבען זיך ניט אָן צו פערווירקליכען, און אויב אַ געזונטער מענש, וואָס פאָדערט אַ גאַנצען נאַטירליכען לעבען מוז ניט איבערלאָזען הינטער זיך אונזער צובראָכענעם פערקריפּעלטען לעבען, אום צו זוכען אַ תקון פאַר זיך אין פ ר ע מ ד ע פ אָ ר מ ע ן...

איך בין געווען ווייט פון ארץ־ישראל, ווען די ציטונגען האָבען מיר געבראַכט די טרויעריגע ידיעה פון מאיר'ס טויט און איך האָב איהם פלוצים דערזעהן אין אַן

ארעאל פון הייליגקייט און ריינקייט, וואס וועט אייביג שטעהן פאר מיינע אויגען. און איך האב קלארער ווי אלע מאל פערשטאנען, אז דער געזונטער מענש, דער גבור, שפאלט א ים פון ווידערשפרוכען, טראגענדיג אין זיך פערבארגען א הייליגען און פאלקאמען ציעל, וועלכער איז אונזיכטבאר פאר דער אויג פון דעם געוועהנליכען בעאבאכטער: אונזערע ציעלען זענען צו הויך, אונזערע מיטלען צו קליין, און ניעדריג ביי דער ערד, אונזער בליק צו פלאך און שוואך, און שווער איז אונז צו זעהן און פערשטעהן די שעפפערישע קראפט בשעת יצירה.

נור דער שעפפערישער, בויענדער כח קען גובר זיין די שוויריגקייטען, וועלכע שטעהען פאר די אלע, וואס טראגען הויך דעם ציעל צווישען די קליינינגקייטען פון לעבען. מאיר האט עס געטהאן בעסער פון אנדערע, הגם זיין אויפגאבע איז געוועזען פיעל שווערער, ווארום איבערנעהמענדיג אויסערליך די אויסערע פארמען פון אראבישען לעבען, האט ער ניט ווילענדיג געשטעלט אין געפאהר זיין אינערליכען איך, אלס איד. עס האט זיך אמאל געקענט דוכטען, אז ער נידערט אריין אין תהום פון א פרעמדער, אונפריינדליכער אטמאספערע. ער האט זיך אבער ארויפגעלאזען אהין נאר צוליעב קענען העכער ארויפברענגען זיין אייגענע מענשליכע און אידישע אינדיווידואליטעט, כדי דערמיט בעסער צו בעזיעגען די ארומיגע ווילדע בארבארישע סביבה.

אליעזר קאנטאראוויץ:

„מ א י ר ׳ ק ע“

א. די „טשערעדע“.

א שטיק צייט האב איך אלס וועכטער צוזאמען מיט מאיר׳קען פערבראכט אין גליל און זיך שטענדיג גע׳חדוש׳ט פון וואנען שעפט מאיר׳קע זיין ריעזיגען כח, וועלכער שפירט זיך אין אלע זיינע העלדענטהאטען, מיט וועלכע ער האט זיך אזוי בעריהמט געמאכט איבער דעם גאנצען גליל, פון דעם כרמל ביז צום חרמון. און בעריהמט געווען איז מאיר׳קע נישט בלויז צווישען די חברים און די קאלאניסטען, נאר אויך צווישען מעהרערע אראבער, וועלכע האבען זיין כח בעוואונדערט און פאר איהם מורא געהאט. פאר מיר איז דאס קלאר געווארען בעת׳ן אנפאל אויף דער „טשערעדע“ פון דער קאלאניע יבנאל, וואו מאיר׳קע איז פערוואונדעט געווארען, און שוין **פערוואונדעטערהייד מעהר פון אלעמען אנטייל גענומען אין אפשלאגען דעם אראבישען אנפאל.**

ס׳איז געווען א שעהנער זומערדיגער נאך־מיטאג. מיר, די וועכטער, זענען ערשט וואס פון אונזער שלאף אויפגעשטאנען, אבגעטרונקען קאפע און געזעסען אויף דער ערד, די פיס ארונטער זיך. מיר זענען געזעסען צוזאמען מיט מאיר׳קען און געשמועסט וועגען דעם, ווי נויטיג ס׳איז צו פערשטארקערען די קאלאניע־וואך, ווייל דער שייך „איסא“ מיט זיינע אראבער, די פריהעריגע בעלי־הבתים פון דער קאלאניע, גרייטען זיך צו אן אנפאל אויף יבנאל. ריידענדיג אזוי האבען מיר מיט אמאל דערהערט א געשריי אין קאלאניע. א טומעל און א גערודער. די קאלאניסטען שרייען: וואו זיינען די וועכטער? מיר האבען זיך אויף גיך אנגעטאן, דאס גע־

וועהר אָנגעלאָדען, ארויסגעלאָפען אין פעלד און דערזעהן ווי אראַבער טרייבען די קאַלאָניע־טשערעדע צום ירדן זייט, און די קאָלאָניסטען קוקען צו שווייגענדיג. זיי האָבען זיך אין גאַנצען פערלאָרען אין דעם מאָמענט און געוואוסט וואָס די וועכטער וועלען טהאָן.

דער ערשטער וועכטער פון אונז אויף דעם פערד איז געוועזען מאיר׳קע מיט זיין „אבו־חאמסע" (אזוי פלעגט ער רופען זיין פינפער־מארטין־ביקס) אויף זיינע ברייטע אקסלען. מיט׳ן שטענדיגען ליעבען שמייכעל אויף זיינע ליפען, מיט זיין נאאיווען קוק פון א קינד אויף די אלע וועכטער און קאָלאָניסטען האָט ער זיך אזוי ווי א ווינד־צוג פייל־אויס׳ן־בויגען אוועקגעלאָזט דער ערשטער נאָכיאָגען די אראַבער־רויבער וואָס האָבען געטריבען די אידישע טשערעדע, דאָס ביסעל אייגענס אידיש האָב און גוטס וואָס די קאָלאָניע האָט נאָך אזוי פיעל מיה, מיט אזוי פיעל צער אויפגעהאָרעוועט. נאָך מאיר׳קען האָט זיך באלד א לאָז געטהאָן די גאַנצע קאָלאָניע, ווער רייטענדיג אויף פערד, ווער אויף פרדות און ווער צו פוס. אלע זיינען געלאָפען נאָך דעם פיהרער מאיר׳קען, איהם מיטצוהעלפען אין זיין קאמפף מיט די אראַבער־רויבער. מאיר׳קע, נאָך זייענדיג איינער אליין אויפ׳ן פעלד, האָט נישט לאַנג געקלעהרט און מיט גרויס העלדישקייט האָט ער זיך אריינגעלאָזט אין קאמפף מיט די אראַבער אָפצונעהמען ביי זיי די „טשערעדע."

ווען איך בין דער צווייטער נאָך איהם אָנגעלאָפען, האָב איך שוין געטראָפען מאיר׳קען אויסהאַלטענדיג גלענצענד זיין ערשטען צוזאַמענשטויס. מיט די ערשטע צוויי שאָסען פונ׳ם „אבו־חאמסע" האָט ער אוועקגעלעגט טויטע איינע פון די אראַבישע בעסטע, טייערסטע שקאַפעס, אַן „אצילה", וואָס שטאַמט פון גרויס יחוס און ווערט דעריבער געשאַצט ביי די אראַבער פיעל טייערער ווי די יונגסטע שעהנסטע פרוי. דער האָזינער פאל האָט אָפגענומען דעם מוטה און אָבגעשוואַכט דעם קוראַזש פון די אראַבער, אָבער דער געפיהל פון נקמה האָט זיך דאָך ביי זיי צוהיצט און זיי האָבען אָנגעהויבען האַגלען מיט קוילען אויף מאיר׳קען. איין קויל האָט איהם געטראָפען אין פוס. אין דער צייט איז שוין די גאַנצע קאָלאָניע געוועזען אין פעלד אין קאַמפף. לאַנג האָט עס גענומען ביז מיר האָבען זיך איינגעבעטען ביי מאיר׳קען, ער זאָל גלייך פאָהרען צוריק אין קאָלאָניע ארויסנעמען די קויל פון פוס און די וואונד איבערבינדען. זיינע קליידער, צוזאַמען מיט דער שקאַפע, זיינען שוין געוועזען שטאַרק בעפלעקט פון זיין אייגען בלוט, און דאָך האָט ער זיין ביקס אויף איין ווייל פון האַנד נישט ארויסגעלאָזט און ס׳איז אונמעגליך געווען איהם איבערצורייד ען.

— גזלנים, וואָס איהר זענט, — האָט ער צו אונז געשריגען, — וואָס לאָזט איהר מיך נישט ענדיגען די ארבייט. מ׳מוז דאָך די טשערעדע אָפנעהמען. מיט מאַטערניש האָב איך איהם ווי עס איז קוים בעאיינפלוסט צו פאָהרען מיט מיר צוריק אין קאָלאָניע. מיר זיינען געקומען אין קאָלאָניע־אפטייק, מען האָט איהם אָפגעוואַשען די וואונד, ארויסגענומען די קויל, ארומגעבונדען די פוס, אין בעט איהם אריינגעלעגט און אָנגעזאָגט איהם צו ליגען שטיל, נישט ריהרען זיך פון אָרט. איך האָב איהם בערוהיגט ווי עס איז ער זאָל ליגען, אָבער נישט מאיר׳קע איז פון יענע רוהיגע וואָס וויל איינליגען אין בעט ווען אין פעלד קומט פאָר א קאמפף פאַר אידישער עהרע. און א רגע ארום, ווען די שאָסען פון פעלד האָבען צו זיינע אויערען דערגרייכט, האָט ער זיך א הויב און א שפרונג־אויף געגעבען מיט אזא ריעזיגער קראַפט פון בעט, פונקט ווי ער וואָלט געלעגען אויף גליהענדע קויהלען, ארויסגעלאָפען מיט זיין געשאָסענער פער־

באַטראַזשירטער פּוס אין גאַס אַריין, אַרויפגעכאַפּט זיך שנעל אויף זיין שקאַפּע און מיט אַ שטאַרקען געשריי, נקמה, נקמה! נקמה! האָט ער זיך געלאָזט לויפען צוריק צום פעלד. ער האָט זיך ווידער אוועקגעשטעלט צווישען די ערשטע קעמפּפער, און גלייך בעפריע־דיגט זיין נקמה־געפיהל. ער האָט זיך גוט געציעלט און גוט געטראָפען אין דער צווייטער אַראַבישער „אצילה", וועלכע איז באַלד טוידט געפאַלען.

די אַראַבער האָבען זיך פערלאָרען אויף אַ ווייל'ע, און די אידען האָבען אויסגע־נוצט דעם גינסטיגען מאָמענט פונ'ם צוזאַמענשטויס. די גאַנצע קאָלאָניע האָט זיך גלייך אַרויפגעכאַפּט אויף דעם העכסטען באַרג, פערנומען די בעסטע קאַמפּפס־פּאָזי־ציע וואָס פיהרט צום טהאָל און פון דאָרטען אַראָב געהאָגעלט איבער די אַראַבער פון טהאָל מיט אַ מבול־האָגעל פון קוילען. צוליעב דעם אונערוואַרטעטען פּלוצימדיגען שטאַרקען אָנגריף האָבען זיך די אַראַבער שטאַרק פערלאָרען און געווען געצוואונגען אָב־צוטרעטען פון דער גערויבטער קאָלאָניע־טשערעדע. מאיר'קע מיט נאָך אַ פּאָר קאָ־לאָניסטען פון דער נאָהענטער קאָלאָניע בית־גן האָבען ווי געניטע פּאַסטוכער צו־נויפגעטריבען צוריק אין איין פלאַץ די טשערעדע וואָס איז זיך צולאָפען אין שרעק. מיט גרויס טריאומפף איז מאיר'קע מיט זיין פערוואונדערטער פּוס אַריינגעפאָהרען פאַרנאַכט אין די טויערען פון דער קאָלאָניע אויף זיין שעהנעם טייערען פערד, פיה־רענדיג די אָפּגעשלאָגענע טשערעדע. די גאַנצע קאָלאָניע האָט האַרציג און שטאַרק פריינדליך געגריסט איהר העלד און רעטער פון דעם אידישען כבוד. איך האָב זיך איינגעקוקט פון דער זייט אין מיין ליעבען טייערען חבר, און מיר איז קלאָר געוואָרען פון וואַנען מאיר'קע שעפּט זיינע וואונדערבאַר־ריעזיגע שעפּפערישע כחות. פון דער מוטער־ערד איז עס. מאיר'קע איז געוועזען פון די יעניגע הברים פון „השומר", וועל־כע האָבען פיינד געהאַט תכלית־שנאה טעאָריעס און רייד, און וועלכע האָבען געשעצט נאָר טאַטען און העלדישקייט, אָהן פּאַזע, אָהן קונצען. אַן אמת'ער אייניקעל פון אונ־זער אמאָליגען פּאַסטוך־נביא עמוס.

די אָקסען מיט וועלכע מאיר'קע האָט געאַרבייט אויף דעם פעלד האָבען איהם פיעל מעהר געלערנט ווי טויזענדער ביכער וואָלטען איהם געקאָנט לערנען, און דערי־בער האָט ער טאַקע אַזוי ליעב געהאַט אַלע לעבעדיגע בעשעפענישען און אַזוי געהאַסט ביכער און טעאָריעס.

ב. אין „וואַדי־פּעדזשאַס".

נאָך איין מאָל איז מיר אויסגעקומען צו זעהן מאיר'קען אין זיין גאַנצער גרויס. דאָס איז געוועזען אין איינע פון די שעהנסטע זומערדיגע גליל־נעכט. איך מיט נאָך אַ חבר פון „השומר" און מאיר'קע, זיינע אין דרייען געפאָהרען צו אַ חבר אויף חתונה אין אַ אידישער קאָלאָניע ביים ים ירדן. אַרום האַלבע נאַכט, ווען מיר זיינען צוגעקומען צו דעם בעוואוסטען רויבער־טהאָל „וואַדי־פּעדזשאַס", און שוין אַריינגעפאָהרען טיע־פער אין איהם, האָבען מיר פּלוצלינג דערזעהען ווי אַנטקעגען אונז שניידען זיך שאָ־טענס פון עטליכע נאַכט־רויבער, מיט וועלכע דער טהאָל שווימעלט און גריבעלט, און אַ דאַנק וועמען ער האָט אַ שם געקראָגען. אין איין אויגענבליק שפּעטער זיינען שוין נעבען אונז אויסגעוואַקסען דריי אַראַבער — נאַכט־רויבער. דאָס ערשטע מיט וואָס זיי האָבען זיך צו אונז געווענדעט, איז געוועזען דער בעוואוסטער אַראַבישער „אַעטי־ני־סיגאַראַ" וואָס הייסט אויפ'ן פשוט'ען לשון נישט מעהר ווי, „גיב מיר אַ ציגאַר", אָבער אין אמת'ן איז דאָס אַן אַרויסרוף אויף רויב אויף די וועלכע גיבען טאַקי פּאַר

שרעק אַ ציגאַר. מיר האָבען די אַראַבער־רויבער אַ ווײַלע גאָר נישט געענטפערט. איין אויגענבליק האָט געדויערט, און מאיר׳קע איז אַרויסגעפאָהרען דער ערשטער אַנטקעגען די רויבער, און מיט אַ פעסטען קול פון ענטשלאָסענהייט האָט ער זיי געענטפערט, אָנשטעלענדיג דעם ביקס געגען זיי און אַרײַנשטעקענדיג אין איהם אַ „ציגאַר“: „תפּאַדאַל־יאַ־שייך“, און אַרויסגעלאָזט די ערשטע קויל אין דער לופט. אין דער זעלבער צייט האָט ער זיך צו אונז געווענדעט מיט זיין שטענדיגען שמייכעל: „חברים, וואָס זשאַלעוועט איהר זיי עפּיס סיגאַרעטליך, אַ?“ ווען מיר זיינען שוין אויך גרייט געוועזען צו געבען די רויבער אַזעלכע פּאָר סיגאַרעטלאַך פון אונזערע ביקסען, האָבען די רויבער זיך דערשראָקען, גלייך געביטען דעם טאָן און מיט די אַראַבישע פאַלשע, חיטרע רייד אָנגעהויבען טענה׳ן אַז זיי קאָנען אונז פון לאַנג, און אַז מיר זיינען גאָר זייערע „עסחאַב“, דאָס הייסט זייערע בעסטע גוטע פריינד און זיי זיינען גאָר אַרויסגעפאָהרען אונז אַנטקעגען אַלס מכניסי־אורחים, אונז צו פערבעטען אויף קאַפע צו זיך. וויסענדיג די אַראַבישע הינטישע פּאָליטיק פון די רויבער, האָבען מיר אָבער פון איידעלקייט און העפליכקייט וועגען זיי נישט געקאָנט ענטזאָגען און האָבען זיך אויסגעזעצט מיט זיי טרינקען קאַפע און פערפיהרט געשפּרעכען פון שעהנע שקאָפּעס, שעהנע מיידלאַך.... און וועגען דער „חאַרב־אַל־מאַסקאַב“, דאָס מיינט וועגען דער רוסיש־טערקישער קריעג. מיט אַמאָל ווענדען זיי זיך צו אונז מיט אַזאַ מילדער, ווייכער גוטהערציגקייט, צי קאָנען מיר זיי נישט ווייזען אַ קוק טהאָן אונזערע גוטע ביקסען, די „מאַרטינך־אינגליזיע“, וועלכע זיי האָבען קיינמאָל נישט געזעהן אין זייער לעבען....

איך קוק זיך איין אין מאיר׳קען, וועלכער פערלירט זיך קיינמאָל נישט אין אַזעלכע מאָמענטען, און איך זעה ווי ער האַלט שוין זיין ביקס, זיין „אַבו־חאַמסע“, ביים „העהנדעל“ און אין די אויגען ברענט שוין אַ פייער׳ל. גאַנץ געלאַסען רופט ער זיך אָן צו די רויבער: אויב איהר פערלאַנגט דאָס, קאָנען מיר אייך זיי שענקען, נאָר פּאָר איין וועגס שוין צוזאַמען מיט אַ פּאָר „אינגליזיע־סיגאַרעטליך“.

די אַראַבער האָבען זיך פון אַזאַ אומגעריכטען כיבוד פערשעמט און זיי האָבען אָנגעהויבען רעדען, אַז די „וולאַד־אַל־מאַסקאַב“, דאָס הייסט מיר, די געקומענע פון רוסלאַנד, זיינען שוין מעהר נישט קיין וולאַד־אַל־מות (קינדער פון טויט), און געבען אונז שבחים. מיר האָבען זיך אַרויפגעזעצט אויף אונזערע פערד און שקאָפּעס און ווי אמת׳ע גלייכע גוטע פריינד „עסחאַב“, זיך צוזעגענט מיט אַ פריעדליכען שלום. זיי זיינען אַוועקגעפאָהרען צוריק אין טהאָל טיעפער אויף זייער נאַכט־רויב, און מיר זיינען אַוועקגעפאָהרען צו אונזער חבר אויף דער חתונה.

יענע נאַכט ביז טאָג האָט מאיר׳קע מעהר פון אַלעמען געטאַנצט אַלערליי פערשיערענע אַראַבישע טענץ און מיט זיין ווילדער אַראַבישער „דעבקע“, וועלכען נאָר ער האָט געקאָנט טאַנצען, האָט ער די נאַכט פער׳כישופ׳ט אַלע מיידלאַך וואָס זיינען דאָרט געוועזען אויף דער חתונה, און מעהר פון אַלע מיידלאַך, די שעהנע געזונדע יונגע סאָנ׳קע. זי האָט אויף איהם איהרע ברענענדיגע שוואַרצע אויגען, פול מיט גליהענדער מזרח־ליעבע געוואָרפען און ער האָט איהר מיט ליעבע־אויגען געענטפערט. יענע נאַכט איז געשלאָסען געוואָרען מאיר׳קע׳ס ליעבע מיט דער שעהנער יונגער סאָנ׳קע, וועלכע דרעהט זיך שוין יעצט אַרום אַן אַכצעהן־יעהריגע אַלמנה, בלאָנדזשעט צווישען די שעהנע בערג פון גליל און ווי די אַמאָליגע שולמית רופט זי און רופט איהר געליעבטען, וועלכער האָט איהר האַרץ געפאַנגען, און וועלכער וועט זיך צו איהר קיינמאָל נישט אומקעהרען. קיינמאָל נישט....

אלכסנדר:

אויף מאיר האַזאַנאָוויטש'ס קבר.

ניט אַ מצבה שטעלן, ניט וויינען און קלאָגן בין איך אויסן. ווייט בין איך פון „הספדים", פון אזכרות...

איין אויסוועג איז פאַראַן, פערגראָבען זיך אין'ם שווערן קאָש־מאַר וואָס וועהט איבער'ן נייעם בערגעל אין מרחביה... ס'פעהלט, אָבער, יענע גרויסע רוהיגקייט וואָס איז נויטיג צוליעב דעם שטומען טרויער... עפּעס פּלאַטערט אין דיר, ברענט ווי מיט פייער צונגען, מאָנט און רייסט זיך...

מיט זיבען־אַכט יאָהר צוריק האָט זיך אויפגעהויבען אַ מחנה נייע ביל"ו'יצעס און זיינען אוועק אין א"י. נייע ביל"ו'צעס, נאָר אָהן דעם פערפיהרענדען צוי־בער, אָהן דער נאַאיווער אילוזיע פון די ערשטע. געטראָגען פון טרוים און פאַנ־טאַזיע, זיינען אָנגעקומען די ערשטע ביל"ו'יצעס; געטראָגען פון שטאַרקען ווילען צום שווערען קאַמפּף און פיינליכער פּראַצע — זיינען אָנגעקומען די לעצטע. משיח'ן האָבען מיט זיך געטראָגען די ערשטע און געהאָפט אין גיכען די גאולה צו אראָב־ברייגנען, דעם וועג פאַר משיח'ן — דעם זאַמדיגען שווערען וועג — זיינען געקומען אויסטרעטען די לעצטע, און געטרוימט וועגען „עולם־הבא" — וועגען אַ ווייטער צוקונפט. אַ מחנה פון ק ע מ פ פ ע ר, און ניט בלויז פון טרוימער זיינען זיי געוועזען. די נייע ביל"ו'יצעס האָבען אויפגעהויבען די פאָהן פון נאַציאָנאַלען כבוד און שטאָלץ און מיט זייער בלוט געהייליגט איהר. געפאַלען איז איינער, נאָך איהם אַ צווייטער, אַ דריטער און ס'וועט פאַלען אַ פיערטער. און ס'וועט ווערען ווידער שטיל און טויט־וויסט ווי ס'וואָלט קיינמאָל גאָר ניט געשעהן...

ווייל קליין, זעהר קליין איז די צאָהל פון דעם דאָזיגען סאָרט נשמות אין די אוצרות פונם אַלטען ישראל... נאָר ניט „חשבונות מאַכען" קום איך איצט אין דער הייסער מינוט; אין דער מינוט געהט מיר גאָר ניט אָן די גאַנצע „בוכהאַלטעריע" פון שכר און פערלוסט... ס'קרענקט דאָס האַרץ אויף דעם וואָס איז אוועק פון אונז, דער וואָס האָט זיך אינגאַנצען מיט ליב און לעבען פערטהאָן אין דער אַרבייט, מיט אַלע זיינע כחות אַבגעגעבען זיך דער שווערער אויפגאַבע וואָס ער אַליין האָט אָנגעוואָרפען אויף זיינע אייגענע פּלייצעס, און צוליעב דעם — פון אַלץ אָבגעריסען זיך און דערווייטערט זיך... איינגעשלאָסען זיך און אריין אין די סאַמע ברענענד־סטע אַרבייטען פונ'ם האַרבען מאָמענט; ס'קרענקט דאָס האַרץ אויף דעם וואָס איז אוועק פון אונז. ווינציג זיינען פאַראַן צווישען אונז וואָס האָבען זיך, ווי ער, צוגע־פּאַסט צו די בעדינגונגען פון לאַנד און אויפגעפּאַסט זיין גייסט... און דאָס איז האָך מעגליך נאָר דורך אַ געוואַלדיגער איבערגעבענהייט און דורך אַן אונגעוועהנליך שטאַרקען ווילען; נור דורך מסירות־נפש און אַ שטענדיגער, אונפערלאָשענער התלהבות איז איהם געלונגען אויסרייסען פון זיין האַרצען דאָס גאַנצע פריהערדיגע לעבען און ווערען אַ „שומר" וואָס לעבט בלויז אויף זיין שווערד און פערד.

הימעל און ערד און זיין עהרען־וואַך!

* * *

אַזוי שאַרף־לעבעדיג שטעהט פאַר מיינע אויגען דער דאָזיגער קאַווקאַזער בחור, וואָס קאַווקאַזער בלוט און דער גייסט פון איהרע בערג קלאַפּען אין זיין ברוסט,

וואס פערמאגט שטאלענע אדערען אין האנד און אן אייזערנעם גייסט — אין דער נשמה. א האנד וואס שיסט אין ציעל און א הארץ וואס איז דורכגעפיהלט מיט דער בענקשאפטליכער אומעטיגער מזרח'ישער מעלאדיע... אזוי פיעל קראפט און לעבען — און דער טויט! ווי א לעבעדיגער גוואלדיגער פראטעסט, ווי א בונט נעגען דער ידיעה וועגען זיין טוידט שווימט ארויף פאר מיינע אויגען דאס בילד ווי דער מאן מיט די ברייטע פלייצעס, מיט'ן רוהיגען, געזונדטען אוןווארימען געזיכט, פערברענגט איינעם פון זיינע „פארנאכטען", דער רוסישער „הארמאניק", מיט דער ברייטער און ווייכער מעלאדיע, די פייערדיגע, געזונדטע טענץ אנגעזאפט מיט יענער קרעפטיגער שמחה, וואס שלאגט פון דעם פרישען קוואל פון לעבענס־ליבע און לעבענס־לוסט; און ניט איינמאל האב איך בעוואונדערט דעם „דיסאנאנס" צווישען זיין אייזען־שטייפען אידעאליסטישען כאראקטער מיט זיין כמעט מגושמדיגער געזונדקייט; זיין נשמה־פלאם וואס האט איינמאל אין זיין לעבען אויפגעפלאקערט און אוועקגעטראגען איהם אין זיין לאנד, האט זיך ניט אויסגעלאשען און איז ניט אבגעקיהלט געווארען ביז דעם לעצטען טאג. איינער פון די שטארקסטע און דרייסטעסטע איז ער דאך געווען, איינער פון די פלינקסטע און רוהיגסטע, פון די, וואס אפילו ווען דער חלף ליגט אויפ'ן האלז — פערלירען זיי ניט זייער רוהיגקייט און געלאסענקייט. ער איז געווען איינער פון די זיילען פון דער האזיגער מחנה.

האט דאך א געוויסער אידעאל, א העכערע שטרעבונג צונויפגעבראכט אהער מאיר'ן מיט זיינע חברים און אריינגעגעבען אין זיי דעם פערהארטעוועטען, אייזענגעשמידטען גייסט. נאר צו געזונד גייסטיג, צו שטאלץ און עהרליך זיינען זיי אום זיי זאלען ריסעווען און איבערנעהמען זיך פאר דער אידישער געזעלשאפט... פאר די „מאיר'ס" מאכט מען ניט קיין ווארע... בעשיידען פערבעהאלטען אין זייער ווינקעלע זיצען זיי. זיי סאפען ניט און קרעכצען ניט שלעפענדיג דעם שווערען כלל־יאך... און מהוען קיינעם ניט קיין טובות מיט זייער ארבייט. זיי קומט פאר אז אזוי ד א ר ף זיין, אזוי איז נאטירליך, אזוי איז זייער אייגענער און פערזענליכער בעגעהר.

לוסטיג־פריי, ווי איינער וואס ערפילט זיין קאפריז, ווערט אלץ אבגעטהאן, ווי א מענש וואס גיט זיך אב זיין הפקר־דיגער, ליידענשאפטליכער נשמה ווערען אבגעטהאן די שווערסטע ארבייטען און ערפילט די הארבסטע פליכטען. די „הפקר'דיגע ליידענשאפטליכע נשמה", און אין דער דאזיגער נשמה האט דאך געברענט יענער פייער וואס האט איהם בעלויכטען זיין וועג...

* * *

צו דער מדרגה פון „קדושים וטהורים" האט ער ניט דערלאנגט — וועלען זיך קרימען די סקעפטיקער. טרייבט נישט איבער — וועלען זיך בייזערען די לייט פון וואג און מאס. געוויס, די שעהנקייט פון מאירס גייסט און זיינע חברים איז נאר פון אן אנדער מין. ניט אין די טיעפקייטען פון דער מחשבה און אין די דינקייטען פון פיין־גייסט זאלט איהר זי זוכען. אין די אריסטאקראטישע ספערען פון דער נשמה וואהנט זי ניט. זי איז אבער דער אונמיטעלבארער כח וואס בעוועגט דעם ווילען און די מוסקולען. ער געהער ניט צו די רייכע גייסטער וואס בעלויכטען און בעפוצען דעם לעבען — נאר צו די קרעפטיגע עהרליכע גייסטער וואס בויען און שאפען די יסודות פונ'ם לעבען.

אינ׳ם לעבען פון דעם מין מענשען געפינסטו אַלע הסרונות און אומפּאַלקאַמענ־הייטען, די גאַנצע גרויע לאַנגוויילינקייט פון יעטוועדער געוועהנליכען בשר ודם, נאַר גלייכצייטיג איז פערבאָרגען אין זייער נשמה עפּעס אַ גייסטיגער שטורעם, וואָס צושפּיעלט זיך אין דעם נויטיגען מאָמענט... און אין זייער גדלות, אין דעם דאָ־זיגען נשמה־שטורעם מישען זיך אויס דער עלעמענטאַרער ברען פון דעם קאַמפּפס־דאָרשטיגען מענש, און פונקען פון דעם „העכערען בעוואוסטזיין" וועגען מענשליכער עהרע און ווירדע. ניט פון דער איידעלער ראַסע פון „חסידים" און „בוציניך־קדישין" שטאַמען זיי אַרויס, נאָר פון דער „משפחה ע ר אָ ב ע ר ע ר" (משפחת הכובשים). די לייט, וואָס פערשטעהען צו פערוואַנדלען זייער פיינליך־שווערען לעבען — אין אַ שפּיעל, וואָס שטעהען אויס די גרעסטע געפאַהרען לייכט און פריי; וואָס קומען פון און מחמת זייער אידעאַליזם צו הפקרות. די דאָזיגע לייט זיינען עס די ק י נ ס ט ל ע ר פ ו ן ל ע נ ד ע ר ע ר אָ ב ע ר ע ן. און אַזאַ מין קינסטלער, אַ זוהן פון דער „משפחה עראָבערער" איז געווען מאיר חאַזאַנאָוויטש.

* * *

„די משפחה עראָבערער" — ווי נויטיג זי איז אונז און ווי קליין און אָרים זי איז ביי אונז. גענוג, איבער גענוג פערמאָגען מיר „קדושים", „גייסט־העלדען". פון דעם ווייטען און נאָהנטען עבר שפּאַרען אָן צו אונז זייערע שאָטענס מאַסענווייז און פערשטעלען אַזש די ליכטיגע שיין... אין זייער זכות אָבער וועלען מיר דאָך קיין מאָל ניט אויסגעלייזט ווערען... די אידישע גאולה קאָן קומען נאָר דורך די „העלדען און עראָבערער", און די דאָזיגע — פון וואַנען וועלען זיי קומען צו אונז?... די איינציגע, וואָס זיינען אָנגעקומען, לאָזען זיך אויס ביסלעכווייז, אַנ־דערע אויף זייער אָרט קומען ניט... און פון זיך אַליין ערוועקט זיך און מאַטערט אַ וועהטאָדיגע פראַגע: צו האָבען מיר דאָס רעכט אָנצונעהמען די דאָזיגע קרבנות?

נאָר... כ׳ווייס, איין אויסוועג איז פאַראַן — פערגראָבען זיך אין דעם קאַשמאַר וואָס וועהט אויף דעם נייעם בערגעל פון מרחביה...

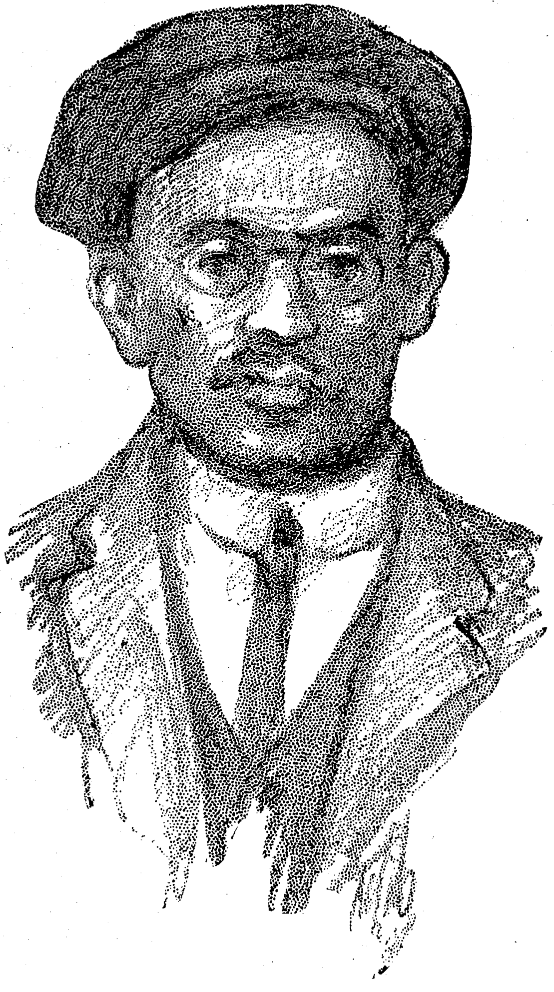

חבר שמואל פרידמאַן געקומען פון ליטא דעם יאָהר ה'תר"ע. די לעצטע צייט איז ער געווען וועכטער אין יהודה. אין צייט פון אַן אַראַבישען איבערפאַל איז ער געלאָפען צו הילף, און איז אויפ'ן וועג דערשאָסען געוואָרען נעבען די כרמים פון ואדי־חנין אין אָנפאַנג אב ה'תרע"ג (1913).

נחום אלקושי:

שמואל פרידמאַן

(זכרונות)

אַ תלמיד פון לידאַ׳ר ישיבה, אַ צוהערער פון דעם בעוואוסטען מזרחיסטען־פיהרער הרב ריינעס איז ער געווען די לעצטע פאַר יאָהר פאַר׳ן קומען אין ארץ ישראל. קיין ירושלים איז ער געקומען מיט׳ן צוועק פאָרטצוזעצען זיין לערנען און איז אריינגעטרעטען אלס תלמיד צו דעם בעוואוסטען רבי יצחק מתמיד אין ישיבה.

געפונען האָט ער זיך ביי זיינעם אַ פעטער, אַ רב פון אַ קאנטרי אין אַמעריקאַ, וועלכער איז צוזאַמען מיט זיין פרוי געקומען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ירושלים און זיך מפרנס געווען פון אַ קליין קלייטעל אין איינער פון די אידישע שכונות. ניט האָבענדיג אליין קיין קינדער, האָבען זיי שמואל׳ן געהאַלטען ביי זיך און גע־דענקט אַז ער וועט מיט דער צייט ווערען אַ רב אָדער אַ שוחט. אַנדערש האָט אָבער גערעכנט דער יונגער שמואל. זעהענדיג די פוסטקייט און נוצלאָזיגקייט פונ׳ם ישיבה לעבען, וואו יונגע מענשען פערשווענדען אויף גאָרנישט זייערע בעסטע יאָה־רען, פערבלייבען שטענדיגע באַנק־קוועטשער, און דאַרפען קוקען תמיד אויף די חלוקה געלדער, וואָס קומען פון חוץ־לארץ, איז ביי איהם אָפּגעפאַלען דער חשק אוועקצוגעבען זיין גאַנצע צייט דעם לערנען אין ישיבה. דעם תלמוד, און בכלל די אַלטע אידישע ליטעראַטור האָט ער אפילו זעהר ליעב געהאַט, און אויך שפּע־טער, ווען ער איז שוין אַן ארבייטער געווען, פלעגט ער נאָך אויך יעדען אָוועגד נאָך דער ארבייט אָדער פאַר־טאָג פאַר דער ארבייט לערנען תלמוד און תנ״ך; אָבער אַנדערש איז דאָס לערנען צוליעב אייגענער בעפריעדיגונג, ווי דאָס לערנען צוליעב פרנסה.

צופעליג האָט ער זיך בעגעגענט מיט איינינע ארבייטער פון „בצלאל״ און אַ דאַנק זייער השפּעה איז ביי איהם געבאָרען געוואָרען דער געדאַנק צו ווערען אליין אַן ארבייטער, אום צו קאָנען זעלבסטשטענדיג איינאָרדנען זיין צוקינפטיגען לעבען. פון אָנהויב האָט ער אפילו געהאַט געדענקט אָנצוקומען אין לעהרער־סעמינאַר און ווערען מיט דער צייט אַ לעהרער, נאָר ער האָט דעם געדאַנק באַלד אויפגעגעבען, ווייל אויב שוין יאָ אויפהערען לערנען צוליעב אַ פרנסה־צוועק, דאַן איז קיין גרויי־סער אונטערשיעד ניטאָ צווישען אַ תלמיד אין ישיבה אָדער אַ תלמיד פון סעמינאַר;ביידע לערנען צוליעב מאַטעריעלען נוצען, און דאָס גראָדע איז איהם ניט געפעלען. בעסער איז צו ארבייטען און אין דער פרייער צייט לערנען „תורה״ לשמה. שמואל איז אָנגעקומען אין „בצלאל״ און איז געוואָרען אַן ארבייטער. די ארבייט זעלבסט ווי אויך דאָס בעגעגענען זיך מיט אַנדערע יונגע לייט וואָס האָבען מיט איהם צו־זאַמען געאַרבייט, האָט אויף איהם שטאַרק געווירקט און ער איז אַ גאַנץ אַנדער מענש געוואָרען. דער ענגער קרייז פון „ד׳ אמות של הלכה״ האָט זיך אויסגעברייי־טערט, און פאַר שמואל׳ן האָבען זיך אויפגעדעקט זאַכען פון וועלכע ער האָט פריי־הער זעהר ווייניג, אָדער כמעט גאָר ניט געוואוסט. זיצענדיג אַ גאַנצען טאָג אין ווערקשטאַט צוזאַמען מיט אַזעלכע ארבייטער וואָס זיינען אהער שוין געקומען מיט בעשטימטע אידעאַלען פון פאָלקס־אויפלעבונג און נאַציאָנאַלען שאַפען, האָט ער זיך דערוואוסט אַז יעצט האָט דאָס קומען קיין ארץ־ישראל אַ גאַנץ אַנדער צוועק

ווי דער, צוליעב וועלכען ער און נאָך אנדערע אזעלכע זיינען געקומען. אין די גע־שפרעכען פון זיינע מיטארבייטער האָט ער געהערט וועגען אידישער ארבייט אין די קאָלאָניעס פון יהודה און גליל, וועגען אידישע וועכטער וואָס שטעלען איין זייער לעבען אום צו פערזיכערען דאָס אידישע פאָלקס־אייגענטהום אין ארץ ישראל, און פאר איהם האָט זיך געעפענט א נייע און שעהנע וועלט פון לעבען און ארבייטען צוליעב גרויסע פאָלקס־אידעאַלען און נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. ער האָט אָנגע־הויבען לייענען די אַרבייטער־פּרעסע פון ארץ־ישראל, און אויך פערשיעדענע בי־כער אין אידיש וועגען ארבייטער־לעבען און פאר איהם איז ענטפּלעקט געוואָרען א נייער קוואל, פון וועלכען ער האָט אָנגעהויבען שעפּען ידיעות וועגען בעציהונגען צווישען מענשען; דערצו האָבען אויך פיעל מיטגעהאָלפען זיינע אייגענע איבער־לעבונגען אין בצלאל, וואו איהם איז אויסגעקומען צו זעהען די פערשיעדענע אונ־רעכטען מצד די וואָס שטעהען אין שפּיץ פון אנשטאַלט און זייערע בעציהונגען צו די אַרבייטער, פון וועלכע איהם אליין איז אויסגעקומען צו ליידען.

מאָדנע האָט ער זיך געפיהלט די ערשטע צייט. עפּעס האָט דאָס ניט האַר־מאָנירט, ניט געשטימט מיט זיינע רעליגיעזע מייגונגען און געוואָהנהייטען און ער פלעגט אין זיינע שמועסען מיט די חברים בעמיהען זיך זיי אויפצואווייזען, אז דאָס אַלעס איז טאַקע גוט, אָבער פאַר וואָס ניט פרום זיין? צוליעב וואָס פער־וואַרפען דאָס „אידישקייט“ אין דעם זין ווי ער איז געוואָהנט געווען צו בעגרייפען עס ביז יעצט? „צי קען מען דען ניט זיין א גוטער און איבערגעבענער ארביי־טער פאר פאָלקס־אידעאַלען, א הייסער קעמפּפער פאר די שעהנסטע מענשליכע אידעאַלען, און צו דער זעלבער צייט פערבלייבען א פרומער איד און אָפּהיטען אלע מצוות, און זיך אויסהיטען פון עבירות?“ האָט ער גע'טענה'ט. צו ביסלעך אָבער, און אליין אפילו ניט בעמערקענדיג ווי אזוי דאָס איז פאָרגעקומען, האָט ער זיך בעפרייט פון עול פון די פערשיעדענע רעליגיעזע מנהגים, און אָנגעהויבען לעבען אויף דעם זעלבען שטייגער ווי זיינע חברים ביי דער ארבייט. פערשטעהט זיך, אז וואָס מעהר ער איז פרייער געוואָרען בנוגע די רעליגיעזע צערעמאָניעס, אלץ מעהר איז דאָס ניט געפעלען געווען זיינע פרומע פעטער און מוהמע, און עס הויבט זיך אָן א סדרה פון אינוועניגסטע סכסוכים און רייבונגען אין דער קליינער פאַמיליע. זייענדיג געצוואונגען צוליעב זיין קליינעם פערדיענסט אויפצוהאַלטען זיך ביי זיי, ליידט ער א געוויסע צייט, און אינ'ם ליידען ווערט ער נאָך מעהר בע־וואוסטזיניג און בעפרייט זיך אינגאַנצען פון זיין ביזהעריגען קוק אויפ'ן לעבען. צו ענדע בעשטימט ער זיי צו פערלאָזען און אָנהויבען לעבען זעלבסטשטענדיג, אויף אייגענע אחריות אין זיינע בעציהונגען צו „גאָט און לייט“. מיט דעם שריט ענדיגט זיך דער איבערגאַנגס־פּעריאָד פון פריהעריגען אונבעוואוסטזיניגען ציעל־לאָזען לעבען צום נייעם לעבען פון פּראָדוקטיווער ארבייט.

צוזאַמען אין איין צימער האָב איך מיט איהם פון דאַן אָן געוואָהנט די גאַנצע צייט וואָס ער איז געווען אין ירושלים, און איך האָב געהאַט די מעגליכקייט איהם גוט צו דערקענען. פאַר מיינע אויגען איז ער אויסגעוואַקסען פון א נאַאיווען ישיבה בחור וואָס ווייסט מעהר ניט ווי פערטיעפען זיך אין די סוגיות פון „אביי ורבא“ און פערענטפערען די שווערע תוספות־קשיות, אין א בעוואוסטזיניגען און ציעל־בע־וואוסטען אידישען ארבייטער אין ארץ־ישראל, וואָס ווייסט און אָנערקענט זיינע פליכטען צו זיין פאָלק און זיין לאַנד, זיינע אויפגאַבען אלס פאָרקעמפּפער צוזאַמען

מיט אַלע אַרבייטער פֿאַר אַ בעסערער און ליכטיגערער צוקונפֿט פֿאַר דער גאַנצער מענשהייט. פֿיעל מאָל אין אונזערע געשפּרעכען האָט ער מיט אַן ערנסט־נאַאיווען טאָן אויסגעדריקט זיין פֿערוואונדערונג אויף די אַרבייטער אין די קאָלאָניעס, ווי גרויס און טיף ס'דאַרף זיין זייער גלויבען אין דער נויטיגקייט און נוצען פֿון זייער אַרבייט, פֿאַר דער צוקונפֿט פֿון פֿאָלק, ווי שטאַרק ס'דאַרף זיין זייער אָפּפּערווילגקייט צו אַרבייטען אין די פֿערשיעדענע ניט־גינסטיגע און ניט־נאָרמאַלע בעדינגונגען און נאָך אַלעמען זיין צופֿרידען, און זייער איינציגע דאגה, זייער איינציגער ווילען זאָל זיין, ווי אַזוי זאָל אין די קאָלאָניעס, וואָס עקזיסטירען שוין, זיך פֿערמעהרען די צאָהל אידישע אַרבייטער, און נייע אידישע קאָלאָניעס אַלס אַ פּלאַץ פֿאַר נייע מחנות אידישע אַרבייטער זאָלען זיך גרינדען. אויפֿגעחאַפּט האָט ער אַלעס וואָס ער האָט געהערט אָדער געלייענט אין די צייטונגען וועגען די אַרבייטער אין די קאָלאָניעס, ווי אַזוי זיי לעבען, מיט וואָס זיי בעשעפֿטיגען זיך נאָך דער אַרבייט, און שטאַרק געווירקט האָט דאָס אויף איהם. מיט טיעפֿער אויפֿמערקזאַמקייט און אינטערעס האָט ער זיך צוגעהערט צו די ערצעהלונגען וועגען דעם אידישען שומרים־לעבען, וועגען זייער אויסער־געוועהנליכען מוטה און שרעקלאָזיגקייט און בעוואונדערט האָט ער זייער גבורה און אָפּפּערווילגקייט. אַ נייער געדאַנק האָט זיך ביי איהם אַנגעהויבען ענטוויקלען. ס'איז ניט גענוג וואָס ער איז איבערגעגאַנגען פֿון ישיבה צו אַרבייטער־לעבען. ניט אין שטאָדט איז זיין פּלאַץ. אין קאָלאָניע דאַרף ער געהן און אַן אַרבייטער אָדער וועכטער דאָרטען ווערען. ווייל גרויס און שווער איז די אויפֿגאַבע פֿון אידישען אַרבייטער און וועכטער, זעהר פֿעראַנטוואָרטליך פֿאַר דער צוקונפֿט פֿון אידישען פֿאָלק איז זייער אַרבייט, אָבער וועניג, זעהר וועניג זיינען זיי דערווייל, און אויף יעדען פֿון די יעניגע וואָס האָבען שוין אַנערקענט די גרויסע פֿאָלקס־אויפֿגאַבען און ציעלען וואָס שטעהען פֿאַר אונז, איז אַ חוב זיך צו שטעלען אין זייערע רייהען און פֿערגרעסערען זייער צאָהל.

פֿיעל צייט האָט גענומען ביז דער געדאַנק איז געוואָרען גענוג קלאָר אום צו קענען בעוועגען איהם איבערצוגעהן צו מעשים, אָבער ענדליך איז דאָס פֿאָרגעקומען, — שמואל פֿערלאָזט ירושלים און פֿאָהרט אוועק דערווייל אין די יהודה'ר קאָלאָניעס אַרבייטען. אָפּאַרבייטענדיג אַ שטיקעל צייט איז אונטערגעקומען דער סיזאָן פֿון וועכטעריי אין די גערטנער פֿון מאַנדלען און וויינטרויבען, און ער ווערט אַ שומר אין דער קאָלאָניע ראשון־לציון.

עטליכע וואָכען זיינען פֿאַראיבער. געקומען בין איך קיין ראשון־לציון, און באַלד זיך נאָכגעפֿרעגט אויף שמואל'ן. מען האָט מיר געזאָגט אַז זיין פּאָסטען געפֿינט זיך זעהר ווייט ביי די זאַמדען פֿון עין־הקורא, און אַז אין אָוונד זאָל איך געהן אין יענער זייט און פֿרעגען ביי די וועכטער וואָס איך וועל בעגעגענען, אויף שמואל'ן, וועלען זיי מיר ווייזען וואו איהם צו טרעפֿען.

אויף דער נאַכט בין איך אוועק צווישען די כרמים און ביים ערשטען וועכטער, וואָס איך האָב אָנגעטראָפֿען, געפֿרעגט אויף שמואל'ן. דער שומר האָט מיר געהייסען געהן ווייטער, וועל איך טרעפֿען אַ צווייטען, וועלכער וועט מיך צופֿיהרען צו דער זייט וואו ס'געפֿינט זיך שמואל'ס פּאָסטען. איבערגעהענדיג אַזוי עטליכע פּאָסטענס האָב איך צו־ענדע אָנגעטראָפֿען אויף אַ שומר וואָס זיין פּאָסטען גרעניצט זיך מיט שמואל'ס, און מיט איהם בין איך נאָך אַ פֿערטעל־שעה'דיגען קנעטען אין טיעפֿען זאַמד, געקומען צו שמואל'ן. פֿינסטער איז געווען, זיין פּנים

האָב איך ניט געקאָנט זעהן. פאַר מיר איז געווען אַ יונגער מאַן מיט אַ „כפיה“ און „עגל“ אויף׳ן קאָפּ, בעוואָפּענט, אַן עקאַליפּטוס שטעקען אין האַנט און אויפ׳ן ברוסט דאָס וועכטער־פּייפעל. ער האָט מיך באַלד אָוועקגעפיהרט צו זיין „ביידעל“, ניט ווייט, אין אַ פּרוכט־גאָרטען, מיר געוויזען ווי ער האָט זיך „איינגעאָרדענט“, מיך מכבד געווען מיט טיי וואָס ער האָט אויפגעקאָכט אויף אַ פייער פון דאַרע צווייגען, און מיר האָבען זיך אַוועקגעלאָזט „שפּאַצירען“ איבער זיין פּאָסטען. דערצעהלט האָט ער מיר וועגען דער שמירה, ווי פעראַנטוואָרטליך זי איז בכלל און ווי פעראַנטוואָרטליך און שווער ס׳איז זיין פּאָסטען בפרט. „שטעל זיך פאָר“, האָט ער מיר געזאָגט מיט אַ טיפער ערנסטקייט — „דאָ איז דער וועג וואָס פיהרט קיין עזה. יעצט איז די צייט ווען גרויסע שיירות גמלים אָנגעלאָדען מיט תבואה געהען דאָ דורך. פערשטעהט זיך אַז די אַראַבער, די קעמלען־טרייבער, זיינען צוגעוואָהנט נאָך פון די פריהערדיגע יאָהרען, ווען ס׳איז דאָ נאָך ניט געווען קיין אידישע שמירה, זיך אַריינצוכאַפּען אין די כרמים און „נעהמען“ אַביסעל „ענב“. יעצט דאַרפען מיר זיי דערפון אָפּגעוועהנען. און דאָס קומט גאַנץ שווער אָן. דער פּלאַץ איז זעהר ווייט פון קאָלאָניע. אויף דער צווייטער זייט וועג ציהט זיך אָוועק דער ווסטער זאַמד־שטח ביז׳ן ים, און אויף דעם גאַנצען וועג, וואָס נעהמט כמעט אַ שעה איהם איבערצוגעהן, זיינען מיר נאָר צוויי וועכטער. טאָמער טרעפט זיך עפּעס מיט איינעם פון אונז, דאַרף דויערן פיעל צייט ביז דער צווייטער זאָל קומען צו הילף. איך פיהל די פעראַנטוואָרטליכקייט נאָך מעהר ווייל איך בין דאָך אַ נייער שומר, — און מיר דאַכט זיך, אַז אויף אַזאַ שווערען פּאָסטען האָט מען געדאַרפט שטעלען אַ שומר וואָס איז שוין לאַנג אין דער שמירה און האָט שוין פּראַקטיק אין איהר“.

טרויעריג האָבען געקלונגען זיינע ווערטער אין דער טיעפער נאַכט־שטילקייט, געפיהלט האָט זיך אין זיי דאָס טיעפע בעוואוסטזיין פון פעראַנטוואָרטליכקייט וועלכע בעהערשט איהם, און די מורא, טאָמער איז ער ניט פעהיג ווי געהעריג צו ערפילען זיין פליכט אַלס שומר.

געקלאָגט האָט ער זיך פאַר מיר אויך, אַז איינינגע דוקא פון די מעהר געניטע וועכטער פערהאַלטען זיך צו גרינג, נאָך זיין מיינונג, צו דער וואַך. — „און זיי פערשטעהען און וויסען דאָך שוין בעסער די ערנסטקייט פון דער אידישער שמירה, און נאָך אין אַזאַ קאָלאָניע ווי ראשון־לציון, וואו די אידישע שמירה דאַרף זיך ערשט אויסקעמפּפען אַנערקענונג סיי מצד די קאָלאָניסטען, און נאָך מעהר — פון די אַראַבישע שכנים.“

געגעכטיגט האָב איך אין זיין ביידעל. דעם צווייטען טאָג, בעגעגענענדיג זיך אין קאָלאָניע מיט דעם פאָרשטעהער פון השומר אין ראשון־לציון, חבר ס., האָב איך איהם געפרעגט וועגען שמואל׳ן צי איז ער אַ גוטער שומר, און פאַר וואָס ער האָט איהם געשטעלט אויף אַזאַ ווייטען און איינזאַמען פּאָסטען. — „אויף אַזעלכע פּאָסטענס דערקענען מיר די „פרישע“ אויב זיי טויגען פאַר אונז. קיין פּחדן איז ער ניט, ערנסט און איבערגעבען צו דער זאַך איז ער דערווייל אויך, מיר וועלען זעהן וואָס ס׳וועט פון איהם אַרויסקומען“, איז געווען זיין קורצער ענטפער אויף מיינע פראַגעס.

אין עטליכע טעג אַרום איז מיר ווידער אויסגעקומען זיין אין ראשון־לציון. איך האָב שמואל׳ן שוין געפונען אויף אַן אַנדער פּלאַץ. מיט שמחה און התפּעלות

האַט ער מיר דערצעהלט אַז אין די עטליכע טעג איז ער שוין געווען אויף אַ צווייטען פּאָסטען. אין דער זייט וואָס געהט קיין ודי־חנין איז דאָ אַ גרויס שטיק ניט־בעארבייט פעלד, פול מיט בערגלעך און טהאָלען, אַן אויסגעצייכענטער פּלאַץ פאַר גנבים, האָט מען איהם דאָרט אָוועקגעשטעלט; אין דעם האָט ער געזעהען די אַנערקענונג פון „באַ־כח“, אַז ער איז ניט קיין שלעכטער שומר, און מען קאָן איהם אַנטרויען אַ פעראַנטוואָרטליכען פּאָסטען, און היינט האָט מען איהם שוין ווידער איבערגעפיהרט אויף דער זייט וואו ס'געפינט זיך דער וועג, וואָס פיהרט קיין רמלה, ניט ווייט פון בית־הקברות. פאַריגע נעכט זיינען דאָ געווען גנבים, האָט מען דעם וועכטער פון דאַנען צוגענומען אין דער אינעווענינסטער קאָלאָניע־וואַך און איהם, שמואל'ן, אָוועקגעשטעלט אויף זיין פּלאַץ. ער האָט שוין גערעדט מיט אַ זיכערען טאָן וועגען דער שמירה. אין זיינע רייד האָט זיך געפיהלט די צופרידענהייט פון דעם, וועלכער האָט דאָס בעוואוסטזיין אַז ער געפינט זיך אויפ'ן ריכטיגען פּלאַץ. דערמאָנט האָט ער מיר אויך מיט אַ שמייכעל, ווי ער איז פריהער ניט געווען צופריעדען וואָס די אַרבייטער און די שומרים טהוען אָן „כפיה'ס“ מיט „עגל'ן“, ווי די אַראַבער. ער האָט אין דעם געזעהען אַ מין נאָכגעבען זיך דער השפעה פון די אַראַבער. יעצט האָט ער בנוגע די שומרים געביטען זיין מיינונג. פאַר זיי איז פּראַקטישער די „כפיה“ מיט דעם, וואָס זי בעשיצט פון פערקיהלונג פון דעם ביינאַכטיגען טהוי, און דער „עגל“ בעשיצט דעם קאָפּ פון „נבוט“־קלעפּ, און דערפאַר טראָגט ער זיי אַליין אויך.

אין אָווענד האָב איך ווידער מיט איהם אַרומגעשפּאַציערט אויף זיין נייעם פּאָסטען. ס'איז געווען אַ שעהנע לבנה־נאַכט, ער האָט אַלץ גערעדט פון דער שמירה, ווי זיכער ער פיהלט זיך שוין יעצט. מיר זיינען מיעד געוואָרען און האָבען זיך אָוועקגעזעצט ביים זייט וועג אָפּרוהען. איינער פון די 4 רייטער־שומרים איז אַנגעפּאָהרען אויף זיין שקאַפּע, אַביסעל געשמועסט מיט אונז און איז אַפּגעפּאָהרען אַביסעל ווייטער און אָנגעהויבען לערנען זיין שקאַפּע אריבערצושפּרינגען איבער דער קאַנאַווע, וואָס האָט זיך געפונען ביים זייט וועג. שמואל האָט מיט קנאה געקוקט אויף דעם רייטער'ס בעוועגונגען און פער'חלומ'ט אָנגעהויבען פאַנטאַזירען, אַז אין גיכען וועט זיך ענדיגען דער „בציר“, ער וועט אַוועק אין ירושלים, ענדיגען זיינע חשבונות אין „בצלאל“, נעהמען זיינע זאַכען און אַוועק אין גליל. דאָרט, אין דעם נעסט פון „השומר“, וועט ער ערנסט זיך נעהמען פאַר דער וואַך. ער וועט שוין מעהר ניט זיין אַ סעזאָן־שומר, ווי דאָ אין די כרמים; ער וועט זיין אַ יעהרליכער שומר אין איינער פון די גליל'ער קאָלאָניעס. ער וועט זיך אַרויפאַרבייטען און ווערען אַ „חיל“, ער וועט קריגען אַ שקאַפּע און דאַן, ערשט דאַן, וועט זיך פאַר איהם אָנהויבען די אמת'ע תקופה פון שמירה, ערשט דאַן וועט ער פיהלען אַז ער ערפילט זיין חוב אַלס שומר, ווייל ניט קיין פוס־געהער וועכטער וועט ער זיין וואָס קאָן היטען נאָר זיין אָפּגעגרענעצטען ענגען פּאָסטען; ער וועט זיין אַ חיל, און וועט זיך, רייטענדיג אויף זיין שקאַפּע, ווי אַ וויכער אַרומטראָגען אויף די ברייטע גליל'ער תבואה־פעלדער, און אונטער זיין השגחה וועט זיך געפינען אַ גרויסער שטח וואָס דאָס אויג קאָן ניט כאַפּען זיינע גרענעצען. ווי גוט ער וועט זיך דאַן פיהלען... דאַמאָלס, און נאָר דאַמאָלס וועט ער זיכער זיין אַז ער איז אַ „שומר“, איינער פון די יעניגע, אָהן וועלכע ס'איז ניט מעגליך די זיכערונג פון אונזערע ערוואָרבענע פּאָזיציעס אין אונזער לאַנד, אין ארץ ישראל.

* * *

ניט בעשערט איז איהם געווען צו פערווירקליכען זיין אידעאל: קומען אין דעם נעסט פון „השומר" און ווערען דארט דאס, צו וואס ער האט אזוי געגארט.

א שטיקעל צייט נאך איידער דער „בציר" האט זיך געענדיגט, האבען איינינע אראבער פון א דורכגעהענדער שיירה געפרובט גנב'ענען טרויבען. דעם וועכטער, וואס האט זיי געוואלט שטערען האבען זיי שטארק געשלאגען, איהם געבונדען, אראפגעריסען פון איהם זיין געוועהר, און אנטלאפען. אנדערע וועכטער, וועלכע זיינען אנגעקומען דערהערענדיג דעם געשלאגענעמס סיגנאלען איידער מען האט איהם געבונדען, זיינען נאכגעלאפען די אראבער, זיי אנגעיאגט אין מיטען וועג צווישען ודי־חנין און רחובות, און האבען ביי זיי געפאדערט צוריק דאס פערנומענע געוועהר. ס'איז געווארען א געשלעג, עס זיינען אנגעקומען אראבער פון נאהענטען דארף, און זיינען צוגעשטאנען צו די אראבער פון דער שיירה, און זיי געהאלפען נעגען די עטליכע וועכטער פון ראשון. עס זיינען געקומען צולויפען אייניגע אידישע וועכטער פון רחובות צו הילף די ראשונ'ר, און אין דער שיסעריי פוןביידע צדדים זיינען פערוואונדעט געווארען גרינג עטליכע אידען און איין אראבער איז שווער פערוואונדעט געווארען. די ארבייטער און די איבעריגע וועכטער פון ראשון זיינען אלע געלאפען צו דעם פלאץ וואו דאס געשלעג איז פארגעקומען. שמואל, וועלכער האט, זייענדיג אויף זיין פאסטען, געהערט די סיגנאלען וואס האבען גערופען צו הילף, איז אויך געלאפען, אבער ניט מיט דעם זעלבען וועג וואס אלע. ער איז אוועק איבער די פעלדער מיט א נעהענטערען וועג, און האט אנגעטראפען פונקט אויף דעם פלאץ וואו עטליכע אראבער זיינען געזעסען און געהיט זייערען א שווער פערוואונדעטען. דערזעהענדיג שמואל'ן האבען זיי איהם דערשאסען. די שפעטער אנגעקומענע וועכטער פון ראשון האבען איהם געפונען א טויטען. זיין קערפער איז געווען צולעכערט פון די קוילען וואס מען האט אין איהם אריינגעשאסען. א פאר חברים זיינען געבליבען היטען דעם טויטענס קערפער, און די איבעריגע זיינען אוועק ברייננגען א וואגען פון רחובות אויף וועלכען מען זאל איהם ברייננגען אין קאלאניע. אויף מארגען האבען איהם אלע ארבייטער און וועכטער בעגלייט אין זיין אייביגער רוה.

ניו־יארק, אדר א' תרע"ו.

לעוויטאַן

פון אַן אַנדער וועלט איז ער אין ארץ ישראל געקומען. ער איז געוועזען אַ קינסטלער. אַלס קינד, זיינען ביי איהם געשטאָרבען די עלטערען, און ער איז געבליבען אַ יתום, אָהן מיטלען צו עקזיסטירען און ענטוויקלען זיין טאַלאַנט. אַ קריסט אַ פּילאַנטראָפּ, וועלכער האָט דערפילט זיינע פעהיגקייטען, האָט איהם אויף זיין רעכנונג געשיקט אין דער קונסט־שולע קיין אדעס, און פון דאָרטען איז ער אריבערגעפאָהרען צו פערפאָלקאָמען זיך קיין פּעטערבורג. אַלס איד האָט ער דאָרט ניט געטאָרט וואָהנען, און האָט דעריבער געמוזט פערלאָזען די שטאָדט, צוזאַמען מיט די האָפנונגען אריינקומען אין דער אַקאַדעמיע. דאַן איז ער גענומען געוואָרען צו מיליטער דינסט. אָבדיענענדיג אַ קורצע צייט איז ער אנטלאָפען קיין פּאַריז. דערווייל איז דער פּילאַנטראָפּ, וועלכער האָט איהם געשטיצט געשטאָרבען, און לעוויטאַן האָט געמוזט איבעררייסען זיין שטודיום. אַ געוויסע צייט האָט ער געלעבט אין פּאַריז, ערנעהרענדיג זיך פון ארבייט. ער האָט זיך, אָבער דערמיט ניט געקאָנט בעפרידיגען, און איינינגע חדשים פאַר זיין טויט איז ער געקומען אין לאַנד און געוואָרען אַ וועכטער. זיין ארבייט האָט ער ערפילט טריי און איבערגעבען. טראָצדעם וואָס ער איז געווען ניי ביי דער ארבייט, האָט מען איהם אנפערטרויט איינעם פון די שווערסטע און געפעהרליכסטע פּונקטען, וויסענדיג ווי ווייט מען קאָן זיך אויף איהם פערלאָזען.

אין אַ פינסטערער נאַכט, שטעהענדיג אויף דער וואַך אין איינעם פון די רחובות'ער כרמים, האָט ער דערשפּירט אַראַבער, וואָס זיינען געקומען גנב'ענען, און איז צו זיי צוגעלאָפען. די גנבים האָבען אין איהם געשאָסען און איהם דער'הרג'ט. אַז די ארומיגע וועכטער זיינען אָנגעקומען האָבען זיי איהם שוין געטראָפען טויט, אַ מעסער אין זיין האַנד און אַ ז אַ ק מ אַ נ ד ל ע ן, וועלכען די גנבים האָבען איבערגעלאָזען אנטלויפענדיג — נעבען איהם....

משה באָרסקי

האָט געשטאַמט פון סקווירע, קיעווער גובערניע. אין ארץ־ישראל האָט ער די גאַנצע צייט געאַרבייט אלס מיטגליעד פון דעם קאָאָפּעראַטיוו אין דער ארבייטער־פאַרם דגניה. גע׳הרג׳עט געוואָרען פון אראַבער־רויבער אויפ׳ן וועג צו מלחמיה כ״ב חשון ה׳תרע״ד (1913).

ש. דין :

משה באַרסקי

א קינד פון דאָרף, פון דער נאַטור איז משה געווען. דאָרט, אינ'ם דאָרף וואו ער איז געבארען געוואָרען, אין קיעווער גובערניע אין רוסלאַנד, האָט ער מעהר דאָס לעבען פון די גוים דערקענט, איידער דאָס אידישע לעבען. די נאַטור פון זיין געבורטס־אָרט, דער טייך, דער פישער, דער פויער, דאָס פערד — זיי האָט ער געקענט און פון זיי פלעגט ער ליעב האָבען צו דערצעהלען.

די יוגענד־קראַפט פונ'ם נאַטור־קינד און די ציוניסטישע ערציהונג, וואָס ער האָט געקראָגען אין דער שטעדטעל סקווירא, האָבען איהם אין ארץ ישראל געבראַכט. און דאָ, אין לאַנד, האָט ער ניט געוואוסט פון יענעם יאוש און צרות, פון וועלכע אונזערע ארבייטער ליידען אזוי, ניט אינ'ם פעהלען פון ארבייט, און ניט אין דער צופאַסונגס־שווערקייט. ווייל דורכגעזאַפט מיט דער פרישקייט פון דער נאַטור איז געוועזען זיין גוף — פרעמד זענען איהם געווען די צווייפלען און ריסען פון לעבען.

און מיט אָפענע ארימס האָט איהם די ארבייט און די נאַטור צוגענומען. אין זיי האָט ער אן אינהאַלט פאַר זיין לעבען געפונען, זיי האָט ער זיין נשמה געשענקט. דגניה איז געווען זיין ארבייטס־פּלאַץ פון דעם ערשטען טאָג אָן. ניט געוואוסט האָט ער קיין שווערקייט אין דער ארבייט, ניט אין לעבען.

ארייגזאַפּען פלעגט ער אין זיך די רייד פון זיינע חברים און פלעגט זיי אָפט איבער'חזר'ן. פלינק און פלייסיג איז ער געווען אין זיין ארבייט און אין אלעם שטענדיג טאַנצען, שפּרינגען פלעגט ער. אן אינערליכע קראַפט פלעגט ארויסשפּריצען פון איהם און זיך ארום צוגיסען. פון דער ארבייט האָט ער געשעפט זיין פרייד און זיין אומעט.

איינער פון די ווייניגע טיפען צווישען די אידען, צווישען אונזערע ארבייטער אין לאַנד.

זעהר יונג איז געווען משה באַרסקי, נאָך קיין ניינצעהן יאָהר ניט. ווייניגער ווי ניינצעהן יאָהר איז ער אויף דער ערד ארומגעגאַנגען און גאָרנישט ניט געזעהן. געבליבען איז איהם פרעמד דאָס לעבען. די שעהנקייט פון קולטור, די קונסט, די פּאָעזיע און די וויסענשאַפט פון בוך — ניט אין סקווירא, ניט אין דגניה האָט ער זיי נים דערקענט.

נאָר אכט חדשים האָט ער מיט אונז געלעבט, און פאַר דער קורצער צייט האָט ער זיך אזוי ענג מיט די חברים, מיט דער ארבייט און מיט'ן אָרט פערבונדען. נאָר דער טויט האָט געקענט זיי צושיידען. אויך אין לאַנד אליין האָט ער נאָך גאָר ווייניג געזעהן — נאָר דעם גליל התחתון. גערעכענט האָט ער פסח זיך דורכשפּאַצירען קיין גליל העליון.

עלענדער ! ער האָט גאָר ניט געפיהלט, וואָס עס ערוואַרט איהם.

און די ריינע נשמה, דער פרישע יונגער משה'קע איז פערדעקט מיט א קליינעם בערגעלע ערד אין דעם איילבערטען־גאַרטען וואס ער אליין האָט דאָן בעאַרבייט, געאַקערט.

פון מיינע הענד שפּירט זיך נאָך דער ריח פון בלוט, וואס איך האָב אין איינעם מיט דער ערד אין זיין קבר ארייגעלעגט.

עס פערקוועטשט דאָס האַרץ ביים אנדענק פונ'ם יונגען משה'קעס בילד, פון יע־

נעם שבת צו־נאכטס כב' חשון אין מלחמיה, וואס ביים ירדן. היילינ איז מיר פון איהם יעדער זכרון, היילינ די מינוט ווען פאר אונז האט זיך זיין פערבלוטיגט־פערוואונ־דעטער פנים ענטפלעקט.

משקה'לע האט זיך אליין אנגעגעבען, אז ער וויל געהן אוועקטראגען רפואות א קראנקען אין מלחמיה. און אויף זיין וועג צוריק, זענען איהם זעקס גזלנים בעפאלען און האבען געוואלט ביי איהם די פרדה צונעהמען, אויף וועלכער ער האט גערימען. ער איז אראב פון דער פרדה, האט זי א שמיץ געטאן מיט'ן בייטש און זי אהיים פערטריבען, זיך אליין האט ער אין סכנה געשטעלט. ער איז געבליבען מיט די אראַ־בער.

און די פרדה איז געקומען אהיים אליין, אהן איהר רייטער. אזוי לעבט און אזוי שטארבט א אידישער ארבייטער אין ארץ ישראל!

משה'קע איז געשטארבען א שעהנעם טויט, א העלדענטויט. וועט די ערד איהם גרינג זיין? א ליגען! ערד איז ניט גרינג. און נאר דאס בלוט פון די מערדער זיינע וועט שטילען די שטים פון זיין יונגען בלוט, וואס שרייט צו אונז פון דער ערד ארויס.

א בריעף

סקווירא, יום ז' תשרי תרע"ר.

געעהרטע חברים — די גרופע פון דגניה!

איך האב געקריגען אייער טייערען בריעף געשריבען מיט טרעהרען און מיט בלוט. אין איהם האב איך געזעהן אמת'ע ווערטער וואס געהען ארויס פון הערצער פון ליעבענדע, פון פריינד, וואס זענען פערבונדען א הארציגען בונד וואס וועט קיינמאל ניט צוריסען ווערען.

טייערע ברידער! וואס מיר האבען ניט ערווארט, האט פאסירט. א גרויסער בראך איז געקומען אויף אונז, אבער איך גלויב, אז אייער גייסט וועט ניט פאלען און איהר וועט ניט צוריקגעהן חלילה. אדרבה! איך האף, אז דער געדאנק פון מיין פערשטארבענעם זוהן וועט נאך אייך צוגעבען מוט און שטאלץ בייצושטעהן אייער היילינע מלחמה ביז מיר וועלען פערווירקליכען אונזער גרויסען געדאנק, וואס צוליעב איהם און צווישען אייך האט מיין זוהן זיין בלוט און לעבען מקריב געווען.

ברידער! ניט נאר דאנקען אייך פאר אייער בעטייליגונג אין מיין צער, נאר אויך טרייסטען אייך וויל איך, ווייל מיין צער איז דאך אויך אייער צער. לאמיר־זשע האפען אינאיינעם, אז דאס בלוט פון אונזער גרויסען קרבן — דאס בלוט פון מיין זוהן און אייער ברודער משה וועט בעווילינט ווערען, און אפשר וועט דאס זיין דער לעצטער קרבן אויפ'ן מזבח פון אונזער היילינען געדאנק. מיט ציון'ס־גרוס און מיט טרייסט, אייער פערעהרער וואס האפט אויף אייך בעקאנט צו זיין.

הירץ בארסקי.

חבר יוסף זאלצמאן, געארבייט ביי ערד. ענדע חשון ה'תרע"ד (1913)
זענען איהם איבערפאלען פיער אראבער און געטויטעט נעבען נאצ. פאנד פארם כנרת.

אלכסנדר:

יוסף זאַלצמאַן

(פון ווארשא ביז כנרת.)

ס'איז געווען ווינטער, 1912־טען יאהר. נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע. ווי פערליעבטע, וואָס האָבען זיך מיט אמאָל אויסגעניכטערט האָט א פּוסטקייט געמאָטערט. א טהייל איז אוועק צו זיינע שמאָלע פּערזענליכע אינטערעסען, א טהייל האָט זיך געראטעוועט מיט קונסט, מיט'ן עסטעטיזם. א כאראקטערלאָזע צייט — א פערלעגענהייט געווען.

פאַר די ניט פיעלע וואס זיינען געווען אויף פריהער, אין טומעל צייט, פערבונדען מיט א"י איז איצט דאָס לאַנד געווארען נאָך נאָהענטער און דרינגליכער.

אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע איז מען געווען זעהר פערנומען. פּאַלעסטינא איז געווען ניט מעהר ווי א ווייטע אבסטראקציע; א מין געמיש פון דער הדר־ראָמאַנטיק מיט'ן חורבן־קאשמאר.... א"י איז געווען אונקלאָר און ווייט.

ווען פון דעם רוסישען „משיח" בן יוסף — פון דער רעוואָלוציע האָט זיך גאָר נישט אויסגעלאָזען, ראן איז אויפגעוועקט געווארען א נייער אינטערעס צו א"י. ס'האָט זיך געוואָלט קאָנען און וויסען דאָס לאַנד.

דערצו די אָפטע גרוסען וואָס פלעגען אָנקומען פון דאָרטען, גרוסען אין וועלבע ס'האָט געקלונגען א נאָטקע פון גלויבען אין זיך און פון שטאָלץ האָבען נאָך מעהר געררייצט און גערופען „אינ'ם לאַנד וואו"... אינ'ם טעמפּען ווינקעל פון די „הזמירס", „ליטעראַרישע פעראיינען" איז טויט לאַנגווייליג געווארען. ארץ ישראל האָט געוואונקען פון דער ווייטען: אפשר... דאָרט אביסעל פרייע לופט דעם אָטהעם אָבצוכאַפּען... אפשר אביסעל היימישקייט פאַר זיך אליין... א טראָפּען מנוחה פאַר א אידישער נשמה...

אין יענעם ווינטער איז יוסף זאלצמאן געקומען פון א"י אין ווארשא שטעלען זיך צום „פּריזיוו".

א העלער בלאָנדין מיט ברייטע פּלייצעס מיט נאָך א ברייטערען און העלערען שמייכעל... א גאָלדיג לאָקען האַר, פון דער זון אָבגעברענט, וואָס איז איהם איבער'ן שטערען אראבגעהאנגען און די פּראָסטע ניט ווארשאָווער קליידער האָבען איהם ארויסגעגעבען פאר א ניט־היגען.

זיין קומען איז פאר מיר געווען א זאָך אין דער צייט. כ'האָב נאָך קיינמאָל ניט אזוי ווי דאן געגאַרט נאָך א פרישען אונמיטעלבארען גרוס פון א"י. כ'האָב אָבער שנעל דערפיהלט אז ניט יאָסעל איז דער מענש פון דערצעהלען. פון א לאַנד דערצעהלען קאָן נאָך אפשר דער טוריסט, דער מענש מיט די ערשטע איינדריקען, אָבער דער איינגעלעבטער מענש — איהם איז עס שווער. די איינגענאַרטיגקייט פון זיין סביבה בעמערקט ער ניט אזוי גוט. ס'קומט איהם פאָר נאַטירליך און געוועהנליך. בפרט יאָסעל וואָס האָט נאָר ג ע פ י ה ל ט די אטמאָספערע און די שטומע ניואַנסען פון פּאַלעסטינא. ער האָט גאָר נישט געקאָנט דערצעהלען.

איינמאָל האָב איך יאָסלען צונויפגעפיהרט מיט א געוויסען ציוניסט. א יוד א סוחר, האָט ער זיך א נעהם געטאָן פונאנדערפרעגען: וואס פאַר געשעפטען קאָן

מען דאָרט מאַכען? וויפיעל פערדיענט א קרעמער, אַנ׳אַרבייטער? ווי טייער א פוד ווייץ, האָבער? — יאָסעל האָט מיט די פּלייצעס געקוועטשט און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט דעם יודען. „כ׳ווייס, אמאָל טייערער, אמאָל ביליגער, אמאָל פערדיענט מען מעהר אמאָל וויינינגער — וואָס איז אייגענטליך די נפקא מיניה?" די צוויי מענשען האָבען ניט געקאָנט צוזאמענרעדען זיך. פאַר יאָסלען איז דאָך דאָס געוועזען ניט קיין „סטאַטיסטיק" און אפילו ניט קיין פעקעל פּראָבלעמען, נאָר אַנ׳אינטימע אנגעלעגענהייט, דער סוד פון זיין לעבען...

ער האָט זעהר וויינינג דערצעהלט פון א"י, נאָר אין זיין גאַנצען האַלטען זיך, אין זיין לאַכען און זינגען האָט זיך גוט געפיהלט אז דער מענש לעבט מיט אנדערע הימלען, מיט אַנדערע ווייטע ניט היגע אינטערעסען.

מיר האָבען זיך בעפריינדעט. ער האָט מיך גערופען ביי מיין העברעאישען נאָמען — „צבי"... פון די אָבגעריסענע בעמערקונגען, און אגב־ אורחא עפּיזאָדען איז מיר ביסלעכווייז נעהענטער און בעגרייפליכער געוואָרען די טראַגישע שענקייט פונ׳ם לעבען וואָס עס מאַכען אדורך די אידישע אַרבייטער און שומרים אין א"י.

נאַטירליך — נאָר טונקעל געשפּירט עס און ס׳האָט געצויגען און בעאונרוהיגט... א קליינינקייט און עס געדענקט זיך:

אין ווארשא זייענדיג, האָב איך זעהר ניט ליעב געהאַט די „חובבים" מיט זייער „שלום". עפּעס טוכלעס איז אין דעם געווען. נאָר אמאָל, אין מיטען דער טומעלדיגער, צשוויבערטער גענשא גאַס, האָט זיך יאָסעל מיט מיר געזעגענט, גוטברודעריש די האַנד געדריקט און הויך „שלום" אויסגעשריען. דאָס מאָל האָט דער „שלום" מיר אזוי סימפּאַטיש אָבגעקלונגען; גאָר אַנ׳אַנדער מונטערקייט, א פרישקייט פון קלאַנג, א טאָן פון א לעבעדיגען מענשען. און אַנ׳ אונקלאָרע האָפנונג האָט געשמייכעלט: העברעאיש אין ארץ ישראל איז... — כ׳ווייס ניט ווי — נאָר אַנדערש, אַנדערש ווי דאָ...

יענעם ווינטער האָב איך געוואָהנט אין פּאַלעניצע — א וואַלדיג אָרט נעבען ווארשא. חנוכה צייט איז עס אויסגעפאַלען. געווען א קינדער יום־טוב אין דער פּאַלעניצער שולע. א חברה גוטע פריינד פון ווארשא זיינען צו מיר אראָבגעפאָהרען, פערברענגען א חנוכה אָוענד אויף א ווינטער דאַטשע. צווישען זיי געווען, אונפּאַרטייאישע — פערזענליכע פריינד. די שטילע לעדיגע ווינטער נאַטור ארום און די האַרציגע אידישקייט פונ׳ם קינדער יום־טוב האָבען אונז אַלעמען גוט געשטימט.

מ׳האָט ביי מיר דעם אָוענד פערבראַכט, געפיהלט זיך גוט און היימיש. אַנ׳אויסערגעוועהנליכע לייכטקייט און אויפגעלעגטקייט. זעלטען ווען עס טרעפט אז מענשען ווערען פּלוצלינג אָהן „א פאַר וואָס" גלאַט אזוי: גוט, ליעב און ליכטיג...

יודישע פאָלקס־לידער זיינען דאַן שטאַרק אין דער מאָדע געוועזען. האָבען מיר עס געזונגען און איבערגעזונגען. נאָר מעהר פון אַלעמען האָט זיך יאָסעל געפיהלט. זיין הילכיגע שטים, זיין ברייטער, פרעהליכער געלעכטער און חסיד׳ישער ברען, האָט זיך איבערגעגעבען דעם עולם און ווי גערופען געוואונקען פון ערגעץ וואו... — „דער ארץ ישראל׳דיגער פויער" האָבען איהם חברה א נאָמען געגעבען.

איין ליעדעל האָט יאָסעל מיט א בעזונדער אימפּעט און חשק געזונגען. דאָס איז עפּעס א נאָכאָהמונג פון א געוויסער פאָלקס־ליעד:

מיינט ניט יודען, אַז ס'איז ליצנות
אונזער אַרבייט, אונזער מיה,
ארץ ישראל, בנאמנות,
וועט זיין אונזער'ס, שפּעט צי פריה!

אָהן אַ ריטמוס, אָהן אַ מאָס, דאָך האָט מען אין יאָסלען, אין זיין התלהבות גע־פּיהלט דעם ריטמוס, דעם אינערליכען שטומען וועה וואָס האָט געפּעהלט אין די ווער־טער... אַלע האָבען עס נאָכגעזונגען אַלץ בעגייסטערטער און בענקשאַפטליכער: „מיינט ניט יודען, אַז ס'איז ליצנות אונזער אַרבייט, אונזער מיה"...

ס'איז געוואָרען אומעטיגלאָך און פערדראָסיג: אַ הייליגע אַרבייט, אַ גרויסע מיה און יודען... יודען טרייבען שפּאַס, מאַכען ליצנות...

שפּעט ביי דער נאַכט צום לעצטען צוג אין וואַרשא, האָבען מיר דעם עולם בע־גלייט מיט דעם ניגון. אויפגעריסען יודען פון מיטען שלאָף... פון אַלע וואַגאָנען האָבען זיי זיך צונויפגעלאָפען זעהן דעם בייז־וואונדער: דרייסטע יודישע שטימען אין מי־טען דער נאַכט אויף אַ וויסטען, שטילען וואָקזאַל...

און מיינע פריינד האָבען זיך געוויצעלט: „וואָס זאָגסטו? — יאָסעל! ער האָט אונז גאָר אין ארץ ישראל פערשלעפּט..."

יאָסעל איז פערבליבען ביי מיר אויפ'ן דאַטשע אויף אַ פּאָר טעג. אַזוניג־שיי־נענדער פרימאָרגען אין סאָסנאָווען וואַלד. אַרום אַ ווייסער, ווייסער אונגעריהרטער שנעע. שפּאַצירען מיר זאַלבענאַנד. פריש, העל און גוט אַרום און אַרום. געהען מיר און שווייגען.

— יאָסעל, דאָס איז ניטאָ אין פּאַלעסטינאַ?
— יאָ. דאָס איז דאָרט ניטאָ.
— ווי, גאָר קיין וואַלד ניטאָ?
— יאָ. חדרה. נאָר ס'איז ניט דאָס...

אונהיימליך געוואָרען....

נאָך אַ לאַנגער פוזע רייס איך איבער דעם שווייגען:

— ווייסט, יאָסעל, פערמאַר, שרעקליך פערמאַר פיהל איך זיך דאָ. אומעטום וואו דו זאָלסט זיך ניט אַ קעהר טאָן, אין טראַם, אין וואַגאָן, שטעכען דיך אַדורך שאַרפע שפּיזען, בליקען פול מיט האָס און רשעות... אנומעלט אַ גרויער, צוקראַכענער פאַר־נאַכט געשוועזען... אַרומגעבלאָנקעט אין גאַס... צוויי פּוילישע אַרבייטער זיינען אַ היים פון דער אַרבייט אין אַ אידישע ווילע געגאַנגען. דערהערט אַ שטיקעל געשפּרעך זייערען. — „זונטאַג איז די פּוילישע קלייט אויף יענעם זייט געווען פערמאַכט און ביי אַ אידען — אַ האָראַבע וועל איך ביי איהם קויפען"...

נו, און די אידעלעך מיט די שטעקעלעך און משונה'דיג ווילדע העוויות, וואָס דרעהען זיך אַרום אויפ'ן וואָקזאַל אַ גאַנצען טאָג, שאַכערען מיט ווילעס, וועלכע זיי האָבען קיינמאָל אין די אויגען ניט אָנגעזעהן, כיטרעווען, בעשווינדלען איינער דעם אַנדערען און לויפען צום „רבין". און זייערע טעכטער וואָס לאָכען זיי אויס הינטער די פּלייצעס און רעדען נאָר פּויליש... — ס'איז שלעכט, יאָסעל...

ער האָט אַ לענגערע ווייל געשוויגען, דערנאָך מיט אַן אומעטיגען שיין אין די אויגען געזאָגט:

— הער, צבי, קום, פאָהר מיט מיר אַהיים"...

— וואָס וועל איך דאָרטען טאָן, יאָסעל?
— ארבייטען.
— און געזונד?
— הם.. דאָס איז אביסעל ניט גוט. נאָר וועסט דאָ אָבזיצען דעם ווינטער, דערנאָך דער וואַרימער קלימאַט אין א"י, ניש־קשה, דו וועסט געזונד ווערען און קאָנען ארבייטען...

פאַר פורים איז ער אָוועקגעפאָהרען קיין קראָקוי מיטנעהמען זיין בעסטען און ליעבסטען פריינד י. ט. „י. קאָן און דאַרף שוין פאָהרען אין א"י. ער וועט דאָרט קריגען זיין בעפרידיגונג" — האָט ער מיר געזאָגט פאַר'ן אָבפאָהרען. כ'האָב פון איהם נאָך עטליכע בריעף בעקומען פון קראָקוי. אין איינעם פון די בריעף בעט ער מיך „מיטנעהמען וואָס מעהר חברים, מ'נויטיגט זיך דאָרטען אין פרישע כחות".

נאָך פסח זיינען מיר ביידע אין איין צייט בערך אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל. ער דורך טריעסט קיין חיפה, איך דורך אָדעס קיין יפו.

צוויי יאָהר צייט זיינען מיר ביידע אבגעווען אין א"י און קיין איינמאָל ניט געזעהן זיך. איז עס א צופאַל? ניין. כ'וויים פאַר וואָס און כ'וועל עס ניט פער־לייקענען.

באַלד ווי איך בין אין די יהודה'ר קאָלאָניעס געקומען, האָב איך זיך גלייך איי־בערצייגט, אַז אָן ערד־ארבייטער און ווער רעדט אַ וועכטער איז ניט לויט מיינע כחות נאָך. נו, איז געווען קאָלאָמוטנע אויפ'ן הארצען. ס'איז מיאוס פאַר זיך אליין, לעבען צווישען די ארבייטער ווי אַ צושויער, ווי אַ זייטיגער מענש. אין א"י איז אַ מין קריעגס־צושטאַנד, ביי נאַכט מיט'ן ביקס און ביי טאָג מיט'ן אַקער. די „גאַל־דענע פעדער" איז דאָרט אַ לוקסוס־זאַך און דער פּראָפעסיאָנעלער אינטעליגענט כמעט ווי אַן איבעריגער מענש.

עס איז נאָך פיינליכער און שווערער פאַר אַזאַ, וואָס ווייסט און פיהלט, אַז דער גאַנצער ווערטה און זין פון א"י איז נאָר אין דער אידישער ערד־ארבייט.

נו, איז יוסף זאַלצמאַן געווען מיין שווערסטע בעגעגעניש, האָב איך איהם אויסגעמיידען...

פאַר דער גאַנצער צייט האָב איך פון איהם אינגאַנצען אַ צוויי דריי גרוסען געהאַט. איין גרוס געדענקט זיך מיר.

צווישען די הויכע אבגעשלאָסענע און פערלאָזענע בערג אַרום ירושלים האָט זיך דאַן נאָך אַ אידישע פאַרם געגרינדעט — כפר־אוריה. דער אַלטער גאָרדאָן מיט זיינע חברים זיינען געווען די ערשטע „קבוצה" פון אידישע ארבייטער וואָס האָבען זיך דאָרט בעזעצט.

כפר־אוריה איז געוואָרען אַ שטיקעל שבת, „נשמה יתירה" פון דער אידישער ארבייטערשאַפט אין א"י. מיט אַ בעזונדער יראת־הכבוד און ליעבשאַפט האָט מען דעם נאָמען ארויסגערעדט. אין דער „קבוצה" איז אויך יוסף זאַלצמאַן אריין.

מאַכט זיך אַמאָל, אַז דעם כמורגעם און ניכטערען ברענער'ן קומט אויס צו איי־בערנעכטיגען אין כפר־אוריה ביי זיין פריינד גאָרדאָנ'ען.

קומט ער צוריק אין ירושלים, פרעג איך איהם:

— נו, וואָס איז עפּעס כפר־אוריה?

— אַהאַ, כפר־אוריה!

— האָט איהר זיך דאָרט בעקאַנט מיט וועמען?

— ניין. נאָר פון דערווייטען געזעהן יוסף זאַלצמאַנען אויסשפּאַנענדיג די פערד פאַרנאַכט קומענדיג פון פעלד; געזעהן ט. יא, נאָך פאַראַן ביי אידען עטליכע גוטע יונגע לייט... אַה, כפר־אוריה...

מעהר האָב איך פון יאַסלען קיין גרוס ניט געהאַט ביז דעם טאָג ווען עס האָט זיך בעקומען אין רעדאַקציע פון „האחדות" די ידיעה פון כנרת....

פאַר פסח בין איך אין גליל געפאָהרען. דער שטילער שפע פון עמק יזרעאל, די הויכע און בערוהיגענדע בערג, די הייליגע טריישאַפט פון די אַרבייטענדע ברידער און שוועסטער, די נייע זאַנגען פעלדער פון דגניה, די בלויע וואַסער לעגענדע — כנרת האָבען מיך בערוישט. אין קאָפּ האָט זיך געמישט פּסוקים פון היסטאָריע — „דער גליל איז געווען בעדעקט מיט דערפער און האָט אויסגעזעהן ווי איין שטאָדט", און די וויסטקייט פון די בערג און טהאַלען, די שטילע זונינע דערפער, די איינציגע פאַרמס, די שטיקלעך פערזייהטע ערד האָבען קינדיש העל און פרעהליך געשיינט דיר אַנטקעגען... די צוואָרפענע שטראַהלען פון בויען און בעלעבען האָבען געשטיכעלט, געמונטערט און צוגעזאָגט... דאָס האָרץ איז איבערפולט געוואָרען און די ליפּען האָבען שטיל געבענשט די איינזאַמע ברידער און שוועסטער פון גליל... ווי מאָנאַכען צווישען בערג פערשפּאַרטע מיט דער גרויסער ליעבשאַפט צום פאָלק און לאַנד אין האַרצען, און מיט דער בעשיידענער מסירות־נפש'דיגער אַרבייט.

איך בין אַרומגעגאַנגען פון דאָרף צו דאָרף ביז כנרת. דאָ האָב איך זיך געזאָלט זעהן מיט יוסף זאַלצמאַן צום ערשטען מאָל אין א"י...

אויפ'ן וועג פון כנרת קיין בתניה צווישען פערזייהטע פעלדער שטעהט אַן איינזאַמער אַרומגעצוימטער קבר. אינווייניג וואַקסען בוימעלעך, אַרום שטיל און זוניג, רוהיג ווי דער טויט און אפשר ווי דער העכסטער גליק פון לעבען... — יוסף זאַלצמאַן'ס קבר.

טאָג טעגליך געהען פערביי דעם קבר זיינע חברים־אַרבייטער געהענדיג אין פעלד און פון פעלד... פאַלט דער בליק אויפ'ן קבר, פערכמורעט זיך א ווייל... ווער נאָך ווי די ארץ ישראל'דיגע אַרבייטער קאָנען טיעף בעגראָבען זייער וועהטאָג און שווייגען!...

דאָרט האָב איך עטליכע שעה פערבראַכט. ווער קאָן עס אַרויסזאָגען וואָס יענע עטליכע שעה זיינען פאַר מיר געוועזען...

ווען איך בין אַוועק פון דאָרטען האָב איך אָנגעטראָפען זיין בעסטען חבר ט. פאָהרענדיג אויף א פולען וואָגען תבואה. אונזערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און ווי צום ערשטען מאָל איינע די אַנדערע די טרויעריגע בשורה אָנגעזאָגט... דער קבר איז צווישען אונזביידען אויפגעשוואומען...

יעקב פעלדמאַן

זונטאג, דעם 8־טען כסלו תרע"ד ביינאַכט, איז געפאלען דער יונגער וועכטער, חבר י ע ק ב פ ע ל ד מ א ן אויף זיין פּאָסטען, ביי דער פאַרם סעדזשערא.

יעקב פעלדמאַן האָט פריהער געאַרבייט אין מלחמיה. מיט אַ האַלב יאָהר פאַר זיין טויט איז ער אָנגענומען געוואָרען אלס וועכטער אין יבנאל (יעממא). זייענדיג אינ־טעליגענט און איבערגעגעבען צו דעם געדאַנק פון אידישער וואך, האָט ער זיך אויס־געצייכענט מיט זיין דרייסט און מוטהיגען גייסט אלס וועכטער אין בית־גן, פּונקט ווי אין זיין לעצטער נאַכט.

אין בית־גן האָבען איהם אַ מאָל אָבגעהיט די גנבים און פּלוצלינג איהם בעפאַלען מיט דעם ציעל צו צונעהמען ביי איהם זיין געוועהר. דער יונגער וועכטער האָט זיך, אָבער, העלדיש פערטיידיגט, און נישט קוקענדיג אויף אלע קלעפּ און וואונדען, וועל־כע ער האָט בעקומען פון זיינע אָנגרייפער, האָט ער זיין געוועהר פון האַנד ניט ארויס־געלאָזען.

די לעצטע נאַכט פון זיין וואך איז געוועזן שוואַרץ־פינסטער און רעגענדיג. ארומ־דרעהענדיג זיך ארום פאַרם, האָט ער דערפילט גנבים, וועלכע האָבען זיך אונטער־געגראָבען אונטער'ן וואַנד און אריין אין ווי־ן'ס קרעמעל. פעלדמאַן איז צוגעגאַנ־גען נעהענטער כדי צו כאַפּען די גנבים בשעת'ן ארויסגעהן. אין דער פינסטערניש האָט ער אָבער נישט דערזעהן, אז דערביי שטעהען נאָך איינער אָדער עטליכע רויבער, וועלכע בעוואַכען זייערע חברים, וואָס זיינען אריין אינעווייניג. ווי ער איז נאָר צוגע־קומען האָבען זיי אין איהם אויסגעשאָסען אין דער פינסטער. די קויל האָט איהם גע־טראָפען אין קאָפּ און ער איז געפאלען טויט אויפ'ן אָרט. די מערדער זיינען אנטלאָ־פען.

חבר בעריל קליי, איז געקומען פון אמעריקא און געארבייט ביי דער
ערד אין גליל. דעם 26־טען אדר תרע"ה (1915) בעת דעם אנפאל אויף מלחמיה איז
ער געפאלען פון א מערדערישער קויל.

מ. בירשטיין:

בערל קליי

ס'האָט זיך בשום אופן ניט געלעגט אויפ'ן שכל, די גאַנצע צייט זינט ס'איז אָנגעקומען די ידיעה פון ארץ ישראל, דאָס דער חבר ב. קליי איז ניט מעהר צווישען די לעבעדיגע.

דער גרויסער, שטאַרקער, געזונטער קליי, מיט די ברייטע פּלייצעס, מיט דער געזונטער ברוסט, מיט די שטאַרקע הענד — דער אונערשראָקענער קליי, מיט דעם פעסטען כאַראַקטער און ווארימע הארץ זאָל אזוי גיך פאַלען א קרבן פון א מערדערישער האנד. ער האָט דאָך אזוי פיעל געשטרעבט און געקעמפפט בכדי צו קאָנען לעבען אין ארץ ישראל, לסוף איז ער גאָר פריהצייטיג געשטאָרבען אין ארץ ישראל. — אָט שטעהט ער פאר מיר א לעבעדיגער מיט דעם קלאָהרען שווארצען קאָפּ, מיט די קלוגע ברוינע אויגען און אויסדרוקפולען מויל, מיט דער רוהיגער בעשטימונגספולער בענעהמונג און רעדט צו מיר מיט דער ערנסטער באַסאָווער שטימע פון זיין אידעאל, וועלכער בעלויבט זיין וועג...

„איך האָב נאָר איין ציעל אין לעבען“, שרייבט ער מיר פון דער פארם אין איללינאָיז, וואוהין ער איז אָנגעקומען נאָכדעם ווי ער האָט פערלאָזען די אגריקולטשורעל סקוהל אין וואודביין, „וועלכען איך ווי ל און ווע ל פערווירקליכען, דאָס איז, בעזעצען זיך אלס ע ר ד ־ א ר ב י י ט ע ר אין א ר ץ י ש ר א ל —“. א זעהר בעשיידענער ציעל, אָבער א שעהנער און ערהאבענער!

און ער האָט איהם פערווירקליכט, ליידער אויף א קורצער צייט...

ס'איז מיר ביז איצט ניט געלונגען צונויפצוזאמלען אלע פאקטען און איינצעלהייטען פון זיין עטוואס געהיימניספולען לעבען אום צו קאָנען געבען א פאָלשטענדיג בילד פון דער אינטערעסאנטער פערזענליכקייט פון דעם חבר קליי. נור אויף וויפיעל אונז איז בעוואוסט איז חבר בעריל קליי (קולטשינסקי) געבוירען אַן ערך דרייסיג יאָהר צוריק אין א קאָלאָניע ארום מעליטאָפּאָל און געקראָגען א ציעמליך גוטע ערציהונג. ער איז געווען גוט בעהאוונט אין אידיש, העברעאיש, רוסיש, דייטש און ווי אַן אמת נאטור קינד ליעב געהאָט פעלד און וואלד. אין זיין פריהער יוגענד, זייענדיג אין יעקאַטערינאסלאוו, בעקענט ער זיך מיט דעם פּועלי ציוניזם, און די פערווירקליכונג פון דיעזען אידעאל ווערט זיין הויפּט ציעל אין לעבען. אין א צייט ארום פאָהרט ער אָב קיין פאריז וואו ער פערברייננגט א פּאָר יאָהר, ערלערנט די פראַנצויזישע שפּראַך און וואַנדערט אויס, אלס ארבייטער אויף א פראַכט שיף, קיין קאנאדע. אין קאנאַדע ארבייט ער א קורצע צייט מיט דער האַק אין א וואלד פון וואַנען ער לאָזט זיך, האלב צו פוס, האלב מיט דער באהן, נאָך די פעראייניגטע שטאַאטען.

אין 1906 קומט ער אַן אין באָסטאָן און טרעט אריין אין פעראיין. ער שטעלט זיך ארבייטען אין א פּיאַנאָ פעקטאָרי אין קעמברידזש און ווערט אויך טהעטיג אין קעמברידזשער פעראיין; ער ווערט ערוועהלט אלס דעלעגאט פון קעמברידזש צו דער פילאדעלפיער קאָנווענשאָן און נאָכדעם צו אלע ראיאָנע און סטייט קאָנפערענצען. ווען דער אינדעפענדענט ארבייטער רינג ווערט אָרגאניזירט אין מאססאטשוזעטס, טרעט ער אריין אלס מיטגליעד און פיהרט אַן א שטענדיגען קאמפף פאר די אידיש

נאַציאָנאַלע אידעען, מיט וועלכע דער „אינדעפּענדענט“ צייכענט זיך אויס עד היום, איבער דעם „ניו יאָרקער“ ארבייטער רינג.

אין 1908 קומט ער אָן אין דער וואודביין אַגריקולטור שולע, וואו ער דערפיהלט זיך ווי אַ פיש אין וואַסער. — זיינע בריעף פון וואודביין זיינען פול מיט בעגייסטערונג פון דעם גרינעם פעלד, פון דער בליהענדער בלום און זינגענדען פויגעל. נאָך זייענדיג אין באָסטאָן האָט ער יעדע שטונדע וואס ער האָט נור געקאָנט אָבשפּאָרען פערבראכט אין ביבליאָטעק איבער זשורנאַלען פון אַגריקולטור און באָטאַניקע; אָבער ער איז געווען מעהר אַ פּראַקטישער אידעאַליסט, דאַרום האָט איהם די פּראַקטישע פאָרם ארבייט אזוי אויפגעמונטערט.

אין 1912, זייענדיג אין קאַליפאָרניא אויף אַ פאַרם, שרייבט ער מיר: „איך האָב זיך מתקנא געווען אויף דעם מענשעלע מיט דער קאָסע, וועלכער שטעהט אויסגעמאָהלט אויף די פּועלי ציון סטעמפּס — און ניט איך אליין, נור טאַקי נאָך אַ 15 יונגע לייט. נו, פאָהרען מיר; מיר האָבען ניט קיין שלעכטע אויסזיכטען זיך צו עטאַבלירען זעלבסטשטענדיג; און וואָס דאַרף אַ קבצן? לאַנד האָבען מיר, געזונד אויך. און אַ הייזקע, און אַ פלונית'טע וועט גאָט מסתמא צו שיקען, און דאָס אלעס בארץ אבותי! וואס ווילסטו נאָך?“ און אין אַ צווייטען בריעף שרייבט ער מיר: „דו זאָגסט אז איך בין ניט גערעכט מיט מיין פּאַרוואורף צו די חברים אין אינדיפערענטיזם, און וואָלט נאָר געווען אַ געוויסע קאָנקרעטע פּאַלעסטינא־ארבייט, זיינען זיי מיט ליב און לעבען פאַר פּראַקטישע ארבייט.

„איך וואָלט זעהר וועלען וויסען וואָס דו מיינסט די קאָנקרעטע ארבייט? צי דו מיינסט דעם נ. פ., פּלשתינא־ארבייטער פאָנד, לאַנד דעוועלאָפּמענט קאָמפּ., קאָלאָניאַל־באַנק א. ז. וו. וואס פאַר אַ קאָנקרעטע ארבייט ווילט איהר? גלות־ציוניסטען אָדער פּועלי ציון? (די סאָציאַל־עקאָנאָמישע אנשויאונגען פון דיביידע שפּילען אין דיזען פאַל קיין ראָלע ניט). טראַכט זיך נאָר גוט אריין און קוק זיך גוט אָרום, פיליייכט איז אין דעם ניט די שולד פון דאָס פעהלען פון קאָנקרעטע ארבייט, נאָר די פוילקייט און האַלב־הערציגע בעציהונג פון די אידעע־טרעגער פון דעם ציוניזם? און אַנדערש קען עס אויך ניט זיין, וואָרים קוים דאַרף מען שוין פאַר עפּעס אָדער אימיצען טהאָן, איז עס דאָך שוין אַן אינדירעקטע שיכות אָדער בעסער געזאָגט, אַ ברירה — וויל איך טהו איך, וויל איך ניט, קען מיר אויך קיינער גאָר ניט טאָן. ניין, חבר בירשטיין! ערלויב מיר דיר צו זאָגען עטליכע ווערטער, זאָלסט אָבער ניט ברוגז זיין, דאָס אויב איהר מיינט ערנסט מיט אייער ציוניזם, דאַן מוזט איהר אָנהויבען די פערווירקליכונג פון ציוניזם פון זיך אליין, דורך זיך און פאַר זיך. און אויב די יעניגע, וועלכע פּרעטענדירען צו זיין די אייפריגסטע אָנהענגער פון דעם ציוניזם, די ציוניסטען, וועלען עס ניט טאָן, וועט דער ציוניזם בשום אופן ניט פערווירקליכט ווערען. איך וואָלט געקאָנט אָנוואַרפען אַ גאַנצע קופּע מיט שטאַרקע ווערטער, נאָר וואָס איז די פּעולה. צווישען זיך ריידענדיג, מוזען מיר מודה זיין, דאָס די ציוניסטען מכל המינים זיינען נעבאָך זעהר ניט קאָנסעקווענט אין זייערע טעאָרעטישע אנשויאונגען, ווער שמועסט שוין, אין בעצוג צו פּראַקטישער ארבייט. די אסימילאַטאָרען זיינען קאָנסעקווענט. למשל, דער ציוניסט זאָגט, אז דעם אידען לעבט זיך שלעכט אין אלע הינזיכטען; פאָלגליך דאַרף מען אויסוואַנדערען אין ארץ ישראל. טוט ער עס? אַ נעכטיגער טאָג! דער אסימילאַטאָר זאָגט, אז דעם אידען לעבט זיך

גוט ו ו אַ ו ע ר א י ז , פֿאַלגליך, איז ניטאָ וואָס עמיגרירען, און ער בלייבט אויף דעם פּלאַץ וואו ער איז. ער רעדט די שפּראַך פון לאַנד, שמד׳ט זיך און זיינע קינדער, זוכט זיך מיט אַלע מעגליכקייטען צו אַסימילירען. ער איז ק אָ נ ס ע ק ו ו ע נ ט. נאָר דער ציוניסט איז ניט אַזאַ איינפאַכער חברה־מאַן. ער געפינט שוין אַן אויסרייד, למשל אין רוסלאַנד זאָגט ער — די רעפּרעסיעס זיינען אַזוי שטאַרק, אַז מ׳קען גאָר נישט טאָן. (אַן אומשטאַנד, וועלכער האָט געשאַפען וואונדער אין פערלויף פון דער גאַנצער געשיכטע). פון אונטערדריקונג זוכט מען זיך פרייהייט, און ביי די ציוניסטען האָט עס פונקט אַ פערקעהרטע ווירקונג. אין אַמעריקא איז עס צו גוט, איז דאָך שוין אָבגערעדט. וואו זיינען די פּאַקטאָרען, וועלכע טרייבען אידען צום ציוניזם: דענקט איהר באמת, דאָס די פּאָר מיליאָנען דאָלאַר וואָס מיר האָבען זייענען אימשטאַנד עפּעס צו טאָן? אפילו מיר זאָלען האָבען הונדערטער מיליאָנען? אָה, ניין! עס איז ד ע ר מ ע נ ש און ער אַליין, וועלכער איז דער בעשעפער פון די מיליאָנען, און אויב ער איז נ י ט אָ , דאַן ליגט עס ווי אַ טויטער קאַפּיטאַל. מיינע חברים פון ארץ ישראל שרייבען מיר, דאָס דער נ. פּ. האָט פיעל לאַנד, נאָר ער מוז עס צוריק פערקויפען צו פרעמדע, — עס איז נ י ט אָ ו ו ע ר עס זאָל בעאַרבייטען. און דאָ זיצט אַן אָרדע פון אַ טויזענד מאַן און מע ר ע ד ט וועגען ק אָ נ ק ר ע ט ע ר ארבייט. אוי, קענט איהר ריידען! יעדעס מאָל, ווען איך הויב אָן צו ר י י ד ע ן צו די גלות־חברים וועגען בעזעצען זיך אין ארץ ישראל, קריג איך מעהר קיין ענטפער ניט פון זיי. ד אָ ס ר ע ד ט פ אַ ר ז י ך אַ ל י י ן . אַנדערע פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט רענעסאַנס! וואָס איז? ביאַליק שרייבט שענע העברעאישע פּאָעזיע. יאָ, דאָס איז זעהר אַנגענעהם! אָבער דאָס פּ אַ ר ו ו י ר ק ל י כ ט נאָך אַלץ ניט דעם ציוניזם. מילטאָן, דער פּוריטאַנישער פּאָעט, האָט אָ נ ג ע ש ר י ב ע ן די פּאָעמאַ פון׳ם „פערלאָרענעם גן עדן" און איז געבליבען אין ענגלאַנד, און די פּוריטאַנער פּויערים זיינען אַוועק אין אַמעריקא און האָבען ג ע ש אַ פ ע ן אַ גן עדן, וועלכער איז פון גרויסען ווערט! און רב ישראל איז געקומען אַהער און בויטשעט זיך אַרום אין אָנקעל סעם׳ס נאַציאָנאַלען מאַגען ווי אַן אונפערדייליכער ביסען, ביז... ער וועט מוזען נעהמען אַן אַפּפּיראַכץ. נו, נו — וואָס ווייסטו ניט, וואָס עס וועט ז י י ן ? ניין, חבר, די קאָנקרעטע ארבייט דאַרף מען ניט זוכען. איך און מיינע חברים האָבען זי געפונען. דערפאַר בעציהען מיר זיך אַזוי סאַרקאַסטיש צו אַ י י ע ר ע קאָנקרעטע ארבייט..." און אין אַנאַנדער בריעף שרייבענדיג וועגען דער לאַגע פון די אידישע אַרבייטער אין ארץ ישראל שרייבט ער מיר... „דער אַרט לעבען פון די אַרבייטער אין ארץ ישראל איז מיר גאָר ניט פרעמד דאָ אויפ׳ן פּלאַץ. איך האָב דאָ פּאָר אַ יאָהרען זומער געפּיבערט אויף וואָס די וועלט שטעהט, און די הייזער דאָ ווייס איך ניט צו זיי זיינען פיעל בעסער ווי די פּאַלעסטינער, דאָך מאַך איך ניט קיין רעש; ס׳קאָן זיין ווען איך זאָל זיין אין פּאַלעסטינע וואָלט שוין אין אַ ציוניסטישער צייטונג ערשיענען אַ ספּעציעלער עדיטאָריעל וועגען מיר..."

אין 1913 קומט ער אין ארץ ישראל און צוזאַמען מיט אַ גרופּע ארבייטען זיי אין דער קאָלאָניע „כנרת". אין אַ צייט אַרום בעשליעסט ער צו ווערען אַ זעלבסטשטענדיגער קאָלאָניסט. ס׳ווערט איהם אָנגעבאָטען לאַנד אין דער קאָלאָניע „מטולה" אָבער ער בעזעצט זיך בעסער אין „מלחמיה", אין גליל התחתון, ניט אכטענדיג וואָס מ׳האָט איהם געוואָרענט, דאָס „מלחמיה" איז ניט קיין רוהיגער פּלאַץ...

דעם 26טען אָדר תרע"ה, בעת דעם אָנפאַל אויף מלחמיה, איז ב. קליי געפאַלען

טויט פון אַ מערדערישער קויל. געפאַלען אַ חבר, וועלכער איז געווען די פערקערפּע־
רונג פון אונזער אידעאַל. מיט זיין בלוט בעשפּריצט און מיט זיין קערפּער פעט גע־
מאַכט די הייליגע ערד.

זרבבל:

דער „אַמעריקאַנער“

(וועגען בערל קליי.)

איך האָב געוואוסט, אַז ער דאַרף די טעג זיין אין ירושלים און געוואַרט אויף איהם מיט אונגעדולד. דער ערשטער „אונזעריגער“ פון אַמעריקאַ. מ׳האָט מיר דאָרט אַזוי פיעל וועגען איהם זיך אָנדערצעהלט, און כ׳האָב געוואָלט איהם זעהן, וויסען, ווי פיהלט ער זיך נאָך דעם, ווי ער האָט פערבראַכט אַ פּאָר חדשים אין לאַנד. ווען ער איז אַריינגעקומען אין אונזער פּאַרטיי־רעדאַקציע „האחדות“ האָב איך איהם אויפ׳ן שטעל דערקענט לויט׳ן פעסטען קערפּער־בוי, לויט דער ענטשלאָסענקייט און ווייכקייט פון זיין בליק. ער איז געווען איינגעהאַלטען אינ׳ם שמועס. וועגען דאָס לאַנד בכלל ניט גערעדט, פון גאָרנישט קיין התפּעלות געכאַפּט און אויבערפלעכליך געמאַכט דעם איינדרוק פון איינעם, וואָס האָט זיך אָבגענאַרט אין זיינע פאַנטאַסטישע פאָרשטעלונגען. אויבערפלעכליך. ער האָט זיך צו אַלץ צוגעקוקט מיט׳ן ערנסט פון דעם היימישען מענשען, וועמען עס איז אַלץ נוגע אין לעבען. פון צופעליגע בע־מערקונגען האָט זיך אַרויסגעפיהלט, אַז קליי איז שוין געפאַנגען און בעהערשט פון דער בעזונדערער ארץ־ישראל׳דיגער שטימונג, וועלכע שטראַהלט אַרויס פון זיין שמיי־כעל, פון זיין בענעהמונג צו די ירושלים׳ער אידען, צו די קינדער, צו די הימלען, בערג....

און כ׳האָב מיר געטראַכט: אָט איז צוגעקומען נאָך אַ למד וואָוניק. פאַראַן ביי אונז אין ארץ־ישראל אַ גאַנצע קאַטעגאָריע פון אַזעלכע „פערבעהאַלטענע“. יאָהרען דרעהען זיי זיך אַרום צווישען אונז, קיינער בעמערקט זיי נישט, אין גאָרנישט מישען זיי זיך. זיי קוקען זיך בלויז צו בלומרשט פון דער זייט און זענען פערטיעפט אין זייער אַרבייט. פּלוצים ווערען זיי „נתגלה“ און ס׳ווערט ליכטיגער אין קאָפּ און אין האַרצען. אַלע ציהען זיך צו זייער ליכט, און זיי בעלייכטען אונזער לעבען... ווער דורך וואָרט, ווער דורך טאַט.

קליי וועט זיך נאָך בעווייזען...

ס׳זיינען דורך אַ פּאָר חדשים. איך בין אין כנרת. ס׳איז דער הערצל־טאָג, זיין יאָהר־צייט. איבעראַל וועט מען פאַר זיין נשמה ליכט אָנצינדען. אַן אזכרה מאַכען, און ווי אבלים טרויערען. דאָ אין גליל ווילט זיך ניט וויינען. נאָר עהרען דעם אָנדענק פונ׳ם פאָלקס־העלד. זאָל היינט זיין אַ פייער־טאָג פון דער אַרבייט, וואָס איז גע־שאַפען געוואָרען אינ׳ם אַלט־ניי־לאַנד נאָכ׳ן שטאָלצען מוטיגען רוף צו זעלבסטבעפרייאונג. האָט די געגענד אויפגעלעבט. קומען אָן וועגענער געפּאַקטע מיט זינגענדע אַרבייטער פון עמק יזרעאל, קומען צו רייטען בחורים און מיידלעך פון די וויטעסטע קאָלאָניעס אין אויבערשטען גליל; לאָזען זיך אַראָב פון די צפת׳ער בערג גאַנצע שירות אין דער נידער, פון חיפה, פון שומרון און אפילו פון יהודה. — עס זאַמעלט זיך דאָס פאָלק קיין כנרת. ס׳יאָגען זיך די אידישע וועכטער אויף זייערע צוהיצטע

אַראַבישע שקאַפּעס, די יונגסטע טעכטער פון דער אַלטער טבריה זינגען פרייע אויפלעבונגס־ליעדער, טראָגען זיך שיפלעך מיט אַ ווייס־פּערפוצטען עולם איבער די רוהיגע וואַסערען פון׳ם ים כנרת, און שטימען שטאַרקע, מונטערע פערהילכען די לופט און קלינגען אָב אין די ארומיגע פערשאָטענטע בערג. די „אַמעריקאַנער קבוצה" פון „האכר הצעיר" לעבט. דאָרט שטעלט מען אויף הילצערנע געצעלטען, דאָ איז איינגעאָרדענט די אויסשטעלונג, דאָרט כאַפּט מען עפּיס איבער, דאָ ראַנגעלט מען זיך, און ס׳איז אַ מחיה צו קוקען אויף די אַמעריקאַנער יונגען, וואָס פאַר אַ קראַפט עס שפּאַרט פון זיי, וואָס פאַר אַ געשיקטליכקייט און בעוועגליכקייט אין יעדען ריהר זייערען.

קליי׳ס פּנים שטראַהלט. ער איז איבעראַל און אומעטום. נאָר נאָך אַלץ עטוואָס פון דער זייט. ער קוקט זיך נאָך אַלץ צו. ער רעדט וועניג.

ס׳איז אוועק נאָך אַ שטיק צייט. איך בין אין גליל העליון, אין ראש פּנה. ס׳קומט, ווייזט אויס, אָן אַ נייע צייט, און אויך אהער וועט גרייכען דער פרישער שטראָם פון אויפבויאונגס־אַרבייט, וועלכער האָט פערפלייצט יהודה און גליל התחתון. מ׳שמועסט וועגען אַרבייטער־דערפלעך, וועגען איינאָרדנען דאָ די תימנער, וועלכע וואַנדערן אַריין אין גרויסע מאַסען, פערשיעדענע חברות פון קרעמענטשוג און יעקאַטערינאָסלאַוו ווילען פערפלאַנצען דעם באַרג, ס׳מערקט זיך אַ אינטערעס פון די קאָלאָניעס און פון די עסקנים.

אונגעריכטערהייד טרעף איך זיך מיט קליי׳ן. שבת גאַנץ פריה. מיר קלעטערען אויפ׳ן באַרג כנען. הויל, נאַקעט איז דער באַרג, כמעט אינגאַנצען אויסגעזעצט מיט פעלזען האַרטע גלאַנצענדיגע. די זון איז שוין הויך, באַקט שטאַרק און מיר שטייגען העכער און העכער. ס׳וויקעלט זיך פאַר אונז אויף אַ ליכטיגע וועלט און זי ברייטערט זיך אויס, לויפט אַוועק ווייט, ווייט. דאָרטען זילבערט זיך די שנעע־ווייסע קאָפּ פון׳ם אַלטען חרמון. אונטען, אונז צופוסען, פליסט דער ים כנרת און איהם שניידט דורך דער ברוגז׳דיגער ירדן שטראָם. אָן צעהלען מיר אָן אידישע קאָלאָניעס, פעלדער. ביי קליי האָט זיך די צונג אויפגעבונדען. ער רעדט מיט אַ שטאַרקער ברוסט־שטימע, און זי קלינגט אָב אין דער צאַרטער, דורכזיכטיגער לופט. דאָ קאָן מען שאַפען. ס׳איז נאָך אַלץ אונבעריהרט. מיר פערמאָגען די קראַפט, דעם ווילען. ס׳ציהט אונז אהער ניט בלויז דער מאַטעריעלער אינטערעס. אַ נייע קולטור ווילען מיר שאַפען. ס׳מוזען אַנדערע בעציהונגען זיין. צו דער נאַטור, צו דער אַרבייט, צו דער קולטור. ערשט דאָ דערפיהלט מען, בענעהמט מען דעם זין פון סאָציאַליזם. ס׳איז דאָס בויען און שאַפען אויף אַלע געביטען, אין אַלע ווינקעלעך פון לעבען. דער אַמעריקאַנער איד דאַרף אהער קומען. מיט זיין אונטערנעהמונגס־גייסט, מיט זיין ריקזיכטסלאָזיגקייט, ערפאַהרונג און העכערע פערלאַנגען.

די רוסישע אידען — זיי זיינען דאָ נויטיג געווען און וועלען נויטיג זיין אויך שפּעטער. זיי ברענגען דעם אידעאַל, די מסירות נפש. אָבער דאָס אַליין איז וועניג. מ׳דאַרף האָבען די פּערספּעקטיוו פון בויען אַ יש מאין. דאָס קאָן אונז געבען בלויז דער אַמעריקאַנער איד, וואָס אויף זיינע אויגען איז אויסגעוואַקסען אַ גאַנץ נייע וועלט. מ׳דאַרף אויך דעם מאַן, וואָס קומט אהער פון אַ פּלאַץ מיט העכערער קולטור און פרייהייט. אַזאַ איינער וועט זיך ניט בענוגענען מיט ווינציג און וועט זיך ניט וועלען בויגען פאַר די עקזיסטירענדע בעדינגונגען. וואָס, וואָס — איינס האָט אונז אַמעריקאַ געגעבען: קוראַזש אין דער בעציהונג צום לעבען. און אין ארץ ישראל איז דאָך טאַקי דער עיקר — קוראַזש. ס׳איז דאָ מעגליך אויפצובויען אַ נייעם צענטער פון מאַטע־

ריעלער און גייסטיגער קולטור, מ'ברויכט נור דעם קוראַזש דערצו. האָט דאָס דעם רוסישען אידען אין דורכשניט געפעהלט. זיינען געקומען בלויז אידעאַליסטען. אין אַמעריקאַ איז דאָס די אייגענשאַפט פון'ם דורכשניטליכען אידען, וועלען זיי טאַקי אַהער קומען צוליעב פּראַקטישע אידעאַלען. ס'לוינט זיך.

מיר האָבען זיך אַרויפגעקליבען אויף אַן אויסגעמויערטען קבר פון איינעם אַ פּאַרצייטיגען מלך פון כנען, זיך בעקוועם פונאַנדערגעלעגט און קליי רעדט. מ'דאַרף קעמפּפען מיט דער רוטינע האָ. די אַלטע סביבה שטערט גייסטיג, פּסיכאָלאָגיש. מ'דאַרף זיך מיט איהר ניט רעכענען. מיר דאַרפען זעהן בלויז אונזער ציעל. ס'איז נאָך פאַראַן רוטינע אויך אין דער ארבייטער־סביבה. אַלטע בעגריפען, בעציהונג צום אַרבייטס־געבער און ניט צו דער אַרבייט. דאָ איז אונזער פּלאַץ. דאָ דאַרפען מיר, פּועלי ציון, זיין די וועג־ווייזער, דורך אייגענעם ביישפּיעל. ס'איז שוין דאָ די היים. נאָר מען דאַרף זי איינאָרדנען. מ'דאַרף אריין אויך אין דער סביבה פון די קאָלאָ־ניסטען. זיי צייגען, ווי אַזוי צו אַרבייטען, ווי אַזוי צו בעציהען זיך צו דער ווירט־שאַפט. מיר דאַרפען אַהער די ציוויליזאַציע ברענגען.

איך קוק זיך איין אין איהם, אין דעם אַמעריקאַניש־אידישען ציוויליזאַטאָר. ער ווייסט וואָס ער האָט צו טהאָן, ער ווייסט, אַז מ'קאָן עס טהון. אַזעלכע דאַרפען מיר האָ טאַקע.

קליי האָט בעשלאָסען זיך צו קאָלאָניזירען. ביי אַנדערע איז איהם שווער צו אַרבייטען. ס'איז נימאָ די פרייהייט פאַר עקספּערימענטען, ס'שטערט די מורא פאַר ריזיקע. ער וויל ווייזען, וואָס עס קאָן אויפגעטהאָן ווערען אויפ'ן ווירטשאַפטליכען געביעט. ער טראַכט אויך וועגען איינאָרדנען אַ פאַמיליען לעבען. ס'קאָן ניט זיין קיין גוטער קאָלאָניסט אָהן אַ הויז און הויף־ווירטשאַפט. איז נויטיג אַ ווירטהין, אַ חבר'טע אין דער אַרבייט, אין דער גייסטיגער וועלט...

ס'לויפען די חדשים. קליי איז קאָלאָניסט אין מלחמיה. פעטער, גוטער באָ־דען, נאָר די קאָלאָניסטען זענען אבגעשטאַנענע. איין יאָהר, און זיין ווירטשאַפט איז גלענצענד איינגעאָרדענט. ער איז אַ מוסטער פאַר אַלעמען. מ'קוקט זיך צו איהם צו, מ'לערנט זיך ביי איהם.

ס'איז געקומען די צייט און ער איז נתגלה געוואָרען.

איז אָבער ניט בעשערט געווען אויף לאַנג.

ס'האָט אויסגעבראָכען די מלחמה. ארץ־ישראל איז אָבגעשניטען פון דער וועלט. ס'טראָגען זיך אום מאָדנע קלאַנגען אין די אידישע קאָלאָניעס. די אַראַבער ווילען אויסנוצען דעם מאָמענט, בעפאַלען די קאָלאָניעס, ראַבירען, שעכטען, שענדען, אַ תל פון אַלץ מאַכען. ווערען די געזיכטער ערנסטער, די בליקען ענטשלאָסענער; מ'גרייט זיך. ווייט אָן אַ זייט ליגט מלחמיה. ווערען די אַראַבישע שכנים חוצפּה'דיגער, קריכען אויף דער תבואה. טהוט דאָס אידישע האַרץ וועה. ווערט דאָס בלוט פון די אידישע וועכטער אויפגעקאָכט. מ'טאָר ניט שווייגען, אַפּילו איצט. בעזונדערס איצט. אַנדערש איז דאָך אַרויסגעוואָרפען די גאַנצע אַרבייט וואָס ביז אַהער. די אַראַבער ווערען פערשייטער, מ'שניידט אידישע תבואה. דער צוזאַמענשטויס איז אונפערמיידליך. שפּרייט זיך פונאַנדער די ידיעה אין אַלע קאָלאָניעס. כאַפּט מען זיך אויף, ווער צו פוס, ווער אויף אַ פערד און מ'איילט קיין מלחמיה צו הילף. ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבען. איין אַראַבער איז שוין געפאַלען, דער צווייטער פערוואונדעט. מ'געהט אויף מלחמיה. ווייבער און קינדער, מענער מיט געוועהר און מיט שטע־

קענס. מ'וועט א חורבן מאכען פון דער קאָלאָניע, מ'וועט שענדען די פרויען. די קאָלאָניע פערטיידיגט זיך. רוהיג, אָרגאַניזירטערהייד. אן אנפאל אויף דער קאָלאָניע הייסט אן אנפאל אויפ'ן גליל, אויפ'ן ישוב. ריהרט עס אָן אַלעמען. זענען די מענער אויף די דעכער אין אלע פיער זייטען צולעגט און בעגעגענען דעם שונא. קלייבען די שוהל־קינדער אונטערן אויפזיכט פון לעהרער שטיינער, דערלאנגען ארויפצו און ביי די אריינגאנגען — ס'ווערען אויפגעשטעלט באריקאַדען. ס'פליהען קוילען איבער די קעפ. ס'טראגען זיך וואוטענדע געשרייען און קללות. די קאָלאָניע שטעהט פעסט. מ'קאָן צו איהר נאָהנט נישט צוטרעטען.

גרייכט דאָס קנאַלען וויים, יאָגען זיך איבער'ן ירדן און מיט דער יבשה חברים צו הילף. ווערט א שיסעריי פון ביידע זייטען. די נאכט פאלט צו. שטאָק־פינסטער. גרויזאם איז דער וואדי פעדזשאס, ס'לויערען זיינע מערות און פעלזען־קנייטשען. דער עולם לויפט, מ'שיסט. ווער? אן אייגענער צי א פרעמדער? העברעאישע איבעררופען זיך. מ'דערקענט זיך, מ'מיידט אוים דעם שונא אום צוצוקומען צו דער קאָלאָניע.

ס'וואַרטען די אראבער נעבען דעם הרוג. מ'מוז נקמה נעהמען פאר זיין בלוט.

קליי איילט אהיים. זיי קאָלאָניע איז בעפאלען, זיין פרוי איז אין געפאהר. זיין האנד איז שטארק, דער רעוואלווער גרייט, און ס'הארץ פעסט. איילט ער מיט א חבר. גיכער, גיכער. זיי זענען אויבען אויפ'ן בארג. אונטען ליגט מלחמיה. מיט'ן שמאָלען רייט־וועג ביים שפיץ פון בארג וועלען זיי שנעל זיין אין דער היים. אָבער דאָ אונטען אין א זייט שיסט מען. אפשר איז מען עס בעפאלען א פערשפעטיגטען אידען. נידערט מען אראב שנעל. הילף ברענגען.

אָנגעטראָפען אויפ'ן אראבישען הרוג מיט זיינע נקמה־דורשטענדע קרובים, און גלייך פון א קויל געפאלען. ער, קליי, דער גבור, דער אייזענפעסטער מאן, דער אויסגעצייכענטער שיסער — געפאלען פון א בלינדער קויל, אָהן ווידערשטאנד, אָהן קאמפף.

ווידער בין איך אין גליל. ס'שמעקט נאָך בלוט און פולווער. ניטאָ קליי'ס קערפער. מ'זוכט שוין דריי טעג אין אלע וואדי'ס, אין'ם ירדן. ניטאָ. אפילו צו קבר ישראל ניט געקומען. דער גליל איז אויפגעבראכט און פערזארגט. א שטאָלצע פערטיידיגונג געווען. אָבער קליי איז ניטאָ. צו טייער בעצאהלט. און ס'שטילט זיך ניט דאָס הארץ. מ'מוז איהם אויפזוכען.

ער איז דאָ. די שטארקע ירדן־שטראָמען האָבען דעם גוף געשלעפט אראָב צום ים המלח, האָט ער זיך פערפלאָנטערט אינ'ם קאמיש פון ירדן און ווייטער ניט געגאנגען. מ'האָט איהם געפונען. קוים דערקענט. אכזריות'דיג געפייניגט דעם טויטען קערפער האָבען די רוצחים. אָבער די ברייטע אקסלען, דער שטארק ענטוויקעלטער קערפער זאָגען עדות, אז דאָס איז בערל קליי.

האָט מען איהם א קבר געגראָבען אין זיין קאָלאָניע, מלחמיה, ביי דעם ברעג פון ירדן.

זיינער א חבר בעארבייט זיין ווירטשאפט, זיין פרוי איז אין דייטשלאנד אוועקגעפאהרען זיין קינד געבוירען. און דער גליל וועט אייביג געדענקען דעם אמעריקאנעם קליי, דעם שטארקען מאן מיט'ן ווייכען שמייכעל, וואָס האָט זיין בלוט אויפ'ן אידישען באָדען פערגאסען.

יצחק ראָזלער

האָט פערבראַכט עטליכע יאָהר אין לאַנד ביי דער ארבייט, גענומען אַ זעהר טיכטיגען אנטייל אין דער איינאָרדנונג פון די „ימנים אין חדרה און בכלל אין דער פערטיידיגונג פון די אר־בייטער אינטערעסען ביי פערשיעדענע אנגעלעגענהייטען. די לעצטע צייט געווען אַ מיטגליעד פון דער ארבייטער קבוצה אין גן־שמואל ביי חדרה. דעם צעהנטען כסלו ה׳תרע״ד בשעת אן אראבישען איבערפאל איז ער שטאַרק פערוואונדעט געווארען און כ׳ אדר ה׳תרע״ד איז ער געשטאָרבען אינ׳ם שפיטאָל אין חדרה.

אבטליון:

יצחק טורנער

(עראינערונגען.)

מיט א יאהר צוועלף צוריק האבען מיר זיך צום ערשטען מאהל געטראפען. ביידע זיינען מיר געקומען דעם ערשטען טאג לערנען אין דער האנדעלס־שולע פון „קאמיפּראיין" אין לאדז, וואס אין רוסיש־פוילען, ביידע אין איין קלאס, אויף איין באנק.

גיך האבען מיר זיך דערנעהנטערט איינער צום צווייטען און ניט לאנג האט געדויערט — מיר זיינען גוטע, טרייע פריינד געווארען.

ס'איז אדורך א קורצע צייט און מיר האבען זיך איינגעלעבט אין דער שולע, זיך היימיש געפיהלט. א קליינע גרופּקע שילער האבען מיר זיך צונויפגערעדט און בעשלאסען צו גרינדען א שילער־ארגאניזאציע מיט'ן צוועק צו ווירקען אויף די חברים־שילער אינ'ם רעוואלוציאנערען גייסט און דערנעהנטערען דעם תלמיד צו די מאסען פון פאלק און צו דער רעוואלוציע. איינער פון די גרינדער פון דעם פעראיין איז געווען טורנער. ער איז דאן געווען ווייט פון צו זיין א רעוואלוציאנער. ערצויגען ביי א פערמעגליכען לאדזער סוחר און זייענדיג יונג נאך, האט ער גאר נישט געוואוסט פון דער גאס און פון די נויטען פון פאלק. אבער שוין דאן האט איהם געצויגען אהין, צו צו דער וועלט פון די מאסען. דער פעראיין איז געגרינדעט געווארען און א גרויסען אנטייל האט אין איהם טורנער גענומען. אינ'ם זין פון געמיינזאמער פריינדשאפט האט ער אונז א סך געגעבען; ער האט אונז געוויזען דעם אמת'ן ביישפיעל פון געטרייער פערברידערונג צווישען חברים און אפטמאל אונז געדינט אלס מוסטער. דערפאר האבען מיר איהם מיט עפּעס אנדערש בעצאהלט. פון אונזער גראנקען־היים, פון דער שילער־ארגאניזאציע פון „פועלי ציון" האבען מיר אין אונזער פעראיין דעם גייסט פון רעוואלוציע געבראכט און איהם צווישען אלע חברים־שילער פערטיילט. דאס איז דאך יענער פייערדיגער רעוואלוציאנערער ענטוזיאזם, וועלכער האט טורנער'ן אזוי פון איין ארט צום צווייטען געטריבען און איהם קיין רוה ניט געגעבען, ביז ער האט איהם געבראכט צו די גרינע פעלדער פון גליל, צו די הויכע ברייט־זייטיגע שקאפעס און צו די מארטינען...

* * *

ווען דו קומסט קיין ארץ ישראל און דאס שיף לאזט דיך אראב ביי די ברעגעס פון יפו, געהסטו פריהער פאר אלץ צום נייעם אידישען קווארטאל — אין תל אביב. ווען דו קומסט אין תל אביב און בעוואונדערסט דאס ש ע ה נ ע אידישע געטא, דערזעהסטו פריהער פון אלץ — די אידישע גימנאזיע. תל אביב איז די קרוין פון דער שטאדט, און די קרוין פון תל אביב איז די אידישע גימנאזיע. קנאפּע טויזענד אידישע קינדער פון פערשיעדענע וועלט־טיילען געהען ארייין טאג אין טאג אין דעם אידישען טעמפּעל פאר וויסען. און געהענדיג צוריק פון דער שולע, געהען זיי ניט מיט געבויגענע רוקענס און ניט מיט פערכמורעטע פנים'ער — ווייל ניט אין א „שקאלע", א „סקוהל", פערברענגט ער זיין יוגענד, דער אידישער תלמיד אין ארץ ישראל, נאר אין א אידישער שולע, וואו ער ערווערבט פון ז י י נ ע לעהרער — ניט פרעמדע — ז י י ן וויסען און אויך טריהייט צו זיינע אידעאלען. ווייל ניט נאר אפּעלירט מען צום מח — אויך דאס הארץ ווערט ערנעהרט דארטען אינ'ם פאלאץ פון אידישער

בילדונג. אַט אין דער גימנאַזיע איז אויך טורנער אריין באַלד נאָך זיין קומען קיין ארץ ישראל. ער איז געווען אַ גוטער שילער. ער האָט זיך צו דער שולע גיך צוגעוואוינט און נאָך גיכער האָבען זיך די שילער צו איהם צוגעוואוינט. אין איהם האָט געצויגען צו זיך דאָס אינערע ווי דאָס אויסערע. טורנער איז געווען אַ העלדיש אינגעל מיט אַ פּאָר פולע רויטע באַקען מיט שעהנע בלאָנדע האָר און איז מעהר עהנליך געווען צו א שעהן יונג מיידעל — בלוט און מילך.

—גוט איז צו לערנען אין יפו׳ער גימנאַזיע. וואויל דעם תלמיד, וואָס דער גורל האָט איהם די מעגליכקייט געשענקט, דאָס צו דערגרייכען — אזוי פלעגט טורנער אָפּט זאָגען — נאָר דאָך... עפּעס ניט דאָס...

די טעג זיינען זיך לאַנגזאַם געקראָכען. ס׳קומט די צייט פון וואַקאַנסען, ווען דער תלמיד איז פריי פון דער שולע און די גימנאַזיע מאַכט „אַ טיול" — אַ שפּאַציער איבער׳ן גליל. הונדערטער קינדער פון די העכערע קלאַסען געהען דורך צופוס דאָס אידישע גליל. די ארבייטער און קאָלאָניסטען נעמען אויף מיט ליעבע די שטאָדטי־שע יוגענד און מ׳מאַכט פערוויילונגען, חגיגה׳לעך לכבוד די געסט. דער תלמיד געהט דורך די פעלדער פון גליל, זעהט וויפיעל שוויס, וויפיעל בלוט איז אין זיי, דאָך — עס בליהען די בלימעלעך שוין, עס שפּראָצען שוין זאַנגען... און אַ בענקשאַפטס־גע־פיהל נעמט ארום דעם אידישען תלמיד — ווי גוט איז דאָ! דאָ, צווישען די פרישינקע בלימעלעך פון עמק יזרעאל, דאָ, אינ׳ם טאָל פון שטילען כנרת — ווי גוט איז דאָ לאַנגזאַם צו געהן נאָך די פּרדות, אַקערען און זייען דאָס גליק און די צוקונפט פון פאָלק...

ביינאַכט געהען ארוים די שפּאַציערער אין דער קאָלאָניע און דערזעהען פון וויי־טען דעם שאָטען פונ׳ם אידישען וועכטער. ער שטעהט אויף דער וואַך. ער היט די קאָלאָניע. ניין! ער היט עס די עהרע פון פאָלק. פרעמדע האָבען אונז פריהער גע־היט. מיר זיינען ניט פעהיג געווען, אליין זיך אפילו צו היטען. דער אידישער תלמיד דערזעהט זיינעם אַ ברודער ביים וואַך און איז איהם מקנא — גליקליך איז דער, ווער עס קען דאָס דערגרייכען...

דער תלמיד פערפיהרט מיט איהם אַ שמועס.

— שווער איז די וואַך, — זאָגט דער וועכטער. — נעכט פינסטערע, נאַסע, און גנבים אַ סך, רויבער, — קענען ניט זעהן ווי מיר היטען זיך אויף, היטען אָן ווי מענשען צו לעבען, און ביי נאַכט, דוקא אין די שטאָק־פינסטערע נעכט, אין די נאַס־טע, פאַלען זיי אָן, האַפענדיג, אז אין אַזאַ צייט וועלען מיר ניט היטען. מיר ווע־לען זיי אָבגעוואוינען. מיר האָבען אַ מיטעל צו זיי. — ער נעמט אראָב פון פּלייצע דעם ביקס...

— וועניג זיינען מיר, — זאָגט ווייטער דער וועכטער, — געצעהלטע, אָבער מיר וואַרטען. ס׳וועלען קומען נאָך אַ סך ברידער צו אונז, יונגע, אַזעלכע ווי איהר, זיי וועלען קומען, און דאַן — אינאיינעם... אינאיינעם....

אזוי געהט זי דורך, די מחנה תלמידים איבער די אידישע פעלדער, זאַפּט איין אין זיך דעם פרישען געזונטען ריח פון אידישער ארבייט און אין זכרון וועבען זיך נייע טיעף־בלאָהע האָריזאָנטען און ציהען אהינצו, און ציהען...

די „גימנאַזיע" קומט צוריק פון שפּאַציער און ווידער צום לערנען, צום בוך. נאָר דאָס הארץ איז אונרוהיג, ס׳דערמאָנט זיך דאָס פעלד...

און אין איינעם פון די געוועהנליכע טעג אין ארץ ישראל האָט זיך פערשפּרייט

איבער׳ן לאנד א ידיעה, אז זעקס תלמידים פון דער יפו׳ער גימנאזיע האבען פ ע ר־לאזען די שולע און אוועק ארבייטען אין קאלאניע. איינער פון די זעקס איז גע־ווען יצחק טורנער. געוועזען איז ער אין לאנד, געזעהען די ארבייט און וואך, האט ער דאס פרייע פעלד דערשפירט, און די ווענט פון דער שולע זיינען איהם ענג געווארען. האט ער געמוזט ארויס — מעהר פערבלייבען א שילער האט ער ניט געוואלט, ניט געקענט.

— איך וויל אויפהערען צו לערנען דאס בוך, איך וויל לערנען די ארבייט, וואך!

— דאס איז געווען זיין זיי־געזונד דער יפו׳ער גימנאזיע, וועלכע ער האט אזוי ליעב געהאט.

טורנער איז ארויס פון דער שולע — צום לעבען. נאר וואוהין? וואוהין זאל ער געהן? ארבייטען? ניין! געהן וועט ער אהין, וואו ס׳איז נ ע פ ע ה ר ל י כ ע ר, ש ו ו ע ר ע ר, ווייל דארט געהען ווענינע, דארט אבער דארף מען א סך. און לאנג האט ער ניט איבערגעטראכט. ער איז געווארען א וועכטער, ווייל געוואוסט האט טורנער, אז די משפחה פון וועכטער — זי איז די קלענסטע, וואס נויטיגט זיך מעה־רער ווי אנדערע אין מענשען געטרייע און איבערגעבענע צו דער ארבייט פון וואך.

טורנער איז געווארען א וועכטער. לכתחילה האט מען פון אלע זייטען געקוקט אויף איהם. איינינע האבען איהם אויסגעלאכט, אזא יונגער, געוואוינט צום בוך. אבער ס׳איז דורך א קורצע צייט, און טורנער איז געווארען איינער פון די בעסטע און טרייסטע וועכטער אין גליל.

אין דער נאציאנאל־ביבליאטעק אין ירושלים האט א בעוואוסטער אידיש־העברע־אישער שרייבער איינמאל, שבת, געלייענט איינע פון זיינע ערצעהלונגען, און פלר־צים זיינען אריין א פאר יונגע לייט מיט עגל׳ן און כפיה׳ס אויף די קעפ, ממש פע־לאבען. דער עולם האט זיך אומגעקעהרט צו זיי און זיי אנגעקוקט פערוואונדערט. איך האב באלד דערקענט טורנער׳ן. דער עגל מיט דער כפיה האבען איהם א סך מעהר געפאסט איידער א הערב פון גימנאזיע.

— שלום, טורנער! ווי געהט עס דיר? — נאר טורנער האט קיין סך ניט גע־רעדט. געקומען פון דארף א ווײלע אין שטאדט פערברענגען. אויפ׳ן וועג דערהערט אז פ. איז היינט דא און לייענט עפעס פאר, איז ער מיט די חברים פערגאנגען אהער־צו, „חאפען א ווארט“.

— ביי אונז, פערשטעהסטו מיך, הערט מען ניט אזוינע זאכען. ביי אונז איז — פעהר און שקאפעס און אמאוזער־ביקס...

אין א האלב יאהר ארום בין איך מיט נאך א פאר ארבייטער און א קאלאניסט פון איין קאלאניע אין דער צווייטער געגאנגען. אויפ׳ן וועג פון כנרת און יבנאל הא־בען מיר בעגעגענט טורנער׳ן.

— שלום, טורנער! וואוהין געהסטו? — האט איהם איינער פון אונזערע חברים געפרעגט.

— איך געה אין יבנאל. מאיר׳קע איז נאך אלץ ניט געזונד. ווייסט דאך, ער ליידט פון דער פוס נאך פון יענעם אנפאל אן, געה איך דאס אהין. איך האב אט ערשט געקראגען א צעטעלע פונ׳ם באר־כח, איך זאל קומען אהין וועכטעווען אויף זיין ארט.

מעהר האב איך זיך אין איהם איינגעקוקט איצט. ער האט א סך געזינטער אויס־

געזעהן איידער פריהער. די פרייע לופט פון די פעלדער האט איהם געשטארקט און נעקרעפטיגט.

* * *

ביי א יאהר צייט איז אריבער און איך האב איהם ווידער געזעהן. דאס מאהל נים צווישען בערג, נים אין גליל, נאר אין שטאדט.

שווער איז דאס לעבען פון דעם אידישען וועכטער אין ארץ ישראל. שווערער נאך פאר דעם, ווער ס'איז אויפגעוואקסען און ערצויגען געווארען אין א גאנץ אנדע־רער וועלט און נים אין דער וועלט פון ארבייט. שעהן און רוהיג זיינען די זומער־נעכט אין ארץ ישראל. דערפאר זיינען שטורמיש און צארנדיג די נעכט דארט אין ווינטער. און ווילסטו וויסען, וואס איז אזוינס א אידישער וועכטער — געה ארוים אין קאלאניע אין א רעגענדיגער ווינטער־נאכט שפעט, נאך חצות. אין א טיעפען שלאף איז איינגעהילט די קאלאניע. נאר איינער וואכט — דער וועכטער! די ווינ־טער־נאכט ברענגט איהם פיבער, פערקיהלונג, צוברעכט זיין ארגאניזם. נאר וואס זאל מען טאן? מ'שטעהט אויף דער וואך, מ'מוז דורכליידען, גרינגערע נעכט וועלען קומען.

מ'מוז. דאס איז נים קיין מוז פון אויסען, נאר אן אייגענער, אן אינווענינגסטער. און אין טורנער'ן האט אט דער „מוז" שוין טיעפע־טיעפע ווארצלען געשלאגען. נים איינמאל האט ער זיך געפיהלט פיבערדיג, קראנק, אבער נים אלעמאל קען מען זיך אזוי נאכגעבען און בלייבען די נאכט אין דער היים.

— און ווער וועט היינט געהן צו דער וואך אויף מיין ארט?

ניין. מ'דארף זיך „אויפהויבען" איבער דאס אלץ. מ'דארף זיך מאכען פער־געסען די אלע „קליינינקייטען". מ'דארף נעהמען דעם ביקס, אנלאדען איהם און געהן — הינטער'ן וואנט.

טורנער האט טאקי אויסגעפיהרט זיינס — ער פלעגט צוקריינקען אפט און זיך נים וויסענדיג מאכען דערפון. נאר ער איז שוין צו ווייט פערגאנגען, פון איין פער־קיהלונג צו דער צווייטער, און דערביי האט ער נאך שטארק זיין מאגען פערהארבען — און ער האט געמוזט ווענדען זיך צו א דאקטאר. ערשט איצט האט ער זיך דער־וואוסט, אז זיין קראנקהייט איז ערנסט און ער דארף אן אפעראציע. איז ער געקומען אין יפו, וואו עס וואוינען זיינע עלטערן.

געקומען צו מיר, שוין נים דער אמאליגער טורנער. די פולע באקען זיינען איינ־געפאלען. דער קערפער איינגאנצען דאר און מאגער געווארען.

— אזוי, טורנער, ביסטו גאר קראנק.

— קראנק! עט, גאר נישט! איך דארף נאר אן אפעראציע, און יאללא צוריק צו דער וואך. נאר איך דארף נאך ווארטען ביי א וואך צייט, ביז ס'וועט פריי ווער־רען א פלאץ אין שפיטאל. און דערווייל — ווער ווייס, צי ס'פעהלט דארט נים א וועכטער ביי אונז?...

טורנער איז בלייך מיט אונטערגעהאקטע אויגען. ער ליידט. צו זיינע פיזישע ליידען קומט נאך צו איינער, אפשר א גרעסערער שמערץ, — ווער ווייס, צי ס'פעהלט דארט נים א וועכטער ביי אונז?...

מיין ברודער, א יונגער קאלאניסט אין כנרת, איז אויך געווען דערביי, האט איהם טורנער ערנסט און טריי אויסגעפרעגט בענוי און אויספיהרליך, אויף אלץ און אויף אלעמען, בעזונדערס אבער אויף די פערד און די פרדות, אנרופענדיג דערביי יע־

דע איינציגע מיט'ן נאָמען, ווי ס'פיהרט זיך, וואָס מאַכט „חמרה", וואָס מאַכט „אביר"...

ער איז געזעסען ביי אונז א פּאָר שעה און איז אוועק. און עס איז מיר גאָר ניט אין זינען אריין, אז דאָס האָב איך צום לעצטען מאָל דעם ליעבען טורנער'ן געזעהן...

* * *

ווייט פון דער היים און פון פריינד, ערגעץ אין א פערוואָרפענעם ווינקעל אין דער גרויסער אלכסנדריה פון מצרים, האָבען מיר ווי נאַכט־שאָטענס, א טייל פון דער ארץ ישראל'דיגער יוגענד, ארומגעבלאָנדזשעט און זיך קיין אָרט ניט געפונען.

— וואָס הערט זיך ביי אונז אין דער היים? וואָס הערט זיך מיט א ו נ ז ע ר ע דאָרט, אין ארץ ישראל?

דורשטיג האָבען מיר איינגעזאַפּט אין זיך יעדען שאָרך וואָס פלעגט קומען צו אונז אהער, אין דער פרעמדע, פון דער היים.

דאָס איז געווען אין יענער צייט, ווען א ו נ ז ע ר אלכסנדריה האָט געראַשט און געקאָכט ווי א קעסעל. אינ'ם לעבען פון די אנטרונענע איז אויפגעשוואומען א ניי, פערוויקעלט פּראָבלעם — די טעג פון די געבורטס־וועהען פון דעם אידישען לעגיאָן. געהן קיין ארץ ישראל. און אויב ניט אהין — טאָ צוליעב וואָס? און איז ער בכלל נויטיג? איז ער ניט שעדליך? —

אין איינעם פון יענע פערוואָרעמערטע טעג פון מיין לעבען, ווען איך בין ארום צווישען די אנטרונענע, פרעגען וואָס הערט זיך, האָט מיך א חבר בעגעגענט מיט דער ידיעה:

— טורנער איז טויט.

גליקליכער טורנער! מיר דאָ זוכען א וועג, ווי צו לעגען דאָס לעבען פ א ר ארץ ישראל. ע ר האָט איהם געפונען — א י ן ארץ ישראל...

ניו יאָרק.

ד. בן־גוריון :

פון פתח־תקוה ביז סעדזשערא.

ס'איז געווען מיט צעהן יאהר צוריק — כ'בין אנגעקומען אין ארץ־ישראל און גלייך אוועק ארבייטען אין דער מעטראפאליע פון די אידישע קאלאניעס — אין פתח־תקוה.

די בעוועגונג נאך ארץ ישראל האט זיך דאן ווידער בעגייט.

אונזער מחנה איז געוואקסען פון וואך צו וואך.

ס'זיינען אנגעקומען יונגע לייט פון אלע עקען פון רוסלאנד. פון קליינע און גרויסע שטעדט פון פוילען, ליטא, וואלין, דרום רוסלאנד ; ישיבה בחורים, גימנאזיסטען. פערווארפען די ביכער מיט די פלפולים און געקומען אויסלייזען ארץ ישראל דורך דער ארבייט. מיר זיינען אלע געווען פריש, מונטער און אונבעריהרט. פול מיט דער ערשטער נאך ניט געבראכענער בעגייסטערונג, זארגלאזע און פרעהליכע. מיר האבען זיך געפיהלט בעגייט, ווידערגעבוירען. ווייט ווייט פון דאנען איבערגעלאזען די שמאלע און שמוציגע געסלאך — און איצט לעבען מיר צווישען גערטנער און פרדסים. אלץ איז אנדערש, די נאטור, דאס לעבען און די ארבייט. אפילו די בוימער זיינען דא נייע — ניט ווי די בוימער „דארטען“ — איילבוים, דער טייטעל בוים און דער מאנדעל בוים, קאליפטוס — און איבער אלעמען אראנזשען. און דאס אלץ איז אייגענע. מיר אליין האבען עס געפלאנצט. אוים ביכער און באנק קוועטשעניש און פוסטע מח ארבייט — מיר ארבייט. ניט נאר ארבייטען — מיר עראבערען ; מיר עראבערען באדען, לעבען, אנ'ארץ ישראל לעבען — און וואס געהט אונז אב ? !

פרעהליך פון נצחון זיינען מיר געווען. און אין די אבענדען נאכ'ן טאג פון ארבייט אדער פיבער, פלעגען מיר זיך צוזאמענקומען אין דער ארבייטער קיך, אדער אויף די זאמדיגע שטעגען צווישען די כרמים און פרדסים און מיר פלעגען טאנצען, זינגען ; האנד אין האנד, אקסעל ביי אקסעל אין קאראהאד.

* * *

ביי א יאהר צייט האב איך געארבייט אין פתח־תקוה און אין די אנדערע קאלאניעס פון יהודה. — מעהר ווי געארבייט האב איך געפיבערט און געהונגערט. כ'האב זיך מיט אלע דריי גאנץ גוט איינגעלעבט. מיין פיבער איז געווען זעהר פינקטליך און אקוראט, אלע צוויי וואכען צו 5—4 טעג. איך האב איהם שוין בעצייטענס ערווארט און ער האט מיך קיינמאל נישט אבגענארט. אויך מיין הונגער איז געווען א שטילינקער. ביי טאג פלעגט ער מיך גאר צורוה לאזען, נאר ביינאכט א מאל צובונטעווען זיך און ניט לאזען איינשלאפען.

אזוי האבען זיך געוועקסעלט ארבייטס־טעג מיט פיבער. די יעניגע וואס האבען ניט געפיבערט האבען זיך פשוט געשעהמט פאר דער חברה. סטייטש — ארבייטען אין א"י און ניט א פיעבער טאן ?

* * *

אזוי זיינען פאריבער די האניג־מאנאטען. נאר אז עס האט זיך אויסגעוועבט א ביסעל די ערשטע התלהבות האט זיך פון דער נייער ראם אנגעהויבען צובעוויזען אנ'אלטע בילד, א גלות־בילד. די הימלען טאקי נייע — א"י הימלען ; די ערד א נייע ארץ־ישראל ערד, אבער די קאלאניסטען — גלות מענשען מיט גלות זיטען.

זיי, די היינטיגע קאלאניסטען, זיינען אויך ווי מיר אמאל געקומען אהער מיט אידעאלען און גאולה־שטרעבונגען — נאר זייער נשמה יתירה איז שוין לאנג אוועק פון

זיי. די ערשטע פּיאָנערען זיינען מעקלער און קרעמער געוואָרען וואָס האַנדלען מיט די האָפנונגען פון׳ם פאָלק, וואָס פאַרקויפען פאַר גראָשענס זייערע יוגענד אידעאַלען. די דאָזיגע קרעמער האָבען פערשוועכט די הייליגקייטען פון ארץ ישראל דורך דער פרעמדער ארבייט.

מיר זיינען געווען אויפגעבראַכט אויף די קאָלאָניסטען פאַר זייער פערראַט צום אידישען ישוב. און זיי האָבען אונז פיינד געהאַט. מיר זיינען געווען פאַר זיי ווי א לעבעדיגער פּראָטעסט, ווי א פאָרוואורף און זיי האָבען אונז געהאַסט און אויסגע־לאַכט. א תהום איז געלעגען צווישען אונז און זיי.

ווידער די ארבייט זעלבסט אין יהודה האָט מיך ניט אין גאַנצען בעפרידיגט. זי איז געווען צו מעכאַניש און מאָנאָטאָן. ס׳האָט זיך געפיהלט עפּעס א טרוקענהייט אין לעבען און אין הארצען א פוסטקייט. ס׳האָט געמאָנט עפּעס אַן׳אונבעפרידיגטער פערלאַנג — און איך האָב בעשלאָסען אוועקגעהן אין גליל, אין סעדזשערא.

* * *

יהודה און גליל זיינען שוין פאַרצייטענס געווען צוויי קאָנטראַסטען. די קינדער פון טאָל זיינען געווען קולטורעלע, צאַרטערע, בעוועגליכערע און וויך־הערציגערע— די קינדער פון די בערג אין גליל,—מוטהיגערע, שטאַרקערע און צוגעבונדענע צו זייער באָדען.

און אַן׳אונטערשיעד איז פערבליבען נאָך עד היום צווישען גליל און יהודה סיי ביי די אידען און סיי ביי די אַראַבער. יהודה איז רייכער און קולטורעלער, דער גליל איז פעסטער און זעלבסטשטענדיגער. די יהודה׳ער אַראַבישע פויערים זיינען שוואַכער, אונטערטעניגער, זעלטען ווער פון זיי איז מיט געוועהר בעוואָפענט. אַנ־דערש זיינען די פעלאַכען פון די גליל׳ער בערג — מוטהיגע, רויבעריש און אויפ־געהאָדעוועטע אויפ׳ן שווערד און ביקס.

אויך דאָס אידישע לעבען אין גליל אונטערשיידט זיך פון׳ם אידישען לעבען אין יהודה. אין גליל איז ניטאָ קיין „פּריצים“, אייגענטהימער פון גרויסע פאַרמעס וואָס בעשעפטיגען א סך ארבייטער. דאָ איז אויך ניט פאַראַן קיין פּרדסים און גערט־נער, מאַשינען און די גאַנצע פּלאַנצונגס־קולטור. דערפאַר איז אָבער דאָ פאַראַן: רינד און שאָף, הינער און טויבען, פערד און אקערס, פעלדער מיט תבואות. ניט רייך איז די נחלה פון דעם גליל׳ער קאָלאָניסט, אָבער אָנגעטרונקען מיט זיין שווייס.

* * *

אין יענער צייט איז סעדזשערא געוועזען די טאָן־געבערין אין גליל.

זי האָט אונזער יונגען ישוב א מוסטער געגעבען, א מוסטער פון א דאָרפישען ארבייטענדען ישוב. דאָ איז געבאָרען און צום ערשטען מאָל פאַרווירקליכט געוואָ־רען די נייע קאָלאָניזאַציע פון ארבייטער־קאָלאָניסטען אין גליל התחתון, דאָ איז די ערשטע פּראָבע פאַר קאָאָפּעראַטיווער ארבייט געמאַכט געוואָרען (די גרופּע האָבען מיר דאַן גערופען „קאָלעקטיוו“), דאָ איז געגרינדעט געוואָרען די ארבייטער־אָרגאַניזאַציע „ה ח ו ר ש“, דאָ איז אויך געבאָרען געוואָרען דער געדאַנק פון אידישער וואָך און דאָ, אויף איינעם פון די נאָהענטע בערגלעך, זיינען אויסגעגראָבען געוואָרען די ערשטע קברים פאַר די געפאַלענע וועכטער... בכלל, האָט זיך אָט דאָס אידישע דאָרף אויס־געצייכענט פון אַלע אידישע קאָלאָניעס אין לאַנד. פון די שעהנע בערג פּאַנאָראַמעס, וואָס ארץ ישראל איז געבענשט מיט זיי, האָט סעדזשערא זוכה געווען מעהרער ווי אַלע. די בערג נעהמען ארום די קאָלאָניע און שליסען זי איין פון אַלע זייטען. פון

ווייטען עבר הירדן פון מזרח זייט, זעהען זיך איינגעהילט אין העל־בלויע וואלקענס די בערג פון גלעד און בשן — ברויזענדע ים־כוואליעס, וואס האבען זיך צום הימעל אויפגעהויבען, פלוצלונג פערגליווערט געווארען און אזוי זיינען זיי שטעהן געבליבען... פון מערב־זייט, ביים גרעניץ פון דער קאלאניע, ליעגען די גרינליכע נצרת־בערג, אין צפון הויבט זיך אויף הויך איבער אלע דער אלטער גראהער חרמון־ריעז מיט זיינע שניי־ווייסע לאקען און קוקט שטאלץ אראפ אויפ'ן גאנצען גליל, דעם אונטערשטען און דעם אויבערשטען, און פון דרום זייט ערהויבט זיך דער שעהנער תבור אין זיין איינזאמקייט, דער אייביגער היטער פון עמק־יזרעאל. דאס דארף גופא איז געבויט אויפ'ן רוקען פון א בארג, — די צוויי שורות הייזער, וואס שטעהען הארט איינע ביי דער צווייטער, ארומגערינגעלט פון א קאליפטוס־וועלדעל און פעפער־בוימער, זעהען אוים פון ווייטען ווי טרעפ פון א לייטער, וואס פיהרט אויפ'ן בארג, און אויבען, אויפ'ן פעלזען־שפיץ, שטעהט די פארם.

אבער ניט נאר מיט איהר נאטור — אויך מיט איהר ישוב האט זיך סעדזשערא אויסגעצייכענט. איהר בערך קליינע צאהל איינוואוינער איז געווען פיעלפארביג און גערעדט פערשיעדענע שפראכען. צווישען איהרע פינף מנינים קאלאניסטען און ארבייטער זיינען געווען אידען פון קורדיסטאן, הויכע, געזונדע, ברייט־פלייציגע אידען, פערגרעבט ווי זייערע שכנים די קורדען, דארע און מאגערע תימנ'ער, מופלגים אין „לשון קודש" און אין אלטען טראדיציאנעלען לערנען; רוסישע יונגע־לייט, ערצויגען אין דער השכלה און אין דער רעוואלוציע, געווען אויך ארטיגע אשכנזישע בחורים, וואס האבען די ישיבות פון צפת און פון טבריה פערלאזען און זיינען אהערצו געקומען, צום אקער און פלוג. אויך „גרים" רוסישע פויערים פון די ברעגעס פון קאספישען ים וואס האבען זיך מגיר געווען און זיינען געקומען בעארבייטען דאס פאטערלאנד פון זייער נייעם גלויבען, ספרדישע יונגע־לייט, וואס זיינען ערצויגען געווארען אין די שולען פון „אליאנס" — און אט דער פיעלפארביגער עולם האט גערעדט העברעאיש, אראביש, אראמיש (די קורדישע אידען רעדען נאך עד היום תרגום־לשון), אידיש־אשכנזיש, רוסיש, פראנצויז און שפאניאליש. דאך — דאס איז ניט געווען קיין דור הפלגה — א פעסטער בונד האט זיי אלעמען צוזאמען באהעפט: די ערד און די ארבייט. אין גאנץ סעדזשערא האט דאן געהערשט די אידישע ארבייט — צו יענער צייט איז זי דערין די **איינציגע** געווען אין לאנד! — עס האבען געארבייט אליין די קאלאניסטען מיט זייערע קינדער. אפילו אין דער פארם, וואס האט געהערט דער יק"א, האבען נאר אידישע ארבייטער געארבייט.

צוויי־דריי איינוואוינער האט סעדזשערא געהאט דאן. די ארבייטער און די אדמיניסטראציע פון דער פארם אויבען אן אויפ'ן בארג, און די דארפס־לייט, די קאלאניסטען פון אונטען, אויפ'ן רוקען פון בארג. אבער א ברודער־בונד האט געהערשט צווישען זיי אלע. כמעט אלע קאלאניסטען זיינען יונגע געווען און האבען פריהער געארבייט אין דער פארם, און נאך דעם ווי זיי האבען זיך קאלאניזירט, האבען זיי ניט אויפגעהערט צו ארבייטען אליין. מיר, די ארבייטער, פלעגען זיך שטענדיג טרעפען מיט זיי אין שטוב און אין פעלד, ביי דער ארבייט. דא איז ניט געוועזען קיין זכר אפילו פון יענעם געוואלדיגען אבגרונד, וואס האט אזוי פונאנדערגעטיילט די קאלאניסטען פון די ארבייטער אין יהודה. אין די שבתים און ימים־טובים פלעגען מיר זיך צונויפקומען אינאיינעם און הוליען, חגיגה'לעך מאכען. און אין פעלד פלעגען

מיר אקערן איינערביים צווייטען, פלעגען איינער דעם אנדערן צוהעלפען ווי גוטע ברידער ביי דער ארבייט...

*   *   *

נאך פתח־תקוה איז סעדזשערא געווען פאר מיר כמעט דאס זעלבע וואס פתח־תקוה נאך מיין אנקומען פון גלות. *דא האב איך ארץ ישראל דערשפירט*. דא האט זיך אנגעהויבען דאס ארץ־ישראל לעבען. די נאטור, די מענשען און די ארבייט — אלץ איז דא אנדערש, ארץ־ישראל׳דיגער געווען. ווען איך פלעג פון וויטען דעם שניי׳איגען קאפ פונ׳ם חרמון דערזעהן, און דעם שפיץ פון תבור צווישען דער קייט פון די נצרת־בערג — פלעג איך זיך פיהלען אזוי היימיש, פיעל היימישער איידער אין דעם פלאכען טהאל פון יהודה. ווען איך פלעג אויפ׳ן שפיץ בארג ארויף, אויפהויבען מיין קאפ צו די מזרח־בערג פון גלעד, האב איך געוואוסט, אז אונטען, אין טהאל וואס צווישען די בערג רוהט דער ים־כנרת און ס׳שלענגעלט זיך דער שטיפערישער ירדן. דער ירדן האט מיך מעהר פון דער פתח־תקוה׳ר אדזשע בעפרידיגט. און די מענשען ארום — אידען וואס אקערן, זייען און שניידען אליין, די פרויען ארבייטען אין די שטוב־גערטנער, איין קינד פאשעט די גענז אויפ׳ן שייער, א צווייטער רייט גאלאפ אויף א פערד, אין פעלד אריין, דעם טאטען בעגעגענען. ניטא קיין קרעמער, קיין מעקלער און פרעמדע לוין־ארבייטער, ניטא קיין ליידיג־געהערס וואס לעבען פון אנדערנס מיה — אלע אידען און אלע ארבייטען, און דער פרישער ריח פון תבואה און מיסט טראגט זיך פון זיי — נאטור־מענשען זיינען זיי. אפילו די ארבייטס־געצייג איז דא אנדערש, ווי אין יהודה. דער אקער, דער פלוג און דער געשפאן פון די אקסען זיינען מיר עפעס ליעבער פונ׳ם פיאש, פון דעם שנייד־מעסער. ווי לאנגווייליג, ווי מאנאטאן פלעגט צוגעהן דאס פיאשירען, וואס פלעגט דעם גוף צוברעכן. דארט שטעהסטו דעם גאנצען טאג איינגעבויגען און האקסט די שטיין־הארטע חמרא־ערד מיט׳ן פיאש — און דא געהסטו נאך לאנגזאם נאכ׳ן אקער, קעהרסט איבער די צואקערטע ערד־הויפענס און עפענסט איין „תלם“ נאכ׳ן צווייטען. און אט די ערד, וואס דו אקערסט און זייסט, וועט זיך באלד מיט גרינס צודעקען, פאר דיינע אויגען וועט זי איהר פרוכט ארויסגעבען. עס וועלען נאר די רעגען־טעג פאריבער, די תבואה וועט צייטיג ווערען — וועסטו ארויס די תבואה שניידען און זי אין שייער אריין פיהרען... דו זעהסט און פיהלסט די פרוכט פון דיין ארבייט, האסט הנאה און פרעהסט זיך מיט איהר.

*   *   *

אבער אויך דא איז די זויבערקייט פון אונזער אידעאל בעפלעקט געווארען. עס האט זיך א נייע פגימה אין אונזער לעבען ענטפלעקט. דער באדען פון דארף איז טאקע דורכאויס דורך אידען בעארבייט געווארען, די וועכטער זיינען אבער פרעמדע געווען. אין יהודה האבען מיר די פרעמדע וואך כמעט גאר ניט געפיהלט, מיר האבען דארט בכלל כמעט די וואך ניט געפיהלט. גרויס זיינען די יהודה׳ר קאלאניעס און די געגענד ארום שטיל. קיין געוועהר איז דארט כמעט ניטא אין די אראבישע דערפער, די מורא פאר דער רעגירונג גענוג גרויס, כדי ס׳זאל ניט געשטערט ווערען די געזעלשאפטליכע זיכערקייט. אנדערש אבער אין גליל, צווישען די בערג. די קאלאניעס יונגע, קליינע. די געגענד ווילד און די שכנים ארום — ניטא כמעט קיין איינער פון זיי וואס זאל ניט פארמאגען א ביקס, „און די היילען פון די בערג און די פעלזען־שפאלטען — זיי זיינען א שוץ פאר יעדען וואס דורשט נאך נקמה און פאר יעדען העלד

פון זיין פאָלק". גנבות און אָנפאַלען קומען פאָר זעהר אָפט, און די רעגירונג איז ניט בכח דאָס איינצוהאַלטען.

אין אזא סביבה איז דער גורל פון דער קאָלאָניע, איהר פריעדען און איהר זיכערקייט, איינגאַנצען אין די הענד פון איהרע וועכטער. אין די יהודה'ר קאָלאָניעס ווערט די פרעמדע וואך איינגעשלונגען אין דער פרעמדער ארבייט און קיינער מערקט זי ניט. ניט אַזוי אָבער דאָ, אין סעדזשערא. דאָ, וואו די ארבייט איז איינגאַנצען אונזערע, דאָ איז'ם נעסט פון דער אידישער יוגענד, פון אידישער אַרבייט — צי דען וועלען מיר אויך דאָ זיין אין גלות ?... וועלען מיר אויך דאָ פרעמדע אָנדינגען, ז י י זאָלען אונזער האָב־און־גוטס היטען, ז י י זאָלען אונז בעשיצען ?... האָבען מיר אָנגעהויבען איינטענה'ן מיט דער אַדמיניסטראַציע און מיט די קאָלאָניסטען, זיי זאָלען אָנשטעלען אידישע וועכטער, — נאָר זיי האָבען אונז בעטראַכט אַלס פאַנטאַזיאָרען און טרוימער אָדער גאָר אַלס קינדער. „אידישע וועכטער — און די געפאַהר וואָס שטעקט דערין ?" זיי האָבען דאַן ניט געגלויבט אַז מיר מיינען עס ערנסט מיט אונזער פאָדערונג. ווי, פאַלט אונז טאַקע באמת איין, איינשטעלען יונגע פרישע לעבענס צוליעב וועלכען עס איז אַבסטראַקטען פרינציפּ; און וועלען זיך סיידען געפינען געגוג מענשען, וואָס וועלען זיך אָבגעבען דערצו, און צו איז דאָס בכלל ניט אַ גרויסע געפאַהר פאַר דער קאָלאָניע ? — די פריהערדיגע אַראַבישע וועכטער וועלען דאך געוויס ניט שווייגען און וועלען אָנפאַלען און רויבען. ס'וועט קומען צו בלוט־פערגיסונג, און דער כעס וועט אויסגעהן צו דער קאָלאָניע. מיר זיינען דאָ ווייניג און שוואך, פון אַלע זייטען ארומגערינגעלט פון פרעמדע און פיינד. איז דען מעגליך אין אזא צושטאַנד אַימיצען צו פערטשעפּען ? מיר האָבען געמאָהנט אונזער נאַציאָנאַלע עהרע, דעם כבוד פון אונזער אַרבייט. צו וועט דען אויך דאָ אונזער לעבען און עהרע פון פרעמדע אָבהענגיג זיין ? — אָבער ניט די טענות אונזערע און ניט די פּראָטעסטען האָבען געהאָלפען. „גרינג איז אייך צו רייטען אויף פרינציפּען — פלעגען אונז די קאָלאָניסטען דערויף ענטפערן — היינט זענט איהר דאָ, מאָרגען געהט איהר אַוועק. וועט טרעפען אַן אומגליק, וועט איהר זיך אָבטראָגען פון דאַנען. מיר אָבער זיינען מיט דער קאָלאָניע פערבונדען, מיר לעבען אין איהר — און די צרות פון'ם אומגליק וועלען קומען אויף אונז. מיר האָבען געפּרובט ווירקען אויפ'ן אַדמיניסטראַטאָר. ער פלעגט זיך צו אונז בעציהען מיט צוטרוי און האָטש ער איז געוועזן אַן אַדמיניסטראַטאָר פון יק"א און איז פריהער ווייט געוועזן פון אונזער געדאַנקען־וועלט, — איז ער דאך לאַנגזאָם בעווירקט געוואָרען פון אונז און אָנגעהויבען קוקען אויף דער בעדייטונג פון'ם ישוב און פון אונזער נאַציאָנאַלער אַרבייט אין א"י כמעט מיט דעמזעלבען בליק וואָס מיר. אין פרינציפּ האָט ער מודה געווען, אַז מיר זיינען גערעכט, עס האָט איהם אָבער די דרייסטקייט געפעהלט, דעם פרינציפּ אין לעבען דורכצופיהרען. די וועכטער פון דער קאָלאָניע זיינען דאַן געווען טשערקעסען, אונזערע שכנים פון כפר־כמא. די טשערקעסען פערנעהמען אַ בעזונדער פּלאַץ צווישען דער פּאַלעסטינער בעפעלקערונג. די טערקישע רעגיערונג בעציהט זיך אַלע מאָהל פריינדליך צו די טשערקעסען, וואָס זי האָט זיי איינגעלאַדען צו קומען פון קאַווקאַז און בולגאַריע צו בעזעצען זיך דאָ, אין לאַנד. זייערע שעיכים בעקומען הויכע מיליטערישע שטעלעס און האָבען אַ גרויסע מאַכט אין דער אָרטיגער פערוואַלטונג. זייער יחוס שטיצט זיך אָבער ניט נאָר אויף סימפּאַטיעס פון דער רעגירונג, נאָר אויך אויף זייערע זעלטענע פעהיגקייטען. די טשערקעסען פערמאָגען פיעל מוט און העלדישקייט און אַ גרויסע אַרבייטס־לוסט, דער־

צו איז נאָך זייער עקאָנאָמישע לאַגע גוט און זיכער. זיי זיינען זעהר קאַמפּפס־פעהיג און זייער נאָמען קלינגט איבער׳ן גאַנצען לאַנד. קיין פעלאַך, קיין בעדואינער האָט ניט די העזה פאַרטשעפּען אַ טשערקעס. „פיש אכבר מן טשרקס!“ זאָגט דער פעלאַך — „ניטאָ גרעסער פונ׳ם טשערקעס!“

זייער הויפּט־וואוינאָרט איז אין עבר־הירדן, אין דער געגענד פון קניטרה. און אין גליל התחתון, צווישען סעדזשערא און יעמאַ האָבען זיי אַ גרויסע דאָרף מיט׳ן נאָמען „כפר־כמא“. מיט די אידישע קאָלאָניעס וואָס אַרום לעבען זיי בשלום — צו יענער צייט איז די גאַנצע וואַך פון גליל׳ער קאָלאָניעס געלעגען אין זייערע הענט. זיי האָבען אויך געהיט די פאַרם, דעם וואַלד און די פעלדער פון סעדזשערא. דער אַדמיניסטראַטאָר האָט ניט געוואָגט אָנצושטעלען אידישע וועכטער.

* * *

עס איז אונז קלאָר געוואָרען, אַז מיט אַמאָל וועלען מיר אָט די פעסטונג פון פרעמדער וואַך ניט איינגעהמען. מ׳דאַרף לאַנגזאַם טריט ביי טריט פונאַנדערוויקלען אַ קאַמפּף פאַר יעדען פּאָסט בעזונדער. אָנהויבען האָבען מיר בעשלאָסען טאַקע פון פאַרם. במשך פון אייניגע נעכט האָבען מיר געזעהען, ווי דער וועכטער קומט ניט צו זיין פּאָסט. ער לאָזט, הייסט עס, דער „נאָמען“ אַליין זאָל היטען. אַזוי זיינען זיך נוהג די אַראַבישע וועכטער, וואָס זיינען בעריהמט מיט זייער גבורה און מיט זייער רויב — פאַר וועכטער נעהמט מען אַלעמאָל די גרעסטע, בעריהמטסטע רויבער און מערדער, בעוואוסטע אין דער געגענד. מ׳איז דערביי זיכער, אַז שוין די ידיעה אַליין, אַז די וואַך האָט ער איבערגענומען, היט אָב פון גנבות. און אויב אפילו ס׳מאַכט זיך אַ גנבה, קענען זיי זי גרינג אויסגעפינען דורך זייער פיעלזייטיגער בעקאַנטשאַפט און אומקעהרען זי דעם בעל־הבית, פערשטעהט זיך ניט אָהן אַ גוטען באַקשיש׳ל פון זיין זייט. די וועכטער זיינען פעראַנטוואָרטליך פאַר דער גנבה, דאָך נעהמען זיי אַ גאַנץ גרויסע סומע געלד ביים בעל הבית פאַר׳ן אַרויסגעבען זי, דערביי געבען זיי אָן אַלס אַ תירוץ, פאַרוואָס זיי נעמען געלד, אַז זיי דאַרפען דעם גנב בעצאָהלען אַ „פּרייז“ פאַר דער צוריקגעגעבענער גנבה. דאָס רוב ברענגען זיי אַליין צו אַ גנבה, כדי דערפון שפּעטער צו פערדינען. אַזוי האָט זיך אויך אונזער טשערקעס געפיהרט. אַנשטאָט אומצוגעהן אַ גאַנצע נאַכט הינטער׳ן וואַנד אין דער פינסטער, איז ער בעסער אַוועק צום אַראַבישען דאָרף סעדזשערא פערברענגען צווישען חברים־שכורים. מיר האָבען אויפמערקזאַם געמאַכט דעם אַדמיניסטראַטאָר אויף דעם, ווי אונטריי דער טשערקעס איז און ווי פאַלש און ווי שעדליך עס איז פאַר אונז אָט די סיסטעם פון דער וואַך. ער האָט אונז אויפמערקזאַם צוגעהערט. מיר האָבען בעשלאָסען, איהם אין דער זאַך מיט פאַקטען איבערצייגען. איינמאָל אין אַ פינסטערער נאַכט, האָבען אייניגע אַרויסגענומען די בעסטע פרדה פון פאַרם. תיכף האָבען מיר מודיע געווען דעם אַדמינסטראַטאָר וועגען דער גנבה. ער איז באַלד געלאָפען אין שטאַל אַריין. די פרדה איז ניטאָ. האָט ער אַ פייף געטהאָן דער וועכטער זאָל קומען, איין פייף, אַ צווייטען, אַ דריטען — קיינער קומט ניט צו געהן. איז ער אַרויס אין דרויסען, אַרומגעגאַנגען דעם מויער — אפשר איז ער אַנשלאָפען געוואָרען, דער טשערקעס — קיינער איז ניטאָ. האָט ער באַלד געשיקט גלייך אינ׳ם אַראַבישען דאָרף צו זוכען דעם טשערקעס. דאָרט האָט מען איהם טאַקע געפונען שלאָפענדיג. דער אַדמיניסטראַטאָר האָט איהם אָבגעזאָגט און אויף זיין אָרט די וואַך איבערגעגעבען צו צ. ב. — איינער פון אונזערע חברים.

די ערשטע פעסטונג איז איינגענומען.

* * *

מיר האָבען געוואוסט אז דער טשערקעס וועט ניט שווייגען. און טאַקע אין א פּאָר נעכט אַרום, ווען דער אַדמיניסטראַטאָר איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָט ער דערזעהען אז די שויבען זיינען צובראָכען ביי איהם אין שטוב, און אין וואַנט פון זיין צימער שטעקען מארטין־קוילען, חאָטש ביידע וועכטער וואָס האָבען געהיט דאָן, האָבען קיין שאָט ניט געהערט. די נאַכט איז געווען א פינסטערע. דרויסען האָט א גרויסער שטורעם געבושעוועט, און א שלאַקס־רעגען געגאָסען, און דער קנאַל פון די שיסערייען איז פארשוואונדען אין דער שטורעמדיגער נאַכט. די אָנפאַלער האָבען זייערס געטהאָן מיט דעם מיין, איבערצושרעקען די אידישע וועכטער. ביז דאָן פלעגען די אראַבער אָנרופען די אידען מיט'ן צונעמעניש „ולד־איל־מית“ — „קינדער פון טויט“, ציטעריגע, הייסט עס, פחדנים און ווייך־הערציגע. און זיי האָבען דאָן רעכט געהאַט. די אידען וואָס די אראַבער האָבען דאָן געקענט און געזעהען פאַר זיך, זיינען טאַקע באמת ווערט געווען, דעם צונעמעניש צו טראָגען. און אַט האָבען אויך דאָס מאָל די אָנפאַלער געמיינט, אז זיי האָבען עס צו טאָן מיט די „ולד־איל־מית“, און אַז מ'דאַרף נאָר א פּאָר מאָל אָנסטראַשען די נייע וועכטער, און זיי וועלען אַליין אַוועק פון דער וואַך.

דאָס מאָל האָבען זיי אָבער א טעות געהאַט. באַלד נאָך אַט דער נאַכט האָבען מיר זיך גוט אָרגאַניזירט צו דער זאַך. אויסער דעם שטענדיגען וועכטער און דעם חבר וואָס מ'האָט איהם פריהער צוגעגעבען, וואָס האָבען געדאַרפט היטען די פאַרם, ווי געוועהנליך, האָבען מיר בעשלאָסען איינאָרדנען א וואַך פון אַלע ארבייטער צו פּאַרוויז. אַלע צוויי־שעה א נייע פּאָרל, אַזוי פון אָנהויב אבענד ביז'ן אויפגעהן פון מאָרגענשטערן. מיר פלעגען ניט אויסטאָן די קליידער און אַזוי לעגען זיך אינ'ם גרויסען תבואה־שפּייכלער נעבען מיהל, דאָס געוועהר נעבען זיך—און יעדער פּאַרל פלעגט אַרוים צו דער וואַך אין זיין צייט און זיך אַוועקזעצען און לויערן, צווישען די געדיכטע סאַבּרעס אָדער אין די פעלזען־שפּאַלטען, צו אַלץ וואָס קען קומען און צו רופען די איבריגע נאָך הילף ווען ס'איז נויטיג. דאָס איז געווען אין ווינטער־צייט און א שרעקליכער שטורעם, וואָס ס'איז שוין לאַנג זיין גלייכען ניט געווען, האָט געברויזט במשך פון א וואָך צייט איבער'ן גאַנצען לאַנד. אין די יהודה'ר קאָלאָניעס האָט דער שטורעם כמעט אַלע מאַראַנצען פון די בוימער אַראָבגעשליידערט און האָט אין די באַיאַרעס זעהר גרויס שאַדען געבראַכט. ביי אונז אין סעדזשערא האָט דערצו נאָך א גרויסער רעגען געגאָסען. ס'איז געווען אַזוי פינסטער, אַז מ'האָט גאָרנישט געזעהען וואָס ס'טוט זיך אַרום. ווען איך בין מיט מיין בעגלייטער צו דער וואַך אַרויס, האָבען מיר זיך געמוזט האַלטען ביי די הענט. די בוימער, די פעלזען, די הייזער — אַלץ איז פערזונקען אין דער שוואַרצער נאַכט־פינסטערניש. אפילו ריידען איינער צום צווייטען האָבען מיר ניט געקענט — אונזער שטימע איז פערשוואונדען אינ'ם שטורעם וואָס האָט ניט אויפגעהערט צו וואָיען די גאַנצע נאַכט. עס האָט אויסגעוויזען אַז אויך די נאַטור האָט זיך מיט אונזערע שונאים פעראייניגט און וויל אויספּרובען אונז... ביי צוויי וואָכען האָט זיך דאָס געצויגען, ביז די אָנפאַלען האָבען אויפגעהערט. דערזעהען האָבען די אראַבער, אַז דערמיט וועלען זיי אונז ניט איבערשרעקען און אונז פון דער וואַך ניט דערווייטערן — און זיי האָבען זיך צוריקגעצויגען.

פון דעם ערשטען נסיון זיינען מיר ארויס מיט א זיעג...

* * *

א גוטען, ניצליכען מוסר השכל האָבען מיר ארויסגעטראגען פונ'ם ערשטען נסיון. מיר האָבען איינגעזעהען, אז אַ אידישער וועכטער אליין איז נאָך ניט גענוג. אויב די איבעריגע ארבייטער פון קאָלאָניע וועלען ניט פעהיג און גרייט זיין צו יעדער צייט פון געפאהר דעם וועכטער צו העלפען, האָט די גאנצע וואך קיין זינן ניט, ווייל זי וועט קיין קיום ניט האָבען. דער אידישער וועכטער קען זיך ניט פערלאָזען אויף זיין „גאָמען" אליין. ער מוז טאקע ארויסגעהן נאכט־איין־נאכט אויף דער וואך און ניט צולאָזען דעם שונא. און כדי דאָס דורכצופיהרען ניט נור געטריי, נאָר אויך מיט ערפאָלג, איז נויטיג א שטענדיגער רעזערוו, וואס זאָל אויסהעלפען דעם וועכטער, אין דעם נויטיגען מאָמענט. דערצו מוז מען צוויי זאכען האָבען : פאסענדע מענשען און גוטע געוועהר.

מיר זיינען געווען גרייט, אָבער געוועהר האָט געפעהלט. בלויז א פאָר פון אונז האָבען רעוואָלווערס געהאט. האָבען מיר בעשטימט, פאָדערן פון דער אדמיניסטראציע, ז י זאָל אונז געבען געוועהר. דער אדמיניסטראטאָר האָט איינגעוויליגט אויף אונזער פאָדערונג. א ספעציעלער וואָגען איז געשיקט געוואָרען קיין חיפה, ביקסען צו ברייגגען. מיט וואָס פאר א אונגעדולד האָבען מיר געווארט אויפ'ן וואָגען ! טאָג און נאכט האָבען מיר נאָר וועגען איינס גערעדט — וועגען געוועהר, און דער טאָג, וואָס דער וואָגען איז פון חיפה געקומען, איז פאר אונז א גרויסער יום־טוב געווען. די געבראכטע ביקסען זיינען געווען זעהר איינפאכע, וואָלוועלע אראבישע דזשיפטען, צוויי־רעהריגע יעגער־ביקסען. ביי דער אדמיניסטראציע זיינען אפילו געווען גוטע מאר־טינען, זי האָט נאָך אונז אָבער ניט אנפערטרויט אזא „געפעהרליכע" געוועהר — א קליינינקייט, א מארטין... נאָר פאָר אונז זיינען דאָן אויך די דזשיפטען גענוג גוט געווען. ווי קליינע קינדער האָבען מיר זיך געשפיעלט מיט זיי און די גאנצע צייט זיי פון האנד ניט ארויסגעלאָזט. גאָר אָהן חשק זיינען מיר אויף מאָרגען צו דער ארבייט געגאנגען — שיידען זיך אויף א גאנצען טאָג פון די ביקסען ! ווי נאָר מיר זיינען אהיים געקומען און די פרדות אויסגעשפאנט, האָבען מיר זיך ווידער צו אונזערע ביקסען גענומען און זיי ניט אָבגעלאָזט ביז מיר זיינען אנשלאָפען געוואָרען.

געגעסען מיט'ן ביקס, געשפאציערט און געשמועסט, געלייענט און געוואשען זיך — אלץ מיט'ן ביקס אין האנד אָדער אויף דער פלייצע. דער גרויסער צימער פון חאן, וואו ס'האָבען די מעהרסטע ארבייטער געוואוינט איז פלוצלונג אין א רויבער־נעסט פערוואנדעלט געוואָרען. ווער עס איז אריין אהין ביינאכט, פאר'ן שלאָף, האָט פאר זיך געזעהען א צוויי מנינים בחורים זיצענדיג אויפ'ן בעט. יעדערער האלט א ביקס אין האנד. איינער רייניגט איהם, א צווייטער פרובט אוים ווי ער שיסט, א דריטער פילט איהם מיט קארטושען אָן, מ'פערגלייכט די ביקס איינס מיט'ן אנדערן, מ'רעכענט אוים זייערע מעלות און חסרונות, מ'הענגט זיי אויף אויפ'ן וואנט און נעהמט ווידער אראָפ, מ'טוט זיי אָן אויפ'ן אקסעל און טוט אוים און אזוי ביז'ן שלאָף. ווען ס'איז אין א פאָר טעג ארום דער ערשטער שבת געקומען, האָבען מיר ניט אויפגעהערט צו שיסען אין חאן א גאנצען טאָג, פון פריהמאָרגען ביז שפעט פארנאכט. געשאָסען האָט מען אין א ציעל און אָהן א ציעל — אבי געשאָסען. די שיסעריי איז ניט דורך אָהן „קרבנות". איינער פון די חברים, מ. ג. האָט זיך ניט געקענט בעגניגען מיט שיסען אין דער לופטען אָדער אין א האלץ אָדער א שטיין, און ניט געפינענדיג קיין שרעקליכער'ען

שונא פאר זיך ווי די קעץ, וואס זיינען ארומגעלאָפען איבער'ן הויף, האָט ער אין זיי געשאָסען, און די קעץ האָבען נעביך מיט זייער בלוט בעצאָהלט פאר דער אונגעדולד פון אונזער קאמפפסלוסטיגען חבר.

די פארם, ד. ה. איהר וואך איז אריבער צו אונז. איצט האָבען מיר זיך א נעהם געטהאָן צו דער קאָלאָניע. און דאָ איז דער צופאל אליין אונז צו הילף געקומען. ביי איינעם פון די חברים פונ'ם קאָלאָניע־ועד, ביים קאָלאָניסט י. האָט מען אמאל אין א נאכט די פערד צוגענגב'עט. דער קאָלאָניסט האָט באלד דערשפירט די גנבה און איז ארויסגעלאָפען אויפ'ן גאס. דאָ האָט ער דעם וועכטער בעגעגענט, געהענדיג פון פעלד. ער האָט באלד פערשטאַנען אז ער אליין האָט עס די פערד גע'גנב'עט. מיר האָבען בעשלאָסען, שמידען דאָס אייזען כל זמן עס גליהט... האָבען מיר זיך תיכף צום קאָ־לאָניע־ועד געווענדעט מיט א פארשלאג, ער זאל אנשטעלען אידישע וועכטער. דאָס מאל האָבען זיי שוין ניט געוואגט אונז צו שרעקען מיט זייערע אמאליגע טענות און אונז נאכגעגעבען. אונזער נצחון אין דער פארם האָט אפילו די ערגסטע פון זיי די מיילער פערשטאָפט.

סעדזשערא איז געווען די ערשטע קאָלאָניע, וואס האָט אנגעשטעלט אידישע וועכטער.

* * *

נאָכדעם ווי מיר האָבען שוין „איינגענומען" די וואך אין דער פארם און אין דער קאָלאָניע, איז שוין ניט זעהר שווער אנגעקומען די שטארקסטע און געפעהרליכסטע פעסטונג צוצוברעכען — די „רביעה".

די „רביעה" הויבט זיך אָן אין דער צווייטער העלפט פון די רעגען־טעג, אין שבט — אדר. דער „יורה" (שפריי־רעגען) הויבט אָן צו גיסען, און די ערד, וואס איז פאר די זיבען הייסע זומער־חדשים אזוי פערהארטעוועט געווארען, זאפט דורשטיג איין די ערשטע רעגענס. דער קאָלאָניסט געהט ארויס צו דער ארבייט, ער אקערט און זייט, עפענט פונאנדער די פייכטע שיטערדיגע ערד. די פעלדער ווערען מיט גרינס בעציערט, דאָס גראָז הויבט אָן שפראָצען, און ווען די פאשע אין וואלד איז שוין גענוג גרויס פאר'ן מלקוש — אין מיטען שבט קומט עס אויס — דאַן הויבט זיך אָן די נאכט־פאשע, אָדער „רביעה". די פערד און די פרדות פיהרט מען ניט אין שטאל אריין נאָך דער ארבייט. די גאנצע סטאדע, די אקסען, פרדות, פערד און עזלען נעמט מען צונויף אויפ'ן שייער און פון דארטען פיהרט מען זיי צו דער פאשע. די נאכט־פאשע איז ניט גלייך צו דער פאשע ביימאָג. ניט איין פאסטוך און ניט צוויי פאשען די סטאדע ביי נאכט. דאָ, צווישען די בערג, טאָר מען די סטאדע דער פינסטערער נאכט ניט פער־טרויען. א גרופע גוט בעוואפענטע רייטער און פוסגעהער געהען מיט איהר מיט. זיי צושפרייטען זיך איבער'ן טאל און הערען זיך גוט איין צו יעדען שאָרך אין דער לופט, גרייט אָפּענטפערן צו יעדער צייט א ניט־גערופענעם גאסט...

שווערער א סך און געפעהרליכער פון דער קאָלאָניע־וואך איז די וואך פון דער סטאדע אין וואלד. אין קאָלאָניע האָט דער וועכטער שטענדיג טרייע מיטהעלפער: אייזערנע שלעסער אין די שטאלען און א שטיינערנע מויער ארום די הייזער. א פרעמדער וועט ניט וואגען אריינצוגעהן אהין נאָך זון־אונטערגאנג. אלץ איז פער־שלאָסען און פערריגעלט. דערהערט ער א שאָרך פון דערווייטען, שיסט ער אויס אָדער ער גיט א סיגנאל מיט זיין פייפעל — און די גאנצע קאָלאָניע איז מיט איהם.

אָבער די פּאַשע איז ווייט פון'ם דאָרף. דער וועג אַן אָפּענער, ניטאָ קיין מויער און קיין שלעסער. פריי, אָהן אַ צוים, געהען אַרום די פערד און לאָזען זיך טיעף אין וואַלד אַריין — אַ גוטע געלעגענהייט פאַר די רויבער־באַנדעס צו טאָן זייער אַר־בייט. שמאָלע שטעגעלעך זיינען דאָ אַ סך, וואָס פיהרען ערגעץ ווייט, אין בעהעלט־נישען צווישען די בערג און ס'איז זעהר גרינג דאָ צו רויבען און מיט דעם רויב אינ־איינעם אַנטלויפען, מ'זאָל ניט וויסען וואו זיי זיינען אַהינגעקומען.

אַריינדרינגען אויך אַהערצו, אין דער „רביעה" — דאָס איז געווען די דריטע אַר־בייט יענעם ווינטער.

נאָכדעם ווי מיר האָבען דורכגעפיהרט די וואָך אין פאַרם און אין קאָלאָניע, איז אונז אויך דאָס גרינג אָנגעקומען. און ווען די צייט פון „רביעה" איז געקומען, איז אונז געלונגען אויסצופיהרען, מ'זאָל אויך אַ פּאָר פון אונזערע אַריינ־נעהמען צווישען די וועכטער־פּאַסטוכער. איבערגעבען די גאַנצע פּאַשע מיט איין מאָל צו אונז — האָט געשיינט צו געפעהרליך דעם אַדמיניסטראַטאָר און דעם קאָ־לאָניע־ועד.

און די „רביעה" האָט דער אידישער וואָך דעם ערשטען בלוטיגען צוזאַמענ־שטויס געבראַכט. צום גליק איז עס צו קיין טויט־פאַל ניט געקומען.

* * *

צווישען די אידישע פּאַסטוכער איז אויך געווען בערל שוויינער, וואָס איז מיט אַ פּאָר וואָכען צוריק קיין סעדזשערא געקומען. פאַר דער קורצער צייט האָט ער צו זיך די חברים צוגעצויגען. ער האָט אויך געוואונען דעם צוטרוי פון'ם אַדמי־ניסטראַטאָר, און ער האָט איהם איבערגעגעבען אַזאַ שווערע און פעראַנטוואָרטליכע אַרבייט. ווי פריהער אין דער וואָך, אַזוי אויך דאָ אין דער „רביעה" זיינען ביז איצט די טשערקעסען די איינציגע הערשער געווען און זיי האָט טאַקע זעהר פעררדראָסען, למאי די אידען הויבען אָן פאַרנעהמען אויך די „רביעה" צו זיך. זיי האָבען דערין אַ בעליידיגונג געפיהלט, אַ בעליידיגונג פאַר זייער שטאָלץ און ווירדע. — אָט די ולד־אל־מית וועלען דאָס אַרויסנעהן אינאיינעם מיט זיי, מיט די העלדען־טשערקעסען צו דער פּאַשע ביינאַכט? מעהר פון אַלעמען האָט פעררדראָסען דעם יונגען חסנ'ען, דעם זוהן פון'ם טשערקעסישען שעיך, למאי נעהמט דערין אויך אָן אַנטייל בערל שוויי־גער, וואָס איז נאָך דאַן זעהר יונג געווען, כמעט אַ אינגעל. פריהער האָט ער זיך פאָר־געשטעלט, אַז בערעלע וועט גיך מיעד ווערען און וועט ניט לאַנג אָנהאַלטען ביי דער שווערער אַרבייט. אָבער נעכט נאָך נעכט זיינען אַריבער און בערעלע איז טריי און העלדיש ביי זיין אַרבייט געבליבען, ווי אַן אַלטער פּאַסטוך פון לאַנגע, לאַנגע יאָהרען. דאַן האָט חסן זיך אָנגעהויבען רייצען מיט איהם, אָבשפּאָטען און בעליידיגען איהם. בערעל האָט אָבער פיינט געהאַט צו פערשווייגען. אויף יעדער זאַך פלעגט ער איהם ענטפערן מיט שאַרפע שטעכווערטלעך כדבעי. ביז איינמאָל האָט זיך שוין חסן ניט געקענט איינהאַלטען און האָט איהם אַ געשריי געטאָן: ילען־דינך! — די גרעסטע, בעליידיגענדסטע קללה וואָס דער אַראַבער פערמאָגט — „אַ פלוך אין דיין גלויבען!" בערעלי האָט גאָרנישט געענטפערט, ער האָט נאָר אויפגעהויבען זיין קורבאַטש (נאַ־גאַיקע) און איהם גלייך אויפ'ן טשערקעס' פנים אַראָפּגעלאָזט. חסן איז ערשטוינט געוואָרען פון דעם אידענס חוצפה — אַ „ולד־איל־מית" זאָל האָבען די העזה אויפ־הויבען אויף איהם אַ האַנד, אויף איהם, דעם זוהן פון'ם שעיך פון די טשערקעסען! אַן אָנגעצונדענער איז ער בערעלען בעפאַלען, באַלד האָט ער אָבער דערפיהלט, ווי

צוויי אייזערנע צוואַנגען האַלטען איהם די הענט — בערעלי האָט אַרומגענומען דעם טשערקעס, האָט איהם אַ שליידער געטאָן אויף דער ערד און פון איהם לאַנג דעם קורבאַטש ניט אַראָבגענומען. בערעלי האָט אויך געכאַפּט קלעפּ, ער איז אָבער גע־שטאַנען און חסן געלעגען אויף דר'ערד. לאַנג האָט איהם בערעלי מיט'ן קורבאַטש גע־שלאָגען ביז חסן איז געבליבען אַהנמעכטיג און דער קורבאַטש איז פון זיינע הענט אַרויסגעפאַלען. ער האָט נאָר אַ פייף געטאָן נאָך הילף און איז אין חלשות געבליבען. ער איז געלעגען און געבלוטעט.

עלי, חסנ'ס געטרייסטער חבר, איז באַלד צו הילף געקומען, און דערזעהענדיג זיין חבר אין בלוט, האָט זיך אין איהם אַ פייער פון נקמה אָנגעצונדען און ער איז גע־שווינד צו בערעלין צוגעלאָפען. נאָר בערעל האָט איהם באַלד זיין ביקס אַנטקעגען געשטעלט:

— אַנדאַק! — שטעה! ניט פון אָרט! און די גאַנצע נאַכט איז עלי געשטאַנען נעבען זיין בלוטענדען חבר און האָט ניט געוואַגט זיך ריהרען פון אָרט, און אַנטקעגען איהם איז געשטאַנען בערעלי, אויך ער אַ פערבלוטיגטער, אין האַנד די ביקס אָנ־געשטעלט...

ווען מיר זיינען בעגינען אויפגעשטאַנען צו דער אַרבייט און געוואַרט אויף דער סטאַדע, זיינען מיר פּלוצלונג איבעראַשט געוואָרען. ס'איז אַריין בערעלי. מיר האָבען איהם כמעט ניט דערקענט — אַזוי פערבלוטיגט איז געווען זיין פּנים און זיינע קליידער. נאָך איהם האָבען די טשערקעסען געטראָגען חסנ'ען אויף די הענט...

דער אַדמיניסטראַטאָר האָט דערזעהען דעם בלוטענדען חסנ'ען און איז פּערצי־מערט געוואָרען, — וואָס האָט איהר געטאָן? די טשערקעסען וועלען זיך דאָך נוקם זיין אָן אונז — האָט ער שטיל געשעפּטשעט, בלאַס ווי דער טויט. מיר זיינען גע־שטאַנען אַרום בערעלי'ן און האָבען גאָרנישט געענטפערט. דער אַדמיניסטראַטאָר האָט געוואָרפען אַ בליק אויף די אַרבייטער — אין די מוטיגע, ענטשלאָסענע בליקען האָט ער אַ גענוגענדען ענטפער געפונען... און ער האָט זיך בערוהיגט.

די טשערקעסען האָבען זיך ניט נוקם געווען. פערקעהרט, פון דאַן אָן האָבען זיי אונז אָנגעהויבען אַכטען, צווישען זיך פלעגען זיי איינער דעם אַנדערן זאָגען: דאָס זיינען שוין ניט קיין „ווַלד־איל־מית" — דאָס זיינען „מאַסקאָבעס".

די וואַך אין סעדזשערא האָט זיך בעפעסטיגט און געזיעגט דורכאויס. שפּעטער האָבען סעדזשערא נאָכגעטאָן מסחה און יעמא — און אויך איינגעפיהרט אידישע וואַך.

* * *

... און סעדזשערא, וועלכע איז געוועזען די ערשטע איינצופיהרען אידישע וואַך, איז אויך די ערשטע צו איהרע קרבנות געווען.

דאָס איז געווען אין אַ יאָהר אַרום, פּסח תרס"ט. דעם גאַנצען ווינטער האָט זיך אין דער לופט פון סעדזשערא געפיהלט דער ריח פון פּולווער. צווישען אונז און די כפר־קענאַ'ר זיינען פאָרגעקומען קאָנפליקטען צוליעב די גרעניצען אויפ'ן באָדען פון אום־גבל. עטליכע מאָהל זיינען זיי אַרויס אַקערן אונזער באָדען, און מיר האָבען זיי מיט כח פערטריבען. די זבאח וואָס לאַגערן אינ'ם סעדזשערער וואַלד, אויך זיי זיינען ניט רוהיג געווען, — רעגירונגס־חיל'ען האָבען דערשאָסען זייער שעיך חמדי. אין דער אַראַבישער סעדזשערא זיינען אויסגעבראָכען קריגערייען צווישען די אַראַבער און די קורדישע אידען וואָס וואוינען דאָרטען. די לוביה'ר פעלאַכען זיינען אויך חוצפה'דיגער געוואָרען און פלעגען פערטשעפּען יעדען דורכגעהער, וואָס פלעגט געהן

פון סעדזשערא קיין טבריה. דאָס איז געווען אין ווינטער נאָך דער יונג טערקישער רעוואָלוציע, און די אונוויסענדע אַראַבישע פעלאַכען האָבען די „חוריה" מפרש געווען אויף אַ גאַנץ אייגענאַרטיגען אופן — עס האָט געהייסען, אַז פון היינט אָן און ווייטער איז מען פריי צו טהאָן וואָס מ'וויל. לית דין ולית דיין. די רעגירונג טאָר זיך ניט מישען אין גאָרנישט. און דערפאַר האָבען זיך אַזוי פערמעהרט די רויבעריייען, גנבות און אָנפאַלען אין דער גאַנצער געגענד אַרום.

ס'איז דאָן געווען דער בליהונגס־פעריאָד פון סעדזשערא. אין פאַרם האָבען געאַרבייט אַ היבש ביסעל אַרבייטער — און די סאַמע בעסטע פון גליל. דאָ האָט זיך געפונען דער צענטער פון דער וואַך, פון „החורש" (אַקערבוי־אַרבייטער אָרגאַניזאַציע), און אַלע אַרבייטער הוליאַנקעס און פערזאַמלונגען פלעגען דאָ פאָרקומען. און חאָטש די שטימונג, צוליעב דער אונרוהיגקייט און די אָפטע סכסוכים און אָנפאַלען פון די אַרומיגע שכנים, איז געווען דאָן עטוואָס געדריקט און חמורעוואַטע — האָבען מיר פונדעסטוועגען בעשלאָסען צו פייערען דעם סדר פונקט ווי פאַר־אַ־יאָהרען.

ס'זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אַלע גליל'ער אַרבייטער און אויך אַ היבש ביסעל געסט פון יהודה, אָם מערסטענס פאַרטיי חברים. זיי זיינען געקומען צו דער פערזאַמלונג פון די גליל'ער פועלי־ציון אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט געדאַרפט אָבגעהאַלטען ווערען פסח אין סעדזשערא.

די חגיגה איז פאָרגעקומען אין אויבערשטען „חאַן", אין דער פאַרם. דער גרויסער אַרבייטער צימער איז געווען דעקאָרירט אויפ'ן סעדזשערער שטייגער: געדיכטע אייקאַליפּטוס און פעפערבוים־צווייגען האָבען פערדעקט די צוויי לאַנגע ווענט. אויף דער פאָדערשטער וואַנד, אַנטקעגען איבער דעם אַריינגאַנג, זיינען אויסגעהאַנגען געוואָרען אָקערס, גראַבליעס, בראַניעס, פיאַשען פערפוצט אין בלומען קראַנצען. און ביידע זייטען פענסטער זיינען פערהאַנגען געוואָרען מיט ביקסען, רעוואָלווערען, שווערדען און קינזשאַלען.

מ'האָט זיך צוגעזעצט צום לאַנגען טיש — און ווי געוועהנליך האָט מען אָנגעהויבען מיט וויין און געזאַנגען. די אומעטיגע און כמורנע שטימונג איז אין גאַנצען אָבגעווישט געוואָרען. מיט יעדע כוסה און מיט יעדען נייעם שיר האָבען מיר זיך אַלץ מעהר אַריין געלאָזט אין פלאַמענדיגע כמעט ווילדע התלהבות וואָס האָט תמיד געהערשט אין אַזעלכע אַרבייטער־הוליאַנקעס. ס'האָבען זיך אָנגעהויבען די אַראַביש־חסידישע התלהבות'דיגע רקודים'לעך מיט די רעש'דיגע צופּליאַסקען פון די הענד.

פּלוצלינג, אין מיטען הוליען, האָט זיך פון דרויסען דערהערט אַן אויפגערעגטער, נערוועזער געשריי. די שמחה האָט זיך ראַפּטאָם איבערגעהאַקט און ס'איז געוואָרען שטיל. אין צימער איז האַסטיג אַריין אַ פרעמדער יונגערמאַן, מיט אַ צוקאָכטען און ברענענדיגען פנים, און מיט אַנ'איבערגעהאַקטען אָטהעם האָט ער אונז איבערגעגעבען וועגען דעם אָנפאַל וואָס האָט אָקאָרשט פּאַסירט. אין צווייען, ער מיט אַ פריינד, זיינען זיי אָנגעקומען פון חיפה, אַן אַראַבער מיט אַן אייזעלע האָט זיי בעגלייט און געפירט זייערע זאַכען, צווישען וועלכע ס'איז אויך געווען אַ קאָסטבאַרער פאָטאָגראַפישער אַפּאַראַט. אַרויסגעהענדיג פון כפר־קנה — אַ קריסטליך אַראַבישער דאָרף, אַנ'ערך צוויי שעה פון סעדזשערא, אַרום זונען־אונטערגאַנג זיינען זיי, פון צווישען די פעלזען, בעפאַלען געוואָרען פון דריי אַראַבער. נור ער אַליין האָט געהאַט ביי זיך אַ שטיקעל געוועהר, אַ ברויונינג, און האָט זיך אַזוי לאַנג געווערט ביז אַלע קוילען זיי־

נען איהם אויסגעגאַנגען. ענדליך האָבען די אַראַבער גאַנץ גוט צושלאָגען זייער אַראַבישען בעגלייטער, צוגענומען זיין אייזעלע מיט זייער האָב און גוטס. איינער פון די דריי אָנפאַלער האָט געמוזט שטאַרק פערוואונדעט ווערען — ווען די אָנפאַלער זיינען אוועק האָט ער געזעהען אַ לוזשע פון בלוט.

מיר האָבען זיך גלייך געכאַפּט צום געווער און זיך אַרויסגעלאָזט זוכען. אָבער אומזיסט. מיר האָבען בלויז געפונען שפּורען פון בלוט אויף דעם אָרט פון אָנפאַל — אַ לענגליכער רויטער צייכען האָט זיך געצויגען אויפ'ן וועג און זיך מיט אַ מאָהל איבערגעהאַקט און פערשוואונדען.

געערגערטע און בעאונרוהיגטע האָבען מיר זיך אומגעקערט אַ היים.

צומאָרגענס האָבען מיר געהערט, אַז קיין נצרת, אין האָספּיטאַל, האָט מען פון כפר קנה געבראַכט אַ שטאַרק פערוואונדעטען אַראַבער. צוויי טעג שפּעטער האָבען מיר זיך דערוואוסט אַז דער אַראַבער איז געשטאָרבען פון זיינע וואונדען. בשעת מ'האָט דעם אַראַבער געבראַכט אין האָספּיטאַל, האָבען זיינע פריינד דערצעהלט, אַז ער האָט זיך צופעליג אַליין געשאָסען, ווען ר'האָט שוין אָבער געהאַלטען ביים טויט, האָבען זיי דערצעהלט אַז סעדזשערער אידען האָבען איהם דערשאָסען. מיר האָבען באַלד דערפילט אַז ס'וועט עפּעס פאָרקומען.

ס'איז געווען חול־המועד און מיר האָבען ניט געאַרבייט. אין אַ קאָלאָניסטיש הויז, הינטערן באַרג זיינען מיר דאָן געווען פערזאַמעלט ביי'ן גליל'ער פועלי־ציון קאָנפערענץ. מיר האָבען דאָן פאַרהאַנדעלט די אַגראַר־פראַגע — אָבער די געמיטער זיינען געווען פערנומען מיט גאָר עפּעס אַנדערש. איך האָב דאָן געפירט דעם פאָרזיץ, — און מעהר ווי כ'האָב זיך איינגעהערט אין די פערשיעדענע מיינונגען און צום גאַנג פון די פערהאַנדלונגען — האָב איך געטראַכט וועגען ברוינינג וואָס כ'האָב די גאַנצע צייט געטראָגען ביי זיך.

אין מיטען די פערהאַנדלונגען איז פון דער הויף געקומען אַ פּאַטרול אָנזאָגען, אַז מען איז בעפאַלען די טשערעדע פון קאָלאָניע און אוועקגעטריבען פּרדות און אָקסען. די קאָנפערענץ איז איבערגעריסען געוואָרען. די חברים וואָס זיינען געקומען פון אַנדערע קאָלאָניעס האָבען זיך גלייך אומגעקעהרט אין זייערע היימען, אום צו זיין אויפ'ן פּלאַץ אין אַזאַ אונרוהיגער צייט. מיר, סעדזשערער, האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אין חאַן צו בעטראַכטען די לאַגע און אויסאַרבייטען די טאַקטיק. מיר האָבען בעשלאָסען די ערשטע זיבען טעג אויסמיידען ווי ווייט מעגליך צוזאַמענשטויסונגען מיט די אַראַבער. לויט דעם אַראַבישען מנהג פון „גאַם“ (גאולת־דם), זיינען די ערשטע זיבען טעג פון נאָכ'ן טויט די קרובים פון ערמאָרדעטען (די גואלי־הדם) בעזונדערס בערעכטיגט אויף אַלערליי אָנפאַלען און רויבערייען אַנטקעגען דעם צד פון 'דעם מערדער. שטעלט מען זיך דאָן אַנטקעגען מיט קראַפט, — מוז בלוט פערגאָסען ווערען.

די טשערעדע האָט מען בעשטימט ניט צו שיקען מעהר אין וואַלד אַריין — וואָס געפינט זיך ווייט, פון דער קאָלאָניע, אַרום אַ שעה גאַנג, נור האַלטען נאָהענט צו דער קאָלאָניע.

אויפ'ן נעכסטען טאָג, נאָכ'ן אָנפאַל אויף דער טשערעדע, איז מען איבערגעפאַלען די פעלדער נעבען סוק־אל־חאַן, און געשניטען די גערשטען וואָס האָט שוין געהאַלטען ביי'ן רייף ווערען. אין קאָלאָניע גופא האָט זיך דער שונא ניט בעוויזען. ס'האָט זיך אָבער געפיהלט אַן אונאויפהערליכע בעוועגונג פון פערדעכטיגטע פערזאָנען אַרום דער פאַרם. אויף די בערג אַרום האָבען פון בעגינען ביז'ן זונען־אונטערגאַנג אַרומגעוואַנ־

דערט בעוואָפענטע רייטער און פוס־געהער. צוויי חברים: יעקב פּלאָטקין און נחום א. וואָס זיינען אוועק אין טבריה ברענגען מצות זיינען נעבען לוביע בעפאַלען געוואָרען פון א גרויסע באַנדע אַראַבער און גוט צושלאָגען געוואָרען. די פּערדעכטיגע אַרומוואַנדערונגען אויף די בערג זיינען געוואָרען אַלץ אָפטער און אינטענסיווער.

אין דער לופט איז געהאַנגען עפּעס פאַטאַלעס. קיינער האָט דאָס ניט אַרויסגעזאָגט — יעדער פון אונז האָט עס אָבער געוואוסט ביי זיך און געלעזען אין די אויגען פון די חברים: דער געדאַנק פון אונפאַרמיידליך בעשערטען. ס'וועט ענדליך איינער מיט זיין לעבען בעצאָהלען — איינער אויף וועמען דער בלינדער גורל וועט פאַלען.... מיר זיינען געווען ענטשלאָסען און מיר האָבען געוואַרט....

דעם לעצטען, זיבענטען טאָג פּסח איז דער גורל געפאַלען, — ניט אויף איינעם — אויף צוויי...

אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט דער ערשטער יום־טוב נאַכט — און געענדיגט זיך מיט'ן זונען־אונטערגאַנג אחרון של פּסח.

* * *

ס'איז געווען שוין א שעה צוויי נאָך מיטאָג. מיר זיינען עטליכע אַרבייטער, געזעסען אין דער אַפּטייק ביי דער אַפּטייקערין, וואו מיר פלעגען פאַרברענגען די פרייע צייט. ס'איז אַריין ישראל (קאָרנגאָלד) אין פולער בעוואָפנונג. אויפ'ן אַקסעל די מאַרטינקע — אין גאַרטעל די קאַרטושען און אין דער זייט א בראַונינג. ער האָט דאַן געוועכטעוועט אין פאַרם. אין געוועהנליכע צייטען פלעגט ער אַרויס נור ביי נאַכט — די טעג אָבער האָט ער שוין פון נאָך מיטאָג אָן, באַלד ווי ר'איז פון שלאָף אויפגעשטאַנען, אָנגעהויבען מאַכען זיינע „דור"ען אַרום דער פאַרם.

ער איז אַריין און דערצעהלט, אז נאָר וואָס האָט ער געטראָפען צוויי אונבעקאַנטע אַראַבער זיצען אויפ'ן בערגעל ביי'ן בית־עלמין. זיי האָבען צו איהם עפּעס געזאָגט — נור ער האָט זיי ניט פאַרשטאַנען. פאַרשטעהט ווייניג אַראַביש. איז ער געקומען נעמען מיט זיך איינעם וואָס רעדט גוט אַראַביש. „יעצט וועלען מיר זיי, האָט ער מיט זיין שטענדיגען איראָנישען שמייכעל געזאָגט, פאַר די אויערען אהער ברענגען".

א., א סעדזשערער קאָלאָניסט, אַן אָרטיגער געבוירענער וואָס קען גוט די אַראַבישע שפּראַך איז מיט איהם מיטגעגאַנגען. — מיר זיינען געזעסען און געוואַרט. אין א קנאַפּע האַלבע שעה אַרום האָבען זיך דערהערט שיסערייען. מיר זיינען אַרויסגעלאָפען — א. איז אָנגעקומען אַן אָטהעמלאָזער מיט א קאַלך־בלאַסען פּנים. „ישראל איז דערשאָסען" — האָט ער קוים אויסגעשריען.

א טרעוואָגע קלאַנג פון דעם גרויסען פאַרם גלאָק האָט צוזאַמענגענומען אַלע אַרבייטער. גלייך געהאַפּט זיך צום געוועהר און אַוועק. הינטער'ן באַרג ביי'ן גרענעץ פון קאָלאָניע איז געלעגען ישראל — א גוסס. אויף זיין ברוסט איז געווען א קליין־שוואַרץ־בלוטיגע עפענונג. די קויל האָט איהם געטראָפען ביי'ן האַרץ און דורכגעלעכערט דעם רוקען. ער איז געלעגען אָהן'ם „מאַרטין" בלויז דער בראַונינג און דער גאַרטעל־קוילען זיינען געבליבען אויף איהם...

מיר האָבען געלאָזט צוויי חברים ביי'ן גוסס — און מיט קאָכענדיגע הערצער האָבען מיר זיך פאַנאַנדערגעלאָזט אין די בערג זוכען די מערדער. פיער זיינען זיי געווען — אָבער פיעל זיינען די בעהאַלטענישען צווישען די פעלזען און היילען פון די גליל'ער בערג, און אומזיסט איז געווען אונזער זוכען. מיר האָבען זיך אומגעקעהרט

אליין — מיט פלאמענדיגען צארן, ביטערער ענטוישונג, פייניגענדען צער און אומעט. ניט ישראל האט די געהיימע פיינד צו אונז לעבעדיג פאר די אויערען געבראכט — מיר האבען ישראל׳ן א טויטען פון פעלד א היים געטראגען...

* * *

דאס גרויזאם־פאטאלעס האט זיך אבער נאך ניט פערענדיגט — א צווייטער קרבן איז געפאלען.

ס׳האט שוין אנגעהויבען צו דונקלען. די גאנצע קאלאניע איז זיך צוזאמען געקומען נעבען „חאן“. די בלוטיגע חמארע האט אלע אויף איין ארט צוזאמענגעבראכט. מיר זיינען געשטאנען אויפ׳ן נצרת׳ער וועג און געקוקט אהין אין דער רעכטונג פון דעם ארט, פון וואנען דער אומגליק איז געקומען — קיין כפר־קנה. מיט א מאהל האבען זיך בעוויזען דריי לויפענדע אראבער, און צוויי חברים אונזערע יאגען זיך נאך זיי. די אראבער זיינען געלאפען פון די טוראנ׳ער בערג, אין דער ריכטונג צו דער אראבישער סעדזשערא. מיר האבען גלייך בעשלאסען ארויסצושיקען דריי פון אונזערע זיי זאלען פערצאמען פאר זיי דעם וועג פון פארענט און פערכאפען זיי. מיר זיינען ארויס אין דרייען — י. ש., א סעדזשערער קאלאניסט, שמעון מלמד און איך. מיר האבען גענומען אבשיסען די לויפענדע אראבער, ניט אויף צו דערשיסען זיי, נור נויטען זיי זיך אבצושטעלען און דערמיט פערלייכטערען די צוויי חברים וואס האבען זיי נאכגעיאגט — צו דערנעהנטערען זיך צו זיי.

די דריי אראבער זיינען אויסגעקומען צווישען צוויי פייערען. פון הינטען — אונזערע צוויי חברים, און פון פארענט זיינען מיר אנגעקומען. פון דער אראבישער סעדזשערא האט מען דאס דערזעהען — און דער גאנצער דארף האט זיך ארויסגעלאזט אנטקעגען אונז דריי. אונזערע, וואס זיינען געשטאנען ביי׳ם וועג האבען דערזעהען די געפאהר — און האבען אונז צוריקגערופען — מיר האבען אבער אין פייפען פון די קוילען זייער שטימע ניט געהערט. די סעדזשערער אראבער זיינען צוגעקומען אלץ נעהנטער. אונזערע האבען גענומען קלינגען מיט׳ן גלאק, אום צוציהען אונזער אויפמערקזאמקייט — מיר האבען זיך אומגעקעהרט און דערזעהען די רופען און סיגנאלען פון אונזערע חברים — און האבען אנגעהויבען צוריקקעהרען. מיר זיינען געגאנגען איינער הינטערן צווייטען — אפגערוקט צווישען זיך אין גאנצען 4—5 מעטר. מיר זיינען שוין צוגעקומען זעהר נאהענט צום וועג וואו אלע אונזערע זיינען געשטאנען — אין א ווייטקייט פון 40 מעטר, ווי כ׳האב פלוצלינג דערהערט שמעון׳ס קול: „אוי, מ׳האט מיך דערשאסען!“ און ער איז אנידערגעפאלען. כ׳בין צו איהם צוגעגאנגען — ער איז שוין געווען טויט. אנ׳אראבער, בעהאלטען צווישען די סאברעס (קאקטוסען) האט אין איהם געשאסען — און געטראפען גלייך אין הארץ.

* * *

אין דעם גרויסען צימער, וואו מיר האבען דעם סדר אבגעריכט, זיינען זיי ביידע, אין ווייסע לייליכער איינגעהילט, א גאנצע נאכט געלעגען. צו מארגענס — אסרו חג — זיינען מיר צו דער ארבייט ניט געגאנגען — מיט אונזערע פיאשען האבען מיר געדראפט א גרויסען קבר אויסגראבען — איין קבר פאר צוויי געפאלענע, א קבר פאר אונזערע חברים....

שטיל האבען מיר זיי דאן אויף אונזערע אקסלען פון ארבייטער־צימער ארויסגעטראגען, אויפ׳ן סעדזשערער בית־עלמין געבראכט, און שטיל, אהן הספדים, זיי צוזאמען אין קבר אריינגעלעגט...

צוזאַמען זיינען זיי אין סעדזשערא, אין׳ם אידישען דאָרף, געווען, מיט איין האָפנונג געלעבט, פאַר איין זאַך געאַרבייט — און צוזאַמען געפאַלען, — אייביג וועלען זיי צוזאַמען רוהען... איינער געווען אַ וועכטער, דער אַנדערער אַ קאָלאָניסט—אין ארץ ישראל ביידע, ד י ט ײ ע ר ע און ה ײ ל י ג ע.

אלכסנדר:

צזאַוואָרפענע בלעטלאַך.

דיִ נאַכט אין קעלער.

רחובות. די ערשטע בלענדענדע זוניגע טעג פון מיין זיין אין לאַנד, מיינע ערשטע וויזיטען אינ׳ם „בית השומרים“, אינ׳ם וועכטער־הויז. עטליכע טישלאַך, בעטלאַך פון ברעטער און קעסטלאַך, אַנגעוואָרפען, הויל, ווי אין אַ לאַגער־ביידעל; אויף די ווענד קוילען־גאַרטלאַך, רעוואָלווערען; אין איין ווינקעל עטליכע אַנגעוואָרפענע צוריסענע ביכער; אין אַ צווייטען שלאָפט ווער ווי אַ דער׳הרג׳עטער; דער זינגט, דער טענה׳ט; דער רייניגט זיין געוועהר; ס׳איז די וואַך־הויז פון דער קאָלאָניע. דאָ טרעף איך זיך מיט צ. ב. פון קאַווקאַז, יחזקאל ניסאַנאָוו׳ס חבר. דערמאָנען מיר זיך: קראָקוי.

אין 1905 יאָהר פאַר די אָקטאָבער טעג. זאָגט מען מיר אָן פון קראָקויער פועלי ציון קלוב: צוויי רוסישע אַנטלאָפענע חברים ווילען מיך זעהן. שוין אביסעל דערעסען דאַן די רוסישע „אַנטלאָפענע“. אַ טהייל פון זיי פלעגען אַזוי צוקראָכען ווערען, אַראָבפאַלען ביי זיך און דעמאָראַליזירט ווערען אין אויסלאַנד, אַ טהייל ווידער האָט פשוט געבלאָפט. דאָך — צוגעגאַנגען צום קלוב. געטראָפען צוויי יונגע בחורים, שוואַרץ צוגעברענטע פנים׳ער, מיט אַ פייערל אין די אויגען, אין גרויסע שטיוועל און דונקעלע קורטקעס; זיי זאָגען אַז זיי ווילען „פאָהרען אין! ארדרץ ישראל“ — דער „ר“ שאַרף הארט אַרויסגערעדט. כ׳האָב אָנגעקוקט אָט די צוויי פּראָסטעוואַטע געזונטע קאַווקאַזער שקצים און ניט גוט תופס געווען וואָס ווילען זיי אייגענטליך פון ארץ־ישראל.

זיי האָבען דעם גרעניץ גע׳גנב׳עט, פערלאָרען ביז אַ פרוטה געלד. מגולגל געוואָרען פון אדעס קיין קראָקוי. ווי אַזוי זשע וועט איהר קומען אָהן אַ פרוטה געלד קיין א״י? —

— מיר וועלען אַרבייטען, פערדיענען, אָפּשפּאָרען אויף הוצאות הדרך פון שטאָדט צו שטאָדט ביז טריעסט. פון דאָרטען מיט׳ן שיף קיין א״י. שניידער געווען. געקראַגען אַרבייט. כמעט אַלע פאַרנאַכט פלעגען זיי ביידע קומען אין פועלי ציון „קלוב“, בלעטערען אַ צייטונג און שווייגען. מיט קיינעם קיין מחזקות ניט פערפיהרט. כ׳האָב זיך שוין ווי פערגעסען אָן זיי.

אין אַ צייט אַרום זיינען מיינע פינאַנסען געוואָרען זעהר שמאָל. געבליבען גאָר אָהן פערדינסטען. אַוועקגעלאָזען זיך זוכען די „ביליגסטע“ דירה. דערקראָכען עפּעס צו אַ קעלער. אינוויינינג די גאַנצע פּאָדלאָגע פערבעט מיט בעטגעוואַנד, אויף וועלכע עס זיינען צזאַוואָרפען העגטלאַך און פיסלאַך פון אַ גאַנצער מחנה קליינע קינדער־

לאָך, אין מיטען קעלער, צווי בעטען פערדונגענע. די בעל הבית'טע אליין אנ'אלמנה שלאָפט מיט די קינדער אויף דר'ערד. איין בעט איז פערדונגען דעם וויענער; (א יחסן, וויל נאָר אליין שלאָפען — ערקלערט מיר די מוטער) די צווייטע פאר צ. ב. מיט יחזקאל ניסאנאוו'ן. איך האָב נאָר איינעם געטראָפען. וואו איז דער אנדערער? ערקלערט מען מיר: דער לוין איז קליין, קוים וואָס קלעקט אויפ'ן לעבען; מ'מוז דאָך אָבער אָבשפּאָרען אויפ'ן וועג. ארבייטען זיי דורך נאכט אויך; איין נאכט איי־נער, די אנדערע — דער צווייטער. זיי האָבען שוין אויף אזא אופן אָבגעשפּאָרט אביסעל געלד. זיי האָפען נאָך יום־טוב צו פאָהרען אין וויען.

ער האָט עס מיר דערצעהלט פּשוט, אָפענהערציג ווי א קינד. אָהן קיין שום פערדרוס אָדער בערי־המעריי...

דער דאָזיגער אָרימער פייכטער קעלער איז רעטזעלהאפט און הייליג געוואָרען יענע נאכט אין מיינע אויגען...

דער העלדישער לעבען און נאָך העלדישערער טויט פון יחזקאל ניסאנאָוו, דער שטאַרקער איבערגעבענער שומר צ. ב. אין א"י, איז די פאָרטזעצונג פון דער הייליגער רעטעניש פון יענער נאכט אין קעלער...

אויפ'ן האַרמאָניק.

ס'האָט זיך דערנעהנטערט די צייט פון וואנדאזש. די כרמים פולע, דער סאמע ברען פון שמירה. עפּעס האָט פּאסירט אויף דער וואך ביי נאכט. זייטיגע האָבען ניט געוואוסט וואָס, די וואך איז געוואָרען שטרענגער און אונרוהיגער. מ'האָט אין רחובות אראָבגעבראכט נאָך עטליכע נייע שומרים פון חדרה, פון גליל, צו פערשטאַר־קערען די וואך. צווישען זיי איז געוועזן אויך מאיר'קע.

כ'האָב וועגען איהם פיעל געהערט פון זיינע חברים. ער איז מיר אָבער תחילת ניט געפעלען געוואָרען. דער טשוהונענער קאָליר פון זיין געזיכט און זיין שטייפע און שווערע צוריקגעהאַלטענקייט האָט מיך דערווייטערט פון איהם.

דערצו — דאָס יונגע מיידעלע. ס'האָט פערדראָסען: א קינד, נאָך קיין 17 יאָהר ניט אַלט, נאָך אזוי אונגעריהרט און נאאיוו אין איהר רויהער און הייסער נאַטור. וואָס זשע וויל ער פון איהר?... כ'האָב זיי עטליכע מאָל געטראָפען צוזאמען אויפ'ן כרם, געשטיפט, געטאַנצט. מיך האָט עס ביים הארצען געשניטען: וואָס האָט ער זיך דער כמורנער, שווארצער בחור אָנגעזעצט אָן דעם יונגען בליהענדען קינד?...

דערצו פלעגט ער זיך אמאָל שטעכען: „די מענשען מיט די ביכער", „די אינ־טעלעגענטלאך" — דער עכטער אונמיטעלבארער כאראַקטער, דער מענש פון ווילען און טהאַט האָט תכלית שנאה פיינד געהאַט די מעקלער פון גייסט, „די מענשען מיט די ביכער".

איינמאָל פאַרנאַכט. מאיר'קע האָט זיך אומגעקערט פון פעלד, עסען אבענד ברויט אין בית־השומרים, מיטגעבראכט א פולע פאָלע פון זיין אבייע מיט פרישע וויינ־טרויבען. זיין מיידעל האָט דערלאַנגט צום טיש, געוועזן נאָך א וועכטער מיט זיין פרוי. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען זינגען; פון זינגען אריבער צום האַרמאָניק. פונאנדער־געגאַנגען זיך אין א לאָז געטאָן זיך מיט'ן האַרמאָניק טאַנצען... ווי אנ'אָנגעגליהטער שטיק אייזען האָט זיין פנים געברענט; די טענער, דער קול אזוי פייערדיג, דורשטיג; די טענץ — הילכיגע האמער קלעפּ פון א ווילד לוסטיגער נשמה...

כ'האָב פלוצלונג בעגריפען אז אין דעם אונמיטעלבארען כאראקטער גיסען זיך

צונויף זיין יוגענדליכער טרוים מיט זיין אידעאל, זיינע ווייסע נעכט פון דער וואך מיט זיין ליעבע צו דער מיידעל; זיין שנאה צו „די מענשען מיט די ביכער“ מיט זיין ליעבע צו זיין ארבייט, אלץ פעראייניגט זיך אין איין פייערדיגען עקסטאז, אין איין שטארקען אויסברוך פון לוסט און לעבען...

מיר איז קלאר געווארען, אז איהם קומט דאס יונג קינד... מאיר'קע האט אי־נערליכע רעכט אויף דער קוים אויפגעבליהטער יונגער טאכטער פון קאווקאז... די מאיר'קעס זיינען צו עכט, צו אויפריכטיג זיי זאלען אבנארען... זיי פיהלען אינסטינק־טיוו וואס זיי געהערט...

דורך די טענער פון הארמאניק האב איך איהם דערהערט....

א פארנכאט מיט קליי'ען.

מלחמיה. די נידער היץ פונ'ם כנרת־געגענד שפארט פון אלע זייטען. די קא־לאניע לעדיג, שטיל. ס'איז מיטען טאג. מענער אויף די פעלדער ביי דער ארבייט, פרויען און קינדער פערבארגען אין שטוב, ביי זייער הויז ארבייט; די הייזער מיט אראבגעלאזטע לאדען, מ'בעהאלט זיך אויס פון דער היץ. פריי, ניט פערנומען זיינען נאר די צוויי שומרים. צוליעב א גאסט שלאפט מען ביי טאג ווייניגער א ביסעל; און מיר געהען ארויף אויפ'ן בערגעל נעבען דער קאלאניע. די צוויי שומרים פלאפלען, דערצעהלען מיר, פרעגען אויס וועגען דעם און יענעם שומר. אנטקעגען אונז — א קליין משפחה'לע, אייקאליפטוס־בוימער. די שומרים דערצעהלען, ווי פיעל צרות זיי שטעהען זיך אויס פון די בוימער. זיי וואקסען הארט נעבען דער קאלאניע, די גנבים פערבעהאלטען זיך צווישען זיי, דער וועכטער איז אלעמאל אין א סכנה צו בעפאלען ווערען פון הינטען; ס'האט שוין פיעל מאל געטראפען אז מ'האט פון דאנען פלוצלונג געשאסען אויף זיי, נאר בדרך נס — ניצול געווארען... אין א פינס־טערער נאכט מוז מען דא זעהר פארזיכטיג זיין... די בוימער מיט זייערע שמאלע מאטאווע בלעטלאך, פערטרוקענטע אין זונען שיין, האבען אויסגעקוקט אזוי פריעדליך, אזוי געמיטהליך, ס'האט זיך גאר נישט געקלעפט צו זיי די נאכט־שרעק וואס די שומרים האבען אויף זיי אנגעווארפען...

רוקט זיך דער טאג — און אונזער שמועס נאך איהם. אין א"י פיהלט מען ניט אזוי דעם פערלוסט פון דער צייט. אזוי פיעל עהנליכע ליכט־פולע טעג. ארום אזוי בלענדענד העל, שטיל און בלוי—עס וועבט זיך די אילוזיע פון „טויזענד און איין טאג“...

רוקט זיך דער טאג, ווערט קיהלער, פרישער. דערפיהלען זיך פון דער ווייט די קליינע בערגעלאך, קופקעס — אראבישע ערדענע הייזלאך. ציהט זיך א לייכטער לינדער אומעט: „שוכני בתי חומר“; א קהלת־ניגון, נאר אהן שווערקייט, אהן טריעבקייט; זארגלאז, גוטמוטהיג ווי דער אונטערגאנג פונ'ם פאלעסטינער טאג... שוכני בתי חומר...

דרעהען מיר זיך אום צום קאלאניע. צורעדט מען זיך וועגען די קאלאניסטען, וועגען די תבואות היי יאהר. קומען די שומרים ווידער ארויף אויף זייער בעליעבטער טהעמא: קליי. איינגעפיהרט נייע מאשינען, נייע מעטאדען פון ארבייט, האבען אלע קאלאניסטען געלאכט פון איהם. איצט טוען זיי איהם אלע נאך. קליי ארבייט אליין, בענוצט זיך גאר ניט מיט קיין פרעמדע ארבייט, זיין ווירטשאפט איז אין דער בעסטער ארדנונג, אין פעלד — די בעארבייטסטע. — האטש א בחור נאך אהן א פרוי.

דערנאָך וויצען, מעשה׳לאַך וואָס ווערען דערצעהלט וועגען איהם מיט ליעבשאַפט און אמת׳ער אכטונג.

פאַרנאַכט זיינען מיר אריין צו קליי׳ען. ער איז געווען אין הויף. ברייטע געזונטע פּלייצעס, אַנ׳אָפענער גוטמוטהיגער פּנים; מיט אַ ריינעם האַרציגען שמייכעלע אין די אויגען, אויף די ליפען. אין איהם האָט זיך געפיהלט אַזאַ גליקליכע פעראייניגונג פון קרעפטיגקייט און גוטסקייט; פון אַ שטאַרקען ווילען מיט אַ ווייכער פּשוט׳ער האַרציגקייט; און אַ בערוהיגונג פון אַ מענשען וואָס האָט געפונען זיין וועג...

קליי איז געזעסען אויף די קניע, איבערגעבויגען איבער זיין אַקער אייזען...

מיר האָבען זיך ארומגעזעצט נעבען איהם אויף דר׳ערד. קורץ און אָבגעהאַקט דורכגעשמועסט זיך, מכח די פערשידענסטע ענינים. אין איהם האָט זיך באַלד געמערקט ערפאַהרונג, ענטשלאָסענהייט, אַ געוויסע בילדונג, אַ קלאָרער שכל מיט אַ רוהיגער געזעצטער זאַכליכקייט. די טרוימערישע פעררִיסענקייט און צושטרייטקייט פון די רוסישע אידעאַליסטען האָט איהם געפעהלט. אַ פערהאַרטעוועטער אין פייער און וואַסער דורכגעגאַנגענער אידעאַליזם איז עס געווען. אַנ׳אידעאַליזם וואָס איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ דויערענדער שטילער זאַכליכקייט.

מ׳האָט די בהמות פון פעלד געבראַכט. קליי האָט זיך ארומגעיאָגט מיט דער בהמה ביז ער האָט זי אין שטאַל פערטריבען און גענומען מעלקען. די שומרים האָבען פון איהם געשפּאַסט, געררייצט זיך מיט איהם, למאי ער האָט ניט ווער עס זאָל די קוה מעלקען.

דערנאָך האָט ער פערטריבען די עופות, אויפגעראַמט דעם הויף, פערשלאָסען די שטאַלען. אין יעטווידער קעהר און ריהר זיינעם פיהלט זיך אַזאַ רוהיגקייט און איבערגעבענהייט...

כ׳האָב איהם אין פערלויף פון דער קורצער ווייל ליעב בעקומען. ס׳האָט זיך ברייטליך געטראַכט זיצענדיג ארום איהם: „זאָלען נאָר אַזעלכע זיכערע קרעפטיגע הענד דאָס לאַנד אריינגעהמען"...

דעם זעלבען אָבענד האָב איך זיך מיט קליי׳ען ווידער געטראָפען. עפּעס אַ הוליאַנקע ביי אַ קאָלאָניסט געווען. ס׳זיינען זיך צונויפגעקומען די יונגע קאָלאָניסטען, די מיידלאַך, די קינדער, די ארבייטער און די צוויי שומרים. מ׳האָט געטאַנצט, געזונגען ווי דער שטייגער איז אין די קאָלאָניעס. קליי האָט ווייניג געטאַנצט. ס׳האָט איהם עפּעס ניט געקליידט די „האַרע"-טענץ. האָט מען איהם שוין יאָ פערהאַפט אין קאַראהאָד טאַנצען, איז עס געווען ניט אַזוי חסידים צוהראַשטשעט נאָר געלאַסען, מעסיג, זיין בנעימות׳דיגע געזעצטקייט און גוטמוטהיגע רוהיגקייט האָט איהם קיינמאָל ניט אָבגעלאָזען.

פאַרטאָג בין איך ארויס פון מלחמיה.

די ברייטע קרעפטיגע פיגור אין פאַרנאַכט ליכט, אָנגעבויגען אויפ׳ן אַקער אייזען, האָט מיך פערפאָלגט ווי אַ סימבאָל דעם גאַנצען וועג....

אויפ׳ן בית עלמין.

ביים שוועל פון מיין טהיר בין איך געשטאַנען. מיעד און דערדריקט. געבענקט נאָך׳ן היימליכען גערויש פון וואַסער מיל, נאָכ׳ן שאָטען פונ׳ם אָלעשניק פון מיין דאָרף און צוגעהערט זיך צו דעם שווערען פויזען פון דער היץ... ביים שוועל פון מיין טהיר בין איך געשטאַנען דאָן ווען עמיצער האָט מיר מיט צושראָקענע אויגען און מיט אַ

שטילען קול פערטרויט : „היינט ביינאכט האָט מען אין ראשון געקוילעט דעם אידישען וועכטער סאַחאַראָוו, קומט מיר פאָהרען אהין“.

די לויה איז געווען נאָך האַלבען טאָג. אַ שטילע לויה. דער עולם וואָס געהט נאָך אַ שווייגענדיגער. די מטה ציהט זיך איבער זאַמד, ס׳הערען זיך אפילו די טריט ניט... מ׳געהט פאַרביי די אידישע כרמים. הויכע אַראַבישע וועכטער אין זייערע לאַנגע אַבייעס האָבען אונז אָנגעקוקט פרעמד און פערשטאַרט... זייער קאַלטקייט ווערט פערדעכטיגט. זיי ווייסען ווערענס האַנד האָט די נאַכט דעם האַלז איבערגעשניטען. זיי פערבאָרגען מיט אַזאַ אחדות דעם בלוטיגען סוד. דער טויט ווערט ווייניג רעספעקטירט אין מזרח. דער פרעמד דער׳הרג׳טער מענש קימערט זיי גאָר ניט.

צוגעקומען צום בית־עלמין. דער מת האָט לאַנג געוואַרט. אַ שטיינערנער אָרט געווען. האָט מען זיך לאַנג געמאַטערט מיט׳ן אויסגראָבען דעם קבר. איז עפּעס מאָדנע אונהיימליך געוואָרען. דער עולם אַרום איז געשטאַנען ווי שולדיגע.

די אַרבייטער און זיינע חברים־וועכטער, אַזוי פערטאָן אין זיך... ציהען זיי אונטער דעם ס״ה פון זייער לעבען ? קלערט זיך ווען : מאָרגען איבערמאָרגען וועט עס מיר טרעפען... אָדער עפּעס אַנדערש פערנעהמט זיי. אַנדערש איז די בעציהונג דאָרט צום געפאַלענעם. אָהן דעם טראַדיציאָנעלען אידישען יאָמער און אָהן דעם גרויסשטאָדטיגען אונאויפריכטיגען פּאַראַד, אַנדערש. כ׳ווייס קיין דעפינירונג ניט פאַר דער בעציהונג. און דערצו דער אָפענער ניט פערשטעלטער בית־עולם... טויטע נויטיגען זיך אין שאָטען פון ביימער. אַזאַ דיסאַנאַנס. אַנטקעגען דער זון ענטבלויזטע קברים, נאָך אויף אַ בערגעל... עפּעס די פערלעגענהייט און די רעטעניש פון טויט ווערט דורך דעם שווערער און אונאַנגענעהמער... דער שטילער עולם אויפ׳ן בית־עלמין בערגעל ; די זוניג שטומע כרמים אַרום... דער גוואַלד ריס פונ׳ם פריה צייטיגען ברוטאַל ערמאָרדעטען יונגען שומר... די ווייבער מיט די פערטרוקענטע טרערען אין די אויגען און די ווייסע קאָלאָניע הייזלאַך מיט די ביימער פון דערהווייטענס האָבען זיך אויסגעמישט אין איין שווער פערוויקעלטען פּלאָנטער פון נייע לעבענס און נייע קברים... אויפ׳ן וועג פון קאָלאָניע צום בית־עלמין רוהט די נייע מ י ס ט ע ר י ע פון ארץ ישראל...

פון דער ווייטענס.

די אונצעהליגע פּייערלאַך ביי די ברעגען פון נילוס וואָס דערצעהלען פון אוראַלטען היים.. פון דורות דורות לאַנג איינגעוואָרצעלטען לעבען...

די אידילישע שפּאַציער־אָבענדען אויף די ברעגעס פון עגייאישען ים ; די גריכישע טעכטער פון אַרום פּירעאוס, וואָס לייכטען מיט די אויגען אַנטקעגען זייער זונען שיין, וואָס הילכען אַנטקעגען זייער ים גערויש — דאָס אַלץ האָט געצויגען צוריק ; — צוריק צום לאַנד וואָס ליעגט שוין הינטער דיר ווי נאָך ניט אויפגעגאַנגענע זכרונות...

דאָס אַלץ האָט בעצויבערט און דערצעהלט וועגען דער ליכטיגער מיסטעריע פון אַ לאַנד...

יאָ. דאָ, פון דערווייטענס ווערט מיר קלאָר : דער דראַנג נאָך דער אינערער פרידליכקייט און היימישקייט פון לעבען ; נאָך דער אייביגער לעגענדע פון׳ם פאָלקס לעבען — דער דראַנג נאָך אַ היים, דאָס איז דער אינטואיטיווער נשמה סוד פון די געפאַלענע און איינזאַמע ברידער אין א״י.